שו״ת · אחרונים

בנין של שמחה

רבי אברהם שמחה מסטיסלאוו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בנין של שמחה

רבי אברהם שמחה מסטיסלאוו

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בנין-של-שמחה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

אורח חיים 4
סימן א 4
סימן ב 33
סימן ג 36
סימן ד 42
סימן ה 43
סימן ו 45
סימן ז 47
סימן ח 47
סימן ט 53
סימן י 55
סימן יא 60
סימן יב 71
סימן יג 75
סימן יד 76
סימן טו 77
סימן טז 78
סימן יז 81
יורה דעה 82
סימן א 82
סימן ב 102
סימן ג 103
סימן ד 105
סימן ה 108
סימן ו 115
סימן ז 116
סימן ח 123
חשן משפט 128
סימן א 128
סימן ב 133
סימן ג 138
סימן ד 141
סימן ה 142
אבן העזר 145
סימן א 145
סימן ב 151
סימן ג 153
סימן ד 168
סימן ה 194
סימן ו 196

אורח חיים

סימן א

יבואר בארוכה שיטות רש"י ור"ת ז"ל בדין התחלת זמן ק"ש של ערבית גם יבואר כמה דיני סמיכת גאול"ת דשחרית ודערבית ודיני הזכרת יצי"מ דלילה. בעזר החונן דעת יתי"ש:

א הנה רש"י ז"ל במשנה קמייתא דמס' ברכות ד"ה עד סוף כו' כ' דמקמי צה"כ לא נפיק י"ח ק"ש של ערבית משום דלאו זמן שכיבה הוא והא דקורין אותה בבהכ"נ הוא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת והכי איתא בירושלמי והתוס' שם ד"ה מאימתי הרבו להקשות עליו ולענ"ד נראה ליישב כל קושיותיהם אחת לאחת הנה מ"ש תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה וא"כ שלש פרשיות הי"ל לקרות עכ"ל כבר כתב הרשב"א בחידושיו ע"ז דס"ל לרש"י שפרשה ראשונה בלבד היא מדאורייי וביאר הגאון שאג"א ז"ל בת' סי' ג' הדבר יותר ע"ש וקוטב דבריו דבשאר הפרשיות שהן מדרבנן סמכינן שפיר מפני דוחק הציבור אהני תנאי דמקדמי זק"ש קודם צה"כ ע"ש [וכדאמרינן במכילתין ט' א' ובפ' כירה מ"ה א' ובפ' המביא תניין י"ט א' כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד ובפ"ק דנדה ו' ב' כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעה"ד וע' בפ"א דעדיות משנה ה' לפי' ראשון דהראב"ד שם ובתוספתא שהביא הראב"ד שם שמא תצטרך עליהם שעה ויסמכו עליו (כצ"ל) ר"ל על ד' היחיד נגד המרובים ובפ' מי שהוציאוהו מ"ו א' וע' עוד בת' הרשב"א ח"א סי' רנ"ו וברשב"ץ בפסקיו לנדה שם]:

אמנם לענ"ד עדיין צ"ע בזה בדבר חיוב הזכרת יציאת מצרים בלילה דהנה הרמב"ם ז"ל פסק כבן זומא שכ' בפ"א מה' ק"ש ה"ג וז"ל אעפ"י שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור וגו' כל ימי חייך וכן תפסו כל הפוסקים ולכאורה הי' נראה לפסוק כחכמים ומפרשי הרמב"ם ציינו ע"ז רק ד' ב"ז שבמשנה ולא העירו כלום אמאי פסק כב"ז נגד חכמים והשאג"א ז"ל ברסי' י"א העיר ע"ז וכ' דאין לומר הטעם משום דסתם לן תנא ברישא כב"ז. דהא קי"ל דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם וכ' עוד וז"ל ומ"מ הדבר ברור דה' כב"ז בהא דסתמא דגמ' בפ' הי' קורא אזלא כוותי' דפריך התם על הני אמוראי דס"ל דאין אומרים פ' ציצית בלילה והא בעי לאדכורי יצי"מ ומשני דאמר הכי מודים וכו' אלמא דסתמא דגמ' ס"ל כב"ז עכ"ל אמנם הרשב"א בחי' הביא בשם הראב"ד שהקשה וז"ל תמה אני בתחילה שלא היו מזכירין יצי"מ בלילות נמצא

שלא היו אומרים לא פ' ציצית ולא אמת ואמונה א"כ שתים לאחריה היכי משכחת לה וכ' ונ"ל כי מ"ש ולא זכיתי מה"ת קאמר ולעולם היו קוראין פ' ציצית ואו"א מדרבנן עכ"ל: וכן משמעין ד' הרמב"ם שם בפי' המשנה שכ' וז"ל ולא זכיתי לדעת הרמז שנרמז בכתוב בחיוב פ' ציצית בלילה עד שדרשה ב"ז ולפי ד' הראב"ד אלו אין ראיית הש"א ראי' כלל דקו' הש"ס והא בעי לאדכורי יצי"מ י"ל דר"ל מדרבנן והגם שהרשב"א שם תמה על קו' הראב"ד ותירוצו ע"ש אמת שמחמת קושיית הראב"ד אין שום הכרע לומר שהיו אומרים פ' ציצית ואו"א מחיובא דרבנן אמנם נ"ל להכריח פי' הראב"ד מצד אחר דאלת"ה מאי פריך הש"ס כ"כ בפשיטות והא בעי לאדכורי יצי"מ כיון דחכמים דב"ז ס"ל דא"צ להזכירה גם יש להקשות כדפריך בפ' אין עומדין ל"ג א' גבי הבדלה מכדי אנשי כנה"ג תקנו וכו' נחזי וכו' וכן הקשה זה בירוש' שם שמעון בר וא בעי קומי ר"י דבר שהוא נוהג ובא חכמים חולקים עליו אלא ע"כ כפי' הראב"ד שלא נחלקו חכמים וב"ז אלא אם חיובו מה"ת [ולדעת הראב"ד בזה א"ש טפי גם לישנא דמתניתין שסתמה תחילה מזכירין יצי"מ בלילות ור"ל שחיוב הזכרת יצי"מ בלילות מדרבנן הוא אליבא דכ"ע אראב"ע וכו' ולא זכיתי כו' ור"ל שתהא החיוב מה"ת עד שדרשה ב"ז מקרא וחכ"א כו' ס"ל שאין החיוב מה"ת אלא מדרבנן] ומעתה אין ראיית השאג"א ראי' כלל והנה מד' הרמב"ם בחיבורו בפ"א מה' ק"ש ה"ג שהביא הדרש דב"ז מקרא נראה ברור שפוסק כב"ז שחיובו מה"ת עדיין צ"ע אמאי פסק כב"ז נגד חכמים ולפי מה שפי' הרע"ב שמ"ש ראב"ע ולא זכיתי פירושו ולא ניצחתי הוה א"ש דמשמע מזה להדיא דכיון שדרשה ב"ז מקרא נצח ראב"ע לחכמים והודו לב"ז אך הרמב"ם בפי' המשנה שם הא מפרש תיבת זכיתי לשון זכי' שהרי כ' שם וז"ל לא זכיתי לדעת הרמז שנרמז בכתוב וכו' עד וכו' אכתי קשה ואולי בחיבורו חזר בו מפירושו במשנה והכי אשכחן בדוכתי טובא שע"כ לומר שבחבורו חזר בו מפירושו במשנה:

ב ועלה בדעתי לומר דזה תליא בפלוגתא דראב"ע ור"ע (במכילתין ט' א') בדין זמן אכילת הפסח ולפי"ז אזיל ראב"ע לשיטתו שם דלדידי' הוא חפזון דמצרים שהי' בלילה ומודעת שהוא מחלוקת הראשונים ז"ל אי הלכה כראב"ע או כר"ע ואנא אשכחנא בס"ד ראי' ברורה דהלכה כראב"ע בדין זמן אכילת הפסח ממ"ש רבא ר"ה כ' ב' חצות לילה איכא בינייהו ערש"י שם שכתב וחצות לילה ראשון חלוק מהם ונמשך עם הפסח הנשחט בי"ד שהמצה נאכלת עמו חובה ומעתה טפי מסתבר לומר דמ"ש רבא גופי' בשלהי פ' ע"פ אכל מצה בזה"ז אחר חצות לראב"ע לא יצא י"ח הוא משום שפוסק כוותי' דראב"ע:

[אחר כותבי זאת מצאתי בת' משכנות יעקב בסי' קנ"א שהעיר ג"כ מד' רבא דר"ה הנ"ל אמנם הוא ז"ל פוסק שם להלכה כר"ע מחמת ראיות אחרות שהביא שם ע"ש:
ולענ"ד אין הכרע מראיותיו ואין להאריך] ולשיטתי' אזיל וה' כרבא דבתראה הוא ולפי"ז יהא מוכרח ממילא לכאן דה' כב"ז אמנם גם זה עולה רק לדעת הפוסקי' שם כראב"ע אבל הרמב"ם שפסק להדיא בה' פסולי המוקדשין ובה' ק"פ כר"ע והגם שלפמ"ש פסקו זה תמוה קצת מחמת ד' רבא בר"ה הנ"ל אך אי נימא דפלוגתיי' דב"ז וחכמים תליא בפלוגתיי' דראב"ע ור"ע וב"ז סבר כראב"ע הלא גם יסתרו הני תרי פסקי הרמב"ם ז"ל אהדדי וע"כ לומר דדעת הרמב"ם ז"ל דלא תליין הני תרי פלוגתות אהדדי ודעת לנבון נקל לחלק ביניהם א"כ אכתי הדרא קושיא לדוכתה אמאי פסק הרמב"ם ז"ל כב"ז נגד חכמים לפי פירושו בלשון ולא זכיתי כמש"ל:
ועלה עוד בדעתי לומר בזה דפלוגתייהו דב"ז וחכמים יהא תלוי בפלוגתייהו דר"י וריב"ל בענין סמיכת גאולת"ע במכילתין (דף ד' ע"ב) וב"ז כר"י דסבר גאולה מאורתא נמי הוה והרמב"ם פסק שם כר"י משום דהברייי' מסייע לי' ולכן פסק ג"כ כב"ז:
עכ"פ איך שיהי' טעמו של הרמב"ם ז"ל מה שפסק כב"ז הא עכ"פ פסק להדיא כב"ז שחיוב הזכרת יצי"מ בלילה הוא מדאו' ובדאורייתא הא לא סמכינן גם בשעת הדחק איחיד נגד רבים או נגד מי שהלכה כמותו דהא דא' בפ' כירה ובפ' המביא תניין ובפ"ק דנדה כדאי הוא כו' לסמוך עליו בשעה"ד כולהו באיסורי דרבנן נינהו וכן מוכח בפ' מי שהוציאוהו מ"ו א' ע"ש אבל באיסור דאוריי' לא אשכחן בכולא תלמודא דלימא הכי ומ"ש במכילתין ט' א' בההוא זוגא דרבנן שא' ריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד אע"ג דק"ש הא דאוריי' היא [ודוחק לומר דריב"ל סובר כשמואל דק"ש דרבנן] התם דיעבד הוה:
ומאי הוה להו למיעבד ותו דהא ק"ש לכה"פ תהוי כקורא בתורה והנפקותא הוא רק לענין ברכת אמת ואמונה והא הברכות הן מדרבנן א"כ אכתי קשיא טובא איך יוצאין ידי חובת הזכרת יציאת מצרים דלילה מבעוד יום והא קיימא לן דעד צאת הכוכבים יממא הוא ואדם שאוכל בלילה פת ומברך ברהמ"ז י"ל שיוצא י"ח בהזכרת יצי"מ שבברהמ"ז אבל מי שאינו אוכל בלילה כת אכתי במאי נפיק י"ח הזכרה זו וגם אפי' מי שאוכל פת בלילה עדיין לא פלטינן מקושיא דאיך רשאי לאכול פת קודם הזכרת יציאת מצרים דאוריי' ואולי י"ל בדוחק דמשום דנפיק י"ח בזה בהזכרה קצרה בעלמא לא חיישינן בהא דלמא משתלי לה:

ג עוד הקשו התוס' ע"ד רש"י דהא צריך לברך שתים לפניה ולאחריה יישבתי זה מאז עפ"י מ"ש הרשב"א בת' ח"א סי' מ"ז וס"ט ושי"ט והביא גם בש' הגאוני' דברכות ק"ש לאו אק"ש דוקא נתקנו ע"ש ושם שהוכיח זה בראיות מכריחות ולהכי לא חשו כ"כ שיאמרו הברכות אעיקר הק"ש בזמנה שעל מטתו והברכות עצמן הן מדרבנן ושרי לאומרן גם קודם הלילה כשיחשוך ובא ואח"כ מצאתי גם להשאג"א ז"ל שיישב כן קושיא זו אח"ז ראיתי שהרשב"א בחי' ג"כ כ"כ אך הרא"ש נשמר קצת מזה ודבריו בזה יותר מדוקדקים ע"ש ועכ"ז אינה קושיא כ"כ לפי דעת הגאונים והרשב"א הנ"ל ואיכא למימר דגם רש"י הכי ס"ל [ועי' תוס' ר"ה ל"ג א' בהא דר' יהודה דפוטר סומא מכל המצות שכתבו דע"כ לומר דעכ"פ הוא חייב במצות מדרבנן. דאלת"ה הרי הפסיד כל הברכות וברכות ק"ש הרי דחשבי' ברכות ק"ש ברכות מצות ק"ש ונתקנו אק"ש ממש ככל ברכות המצות:

ולכאורה כן נראה גם דעת הרמב"ם ז"ל שכ' בפ"א מה' ברכות הי"ז ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם וכו' למען לא יפסיק באמן בין הברכה ובין הדבר כבירך עליו עכ"ל משמע דס"ל שנתקנו אק"ש ממש וכ"כ תר"י בר"פ ג' שאכלו בשם הר"מ והרמ"ה והרמב"ן ז"ל שאין לענות אמן אחר הבוחר וכו' באהבה מטעם זה שכ' הרמב"ם אך אכתי יש לדחות כ"ז די"ל דהגם שמעיקר התקנה לאו אק"ש דווקא נתקנו ורשאי לאומרם גם בלא ק"ש וכדהוכיח הרשב"א ז"ל מהש"ס עכ"ז כשאומרם עם הק"ש הם ברכות מצות ק"ש ככל ברכות המצות ואסור להפסיק בינם לק"ש באמן וכן יש לדייק זה מלשון התר"י שם בשם הר"מ שכ' וז"ל דכיון שאומר הברכות על ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה והדבר שמברכין עליו ועיין בבית יוסף סוף סי' נ"ט]:

ואשר הקשו עוד התוס' על דעת רש"י מהא דואם ת"ח הוא א"צ לקרות על מטתו לכאורה אפי' התחלת קושיא אין כאן די"ל בפשיטות דהוא באם כבר קראה בזמנה בצה"כ וכן תירץ הרא"ש וכן תירץ השאג"א אבל הנלע"ד דאין כוונת התוס' להקשות דכיון דהת"ח אינו קוראה על מטתו במה יצא י"ח ק"ש בזמנה כדסברי הרא"ש והשאג"א בכוונתם אלא כוונתם כמ"ש התר"י בזה שאותה שעל מטתו מתוך שחושב שאינה אלא להבריח המזיקין בלבד פעמים שאינו חושש ואינו קוראה כלל ועוד שאינו מכוין לצאת בה י"ח מה"ת דצריך לכתחילה אפילו למ"ד מצות א"צ כוונה ועוד שעכ"פ צריך כוונת קבלת עמ"ש עליו במורא ואין דרך לכוונה כ"כ באותה שעל מטתו ע"ש בתר"י ולזה כוונו גם התוס' בזה ומה שסיימו דבריהם הך דואם ת"ח הוא א"צ כוונתם בזה רק לראי' מזה דלא נתקנה לחיוב גמור אלא להבריח המזיקין ולכן ת"ח שתורתו משמרתו א"צ לה דאי הוה חיוב גמור איך הי' הת"ח רשאי להפטר ממנה וכיון דהיא רק מפני המזיקין קשה להו

דמתוך שאדם יודע שעיקר תקנתה היא רק מפני המזיקין היא קלה בעיניו ולא זהיר בה כ"כ ולכן גם אם לא קראה בזמנה לא מסיק כ"כ אדעתי' דעתה קריאתה הוא חיוב גמור עליו מה"ת ופעמים שאינו חושש לה ואינו קוראה כלל מחמת הרגלו מעודו במיעוט זהירות בה או שעכ"פ לא יכוין בה כ"כ כנ"ל ברור כוונתם ז"ל בזה אך אינה קושיא כ"כ על רש"י שאינו חושש לשמא לא יקראנה או שלא יכוין בה כ"כ:

ד עוד הקשו התוס' על ד' רש"י ז"ל דא"כ פסקינן כריב"ל דתפלות באמצע תקנום ואנן קי"ל כר' יוחנן דבעי סמיכת גאולת"ע כ' ע"ז השאג"א ז"ל שם וז"ל כבר תירצתי למעלה יפה וכוונתו מבואר להמעיין שם דלפי מה שהביא שם למעלה ד' הרשב"א והגאונים דברכות לאו אק"ש נתקנו אם כן ל"ק הך לשיטת רש"י דהא אנן אמרינן הברכות בבית הכנסת קודם התפלה אם כן הא מקיימין גם סגאול"ת ואף ע"ג דלפי"ז הא אין הברכות אק"ש כלל כיון שעדיין לא הגיע זמן ק"ש כיון דלאו אק"ש דוקא נתקנו לא איכפת לן בזה ועכ"פ מקיימינן בזה מצות סגאול"ת וממילא נדחה בזה גם ראיית ר"ת מהא דרב צלי של שבת בע"ש עש"ה ולענ"ד יש להשיב על דבריו אלו דנראה ברור ומוכרח דאפי' לדעת הרשב"א היכי דעדיין לא הגיע זמן ק"ש לא מצי נפיק אז גם י"ח סגאול"ת. דאלת"ה בבריי' דבפ' תה"ש (ל' א') הביאה השאג"א גופי' שם לענין אחר דקתני השכים וכו' ומתפלל וכשיגיע זק"ש קורא ר' שמעון בן אלעזר אומר בין כך ובין כך קורא ק"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאול"ת ומפרש הש"ס התם דת"ק סבר תפלה מעומד עדיף ורשב"א סבר מסמך גאול"ת עדיף ואי נימא דסגאול"ת אפשר לקיימה שפיר גם אם עדיין לא הגיע זק"ש א"כ גם לר' שמעון ב"א הא מצי שפיר לומר הברכות דק"ש ולהתפלל בביתו מעומד והוה מקיים תרוויי' סגאול"ת וגם תפלה מעומד ולמשבק ק"ש לחוד בלא הברכות לזק"ש וכן לת"ק ע"כ הא דקאמר וכשיגיע זק"ש קורא היינו עם הברכות מדא' הש"ס דסבר הפלה מעומד עדיף מסגאול"ת הרי דמפרש הש"ס דלת"ק ע"כ דאינו סומך גאול"ת. ולדעת השאג"א בשי' הרשב"א הא אפשר לו לקיים גם סגאול"ת כשיאמר בביתו גם הברכות ק"ש ולסמוך להם התפלה וק"ש לחודה יקרא בזמנה ואין לומר דמיירי באין לו שהות ופנאי כ"כ קודם צאתו לדרך לומר גם הברכות עם התפלה ואי אפשר לו לסמוך גאול"ת ופליגי רק אם מחוייב עכ"פ להתפלל בביתו מעומד או שיתפלל דוקא אח"כ בקרון כדי שיסמוך גאול"ת. אבל אם יש לו שהות לומר בביתו גם הברכות ק"ש עם התפלה לכ"ע צריך שיאמרם וגם יתפלל בביתו מעומד. הא ליתא דא"כ אמאי נקטה הברייתא הך דינא בגוונא דעדיין לא הגיע זק"ש כדא' ולכשיגיע זק"ש קורא הא הוה מצי לאשמועינן הך דינא ופלוגתייהו הנ"ל בפשיטות גם בהגיע זק"ש אלא דנחוץ לדרכו ואין לו שהות

כ"כ. אי מחוייב הוא להתפלל בביתו מעומד או שמחוייב דוקא לסמוך גאול"ת. אלא ע"כ דמיירי גם ביש לו שהות ומשים דא"א לו לקיים אז גם סגאול"ת משום דעדיין לא הגיע זמן ק"ש פליגי ת"ק ורשב"א הי מנייהו עדיף הרי מוכח בבירור דאפי' לדעת הרשב"א הנ"ל ע"כ לומר דהיכי דעדיין לא הגיע זק"ש א"א לקיים אז גם מצות סגאול"ת וכ"ש דעדיף טובא הך דינא דעסקינן בי' מדינא דהברייי' הנ"ל דהברייתא הא מיירי אחר שהגיע זק"ש לדינא אפי' לכתחילה לכמה מהראשונים למי שהוא אנוס [כמ"ש התוס' שם דעובדא דאבוה דשמואל ולוי הי' אחר שעלה עה"ש] כדתני בברייתא דרשב"י ח' ב' שפסקוהו הפוסקים להלכה דשרי הכי גם לכתחילה במי שהוא אנוס ודיעבד אפי' בלא אונס יי"ח ק"ש מעה"ש לדעת הרי"ף והרמב"ם וש"פ והוקבע כן להלכה בטוש"ע סי' נ"ח ס"ג ואפ"ה הני ברייתא הנ"ל דבפ' תה"ש ל' א' בד' ת"ק [לגי' הרא"ש שם והיא העיקרית ע' במפרשים וכ"ה להדיא בתוספתא] שמתפלל בביתו וכשיגיע ז"ק בדרך קורא והיינו עם הברכות כמש"ל וע"כ הוא רק משום דעדיין לא הגיע עיקר זק"ש שהוא סמוך לנה"ח לא אפשר לקיים אז גם מצות סגאול"ת. כ"ש בדין דעסקינן בי' בק"ש של ערבית מבעו"י דעדיין לא הגיע זק"ש כלל אפי' לענין לצאת י"ח בדיעבד לשיטת רש"י דאיירינן בי' כדהביא מהירוש' דהקורא קודם לכן לא יצא י"ח ודאי דלא נפיק אז גם מצות סגאול"ת והרשב"א שאמר דהברכות לאו אק"ש דוקא נתקנו לא אמר אלא לענין דמשו"ה שרי למימר הברכות אע"ג דעדיין לא הגיע זק"ש ולית בי' משום לא תשא וגם יצא י"ח הברכות עכ"פ אבל לומר שמש"ה יצא אז גם י"ח מצות סגאול"ת. זה לא נמצא בד' הרשב"א בת' שם ע"ש בסי' מ"ז ובסי' ס"ט ולא בחידושיו וכן נראה להדיא דעת רבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאוריו בססי' מ"ו שעל מ"ש הטור וטוב לומר בשחרית שמע ישראל ובשכמל"ו כי לפעמים שוהין עם ק"ש לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה כ' ע"ז רבינו ול"נ שאין נכון וכו' וגם מפני זה לא יסמוך גאול"ת עכ"ל ע"ש והכי מוכח לכאורה מת' רב האי ז"ל שהביאו הרא"ש ותר"י ברישׁ מכילתין שהשיב דתפלה בציבור עדיף מסגאול"ת ואי נימא כדעת השאג"א הנ"ל הרי יכולים לומר אז גם ברכות ק"ש כדי לקיים אז גם מצות סגאל"ת ולמשבק ק"ש לחודה בלא הברכו' לצה"כ. אך זה יש לדחות כי נראה דעת רב האי ז"ל שסובר שהברכות עיקרם אק"ש דוקא נתקנו ע' מ"ש בשמו התוס' בר"פ הי' קורא והרא"ש שם ובחידושי הרשב"א שם]:

מעתה עדן לא עלתה ארוכה לקושיית התוס' על פרש"י דהא בעי למסמך גאולת"ע כר"י דקי"ל כוותי' אח"כ ראיתי בס' תמים דעים להראב"ד ז"ל שכ' ג"כ בסי' ר"מ שהיו יוצאין י"ח סגאול"ת בהברכות שאמרו עם הק"ש קודם צה"כ וי"ח ק"ש לא יצאו אז והיו

החברים קורין ק"ש שנית בעונתה בצה"כ כל השלשה פרשיות וההמון היו יוצאים י"ח ק"ש בעונתה בפרשה ראשונה שקראו על מטתם וגם עליו תקשי קושייתנו זו]:

ה הן אמת שיש מקום אתי לחלק בין סגאול"ת דשחרית לסגאול"ת דערבית והוא די"ל דהא דלא יצא י"ח סגאול"ת דשחרית עד נה"ח אין הטעם משום דתליא בהגעת זק"ש דוקא אלא הטעם משום דגאולה מעלייתא דהוה בצפרא במצרים [שכנגדה תקנו סגאול"ת דשחרית כמ"ש במכילתין ד' ב' ט' א'] בנה"ח הוה לפרש"י גופי' בכ"מ שפי' דהא דאמר רב יהודה לעולם יכנס אדם בכי טוב וכו' היינו בזריחת החמה [ערש"י ריש פסחים ותעני' י' ב' וב"ק ס' ב'] ויליף לה בב"ק שם מקרא דלא תצאו וגו' עד בקר ולפרש"י בקר דהתם היינו נה"ח זמן יציאה אבל סגאול"ת דערבית שהיא נגד התחלת הגאולה שהי' להם מבערב כמ"ש שם ושם היתה מזמן שחיטת הפסח לעיני המצריים אלוה שלהם ושתקו ואע"ג דזמן שחיטת פסח הוא מחצות היום ואילך עכ"ז כל זמן דלא מישלם זמן תפלת המנחה לא הגיע עדיין גם זמן אמירת הברכות שנתקנו לת"ע לכן ע"כ מתחיל זמנם ג"כ מזמן התחלה ח"ע [אך ק"ק לפי"ז דא"כ באמת אמאי לא תקנו הסגאול"ת דאורתא בתפלת המנחה וי"ל משום דהפסח הי' נשחט אחר התמיד שנגדו נתקן תפלת מנחה]. כן יש מקום לכאורה לחלק ביניהם מסברא לפרש"י גופי' ויתיישב בזה קושיית התוס' הנ"ל אפרש"י דהכא דהא בעי לסמוך גאול"ה כתירוץ השאג"א הנ"ל דיוצאין י"ח סגאול"ת גם קודם הגעת ק"ש וקושייתנו על ד' השאג"א בעובדא דאבוה דשמואל ולוי לק"מ לפי"ז אמנם הגם שיש מקום לחלק כן מ"מ מנ"ל לחלק כן מדנפשין בסברא בעלמא בלא שום ראי' ע"ז מהש"ס ותו יש גם להקשות על חילוק זה דאי כדאמרי' דהאזהרה דלא תצאו וגו' עד בקר היינו עד נה"ח דוקא א"כ תקשי דהא לתרוויי' תנאי בין לר"א ובין לר"י דבמכילתין ט' א' פירושו דקרא מועד צאתך ממצרים היינו עה"ש דהא לכ"ע מעה"ש נעשה נותר וא"כ לר"א דדריש מועד צאתך ממצרים אתה שורף היינו עה"ש וכן לק"ש ולר"י דדריש דאוכל והולך עד צאתך ממצרים היינו ג"כ עד עה"ש ותו דהא בכל התורה בקר [ר"ל התחלת הבקר] הוא עה"ש ע' יומא כ' ב' וריש פסחים וש"מ וא"כ מנ"ל לומר דהך בקר דבקרא דלא תצאו פירושו נה"ח. וגם הא התם גופי' כ' בהך ענינא ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר והנ' עד בקר הא לכ"ע פירושו ע"ה ואמאי נימא דהך בקר דבקרא דלא תצאו היינו נה"ח אלא ודאי דבאמת גם הך בקר נמי עה"ש קאמר וכדמסתבר נמי דהא טעמא הוה התם משום מזיקין כמש"ש ולא יתן המשחית וגו' ולא יהי' בכם נגף למשחית בהכותי וגו' ומשמע ביומא כ"א א' דעכ"פ משעלה עה"ש ליכא לשום מזיקין ואפי' מקרות הגבר שהוא קודם ע"ה ליכא משום מזיקין ע"ש [אלא שי"ל

דקריאה ג' דתרנגול הוא בע"ה] ומעתה הדרן לקמייתא דקו' התוס' על רש"י שכ' שיי"ח ק"ש של ערבית בקריאה שעל מטתו חזרה למקומה דהא בעי למסמך גאול"ת דאין לומר כתירוץ השאג"א מחמת קושייתנו ע"ז מברייתא דהשכים לצאת וכו' ומעובדא דאבוה דשמואל ולוי הא מוכח להדיא דהיכי דעדיין לא מטא זק"ש לא יצא אז י"ח סגאול"ת וכן מוכח גם מהרא"ש ותר"י מדהוצרך לדחוק בדחייתו ראיית ר"ת מרב ולומר דדלמא ס"ל לרב כריב"ל דלא כהלכתא והתר"י כ' דדלמא משום מצות הוספה מחול עה"ק לא חיישׁ לסגאול"ת ולא דחו ראייתו בפשיטות דבאמת אמר רב הברכות קודם התפלה וסמך גאול"ת. אך זה יש לדחות די"ל דהרא"ש ותר"י לא סברי בהא כהרשב"א וסברי דברכות אק"ש דוקא נתקנו ולכן ודאי דא"א לקרותם בלא ק"ש או בלא הגיע זק"ש אבל קושייתי הנ"ל מהש"ס במכילתין ל' ע"א על השאג"א ודאי קשה טובא וחזרה קושיית התוס' אפרש"י למקומה כנ"ל:

[1] גם אין לתרץ קושיית התוס' ולומר דרש"י לשיטתי' שכ' בפ' תה"ש שם אעובדא דרב אשי בד"ה וליעבד מר וז"ל ומשום מסמך גאול"ת כיון דמצלי קודם ק"ש לא קפדי עכ"ל הרי דס"ל לרש"י דכשמתפלל קודם שהגיע זק"ש לא בעי כלל למסמך גאול"ת וכעין שרצה השאג"א שם לדחות בזה ראיית ר"ת מרב דצלי ש"ש בע"ש דכבר דחאה השאג"א גופי' שם מהמבואר בהך סוגיא ופירושו שם ע"ש וממילא נדחה עפי"ז גם הך שכתבנו אלא דלפי"ז הוה ק' לי' להשאג"א שם דא"כ למה ליה לרש"י לפרש כלל דמשום דעדיין לא הגיע זק"ש ל"ח לסגאול"ת ומנ"ל לרש"י דלא סגי בהך טעמא לחוד משום דתפלה מעומד עדיף אע"ג דכבר רמיא עלי' מצות סגאול"ת וכ' שם ע"ז שכבר יישב זאת במ"א ולענ"ד דיש מקום להסב ד' רש"י אלו בדרך אחרת לא כדסבר השאג"א בכוונתו וה"נ יש לדקדק מלישני' דרש"י דאי כדסבר איהו ז"ל בכוונתו הו"ל לרש"י למכתב כיון דמצלי קודם זמן ק"ש כו' אמנם מאחר שאין מוכרח כ"כ לומר כן בד' רש"י ז"ל בטלה דעתי נגד דעת השאגת ארי' ז"ל:

והנה כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם כש"ת מוהר"ר אלעזר משה הלוי נ"י הורוי"ץ אב"ד דק"ק פינסק בהגיע לידו קונטרסי הלז כתב אלי בתוך שאר דבריו וז"ל ודברי רש"י ז"ל בפ' תה"ש הם ולשונם ומקומם עדים נאמנים על מחשבתו ז"ל שלא כד' השאג"א ז"ל בכוונתו ורוח ענוה יתירה אלבישתי' לכת"ר שביטל דעתו בזה מפני מיעוט ההכרח ולדעתי הכרח גדול הוא דכיון דבגמ' אמרו בטעמא דידהו משום תפלה מעומד עדיף למה לי' לרש"י ז"ל לאוסופי מ"ט דכיון דמצלו קודם ק"ש ועוד דאי בעי למימר הכי הול"ל אמילתייהו גופי' ואמאי נטר עד השתא וגם לישנא דרש"י בדיבור זה ושאחריו מוכיח

דמשום דתפלה קודמת לק"ש קאמר ולא משום שלא הגיע זק"ש וכמ"ש גם כת"ר אלא דהוה קשה לי' לרש"י ז"ל אדמקשו לי' לרב אשי דליעבד כדאבד"ש ולוי לקשו למה לך לתפלה דמיושב דהא אבד"ש ולוי לא הוו מצלו בתר ק"ש כלל ומה ענין דרב אשי לדידהו: דאינהו הוו מקדמי משום אורחא אבל ר"א דמצלי בתר הדרשה ל"ל לאקדומי תפלה אלא דכל שלא התפלל קודם ק"ש אסור להפסיק בין גאול"ת שדומה לאוהבו של מלך שדפק על פתחו והפליג ממנו כמ"ש רש"י ז"ל ד"ד בשם הירוש' והפלוגתא דת"ק ורשב"א אינו אלא בבא להקדים התפלה ז"ש רש"י ז"ל כיון דמצלי קודם ק"ש לא קפדי ר"ל במקום תפלה מעומד וכן ד' רש"י ז"ל בדיבור שאח"ז על אופן הלז יסובו ואולי גם כוונת כת"ר כן ואי איהו בטיל אנן לא מבטלינן עכ"ל הרב הנ"ל:

ז אמנם לענ"ד דיש לתרץ קו' התוס' הנ"ל אפרש"י בפשיטות דרש"י ז"ל יפסוק כריב"ל ולא כר' יוחנן כדעת הסדר תנאים ואמוראים שפוסק בכל מקום כריב"ל נגד ר' יוחנן וכ"כ התוס' בפ' ואלו נאמרין ל"ט ריש ע"א בשם ר"ח וכ"כ בת' הרשב"א ח"א סי' תס"ד בסוף ד' השואל ובתשובתו שם כ' דהוא פלוגתא וכן הביא הרא"ש בפ' לולב וערבה פלוגתא בזה [וע' הגמ"י פ"ט מה' גירושין מב"ה] ואע"ג דהכא הא בריי' דקורא ק"ש ומתפלל מסייע לי' לר' יוחנן י"ל דרש"י ס"ל כרב עמרם שהביאו התוס' והרא"ש בד"ד ע"ב דר"י וריב"ל פליגי רק למ"ד תע"ח וכן הבריי' דמסייע לר"י אמרינן התם לחד שינוייא דס"ל תע"ח וי"ל דגם שינוייא הלז לא לאיפלוגי אתי על האיבעיא אלא הוסיף עוד טעם דאיכא נמי אונס שינה ולפי"ז למאי דקי"ל דת"ע רשות א"צ לסמוך גאול"ת ערבית ומה שהקשו התוס' והרא"ש על רב עמרם דא"כ הא צריכין למיפסק דתע"ח דהא רב ור' יוחנן ה' כר"י הנה לגירסתנו בפ' תה"ש כ"ז ב' ורבא אמר ה' כדברי האומר רשות לק"מ דא"כ ודאי ה' כרבא דבתראה הוא וי"ל דכן הי' הגירסא גם לפני רש"י ז"ל והשתא דאתינן להכי תו לא צריכינן למימר דרש"י ז"ל פוסק כריב"ל לגבי ר"י. כי הקשה לי ע"ז ידידי הרב הגדול מ' חיים ברלין נ"י משקלאב נכד דודי הרב הגאון החסיד מ' חיים ז"ל מוולאזין מעובד דמר זוטרא שבקדושין כ"ג א' דמוכח דפסיק כר' יוחנן לגבי ריב"ל [והגם שאינה קושיא דהא רש"י ז"ל כפי הגירסא שהי' לפניו ודלא כאבא שאול הוכרח לפרש כן ונימא דמר זוטרא סבר כר"מ דאין הלכה כאבא שאול ע"ש היטב] ומעתה א"ש גם אי יסבור רש"י ז"ל שבכ"מ ה' כר"י לגבי ריב"ל דהכא משום דלרבא לא בעי למסמך גאולת"ע גם לר' יוחנן וכן הביא הב"י בסי' ס"ט בשם ס' המנהיג שלמ"ד תע"ר א"צ לסמוך גאולת"ע ע"ש וכן פ' הרשב"א בחידושיו שם ואע"ג דהאידנא קבעוה חובה לת"ע כמ"ש הראשונים ז"ל

י"ל דאדעתא דהכי קבלוה חובה דלא למסמך בה גאול"ת. דהא ע"כ צ"ל כן לד' הרשב"א בחי' י"ל כן גם לדעת רש"י ז"ל:

אלא דלפי"ז אכתי תקשי דמנ"ל להש"ס להוכיח בפ' תה"ש כ"ז א' דמדר"ה ורבנן לא צלי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר' יהודה דלמא אינהו נמי כר"י ס"ל כרבם רב ודלא מצלו עד אורתא הוא משום דס"ל תע"ח וס"ל נמי כר' יוחנן ורצו לסגאולת"ע וק"ש בזמן שכיבה תליא דהוא מצה"כ דוקא אח"כ ראיתי שגם השאג"א ז"ל כ' זה ליישב בזה דחיית הרא"ש ראייה ר"ת ע"ש ולפמ"ש בדעת רש"י תקשי הך טובא לפי האמת וכמ"ש [וע' מ"ש בזה עוד לקמן בדברי בס"ד בשיטת ר"ת ז"ל]:

ח והנה לפמ"ש ההג"א מא"ז בפ"ק דמכילתין סי' יו"ד בשבת א"צ לסגאול"ת משום דשבת לאו יום צרה הוא הי' נראה לכאורה ליישב קו' זו. והוא דהא דא' דר"ה ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ר"ל דגם בליל שבת לא הוו מצלי עד אורתא בהך גווני ממש כרב דצלי ש"ש בע"ש ומשו"ה ליכא למימר דמשום סגאול"ת אחרו התפלה של ערבית עד אורתא דהא בשבת לכ"ע לא בעי כלל למסמך גאול"ת ולכן שפיר מוכיח הש"ס דע"כ היינו משום דס"ל לר"ה ורבנן דאין ה' כר' יהודה אלא כרבנן דזמן ת"ע גופי' ג"כ הוא בצה"כ דוקא. אך באמת זה לא תעלה ארוכה לקושיא זו. דנראה ברור דגם אי נימא דבשבת לא בעי כלל למסמך גאול"ת היינו רק דרשאי להפסיק ביניהם. ואין צריך להתכיפם אבל מ"מ ודאי בעי לר' יוחנן לעולם ק"ש ואח"כ תפלה מקרא דובשכבך ובקומך לפום מאי דדריש לה איהו דבענין ההיקש שכיבה לקימה מה שייך כלל לחלק בין חול לשבת. ותדע דע"כ עיקר אהקישא דקרא דובשכבך ובקומך סמיך ר' יוחנן דאי מסברא לחוד א"כ לריב"ל דסבר משום דגאולה דבאורתא לא הוה גאולה מעלייתא הא ודאי אי בעי אינש מצי גם לכתחילה לקרוא ק"ש ואח"כ תפלה והיכי דבעי מצי עביד ולישני' דריב"ל דא' תפלות באמצע תקנום הא מ' דעכ"פ לכתחילה בעי לדידי' ת"ע ואח"כ ק"ש דווקא ותו דאלת"ה מאי קא' הש"ס סייעתא לר"י מהברייתא דתני בה קורא ק"ש ומתפלל הא גם לריב"ל שרי למיעבד גם הכי אפי' לכתחילה וע"כ צ"ל לריב"ל דגם להסברא עיקרו אהקישא דקרא סמיך לפום מאי דדריש לי' איהו ומעתה הרי הדרה קושייתי הנ"ל על מ"ש לשי' רש"י לדוכתה דגם אי נימא דר"ה ורבנן לא מצלו גם ת"ע דשבת עד אורתא אכתי תקשי דמנ"ל להש"ס להוכיח מזה דס"ל לר"ה ורבנן דאין ה' כר"י דלמא אינהו נמי כר"י ס"ל ודלא צלו עד אורתא הוא משום דס"ל כר' יוחנן וכדי להקדים ק"ש לתפלה משו"ה אחרוה עד צה"כ ומשום דזק"ש תלוי בצה"כ דוקא:

ט לזאת נלענ"ד לומר לשי' רש"י דר"י וריב"ל תרוויי' ל"פ אלא למ"ד תע"ח כדעת רב עמרם וכמש"ל באות (חית) אבל למ"ד תע"ר מלבד דלא בעי אליבי' למסמך גאול"ת וכד' רב עמרם הנ"ל וכמש"ל שם דלגירסתינו בדכ"ז ב' ורבא א' ה' כד' האומר רשות לק"מ קו' התוס' שם על ר"ע אלא דלא קפדי' נמי אליבי' להקדים ק"ש לתפלה והי מנייהו דבעי מקדים והטעם בזה י"ל כעין שכ' הרמב"ם בפ"ג מה' תפלה ה"ז שלפי שתע"ר אין מדקדקין כ"כ בזמנה ולכן רשאין להתפלל שבת בע"ש ושל מ"ש בשבת ה"נ נימ' אנן מדנפשין כה"ג לשי' רש"י דלמ"ד תע"ר אין מדקדקין כ"כ בהקדמת ק"ש לתפלה והי מנייהו דבעי מקדים. והשתא דאתינן להך סברא הנה בירוש' פתה"ש אמרי' ר' אבא ורב הונא בשם רב תפלת נעילה פוטרת של ערב וא' שם דלמ"ד תע"ר נעילה פוטרתה והביאוהו התוס' בפ' יוה"כ פ"ז ב' והרא"ש בר"פ תה"ש ע"ש. והגם שסוגיית הירוש' שם חולקת אסוגיא דש"ס דילן שבפ' יוה"כ שם כמ"ש התוס' והרא"ש שם מ"מ למדנו מד' הירוש' דר"ה ס"ל תע"ר דבהא לא מצינו בבבלי חולק אליבא דר"ה ומעתה א"ש הוכחת הש"ס מדר"ה ורבנן תלמידיו [דמסתמא סברי נמי כוותי' דתע"ר] לא הוו מצלו עד אורתא ש"מ דאין ה' כר"י דל"ל דאיחרוה משום סגאול"ת או משום קדימת ק"ש לתפלה דהא אינהו ס"ל דתע"ר כנ"ל ולדידהו הא לא בעי כלל למסמך גאול"ת ולא להקדים ק"ש לתפלה אפי' לכתחילה כמ"ש [ועיין מ"ש עוד בזה להלן בדברי בשי' ר"ת ז"ל]:

י אך עדיין ק' טובא לשי' רש"י ז"ל דאכתי איך שרי למיכל סעודת הלילה קודם ק"ש בזמנה. דאסרוה חכמים כמ"ש בבריי' ד"ד ע"ב במכילתין. וכדהקשה עלה תר"י בריש מכילתין [ועיין בתמים דעים להראב"ד בסי' קי"ח ובסי' ר"מ] ועב"י בסי' רס"ז שתירץ ע"ז דכיון דאיכא רבוותא דפסקי דמפלהמ"נ ואילך הוי זק"ש אע"ג דמשום דאיכא מאן דס"ל דלא הוי זמנה עד צה"כ חוזר לקרותה משתחשך מ"מ לא מקרי אוכל קודם ק"ש עכ"ל עדיין אין תירוצו מספיק אלא לדידן דלדידן פלוגתא דרבוותא היא רש"י ור"ת אך לד' רש"י גופי' דס"ל דהקורא קודם לכן לא יצא י"ח כדהביא מהירוש' אכתי הקושיא באתרה קיימה לדידי' איך כ' שסומכין על הק"ש שעהמ"ט דעכ"ז איך מותר לעבור על ד' חכמים לאכול סעודת הלילה קודם ק"ש ואדרבה הי' מקום לו' דגרע טפי לענין זה אי קראה קודם זמנה בבהכנ"ס מאם לא הי' קוראה כלל קודם זמנה דאם עדיין לא קראה כלל עכ"פ הוא יודע בנפשו דחיובא רמיא עלי' וכ"ע ידעי לה האידנא משא"כ כשכבר קראה בבהכנ"ס הא לאו כ"ע דינא גמירי למידע דלא נפיק כלל בקריאה זו וסביר דכבר נפיק י"ח ולא יזהר כ"כ להקפיד לקרוא על מטתו שעיקרה אינו חיוב כ"כ ונתקנה רק מפני המזיקין אלא שכבר כתבנו בריש דברינו באות א' דע"כ דרש"י לא חייש להך חששא

דשמא לא יזהר ויקפיד כ"כ בק"ש שעל המטה כי היכי דלא תקשי עליו קושיא הראשונה של התוס' כמש"ש אך איך שיהי' עכ"פ ודאי דלא קיל הך מאם לא קראה כלל. ואולי י"ל דכיון דסמכי' אק"ש שעה"מ שרי למיכל תחילה ולא חיישי' שמא ישכח מלקרותה. כיון שי"ל עת מוגבל ורגיל תמיד לקרותה עמ"ט לא חיישי' לשכחה וכן ראיתי אח"כ בט"ז בסי' רל"ה סק"ג כ' כן ונ"ל להוסיף עוד בזה ולומר דדמי ממש למ"ש הרא"ש בפ"ק דמכילתין רסי' ז' על מ"ש רש"י שגם ללמוד קודם התפלה אסור כ' ע"ז הרא"ש דאפשר דמיירי רק באדם המתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכנ"ס דאיכא למיחש דלמא מיטרד בגירסי' ויעבור זמן תפלה וק"ש ע"כ אבל מי שרגיל לילך לבהכנ"ס לא חיישינן דלמא מטרדת גירסתו ישכח רגילותו וא"כ ה"נ דכוותה כיון שהוא רגיל לקרותה עמ"ט ואין לדחות זה ולומר דא"כ תקשי באמת אמאי אפרו כלל אכילה ושתי' קודם ק"ש כיון דמסתמא ודאי יישן אח"כ וקודם השינה הא ודאי יקרא ק"ש עמ"ט:

אלא ע"כ דהיינו משום אונס שינה חיישינן שמא תחטפנו שינה פתאום ולא יקראנה וכדדייק לישנא דבריי' דתני בה וחוטפתו שינה וא"כ ה"נ דאיכא למיחש לה בשקראה בבהכנ"ס קודם זמנה הא לא תברא חדא דהא הבריי' מיירי שלא התפלל ג"כ עדיין כדקתני בה וקורא ק"ש ומתפלל וא"כ אסרוה לאכילה ושתי' משום קודם תפלה ותו דגם אפי' אם כבר התפלל אלא שעדיין לא קרא ק"ש ג"כ לא תברא דמשמע דבימי התנאים עדן לא פשטה מצות ק"ש שעל המטה בין המון עמי הארץ והא דאמר בפ' הרואה (ס' ב') הנכנס לישן עמ"ט אומר משמע ישראל עד והי' א"ש נראה דלאו בריייתא היא אלא סתמא דהש"ס קא' לה כדמשמע מלישני' דריב"ל ד' ב' שהוא הוא שחידש הך מלתא דאעפ"י שקראה בבהכנ"ס מצוה לקרותה עמ"ט ואפילו אי הוה הך דפ' הרואה בריייתא ע"כ דלאו כו"ע הוו ידעי לה מדאיצטריך ריב"ל לאשמועי' לה וגם הוא לא ידע להך בריייתא דאלה"כ לא הוה לי' למימרה מימרא דנפשי' כך נ"ל ליישב שיטת רש"י ז"ל:

יא ומעתה אבוא בס"ד לשיטת ר"ת ז"ל שהביאו התוס' בריש מכילתין שכ' דאדרבה ק"ש של בהכנ"ס עיקר והא דאנו קורין כ"כ מבעו"י היינו משום דקי"ל כר' יהודה דא' בפ' תה"ש דזמן תהמ"נ הוא עד פלג המנחה ומתחיל מיד זת"ע עכ"ל הא דקיבלי' לר"ת דלר"י מתחיל זת"ע תיכף מפלגה"מ ואילך ודאי הכי מוכח בבירור בפ' תה"ש פ"ז א' דמוכיח רב חסדא מדצלי רב ש"ש בע"ש ש"מ ה' כר"י ואי נימא דגם ר' יהודה אע"ג דזמן תפלת המנחה מישלם בפלגה"מ מ"מ לא מתחלא זת"ע עד צה"כ א"כ הא אדרבה ק' על רב גופי' הא עבד דלא כמאן וכן ק' לפי"ז מה דקאמ' הש"ס אדרבה מדר"ה ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ש"מ אין ה' כר"י מאי מוכח לפי"ז דאין ה' כר"י הא גם לר"י דינא הכי אלא ודאי

דלר"י תיכף דמישלם זמן תפלת המנחה בפלגהמ"נ מתחיל אז זמן ת"ע [ומוכח להדיא דעת ר"ת דסובר דהא דאמרי רבנן דר"י תפהמ"נ עד הערב היינו צה"כ דלא כתר"י שם בר"פ תה"ש דהיינו עד תחילת השקיעה ע"ש ומשם ואילך מתחיל זמן ק"ש ות"ע כנ"ל דאלתה"כ מתניתין דתני בה משעה שהכהנים וכו' והירוש' שהביא רש"י דהקורא קודם צה"כ ל"י י"ח יהי' דלא כמאן לא כרבנן ולא כר"י וכן שארי תנאי שבהברייתא דריש מכילתין דמקדמי זק"ש רק זמן מועט קודם צה"כ. הא ע"כ דסברי כרבנן דר"י רק דסברי הני תנאי דהיינו ערב דאמרי רבנן דר"י ולא צה"כ ממש ומתניתין וחכמים דבברייתא שם ס"ל דערב דאמרי רבנן דר"י היינו צה"כ ממש אבל דנימא דערב דאמרי רבנן דר"י היינו תחילת השקיעה לא אישתכח שום תנא דסבר הכי וכ"ז לדעת ר"ת שסובר דזק"ש ש"ע תליא בזמן ת"ע אבל לדעת הרא"ש וש"פ דסברי דזק"ש לא תליא כלל בזת"ע לק"מ מהא על התר"י] וע' מ"ש אי"ה להלן ודו"ק:

יב אמנם בעיקר ד' ר"ת שסמך לומר דעבדינן כר"י משום דאמרי' בפ' תה"ש דהשתא דלא אתמר ה' לא כמר ולא כמר דעבד כמ"ע ודעבד כמ"ע יש לעיין בזה דהנה כבר הקשה עליו השאג"א ז"ל ברסי' ג' וז"ל בקיצור ואני תמה דהרי הא דקא' השתא דל"א ה' וכו' דעבד כמר עבד וכו' היינו משום דכיון דתפלה דרבנן אזלי' בספיקו להקל אבל ק"ש דהוה מה"ת הא ספיקא דאורייתא לחומרא ודלמא הלכה כרבנן ואין מתחיל זמן ק"ש ש"ע אלא מצה"כ ע"ש וכ' שם דהתוס' לטעמייהו אזלי דס"ל דהלכה כמ"ד ק"ש דרבנן כמ"ש הוא ז"ל בשמם בסי' א' וה"נ ס"ל לר"ת וכן הקשה ותירץ קו' זו ותירוץ זה בריש ס' מים חיים לבעל הפר"ח ז"ל [והוא מד' התוס' פ' התכלת מ"ג ב' ד"ה ואיזו ובר"פ ואלו נאמרין ד"ה ק"ש וע' עוד בד' התוס' סוכה י"א א' בד"ה דרב עמרם ובב"ק פ"ז א' ד"ה וכן הי' וכו'] ודבריהם ז"ל אלו צריכים ביאור דמ"ש דהא דאמרו דעבד כמ"ע ודעבד כמ"ע היינו משום דתפלה דרבנן הנה כוונתם ז"ל ע"כ אשעת הדחק לבד דאז שרי למסמך גם איחיד נגד רבים במילי דרבנן כדא' בפ"ק דנדה ו' ב' וכמ"ש השאג"א ז"ל בעצמו להלן בסי' הנ"ל בישוב שי' רש"י [וע' בפ"א דעדיות משנה ה' לפי' ראשון דהראב"ד שם ובעירובין מ"ו א' ובתוספתא שהביא הראב"ד בעדיות שם. וע' בת' הרשב"א ח"א סי' רנ"ג ורשב"ן בפסקיו לנדה שם ולענ"ד נראה דאי כוונת הש"ס דקא' והשתא דלא אתמר ה' דלא כמר וכו' דעבד כו' הוא רק אשעה"ד דוקא הו"ל להש"ס לפרושי הך בהדיא וכדא' בנדה שם כדאי הוא ר"א לסמוך עליו בשעה"ד וכן במכילתין ט' א' ובפ' כירה מ"ה א' ובפ' המביא תניין י"ט א' כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד ותו מדקאמר הש"ס אתרווייהו אדר"י ורבנן דעבד כמ"ע ודעבד כמ"ע [רק שלא יעשה התרי קולי דסתרי אהדדי] והא אמאן דעבד

כרבנן ודאי דשפיר עבד לכהחילה ממש גם שלא בשעה"ד דהא רבים נינהו מ' דבהך גוונא ממש הוא גם הא דקא' דעבד כר"י עבד דהא בחד לישנא אמרה הש"ס [וע' בסוף הקונטרס מ"ש עוד בענין זה] וא"כ ע"כ דצ"ל הטעם דלהכי דעבד גם כר"י עבד ואפי' שלא בשעה"ד היינו משום דס"ל לסתמא דהש"ס הכא דתע"ר ולהכי אין מדקדקין כ"כ בזמנה גם אם עושה כיחיד נגד רבים וכן הרמב"ם בפ"ג מה' תפלה ה"ד כ' להדיא טעם זה כמש"ל אות ט' [ואין להקשות דלפי"ז עכ"פ השתא דשוינן עלן תע"ח מעתה אכתי איך שרי לן למסמך לענין זמנה אר' יהודה גם שלא בשעה"ד די"ל דכיון דמשום קבלתנו לחוד אתינן עלה אדעתא דהכי קבלנוה כחובה לכתחילה דתשרי לן למיעבד בה כר"י. ותו דלפמ"ש הרא"ש בפ' תה"ש ס"ב דאע"ג דהתפלל בשאר לילית לא מקרי משו"ה שוי' כחובה לאותו פעם שעדיין לא התפלל אותה לק"מ ופ' שם ס"ז ועוד דאפשר דבאמת משום שעה"ד היינו דוחקא דציבורא הוא דנהגו כר"י וכמ"ש אי"ה בסמוך בס"ד] וא"כ לענין ק"ש דאפילו למ"ד דהוא מדרבנן עכ"פ הא חובה היא ודאי:

עדיין לא שמעינן ממה דקאמר הש"ם לענין ת"ע דעבד כר"י עבדי דיהא שרי למיעבד הכי גם לענין ק"ש דחובה היא לכ"ע [ואין לומר דאי ק"ש דרבנן ממילא נשמע דכיון דלענין ת"ע מצלי אפילו שלא בשעה"ד מפלג"ה ואילך א"כ הא ע"כ דצריך אז לקרוא גם ק"ש משום סנאול"ת ומשום הקדמת ק"ש לתפלה כמש"ל אות ח' ז"א דסמיכת גאול"ת [או הקדמת ק"ש לתפלה] אינו מעכב גם לר' יוחנן כמ"ש הרמב"ן במלחמות בפירקין ח' ב' ולא קאמר הש"ס דעבד כר"י עבד אלא לענין דיוצא אז י"ח ת"ע וממצות סנאול"ת לא מיירי התם. וע"כ מוכרחין אנו לומר כן לפי מה דנקטי' דלא כר"ת ולא תלוי זק"ש בזת"ע אלא בזמן שכיבה וא"כ הלא תשאר לנו הקושיא באמת אהך גופי' דקאמר הש"ס דעבד כר"י עבד דהא לפי מה דפסקינן כר"י הא בעי למסמך גאול"ת וגם להקדים עכ"פ ק"ש לתפלה וע"כ צריך לומר כמ"ש דמשום דס"ל לסתמא דהש"ס הכא דתע"ר להכי אין מדקדקין כ"כ בה על סנאול"ת ולא על הקדמת ק"ש לתפלה]:

יג אלא שיש לומר שהש"ס דאמר דעבד כמר עבד ודעבד כמ"ע קאי ודאי רק אתפלה ולא אק"ש ואפילו שלא בשעת הדחק כדהוכחנו ומשום דת"ע רשות היא משו"ה סמכינן שפיר אר"י נגד רבנן וכדאסברינן לה בס"ד אלא דאנן נימא מדנפשין לדינ' מכח הך דפ"ק דנדה ו' ב' ודמכילתין ט' א' וש"מ הנ"ל למסמך בשעה"ד על ר"י לענין ק"ש ש"ע לדעת ר"ת דסבר ע"כ דק"ש דרבנן כמש"ל שם בשם השאג"א והפר"ח ולפי"ז יהא תליא הך בפלוגתיי' דהרשב"א בת' סי' רנ"ג הנ"ל עם הרשב"ץ בפסקיו לנדה שם אי שרי גם לדידן מדנפשין לסמוך בשעה"ד איחיד נגד רבים אע"ג דלא אתמר עלה בש"ס דכדאי הוא אותו

יחיד לסמוך עליו באותו הדין בשעה"ד ויהא מוכח מד' ר"ת כאן דס"ל כדעת הרשב"א שם דגם לדידן שרי למסמך בשעה"ד גם איחיד נגד רבים ועבד"מ באה"ע סי' קכ"ז אות ג' מה שהביא בשם הרד"ך בת' בית ד' [וע' במאור ריש מכילתין שכ' ג"כ דכיון דנפישין פלוגתא דתנאי בהאי מלתא ולא איפסקא הלכתא בהדיא משום דוחקא דציבורא אם עשו כאחד מהם מה שעשו עשו וכדאי הוא אחד מן התנאים הנזכרים בענין זה לסמוך עליו בשעה הדחק עכ"ל וגם בדבריו ז"ל יש לדון כל מ"ש]:

יד עוד יש ליישב זה גם אי נימא דסובר ר"ת בהא כדעת הרשב"ץ דלא שרי לן למפסק מדנפשין אפילו משום שעה"ד כיחיד נגד רבים היכי דלא א' הכי בש"ס להדיא והוא דאע"ג דלא אתמר בפירוש הלכתא כמאן עכ"ז כיון דחזי' דרב צלי ש"ש בע"ש ש"מ דס"ל ה' כר"י ומדר"ה ורבנן לא צלו עד אורתא ש"מ דס"ל דה' כרבנן מעתה הוה פלוגתא דאמוראי ה' כמאן מצינן למסמך גם שלא בשעה"ד על רב דסובר דהלכתא כר' יהודה והגם דמקמי אבייי ורבא אין הלכה כתלמידו במקום הרב ור"ה תלמיד דרב הוה והוה לן למיפסק לגמרי כרב אולי משום דגם רבנן תלמידי דר"ה ג"כ סברי כר"ה משום הכי לא פסקינן לגמרי בהא הלכה כרב:

עוד יש ליישב זה בדרך חידוד והוא דהנה לכאורה תקשי מאי בעי רב חסדא מרב יצחק במכילתין כ"ז א' התם אמר רב כהנא ה' כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותי' הכא מאי שאין לו ביאור כלל לכאורה. מאי ס"ד דר"ח וכי משום דבתפלת השחר הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותי' יהא נמי הלכה כר' יהודה גם בתפלת המנחה אע"ג דלא תנן כוותיה בהא [וראיתי אח"ז שגם השאג"א התעורר ע"ז בסי' ו' ע"ש מה שתירץ ע"ז ואנכי נחני ה' לתרץ זה בדרך אחרת] דע"ז לא יועיל כלל גם אי נימא דתפלת ערבית רשות ולהכי אין מדקדקין בזמנה דזה לא מהני רק לענין דמצינן למסמך משו"ה איחיד במקום רבים גם שלא בשעת הדחק אבל לא דנימא דמשו"ה יהא הלכה כר' יהודה בבירור גם נגד רבים וזה פשוט [ודוחק לומר דמשו"ה מספקא לי' לרב חסדא דלמא הלכה כר' יהודה בהא משום דידע עובדא דרב דצלי ש"ש בע"ש דמייתי לה איהו גופי' בסמוך דעכ"ז לא מתיישב מה דתני לה במה דחזינן דהלכתא בהא דזמן תפלת השחר משום דתנן בהא כוותי' ולזאת נלע"ד לומר דרב חסדא מספקא לי' בטעמיי' דרבנן דר' יהודה כמו שאבאר בס"ד. והוא דהא ודאי דמדאורייתא לכ"ע זמן הקרבת תמיד ש"ע הוא עד הערב ממש כדאמר רבא בר"פ ת"נ שם. ערש"י שם ד"ה אלא כו' דמדאוריי' כל שש שעות אחרונות כשרות וכו' וא"כ גם לר' יהודה דא' בברייתא דרשת"ה שהרי תמיד של בין הערבים הי' קרב והולך עד פלג"ה ע"כ דר"ל שכן הי' דרך ומנהג הקרבתו לפי

מה שקבעו לו חכמים זמנו ואמר בירוש' רפתה"ש א"ר יוסי לא הוקשה הפהמ"נ לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת מהטעם הכון תפלתי קטרת וגו' מנחת ערב [וע' בתוס' פ' תה"ש כ"ו ב' ד"ה עד פלגהמ"נ שכ' דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה ומהתימא שכ' זה מסברת עצמם ולא הזכירו שהוא מפורש בירוש'] גם מה שכתבו דר' יהודה ס"ל דכנגד קטרת תקנוה ג"כ מגומגם דאמאי לא נימא דגם רבנן הכי סברי וכן נ' פשטי דדברי הירוש' הנ"ל דמסיים עלה דהך דלא הוקשה וכו' אלא לקטרת צא שעה אחת לעיסוקו ואת עביד מנחה שתי שעות ומחצה והיינו כרבנן דסברי דזמן תהמ"נ הוא כל השתי שעות ומחצה עד הערב ממש הגם די"ל זה בדוחק גם לר"י אבל לא נהירא כלל ונראה בכוונת התוס' דלר"י ע"כ דמוכרחין אנו לומר דזמן תפה"מ לא תליא בזמן היתר הקרב' התמיד מדאורייי כמש"ל דמדאורייתא לכ"ע זמנה עד הערב ממש דא"כ אמאי קאמ' עד פלגה"מ וע"כ דס"ל דזמן תהמ"נ תליא בזמן שהי' דרכן להקריב ואי ס"ל לר"י דנגד תמיד גופי' נתקנה הפהמ"נ הא תנן בר"פ ת"נ דקרב בט' ומחצה ולא פליג ר"י עלה והיינו גמר הקרבתו כדאמר ריב"ל שם ושעה אחת לעשייתו ובהא לא אשכחן דלפלוג רבא עלי' התם ע"ש [וכ"ה בירוש' שם צא שעה אחת לעיסוקו] וכן פרש"י להדיא שם במתני' בד"ה וקרב בט' ומחצה ע"ש [וצ"ע לפי"ז מ"ש רש"י במכילתין בר"פ תה"ש ד"ה מנחה קטנה מט' ומחצה ולמעלה וי"ל קצת ואכמ"ל] ולכן ע"כ דס"ל לר"י דנגד קטרת תקנוה ולא הי' דרכו להתמשך זמן הקטרתו יותר מן עד שעה ורביע קודם הלילה ודקאמר ר"י בברייתא דרפתה"ש שהרי תמיד של בה"ע קרב והולך עד פלג"ה ע"כ דר"ל מנחת התמיד וקטרת ששייכים ג"כ לתמיד. אבל לרבנן לא צריכינן לדחוקי בדבריהם בברייתא הנ"ל ולומר דנגד קטרת ומנחת התמיד קאמרי ומפרשינן להו כפשטן דמה שאמרו שהרי תמיד של בה"ע קרב והולך עד הערב היינו קרבן התמיד גופי' ולא משום דפליגי אמתני' דריש ת"נ דאמרה דקרב בט' ומחצה אלא משום דאזלי בתר שעת היתר הקרבתו מדאורייתא שהוא עד הערב כך מוכרח לו' סברת התוס' הנ"ל לפענ"ד:

טו אמנם ק' לי על סברא זו. דא"כ אכתי אמאי ס"ל לרבנן דזמן מנחה קטנה הוא מט' שעות ומחצה ומעלה עד הערב כיון דלדידהו נגד התמיד גופי' הוא דנתקנה הא אדרבה עיקרו הי' מן ח' ומחצה עד ט' ומחצה והגם דאמרינן דאינהו אזלי בתר שעת היתר הקרבתו מדאורייתא על כל פנים הי' צריך להיות לדידהו זמן התחלת מנחה קטנה מן ח' ומחצ' ואילך אלא דאי משו' הא לחוד עדיין הי' מקו' לומ' דרבנן ס"ל דתחילת הקרבתו הי' מן ט' ומחצה ואילך ושעה אחת לעשייתו דקא' בפ' ת"נ היינו הפשיטו וניתוחו לא הקרבתו והקרבה עיקר לכן מן תחילת זמן הקרבתו עד משך כ"ז היתר הקרבתו דאורייתא הוא

זמן הפהמ"נ לרבנן [ולפי"ז יש קצת מקום גם לד' רש"י בפ' תה"ש הנ"ל [באות י"ד] שכ' מט' שעו' ומחצה ולמעלה ופי' כן לרבנן וברפת"נ כ' אליבא דר' יהודה ודוחק] אבל עדיין תקשי לרבנן אמאי קרי לה לפי"ז תפלת המנחה ובשלמא לר"י ניחא משום דקטרת אקרי מנחה בקרא תכון תפלתי קטרת וגו' מנחת ערב אבל לרבנן קשיא [וע' בתוס' פ' ק"ז א' ד"ה סמוך כו'] ועוד דלפי"ז לא מתיישב כ"כ לשון הברייתא דרפת"ה דלרבנן מפרשינן מה דאמרי שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב היינו קרבן התמיד גופי' ובדר"י מפרשינן הך לישנא אמנחת התמיד והקטרתה. והעולה על כל דעדיין הוא נגד דברי הירושלמי הנ"ל [אות י"ד] דמוכח מיני' בהדיא דגם לרבנן נמי נגד קטרת תקנוה כמש"ש וע' בט"ז סי' קל"ב סק"ג וסי' רל"ד סק"ב ודבריו הם נגד ד' הירושלמי הנ"ל]:

טז ולזאת נלענ"ד לומר דגם לרבנן ודאי דנגד קטרת ומנחת התמיד תקנוה כמ"ש בירוכלמי ולכן נקראת גם לדידהו תפלת המנחה דוקא ובהא פליגי ר"י סבר דזמנה רק עד משך דרך ומנהג זמן הקרבתם ולא הי' נמשך זמן הקרבתם יותר מן עד שעה ורביע אחר גמר הקרבת התמיד גופי' שהי' בט' ומחצה ורבנן ס"ל דזמנה עד משך זמן היתר הקרבתם דאורייתא והוא עד הערב אלא דרב חסדא הוה מספקא לי' בטעמיי' דרבנן דר"י איך סבירא להו אי כמש"ל אות י"ד לסברת התוס' משום דס"ל דתחילת הקרבת התמיד התחיל בט' ומחצה אך לא לגמרי כסברת התוס' דלדידהו רבנן לא סברי כלל דנתקנה נגד קטרת התמיד ולכן הוה ק' לן הנך קושיות דאקשינן לעיל אות ט"ו לסברתם אלא דסבר רב חסדא דאפשר דלרבנן ס"ל דתקנוה נגד שניהם היינו נגד הקרבת התמיד גופי' וגם נגד מנחתו וקטרת שלו [וי"ל זה בדוחק גם בכוונת התוס' ולא תקשי עליי' מש"ל] וטעמיי' לאו משום דאזלי בתר שעת היתר הקרבת התמיד. אלא דכיון דתחילת הקרבתו הי' בט' ומחצה הי' נמשך זמן הקרבתו שעה או שעה ומחצה ואח"כ הי' נמשך עסק הקרבת המנחה והקטרת כשעה או שעה ומחצה באם שהקרבת התמיד הי' רק שעה ולכן נקראת גם לדידהו הפלת המנחה משום דזמנה נמשך עד זמן גם גמר הקרבת מנחת התמיד והקטרת שנקרא ג"כ מנחה בקרא כמש"ל וסתמא דמתני' דר"פ ת"נ דתנן בה וקרב בט' ומחצה הוה פשיטא לי' לרב חסדא שפירושה גמר הקרבתו וא"כ ע"כ דאתיא כר"י ומעתה יכול להיות דהלכתא כר"י גם בדין זמן תפלת המנחה כמו בתפלת השחר דהלכתא כוותי' משום דתנן כוותי' דהא בהך נמי סתמא דמתני' דר"פ ה"נ כוותי' דר"י או דלמא טעמיי' דרבנן דר"י הוא כמש"ל דגם אינהו סברי דגם גמר הקרבת התמיד הי' בט' ומחצה ומשום דזמן תפהמ"נ הוא עד משך היתר הקרבת מנחת התמיד והקטרת שנקרא ג"כ מנחה כמש"ל לכן נקראת תפלת מנחה. ולפי"ז מהני' דר"פ ת"נ אתיא גם כרבנן והו"ל

ר' יהודה יחיד נגד רבים והלכה כרבים [וע' בהגמ"י פ"ג מה' תפלה שכ' בשם ר"ח וז"ל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד ערב וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא הוקשה תפהמ"נ לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת עכ"ל ותמה ע"ז הפני משה בפי' הירוש' שם בתוספתו במראה הפנים וכ' וז"ל ואיני יודע מה למדנו מד' ר' יוסי דהכא לענין פלוגתיי' דר' יהודה ורבנן ע"ש שהאריך בזה ולי נראה ברור דלא כיון מעולם בעל ההגמ"י להביא ראי' מד' ר' יוסי שבירוש' לפסוק מש"ה כרבנן דר"י אלא כוונתו כמ"ש בפנים דהוקשה לו לבעל הגמ"י הא גם לרבנן לא הי' קרב אלא או עד ט' ומחצה אי נימא דמתני' דר"פ ת"נ אתי' גם כרבנן או עכ"פ רק עד שקיעת החמה וסבר בעל הגמ"י כפי' התוס' בזבחים דהא דדם נפסל בשקיעת החמה היינו תחילת שקיעה. ע"ז הביא ד' ר' יוסי אלו דלא הוקשה תפהמ"נ לתמיד גופי' ולא לזמן זריקת דם התמיד אלא לקטרת שהיתה נקטרת אחר זריקת הדם עד חשיכה וכפרש"י שפי' דמה שאמר תפהמ"נ עד הערב היינו עד חשיכה ולא כהתר"י שפי' דהיינו עד שקה"ח] ולפי"ז ממילא נימא דגם הא דמסיק הש"ס השתא דל"א הלכתא וכו' דעבד גם כר"י עבד אין הטעם משום דתע"ר אלא דהוא ג"כ משום הך ספיקא גופי' דהוה מספקא לי' לרב חסדא דדלמא סתם מתני' דת"נ כר"י לחוד אתיא והלכתא כוותי' משום דסתם לן תנא כוותי' והוה לה סתם במתני' ומחלוקת בברייתא והלכה כסתם במתני' וא"כ לשיטת ר"ת דס"ל דזק"ש תליא ג"כ בזמן ה"ע ממילא תהוי הלכתא כר"י גם לענין ק"ש אי נימא דסתמא דת"נ אתיא כוותי' לחוד וא"כ אי נימא דס"ל לר"ה דק"ש דרבנן כמש"ל באות י"ב בשם השאג"א והפר"ח. אית לן ודאי למיזל לקולא אפי' שלא בשעה"ד ככל ספיקא דרבנן משום דלא ידעינן כמאן אתיא סתם מתני' דרפת"נ ונתישבה בס"ד קושייתנו הנ"ל באות י"ב:

יז והנה ר"ת הביא ראי' לשיטתו מרב דצלי ש"ש בע"ש [כן הוא ברשב"א וברא"ש ובתוס' כלנו הועתק בטעות ראי' זו לשיטת ר"י ואין לו ביאור וע' מהרש"א] ומסתמא גם הי' קורא ק"ש עכ"ל ור"ל דאל"כ הא לא סמך גאול"ת. והרא"ש דחה ראי' זו דדלמא רב כריב"ל ס"ל דתפלות באמצע תקנום ושמע הי' קורא אחר צה"כ ולענ"ד דהוה מצי למדחי דאפי' אי יסבור רב כר' יוחנן דבעי למסמך גאול"ת ג"כ אינה ראי' עפמ"ש הרא"ש גופי' ברפתה"ש שם אהך דרב צלי ש"ש בע"ש וז"ל ואעפ"י שלא הי' סומך גאול"ת כיון שהי' מכוין למצוה להוסיף מחול עה"ק לא חייש לסמיכה עכ"ל שם וצ"ע לכאורה על הרא"ש אחר שהוא ז"ל בעצמו כ' סברא זאת וכן מצאתי אח"כ בשאג"א ז"ל שתמה בזה על הרא"ש אמנם י"ל משום דהך סברא שכתב הרא"ש ברפת"ה היא סברא דנפשי' להכי דחי דחיה דעדיפא מינה כיון דסגאול"ת מחלוקת דר"י וריב"ל הוא א"כ דלמא רב כריב"ל

ס"ל ומש"ש השאג"א עוד די"ל דר"ת ה"ק דא"א לומר דזמן ק"ש לא תליא בזמן ת"ע אלא בזמן שכיבה דוקא בצה"כ. ורב דצלי ש"ש בע"ש משום דכריב"ל ס"ל א"כ מאי מוכיח הש"ס דמדר"ה ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ש"מ אין ה' כר"י דלמא גם אינהו סברי כר"י ודלא צלו עד אורתא הוא משום דס"ל כר' יוחנן ורצו לסמוך גאול"ת וע"כ מוכיח ר"ת דע"כ דזמן ק"ש תליא ג"כ בזמן ת"ע ואי הוה ס"ל לר"ה ורבנן דה' כר' יהודה אמאי לא קרו וצלו ג"כ מפלגהמ"נ והוו סמכי נמי גאול"ת אלא ודאי משום דסבירא להו דאין הלכה כר' יהודה עכ"ד בשינוי ל' קצת לכאורה דבריו נכונים מאוד בזה [ובר מזלי' אנא בקושיא זו שהקשיתי' לפמש"ל אות ה' בשי' רש"י ז"ל] וא"כ תקשי טובא קושיא זו לפי מה שדחה הרא"ש דבאמת דזק"ש לא תלי אלא בזמן שכיבה לא בזמן ת"ע א"כ מאי מוכיח הש"ס מדר"ה ורבנן מידי דלמא משום דסברי כר' יוחנן ורצו לסמוך גאול"ת הוכרחו לאחר זמן ת"ע עד זק"ש ואפי' למ"ש הרא"ש ברפתה"ש שהבאתי לעיל דרב משום מצות הוספה מחול עה"ק לא חשש לסגאול"ת אין לתרץ זה ולומר דהוכחת הש"ס מדר"ה ורבנן ר"ל דגם בליל שבת לא הוו מצלי עד אורתא בהאי גוונא ממש דרב דצלי ש"ש בע"ש וההוכחה הוא מדלא חיישי גם אינהו למצות הוספה מחועה"ק ש"מ אין ה' כר"י. ז"א דאכתי תקשי דלמא גם אינהו כר' יהודה ס"ל ומשום דסברי דמסמך גאול"ת עדיף ממצות הוספה מחול על הקודש הוא דאחרוה לת"ע עד צה"כ ופליגא בהך על רב ויתבאר אי"ה להלן בטוב טעם דלק"מ:

יח אמנם יש מקום לדחות דחיית הרא"ש ולקיים ראיית ר"ת דאי הא דצלי רב ש"ש בע"ש היינו רק ת"ע אבל ק"ש הוה קרי בצה"כ ומשום דס"ל כריב"ל דתפילות באמצע תקנום א"כ כי קאמר הש"ס התם ש"מ תלת וכו' וש"מ אסור לעבור כנגד המתפלל מסייע לי' לריב"ל דא' אסור לעבור כנגד המתפלל הול"ל ש"מ ארבע וכו' וש"מ נמי דתפלות באמצע תקנום ומסייע לי' לריב"ל גם בהך דא' תפלות באמצע תקנום והנה להרא"ש גופי' לא תקשי הך דהא איהו ס"ל דזק"ש תליא בזמן שכיבה ולדידי' ע"כ דרב קרי ק"ש בצה"כ וכריב"ל דתפלות באמצע תקנום די"ל ברווחא דלהכי לא אמר הש"ס ש"מ ד' משום די"ל דאה"נ דרב כר' יוחנן ס"ל ובחול קרי רב וצלי בצה"כ. ורק בשבת הוא דעבד הכי משום דמצות הוספה מחועה"ק אלימא לי' טפי מסגאול"ת כמש"ל באות י"ז בשם הרא"ש בעצמו. אבל לר"ת ודאי דע"כ דלית לי' הך סברא דאי אית לי' מאי ראי' מרב וכמש"ש. א"כ לפום מאי דסבר ר"ת שפיר הוכיח מרב דע"כ מדצלי ש"ש בע"ש הוה קרי אז גם ק"ש משום סגאול"ת דזק"ש תליא ג"כ בזמן ת"ע. דאי נימא דקרא ק"ש בצה"כ וכריב"ל א"כ אמאי לא אמר הש"ס ש"מ ד' אלא שיש לדחות ולומר דלא אמר הש"ס

ש"מ רק על הדינים שנלמדו מהנהגות רב שהי' אז בגוף ענין התפלת י"ח ובשעת התפלה ממש ותדע דאלת"ה הא גם לדעת ר"ת דרב קרא אז גם ק"ש משום סגאול"ת ג"כ תקשי איפכא דאכתי לימא ש"מ ד' וכו' ומסייע לי' לר' יוחנן דאמר איזהו כו' זה הסומך גאול"ת ש"ע ולא כריב"ל וע"כ דצריך לומר כמ"ש:

יט והנה לפמ"ש ההג"א מא"ז בפ"ק דמכילתין סי' יו"ד דבשבת א"צ לסמוך גאול"ת משום דסמיכת גאול"ת נפקא לן בירושלמי מסמיכות יענך ה' ביום צרה לפסוק יהיו לרצון וגו' צורי וגואלי ושבת לאו יום צרה הוא לכאורה אין מקום כלל לראיית ר"ת מרב די"ל דק"ש קרי בצה"כ משום דבשבת לא בעי למסמך גאול"ת גם לר' יוחנן הגם דר"ת ע"כ דלא סבר בהא כהא"ז אך לדידן לדינא י"ל לכאורה דלפי"ז אין מקום לראייתו וגם יתיישב בזה נמי לדעת הרא"ש הא דהוכיח הש"ס מדר"ה ורבנן דאין ה' כר"י שלפי ד' השאג"א הנ"ל [באו' י"ז] עיקר הוכחת ר"ה הוא מזה דאי זק"ש לא תליא בזמן ת"ע מאי מוכיח הש"ס מידי מדר"ה ורבנן דלמא אינהו נמי כר"י ס"ל ורק משום דרצו לסמוך גאול"ת אחרו הצלותא עד אורתא ותקשי הך לדעת הרא"ש כנ"ל שם ולפי"ז יתיישב דלעולם זק"ש לא תליא בזת"ע והש"ס דקא' מדר"ה ורבנן לא צלו עד אורתא ר"ל שגם בליל שבת לא צלו עד אורתא וכעין כך' למעלה בשיטת רש"י ז"ל באות ח' ע"ש] והרא"ש שלא דחה בזה ראיית ר"ת אי משום דהיא רק סברא דנפשין הא דבשבת לא בעי למסמך גאול"ת. להכי דחאה בדעדיף מינה כעין שכ' למעלה [באות י"ז] דלהכי נמי לא דחאה הרא"ש בסברת עצמו שכ' ברפתה"ש. אי משום דהרא"ש לא ס"ל בהא כהא"ז כמ"ש להדיא בפסקיו בפ"ק דתענית סי' ב' וז"ל לפי שאין יכול להפסיק בין גאול"ת ע"ש וכן מוכח גם מהא דכתב ברפתה"ש רסי' ו' שהבאתי לעיל שם מדאצטריך לומר שלכן לא חשש רב לסגאול"ת בש"ש בע"ש משום הוספה מחועה"ק ולא אמר בפשיטות טפי משום דבשבת לא בעינן כלל למסמך גאול"ת:

אמנם לפמש"ל בס"ד בשיטת רש"י ז"ל באות ח' דאפי' לסברת הא"ז מ"מ מחוייב הוא לכתחילה לר' יוחנן להקדים ק"ש לתפלה גם בשבת משום דגם להסברא ע"כ לומר דעיקרו אהקישא דקרא דושכבך ובקומך סמיך ע"ש [ובהכי א"ש נמי הא דמותיב התם מר ברי' דרבינא לר' יוחנן ממתניתין ושתים לאחריה ולא רמי מתני' וברייי' אהדדי] ומעתה ודאי אי משום הא לא אדחי ראיית ר"ת גם לדעת הא"ז מאחר דגם להא"ז מחוייב אליבא דר' יוחנן לקרוא שמע ואח"כ ת"ע גם בשבת. א"כ יש מקום לראייתו דמדצלי רב ש"ש בע"ש ע"כ דקרי ק"ש ברישא וא"כ ע"כ דזמן ק"ש הלוי בזמן ת"ע ולפי"ז עדיין לא נתיישב לדעת הרא"ש ז"ל הוכחת הש"ס מדר"ה ורבנן דאין ה' כר' יהודה גם אי נימא דר"ל דגם

תפלת ליל שבת לא הוו צלו עד אורתא גם אפי' אי נימא דיסבור הרא"ש כהא"ז. דדלמא משום דרצו למקרי שמע והדר תפלה כדיני' לכתחילה לר' יוחנן איחרוה משום הכי לצלותו גם דליל שבת עד צאת הכוכבים זמן קריאת שמע ואז קרו והדר צלו ת"ע:

כ ולזאת הי' נלע"ד לומר בישוב קושיא זו לדעת הרא"ש ז"ל כפי שכתבתי בס"ד לעיל באות ט' לשיטת רש"י ז"ל דר"י וריב"ל ל"פ אלא למ"ד תע"ח אבל למ"ד תע"ר לא בעי למסמך גאול"ת וגם לא בעי להקדים ק"ש [דמ"ד תע"ר לא גמיר כלל הקישא דובשכבך ובקומך] והוכחנו שם מהירוש' פתה"ש דר"ה סבר תע"ר ע"ש ולפי"ז א"ש ההוכחה מר"ה ותלמידיו דאין ה' כר"י דל"ל דאיחרו ת"ע עד זמן ק"ש כדי להקדים ק"ש לתפלה ולפי"ז ליתא גם ראיית ר"ת מרב דהא רב נמי ס"ל בהדיא בשלהי מס' יומא דתע"ר. וכן ברפתה"ש לחד גי' גרסי' התם רב אמר ה' כד' האומר רשות וכן בירוש' הנ"ל ר"ה בשם רב אמרה ע"ש וא"כ איכא למימר דזק"ש לא תליא בזת"ע אלא בצה"כ דווקא ורב נמי שביק למקרי ק"ש בצה"כ משום דלדידי' דסבר תע"ר לא בעי סגאולת"ע ולא הקדמת ק"ש לת"ע כמ"ש:

[ור"ת צ"ל דס"ל כהתוס' ד' ב' דפליגי ארב עמרם וס"ל דסמיכת גאול"ת לא תליא בהא דתע"ר או חובה ויכול להיות לפ"ז דבעי סגאולת"ע גם אי תע"ר]:

אך כל זה י"ל רק לדידן לגרמין בישוב קו' זו אי נימא דנקטינן להלכה כד' הרא"ש ז"ל אבל הרא"ש גופי' דבריו בפירקין סי' ה' נוטין יותר שדעתו דגם אי תע"ר מ"מ קי"ל כר' יוחנן דבעי סגאולת"ע ע"ש וא"כ אכתי קו' זו באתרה קיימא לדעתו ז"ל מאי הוכיח הש"ס מר"ה ורבנן דאין ה' כר"י כמש"ל:

ע"כ הי' נלע"ד לומר לדעת הרא"ש דהא דא' הש"ס אדרבה מדר"ה ורבנן וכו' ש"מ אין ה' כר"י. אין ר"ל דש"מ דסברי בודאי דאין ה' כר"י דודאי איכא למימר דס"ל לר"ה ורבנן ג"כ כר"י ופליגי עם רב בפלוגתי', דר"י וריב"ל. דרב כריב"ל ור"ה ורבנן כר"י וכמש"ל או י"ל דפליגי אי מצות הוספה מחועה"ק עדיף ממצות סגאולת"ע או דסגאול"ת עדיף או י"ל דפליגי אי בעי סגאול"ת בשבת או לא ור"ה ורבנן סברי דגם בשבת בעי סגאול"ת. אלא דר"ל דאיכא לספוקי נמי דלמא משום דסברי ר"ה ורבנן כרבנן דר' יהודה משו"ה איחרוה לת"ע:

כא ובזה יש לעשות סמוכין לד' הב"י בסי' רס"ז שכ' על מ"ש הטור בסי' רצ"ג בשם ריי"ץ גאות וז"ל וכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשיכה אין להתפלל ש"ש בע"ש וכו' וכ' ע"ז הב"י בסי' רס"ז וז"ל ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימין לדעת אחת הכי נקטי' ודלא כריי"ץ גיאות עכ"ל ותמה המג"א שם

סק"א על הב"י שדבריו אלו הם נגד ד' הש"ס בפתה"ש שם דלרבנן אסור להתפלל ערבית מפלגהמ"נ מדדייק הש"ס מרב דהלכה כר"י ותירץ המג"א דאפשר לומר דלהמסקנא דא' דעבד כמר עבד וכו' רשאי להקדים בע"ש אעפ"י שבחול עושה כרבנן והוסיף לתת טעם ע"ז וכ' וז"ל דהא ת"ע נתקנה כנגד אברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתנן דאמרי' ולא עולת חול בשבת עכ"ל וטעמו זה תמוה אצלי דהנה נראה דעתו בבירור דהא דתפלת ערבית הוא נגד אברים ופדרים היינו נגד תחילת נתינתן על המזבח וכדדייק לישני' שכתב אסור ליתנן והכי מוכרח ודאי דעתו דאי ר"ל באברים ופדרים שכבר משלה בהן האור לא א"ש מ"ש דאמרי' ולא עולת חול בשבת הא במשלה בהן האור שרי להקריבן בשבת דנעשו לחמו של מזבח כמ"ש להדיא ביומא (מ"ו א') וכמ"ש התוספות בספ"ק דשבת ד"ה למשרי וביומא שם ד"ה אבל לא ע"ש וע"כ דכוונתו על תחילת נתינת האברים ופדרים על המזבח וא"כ דבריו סותרין ד' הברייתא דרפתה"ש שא' שם להדיא ומפני מה אמרו תפלת הערב א"ל קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבעו"י קרבים והולכי' כל הלילה הרי שדייקה הברייתא למיתני שלא נתעכלו דוקא ור"ל אבל עכ"פ כבר משלה בהן האור מבעו"י רק שעדיין לא נתעכלו לגמרי [וכן העתיקו הרי"ף והרא"ש ל' ברייתא זו שלא נתעכלו מבעו"י הגם שבתוספתא דילן אין כ' בה אלו השלשה תיבות שלא נתעכלו מבעו"י ע"כ לומר דמשבשתא היא וצ"ל כגי' הרי"ף והרא"ש וכ"ה בברייתא בפ' טרף בקלפי (מ"ה א') ע"ש וכן העתיק הטור בסימן רל"ה וכל הפוסקים] ומה שהוכרחה הברייי' גופה לומר שהיא כנגד אותן שמשלה בהן האור דוקא ולא אמר שהוא נגד תחילת נתינתן על המזבח י"ל דהוא הוא בעצמו הטעם משום ת"ע דשבת דאי היתה נגד תחילת נתינתן לא הי' הדין נותן להתפלל ת"ע דשבת בלילה אלא מבעו"י דוקא משום ולא עולת חול בשבת ותו דלפ"ד המג"א אכתי תקשי מאי מוכיח הש"ס מדרב דה כר' יהודה דלמא בכל שבת גם רבנן מודו דאדרבה זמנה מבעו"י דוקא משום דולא עולת חול בשבת ועוד דודאי דגם רבנן דר"י הכי סברי לדעת התוס' בשבת שם וביומא שם ע"ש ואפי' לאינך אמוראי דפ' במה מדליקין (כ"ד ב) דנפיק להו איסור שריפת קדשים ביו"ט מקראי אחריני לא מקרא דעולת שב' בשבתו עכ"ז לית התם מ"ד דשרי לה בשבת עכ"פ וה"נ תקשי לפ"ז אר"ה ורבנן גופיי' דמשמע דאפי' של שבת לא הוו מצלי עד אורתא אמאי הא הוי לה כעולת חול בשבת ועוד דנראה מד' המג"א גופי' דעתו דלאו לעיכובא אמר דצריך להתפלל ש"ש מבעו"י דוקא אלא דר"ל דרשאים להתפלל אותה גם מבעו"י וגם משתחשך. ולפי טעמו הנ"ל. הלא תקשי היכי שרי להתפללה משתחשך:

האומנם כי יש מקום אתי ליישב איזה קושיות מהם והוא דנימא דס"ל להמג"א דת"ע נתקנה נגד כל אופני הקטרת האברים ופדרים בין נגד תחילת נתינתם להקטרה על המזבח ובין נגד אותן שכבר משלה בהן האור [וכן משמע מפרש"י ביומא מ"ה א'] ולהכי רשאי להתפלל ערבית ש"ש מבעו"י ואז הוא נגד תחילת נתינתם להקטרה שהי' מוכרח בש"ש להיות מבעו"י דוקא משום ולא עולת חול בשב' ושרי נמי להתפללה גם ש"ש משתחשך אם ירצה ואז הוא נגד הקטרתם אח' שמשלה בהן האור מבעו"י והברייי' דנקטה בלשונה שלא נתעכלו מבעו"י לאו למעוטי תחילת נתינתן להקטרה קאתי אלא ר"ל כלפי מה שאמרה אח"כ שקרבין והולכין כל הלילה ושלכן ת"ע זמנה כל הלילה ואי בנתעכלו והיינו שאין בהם ממש הא קי"ל בפ' המזבח מקדש (פ"ו א') דאפי' פקעו קודם חצות לא יחזיר וכן אפי' בשרירי הא א' התם דפקעו אחר חצות לא יחזיר ועל כרחך הא דשרי להחזירן כל הלילה הוא רק בלא נתעכלו והיינו ביש בהם ממש דא' התם דיחזיר אפי' אחר חצות ע"ש וגם שלפרש"י הנ"ל גם תחילת נתינתן נכלל בלשון שלא נתעכלו ומעתה יתיישב נמי ממילא הא דר"ה ורבנן דצלו גם של שבת בלילה וכן לפי הדין גם להמג"א גופי' דסבר עכ"פ דשרי להתפלל גם בלילה וכמש"ל אך גם לפי"ז עדיין במקומה עומדת קושייתנו הנ"ל על הוכחת הש"ס מדרב דה' כר"י דדלמא בת"ע דליל שבת גם רבנן דר"י מודו דעכ"פ דשרי להתפללה גם מבעו"י נגד התחלת הקטרתן שהי' מוכרח להיות מבעו"י דוקא [אבל אין להקשות דא"כ גם בחול לרבנן דר"י אמאי לא שרי להתפלל ת"ע מבעו"י נגד התחלת וגם סוף הקטרתן שהי' יכול להיות כולו קודם הלילה וע"כ דצ"ל משום דכ"ז הכשר זריקת דם התמיד שהו' עד הערב שנגדו נתקן תפהמ"נ לא מתחיל זת"ע שהוא נגד הקטרת האברי' דתמיד שהי' אחר זריקת דמו אעפ"י שהיו יכולים ליקטר מבעו"י אם זרק הדם תחילה וא"כ לכאורה ה"ה ת"ע דשבת נמי כיון דזמן זריקת הדם הי' כשר עד הערב לא מתחיל זת"ע עד צה"כ הא לאו קושיא היא די"ל ברווחא דבחול משום דשרי להתחיל הקטרת האברים גם בצה"כ לכן אמרינן דכ"ז הכשר זריקת הדם לא מתחיל זת"ע שהוא נגד אברים ופדרים שאחר זריקה אבל בע"ש כיון דע"כ הי' תחילת ההקטרה דהאברים מוכרח להיות מבעוד יום. לכן גם תפלת ערבית שכנגדה שרי להתפלל אותה מבעו"י]:

ותו קשיא טובא לפי מה דא' בירוש' ר"פ תה"ש א' ר' יוסי לא הוקשה הפלת המנחה לתמיד של בה"ע אלא לקטרת מה טעם תכון תפלתי קטרת וכו' מנחת ערב וכ"כ התוס' בפ' תה"ש ד"ה עד פלג. הגם שהם כתבו אליבא דר' יהודה כבר כ' לעיל באות י"ד דגם לרבנן דר"י מוכרח לומר כן ע"ש וא"כ הרי לבד מכל הקושיות הנ"ל א"א לומר כלל

שת"ע היא נגד תחילת נתינת האברים על המזבח שהרי משנה שלימה שנינו ביומא (ל"א ב') קטרת של שחר וכו' ושל בה"ע בין אברים לנסכים הרי דזמן תפלת המנחה שהיא נגד הקטרת הקטורת הוא אחר תחילת נתינת האברים [והרמב"ם ז"ל שהשמיט חילוק זה כבר המה עליו המל"מ בזה בסוף פ"ו מה' תמידין ומוספין ע"ש] וע"כ לומר דת"ע היא נגד הקטרת האברים שכבר משלה בהן האור ופקעו מהמזבח קודם שנתעכלו שמחזירין להקטר ומעתה מדוייק שפיר לישנא דהברייתא דרפתה"ש שאמרה שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו דוקא [וע' ט"ז סי' קל"ב סק"ב כ' ג"כ מד' הטור הנ"ל שת"ע היא נגד אברים שכבר משלה בהן האור אלא שלא נתעכלו ע"ש אך מש"ש עוד דמוכח מינה שתפלת מנחה היא במקום אברים שנשרפין תחילה ביום הנך רואה שדבר זה הוא נגד ד' הירושלמי והתוס' הנ"ל] וא"כ הרי כיון שמשלה בהן האור מותר להחזירן בשבת מבכל מושבותיכ' כמבואר בספ"ק דשבת כנ"ל, וא"כ עדיין לא עלתה ארוכה לקושיית המג"א על הב"י הנזכר בריש אות זה וגם דטעמא של המג"א ליתא לפי"ז:

אבל לפמ"ש באות הקודם יש קצת מקום לדעת הב"י והוא כמש"ש דהא ע"כ הא דא' הש"ס אדרבה מדר"ה ורבנן וכו' ש"מ אין ה' כר"י אין פירושו דמוכח מזה בבירור דסברי דלא כר"י דהא אינו מוכרח כלל דהא איכא למימר בהנך תלתא אנפי הנז' שם ודכ"ע כר"י ס"ל וע"כ דר"ל כמש"ש היינו רק דאיכא לספוקי נמי דלמא סברי ר"ה ורבנן תלמידיו כרבנן דר"י ומעתה הלא יקשה לפי"ז אמאי קא' הש"ס והשתא דלא אתמר הלכתא וכו' דעבד כמ"ע ודעבד כמ"ע דלפמ"ש הא בדר"ה ורבנן מספקא לן כמאן סברי ורב הא ודאי כר"י ס"ל וא"כ הוה לן למפסק ה' כר"י אלא ע"כ מוכח מינה דגם הא דא' רב חסדא מדרב צלי ש"ש בע"ש ש"מ ה' כר"י ג"כ כוונתו דנראה יותר לומר דמשום דסבר ה' כר"י גם בחול עבד הכי אבל אין כוונתו שמוכרח לומר כן דהא איכא למימר דסבר כרבנן דר"י ורק בשבת משום מצות הוספה מחועה"ק עבד הכי משום דס"ל לרב דבזה גם רבנן מודו דשרי להתפלל ת"ע מבעו"י או אפשר דלרב גופי' נמי הוה מספקא לי' הלכתא כמאן משו"ה אע"ג דבתפלת ערבית דחול עבד כרבנן בת"ע דשבת משום מצות הוספה מחועה"ק סמך אדר"י ולא הוי תרי קולי דסתרי אהדדי דאפשר דתפלת מנחה התפלל אותה תמיד קודם פלג"ה או כיון דרק בע"ש עבד הכי לא הוי תרי קולי דסתרי אהדדי:

כב והנה כל דברינו באות הקדום הולכים לפי שיטת התוס' בספ"ק דשבת (כ' א') ד"ה למשרי וביומא (מ"ו א') ד"ה אבל לא ע"ש ושם שכ' לחלק בין אברים דתמיד של בה"ע דע"ש שמשלה בהן האור מע"ש מבעו"י דבין לר"מ ובין לרבנן דמהני' שלהי פ' טרף בקלפי קרבין בליל שבת ונפקא לן הא מקרא דבכל מושבותיכם ואברים שלא משלה

בהן האור מבעו"י דע"ש אסור להקריבן בליל שבת ונפקא לן הא בפ' ב"מ (כ"ד ב') מקרא דעולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשב' ע"ש ושם היטב וק' לי טובא על פי' התוס' בזה. חדא דלפירושם הוצרכו לפרש דמ"ש רב הונא ביומא שם דתמיד סופו אינו דוחה ופירש רבה דבריו שר"ל אינו דוחה שבת היינו רק לענין לשרפו במערכה בפ"ע. אבל במערכה גדולה על כרחך דנשרפין בשבת. וזה דוחק גדול דהא לישנא דאינו דוחה משמע דאינו דוחה כלל גם דחוק מאד לפירושם דהא הדרשא מקרא דבכל מושבותי' סתמא אמר' הש"ס וכן הדרשא דעולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ג"כ סתמא אמרה הש"ס. והתוס' חילקו מסברא דנפשייהו בלי שום ראי' מהש"ס בין משלה בהם האור מבעו"י דע"ש ללא משלה גם הדוחק הגדול שהרגישו בעצמם לפי פירושם שמוכרחים לומר לל"ק שביומא שם דלאו דוקא פסולין אלא גם בכשרין בעינן משלה בהן האור מבעו"י דע"ש גם ק' לפירושם מ"ש ביומא שם ופליגא דר"ה ל"ל להש"ס לחלק בין השוין. הא איכא למימר ברווחא דלא פליגי ור"ה בלא משלה בהן האור מיירי וראיתי במל"מ בפ"א מה' תמידין ומוספין שהרגיש ג"כ בקושיא זו ותירץ משום דאינו דוחה לגמרי משמע ע"ש אבל תירוצו זה אינו עולה יפה דהא לפי' התוס' ע"כ לומר דהאי אינו דוחה לאו לגמרי קא' דהא אמערכה גדולה שרי לפירושם גם לר"ה א"כ אמאי לא נימא גם בזה דלאו בכל גווני קאמר דאינו דוחה אלא רק בלא משלה בהן האור מבעו"י] גם ק' לפירושם מש"ש רבה לאביי לרב חסדא ל"ק שבת דהותרה היא בציבור ולשון הותרה ודאי לגמרי משמע כמו בחול ואפי' לא משלה בהן האור כמו לענין טומאה לר"נ דא' ביומא (ו' ב') דהותרה היא בציבור אמר שם לחד לישנא דאפי' היכא דאיכא טהורין וטמאין בההוא בית אב סבר ר"נ דעבדי נמי טמאין דכל טומאה מת בציבור רחמנא שריא ואפי' לל"ק התם אליבא דר"נ סבר עכ"פ דלא צריך לאהדורי לאתויי טהורים מבית אב אחר כלל:

עוד ק' טובא לפירושם דמנ"ל להש"ס לומר ופליגא דר"ה [אדבר קפרא ורבא] כיון דלפירושם הא דמפרש רבה אליבא דר"ה דסופו אינו דוחה את השבת כונתו רק דלא למיעבד מערכה בפ"ע אבל דוחה לשרפן במערכה גדולה א"כ דלמא ר"ה אליבא דרבנן דר"מ הוא דאמר דהא ר"מ ורבנן כולהו ס"ל דדחי שבת ולא פליגי אלא בגוונא דחול כמה מערכות היו שם ולעולם בכל יום אפי' בשבת ס"ל לר"ה וכדהוה פשיטא לי' הכי לרבא וקרי למאן דלא אמר הכי לא חש לקימחי' גם רחוק מאד לפירושם דצ"ל דר"ה ורבה ור"ח כולהו אליבא דר"מ קיימו ולדידן דקיי"ל כרבנן לא נ"מ מידי בכל דבריהם [וע' במל"מ שם בסוף ד"ה ויש לחקור] גם דלפירושם נשארו בספ"ק דשבת שם בקושיא מה דהכא מפיק הא דדחי שבה מבכל מושבותיכם וביומא שם מפיק לה מבמועדו ואסי' בשבת:

כג ע"כ אומר אני שמקום הניחו לי רבותינו בעלי התוס' בזה כי האמת הברור לענ"ד דר"ח דאמר בשבת שם דקרא דבכל מושבותיכם למישרי אברים ופדרים הוא דאתא לטעמי' אזיל דס"ל ביומא שם דתמיד סופו נמי דוחה שבת [ע"ש ברש"י ד"ה סופו] ואפי' לא משלה בהן האור כמש"ל ואיהו לא דריש כלל מקרא דעולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ואע"ג דר"ח גופי' נמי אמר בפ' ב"מ (כ"ג ב') דאין שורפין קדשים ביו"ט. לאו מעולת שבת בשבתו מפיק לה כאביי שם (כ"ד ב') אלא מאינך קראי דמפקי לה שאר אמוראי התם ואביי דמפיק לה מעולת שבת בשבתו בשיטת רבה רבי' אמרה דסבר ביומא שם דתמיד סופו אינו דוחה שבת ולל"ק התם אליבא דבר קפרא בכשרין אפי' לא משלה בהן האור דחי שבת דעלה קאי הא דאמר בר קפרא ואפי' בשבת ודקאמר הש"ס התם ופליגא דר"ה הוא לרבה אליבא דר"ה וכן פרש"י שם ע"ש. ולפי"ז האי ופליגא דר"ה היינו לל"ק אליבא דבר קפרא דבכשרין אפי' לא משלה בהן האור דוחה שבת ולר"ה גופי' לפי מה שמפרש רבה דבריו אינו דוחה שבת לגמרי אפי' משלה בהן האור מבעו"י מקרא דעולת שבת בשבתו ולא עו"ח בשבת וקרא סתמא כ' אפי' במשלה בהן האור מבעו"י ורב חסדא סובר דדחי שבת ואפי' לא משלה בהן האור מבעו"י וכדא' שבת דהותרה היא בציבור וכמש"ל דהותרה לגמרי משמע שדינו כמו בחול ממש וכדמפיק לה מקרא דבכל מושבותיכם דג"כ סתמא כתיב ומעתה לפמ"ש בס"ד א"ש דרב הונא ורבה ור"ח כולהו קיימי אליבא דרבנן דר"מ דהלכתא כוותייהו. ומתרצא נמי לדברינו קו' התוס' הנ"ל מה דבספ"ק דשבת מפיק ר"ח שריותא דאברים ופדרים מבכל מושבותיכם וביומא שם מפיק לה ר"ח גופי' מבמועדו ולפי דברינו תרוויי' צריכי לר"ח לשיטתי' דאי מבכל מושבותיכם הו"א דאפי' שאר קרבנות כולם לבר מתמיד נמי שרו. ואי מבמועדו לחוד הו"א דאתי רק לטומאה ולא למשרי גם בשבת משום דכתיב עולת שבת בשבתו והוה דרשינן ולא עו"ח בשבת כדדריש לי' ר"ה וגם יתיישב לפי"ז מה שהקשיתי לעיל לפירוש התוס' דמנ"ל להש"ס דפליגי דר"ה אדבר קפרא ודרבא [ע"ל אות כ"ב] ולפירושנו א"ש דכיון דאינו דוחה דקאמר ר"ה היינו לגמרי ואפילו אמערכ' גדולה נמי לא ע"כ דסבר ר"ה לפי מה שמפרש רבה דבריו דר"ע דא' פ' אלו קשרים (קי"ג) ולא של יוה"כ בשבת אתמיד נמי קאי וכ"ש דשל חול בשבת ויוה"כ לא הרי ע"כ דס"ל דמ"ש במתניתין ביומא שם בכל יום היינו לבר משבת דהא ר"מ ורבנן דילי' כלהו תלמידי ר"ע הוו [ודוחק גדול לומר דבהך גופא הוא דפליגי ר"מ ורבנן דילי' אי קאי ר"ע רק אשאר קרבנות או גם אתמיד] ודוק הטיב בכ"ז כי קצרתי כך עלה בדעתי בס"ד בעיוני בדהתוס' דשבת ודיומא שם

אח"כ עיינתי בד' הרמב"ם בדינים אלו וראיתי שפוסק בפ"א מה' תו"מ ה"ז בסתם דסופו אינו דוחה שבת ע"ש:
ומשמע ודאי דעתו ז"ל דאפי' במשלה בהן האור מבעו"י ג"כ אינו דוחה וע' במל"מ שם ד"ה וראיתי לרבינו שפנה על כל הצדדין ליישב ד' הרמב"ם ז"ל שיהא עולה לפי סוגיית הש"ס ואחר כמה כרכורים עלה בידו דוחק גדול בדעתו ז"ל ע"ש ואני אומר שלדעתי ברור שכיון הרמב"ם ז"ל למה שפירשתי בס"ד שתי הסוגיות בשבת וביומא שם ולפי"ז ד' הרמב"ם עולים כהוגן בלא שום דוחק כלל ודוק היטב ופסק כר"ה וכפי שמפרש רבה דבריו משום דסתמא דהש"ס שאמרה ופליגא דר"ה ע"כ דסבר כרבה אליבא דרב הונא כמשכ"ת:
תבנן לדינא דלעיל הנה לפמ"ש כאן בס"ד ס"ל לר"ח דאברים ופדרים דתמיד דע"ש דוחה שבת לגמרי ואפי' לא משלה בהן האור מבעו"י דאיהו לא דריש כלל קרא דעולת שבת וגו' וכנ"ל ובמכילתין רב חסדא הוא דקאמר נחזי אנן מדרב צלי ש"ש בע"ש ש"מ ה' כר"י ולר"ח הא לא מצינן למימר כלל דלמא בת"ע דשבת גם רבנן דר"י מודו דמחוייב או רשאי עכ"פ להתפלל אותה מפלגהמ"נ דע"ש משום ולא עו"ח בשבת. דהא לר"ח הותרה בציבור לגמרי כחול ממש [וגם אפי' לפי מה שאכתוב להלן בהגה"ה דההכרח לכאור' לומר דר"ח מחלק בין משלה בהן האור מבעו"י ללא משלה בהן האור מבעו"י ג"כ א"ש כמש"ל דמלישנא דבריי' שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו וכו' פשטי' משמע דרק לא נתעכלו לגמרי אבל עכ"פ כבר משלה בהן האור מבעו"י ור"ח הא סבר דבמשלה בהן האור מבעו"י דחי שבת א"כ לרבנן דר"י גם ת"ע דשבת דינה כה"ע דחול דת"ע הא נתקנה נגד אברים שמשלה בהן האור מבעו"י דוקא כמבואר בהברייתא דבר"פ תה"ש].
וא"כ לר"ח ודאי דלרבנן דר"י אסור להתפלל ש"ש בע"ש כדינו בחול וישארו ד' הב"י הנ"ל באות כ"א תמוהין ואזדא לי' גם תירוצ' של המג"א על הב"י וטוב טעמו שם לגמרי וגם לא שייך כלל לומר דמשום מצות הוספה מחועה"ק עביד רב הכי ומעתה ע"כ הא דקאמר רב חסדא דמדצלי רב של שבת בע"ש ש"מ ה' כר"י היינו דהי' ברור לרב דה' כר"י וא"כ הרי הדרא קושייתנו הנ"ל לדוכתה דלפי"ז מאי קאמר הש"ס אדרבה מדר"ה ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ש"מ אין ה' כר"י וכמו שהקשינו דלמא גם אינהו כר"י ס"ל ומשום חד מהני תלת אנפי הנ"ל איחרוה לצלותא עד צה"כ זמן ק"ש ומעתה ליכא נמי למימר כמש"ל באות כ' דר"ל דרק איכא למימר דס"ל דאין ה' כר"י דא"כ מאי אדרבה דקאמר דהא רב ע"כ דסובר דודאי ה' כר"י כדהוכחנו בס"ד ובדר"ה ורבנן מספקא לן כמאן סברי מעתה הא ודאי דאית לן למפסק כר"י [הגה"ה. אך צ"ע ליישב לפמ"ש לרב

חסדא מתניתא דפ' אלו קשרים (קי"ג) דתני בה אבל לא של יוה"כ בשבת וכ"ה בברייתא התם (קי"ד א') ע"ש וההכרח לומר לכאורה מחמת קושיא זו דר"ח נמי מחלק בין משלה בהן האור מבעו"י ללא משלה וכו' כב"ק דמחלק בהכי אמנם לישנא דשבת דהותרה היא בציבור דקאמר ר"ח משמע דהותרה לגמרי כדהוכחנו לעיל מסוגיא דיומא ו' ב' וצע"ג ליישב הך מתניתין לפמ"ש אליבא דרב חסדא

] (כד

) ונלע"ד לומר בישוב קו' זו בדרך אחר דחדת היא לי דהנה הרא"ש הביא בריש מכילתין וכן הביאו הרשב"א וכל הראשונים ד' רב האי גאון ז"ל שנשאל אי תפלה בציבור עדיף או סגאול"ת עדיף והשיב שבא"י מתפללין הפלת י"ח בציבור ושבקין ק"ש לצה"כ. ומשום כדי להתפלל בציבור לא איכפת לן למסמך גאולת"ע ולא הביא רב האי שום ראי' ע"ז מהש"ס גם לא מצאתי לשום מי מהראשונים ולא מהאחרונים ז"ל שיביא ראי' לזה מהש"ס ולענ"ד להביא בס"ד ראי' מהברייתא דאבא בנימין במכילתין ה' ב' שאמר כל ימי הייתי מצטער על תפלתי שתהא לפני מטתי וכו' ומסיק הש"ס אלא אימא סמוך למטתי ופרש"י שם שלא לעשות שום מלאכה ושלא לעסוק בתורה וכו' עד שאקרא ק"ש ואתפלל. והתוס' שם הקשו עליו דמנ"ל דאסור ללמוד קודם תפלה ואדרבה ראי' דשרי ללמוד מדאמרינן בפ"ב (י"ד ב') דרב הוה מקדים וכו' ומתני לן פרקין וקרי ק"ש וכו' והי' נראה ליישב קושיתם דודאי מדינא שרי ואין איסור בדבר ואב"ב רק זהירות יתירה הוא דעבד בזה וכמו בהך שתהא מטתו נתונה בצפל"ד שכ' רש"י לפיכך נכון הדבר להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות מ' להדיא דאין איסור בדבר רק שנכון הדבר לזהירות ומצוה וגם לשון מצטער הכי מ' וכן כ' הט"ז ועל הב' דברים ביחד אמר לכון הייתי מצטער דמ' רק זהירות בעלמא א"כ גם מניעת הלימוד קודם ק"ש ותפלה ג"כ רק משום זהירות יתירתא עבדה אב"ב כך הי' נראה לתרץ קושית התוס' אמנם הרי רש"י ז"ל כ' גם שלא לעשות מלאכה ומלאכה הא איסור גמור מדינא אית בה כדאמר לקמן (י"ד א') כל העושה חפציו קודם שיתפלל וכו' א"ל לא אסור קאמינא וכו' דא' ר"א וכו' אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל ואין לומר דמ"ש רש"י שלא לעשות מלאכה היינו אפי' קודם היום דאכתי לא מטי זק"ש ותפלה דאז אין בזה אלא זהירות ומצוה דא"כ אמאי כ' וגם שלא לעסוק בתורה דנראה ברור דבזה אפי' זהירות יתירתא לית בה ואדרבה ודאי דחייב ללמוד:

והנה בעיקר קו' התוס' על פרש"י יש מקום אתי בס"ד ליישב ויתבאר אי"ה להלן בסי' ג' אך איך שיהי' הנה מלבד קו' התוס' ד' רש"י בעצמם אינם מדוקדקים כאן דהא לפרש"י ע"כ לומר דאבא בנימין איירי בדמטא זק"ש כנ"ל וא"כ הלא איסור גמור יש במלאכה

כמ"ש וגם דאינו דומיא דועל מטתי כו' בין צפל"ד שפרש"י רק נכון להסב וע"כ צ"ל לפרש"י דעשיית מלאכה ועסק התורה לאו בחדא גוונא מיירו אלא כל חד לפי ענינו והיינו מלאכה אפי' קודם אור היום הי' נזהר לזהירות בעלמא ומלעסוק בתורה היינו בדמטא זק"ש וג"כ משום זהירות בעלמא וגם לפי' התוס' שפירשוה לענין מלאכה לחוד ג"כ אינו מדוקדק לישנא דמצטער הגם די"ל ג"כ דר"ל קודם אור היום וכנ"ל לפרש"י מ"מ מאי מצטער דקאמר לא יעשה אז מלאכה וממ"ש מצטער מ' שלא הי' יכול להמלט מזה ולא הי' באפשרו ליזהר בזה וא"כ טעמא בעי אמאי גם יש לדקדק עוד בין לפרש"י ובין לפי' התוס' שלפירושן עכ"פ מיירי בק"ש דשחרית ופשטי' מ' התם דהבריי' מיירי בק"ש דערבית דאי בק"ש דשחרית הי"ל למסדר הש"ס לקבוע ברייתא זו אחר המתני' דמאימתי קורין את שמע בשחרית וכן מצאתי להרש"א בחי' אגדות שדקדק זה אלא שפירשה בדוחק גדול ע"ש:

ולענ"ד דאשכחנא מרגניתא לפרש פי' חדש בד' אבא בנימין הנ"ל ואומר דקאי באמת אק"ש ותפלה דערבית ולא לענין זהירות מניעת מלאכה או עסק התורה קודם להם אלא דכוונתו אהך דינא הנ"ל שהסתפקו ושאלו מרב האי גאון ז"ל ולישנא דסמוך למטתי הוא כוונה אחת עם מ"ש במכילתין ד' ב' בפלוגתיי' דר"י וריב"ל. דריב"ל סבר מה קימה ק"ש סמוך למטה אף שכיבה ק"ש סמוך למטה ז"ש אב"ב שכל ימיו הי' מצטער על שבמקומו היו הציבור קורין שמע ומתפללין ת"ע קודם צה"כ ולא הוה מצי לעכבינהו בזה ולכן הי' מוכרח להתפלל י"ח עם הציבור ולמשבק ק"ש עד צה"כ כנ"ל והו"ל לפי"ז ק"ש סמוך למטה וא"כ לא סמך גאול"ת משום דסבר דלצלויי י"ח בהדי ציבורא עדיף מסגאולת"ע ואב"ב נמי סובר דבעי למסמך גאולת"ע אלא משום דתפלה בציבור עדיף מינה הוכרח לעשות כן אמנם הי' מצטער ע"ז על שלא הי' יכול להכריח הציבור בזה לקרות שמע ולהתפלל אחר צה"כ והוי אז תפלה סמוך למטה ר"ל לשכיבה אחר ק"ש ואז גם הי' סומך גאול"ת וגם הי' מתפלל עם הציבור. ז"ש על תפלתי שתהא סמוך למטה ולא ק"ש סמוך למטה כנ"ל ולפ"ז מתורצים כל הקושיות והדקדוקים הנ"ל בד' אב"ב וגם שלפירושי א"ש טפי גם מ"ש לא תימא לפני מטתי אלא אימא סמוך למטתי אין ר"ל דאב"ב לא אמר בלשון לפני מטתי אלא בל' סמוך למטתי אלא דר"ל דמ"ש אב"ב לפני מטתי אין כוונתו לפני מטתו ממש והמטה חוצצת בינו לבין הקיר אלא כוונתו סמוך למטתו וכפרושינו משא"כ לפרש"י וכל הפוסקי' עכצ"ל דר"ל דאב"ב לא אמר בל' לפני מטתי אלא בל' סמוך למטתי וזה דוחק [וע' בירושלמי בפרקין אפסקא דוחכ"א עד

חצות ר' יסא מפקד לחברייא וכו' מילתי' אמרה שאומר דברים אחר אמת ויציב וע"ש בד' המפרש רא"פ ז"ל ע"ז שמפרש ד' הירושלמי דר' יסא הכי ס"ל עיין שם]:

כה ומעתה א"ש ולק"מ מה שהקשינו מאי מוכיח הש"ס מר"ה ורבנן מדלא צלו עד אורתא ש"מ אין ה' כר"י אימא דהא דאיחרוה לצלותא עד אורתא הוא משום חד מהתלת אנפי טעמי הנ"ל ולעולם דגם אינהו סברי כר"י ולפי"ז יתיישב בס"ד ברווחא והוא דהש"ס ידע דעובדא דר"ה ורבנן הוה דלא הוו צלו עד אורתא גם אפי' אם הציבור שלהם היו מתפללים קודם צה"כ ואירע להם איזה פעמים שלא הי' מנין עשרה ביחד לת"ע ועכ"ז לא התפללו אז עם הציבור והמתינו מלהתפלל עד צה"כ גם ביחיד. וא"כ הרי ע"כ טעמיי' הוא משום דסברי דאין ה' כר"י אלא כרבנן ולרבנן הא אסור להתפלל תפלת ערבית קודם צאת הכוכבים דאא"ל דסברי כר"י ומשום חד מהני תלתא אנפי הנ"ל הוא דעבדי הכי דהיינו משום דסבירא לי' כר' יוחנן דבעי למסמך גאולה לתפלת ערבית או משום דסבירא לי' דמצות סמיכת גאולה לתפלה עדיף ממצות הוספה מחול על הקודש או משום דסבירא לי' דגם בשבת בעי למסמך גאולה לתפלה דהא לפי מה שכ' סבירא לי' לאבא בנימין דתפלה בציבור עדיף מסמיכת גאולה לתפלת ערבית ולא אשכחן מאן דפליג עלי' בהא וא"כ במקום תפלה בציבור הא לא שייך כלל שום חד מהתלת אנפי הנ"ל מעתה ודאי מוכח שפיר מדלא צלו רב הונא ורבנן אפי' בציבור מבעוד יום אלא בצאת הכוכבים גם ביחיד ע"כ דהוא משום דסבירא לי' לר"ה ורבנן דאין הלכה כר' יהודה:

סימן ב

על ענין הנ"ל להרב הג' המפורסם מ' משה נחמי' נ"י אב"ד דק' חסלאוויטש יצ"ו.

אשר הקשה כת"ר על מה שכתבתי (לעיל אות י"ב) להוכיח דמדקאמר הש"ס אתרוויי' אר' יהודה ורבנן דעבד כמר עבד ודעבד כמ"ע. א"כ כמו דמאן דעבד כרבנן ודאי דשפיר עבד אפי' לכתחילה גם בשלא בשעה"ד דהא רבים נינהו ע"כ דה"ה מאן דעבד כר"י ש"ד אף לכתחילה וגם שלא בשעה"ד דהא בחד לישנא אמרה הש"ס וע"כ דהטעם משום דס"ל לסתמא דהש"ס הכא דת"ע רשות ולהכי אין מדקדקין כ"כ בזמנה גם אם עושה כיחיד נגד רבים והקשה כת"ר ע"ז דהא עיקר הפלוגתא בתפלת מנחה דהיא חובה א"כ אמאי פסקי' בה דעבד כמר עבד ואם לא התפלל מנחה עד פלגהמ"נ שוב לא יתפלל וזה קולא וכ"ת י"ל תשלומין מה נאמר במזיד וע' לקמן (כ"ז) תוס' ד"ה ת"ש עכ"ד גרם לו זה סתימת דברי ועתה אפרש דברי יותר. ותחילה אומר דלפי דעתו תקשי כן אהרמב"ם גופי' שכ' שם וי"ל להתפלל ת"ע של לילי שבת בע"ש קודם שקה"ח וכן יתפלל ערבית של מוצ"ש בשבת לפי שתע"ר אין מדקדקין בזמנה עכ"ל הא כיון שהתפלל פ"א ת"ע קודם שקה"ח

שוב אינו רשאי מעתה לעולם להתפלל מנחה אחר פלג"ה וזה קולא בתפלת מנחה שהיא חובה אבל הברור דודאי הרוצה להתפלל פעם ראשון תפלת המנחה אחר פלג"ה רשאי הוא לעשות כן אפי' לכתחילה הגם שהיא חובה ומחוייב הוא לדקדק בזמנה משום דיחיד ורבים ה' כרבים ומאז שוב אינו רשאי לעולם להתפלל ת"ע אחר פלגה"מ קודם צה"כ אע"ג דתע"ר ואין מדקדקין בזמנה משום דכבר עשה לאותה העת יום ע"י שהתפלל בה פ"א תפלת מנחה ורק מי שרוצה פעם ראשונה להתפלל ערבית קודם הלילה אחר פלג"ה [באם שתפלת מנחה הי' מתפלל תמיד קודם פלה"מ] הגם דר' יהודה יחידאי הוא ע"ז אמרי' דמשום דתע"ר אין מדקדקין בזמנה ורשאי הוא לסמוך עליו אז שאין לפניו רק ת"ע לבד גם שלא בשעה"ד ואי הוה ת"ע חובה לא הי' רשאי לעשות כן לכתחילה שלא בשעה"ד ואולי שגם בדיעבד לא הי' יוצא י"ח ת"ע ומה שאסור לו מאז להתפלל לעולם תפלת מנחה אחר פלג"ה זה הוא משום דע"כ ממילא נאסר בזה מחמת שכבר עשאה לאותה העת לילה ע"י תפלת ערבית שהתפלל אז פ"א ולא שייך כלל לקרות זה קולא ולא חומרא וזה ברור:

וכ"ז אני כותב גם אפי' לדעת מע"ל אבל באמת אין מהצורך כלל גם לזה ואין כאן אפי' התחלת תמיהה כלל דהא בשיטת ר"ת אירי' השתא ולשיטתו אמינא דסבר דזה לא מקרי כלל תרי קולי דסתרי אהדדי ואפי' אם התפלל פ"א ערבית אחר פלגה"מ רשאי הוא למחרתו להתפלל מנחה אחר פלגהמ"נ כמו שמורה להדיא לשון התוס' בדעתו שכ' וז"ל וא"ת האיך אנו קורין כ"כ מבעו"י וי"ל דקי"ל כר"י וכו' וא"ת האיך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשיכה כו' וי"ל דקי"ל כרבנן וכו' ואמרינן לקמן השתא וכו' דעבד כמ"ע כו' הגם שיש מקום לדחוק בדבריהם ולומר דר"ל דמי שירצה רשאי לעשות הכל כר"י ומי שירצה רשאי לעשות הכל כרבנן פשטא דלישנא לא מ' הכי כלל וגם מקושיית ר"י על ר"ת מוכח שדעת ר"ת הוא שגם אדם אחד רשאי לעשות כתרי קולי אלין שכ' ומ"מ ק' וכו' שהרי מאיזה טעם וכו' משום דקי"ל כו' כר"י וכו' ובזמן התפלה עצמה לא קי"ל כוותי' אלא כרבנן והגם שגם בזה יש מקום לדחוק ולומר לא שכוונת ר"י דר"ת סובר כן. אלא דמקשה על מנהגינו דאיך עבדינן אנן הכי אבל לשון התוס' אינו מורה כן כלל וגם דברי הרא"ש בדברו בשי' ר"ת מפורשין להדיא שדעת ר"ת הוא דגם אדם א' יכול לתפוס אלו הב' קולות יחד וכ"ה גם בחי' הרשב"א בשי' ר"ת שכ' וז"ל ולפיכך פי' הוא ז"ל [ר"ל ר"ת] וכו' ואע"ג דעביד בק"ש כר"י ובתפלה כרבנן ודמיא לשדרה וגלגולת וכו' ע"ש [והגם שתירוצם דהרשב"א והרא"ש ע"ז משום דבתפלה הקילו עולה לא כפירושי בשי' ר"ת אמנם הלא לדבריהם ק' קושייתי דמשמע בש"ס דגם שלא בשעה"ד עבדי' כר"י

וטעמא בעי אלא שבדוחק י"ל כמש"ל באות י"ד דלדידן הויא לה רק פלוגתא דאמוראי רב עם ר"ה ורבנן סמכי' על רב נגד ר"ה ורבנן גם שלא בשעה"ד] אבל לפמ"ש בס"ד א"ש דלא צריכי' להקל רק בת"ע למיעבד כר"י נגד רבים והקילו בה להתפלל אותה מפלג"ה ואילך משום דרכות הוא ואין מדקדקין בזמנה אע"ג דסותר למה שאדם זה עצמו כבר התפלל פ"א או יתפלל עוד גם תפלת מנחה באותה העת עצמה אבל מה שהתפלל או אפי' יתפלל אח"כ תפלת מנחה באותה העת דמפלג"ה עד צה"כ זה לאו משום קולא הוא דאתינן עלה אלא משום דעבדי' בהא כרבנן וש"ד למיעבד הכי גם לכתחילה אפי' אי הוה דאוריי' וקושייתי דא"כ בק"ש דגם אי נימא דהיא ג"כ דרבנן הא חובה היא עכ"פ וא"כ אמאי סמכינן בהא על ר"י נגד רבנן הלא יישבתי זה בס"ד באות י"ג וי"ד ע"ש:

וברור לענ"ד שכ"ה גם ד' הרמב"ם שם ע"ש בה"ד וה"ז וכן ראיתי גם בלח"מ שם בה"ב שבפירושו הראשון פירש שם דעת הרמב"ם דלא כפירושו של הכ"מ בה"ד אלא דס"ל להרמב"ם דש"ד למינקט בהא כקולי דתרוויי' ר' יהודה ורבנן ומשום דת"ע רשות [אך מה שהקשה הלח"מ שם דלמה כ' הרמב"ם בפ"ב מה' תמידין כרבנן והול"ל גם שם דעבד כר"י עבד קושיא זו אין לה מקום כלל לדעתי ותמוה מאד דהא ודאי בענן ההקרבה עצמה דתמיד ה' כרבנן לגמרי דרבים נינהו וכן בתפלת מנחה שנתקנה נגדו וכדכתבינן ורק בת"ע משום דהיא רשות ונתקנה נגד הקטר חלבים ואברים דאין מעכבין כפרה סמכינן בה אר' יהודה] ושאר ד' הלח"מ שם שהאריך ועיין מע"ל בדברי שכתבתים מאז טרם ראותי ד' הלח"מ אלו וכתבתים בס"ד בטוב טעם יותר ובראיות מוכרחות:

אלא שלכאורה קשה דלפי"ז מאי מוכיח רב חסדא מדרב צלי ש"ש בע"ש ש"מ ה' כר"י דלמא לרב נמי הוה מספקא לי' ה' כמאן ומשום דתע"ר סמך בה על ר"י וכ"ש לפי אותה גי' דגרסי לקמן כ"ז ב' ורב אמר ה' כד' האומר רשות וכדמוכח כן גם מהירוש' שהבאתי באות ט' דסבר רב דתע"ר ע"ש והנראה דר"ח ודאי לא הוה מסתבר לי' למימר דמשום דתע"ר נסמוך בה גם על יחיד נגד רבים גם שלא בשעה"ד לכן הוכיח שפיר מדצלי רב ש"ש בע"ש דע"כ הוא משום דסבר רב ה' לגמרי כר"י אבל סתמא דהש"ס דמסיק השתא דלא אתמר הלכתא וכו' דעבד כמ"ע וכו' ע"כ לומר דסובר סתמא דהש"ס דמשום דתע"ר משו"ה רשאין לסמוך בהא מספיקא גם איחיד נגד רבים. ולפי"ז אין מקום כלל גם לקושיותיו דהלח"מ שם בה"ז ולכל דבריו שם ע"ש כי אין רצוני להאריך בזה וסמכתי בזה על המבין מדעתו:

סימן ג

שאלה בהא דאיתא בש"ס (ברכות ה') הנותן מטתו בין צפון לדרום כו' והובא בטוש"ע סי' ג' ס"ו בסי' ר"מ סי"ז אי קאי ארוחב המטה או על אורך המטה. וגם אי דוקא באשתו עמו אמרו או גם באין אשתו עמו.

תשובה הנה הגאון בעל שב יעקב בתשובה האריך להוכיח כפי' שהביא הרמ"ע מפאנו בת' סי' ג' שהביא המג"א שם שהפי' הוא שרוחב המטה תהיה בין צפון לדרום וארכה ממזרח למערב ע"ש באורך. ולפענ"ד יש לדון בקרקע לפניו שברור אצלי כי נהפוך הוא דהנה מ"ש דבדברי אבא בנימין אין הכרע אם כוונתו על אורך המטה בין צפל"ד או רחבה הנה כל מבין אתו המדע דפשטי' דלישנא דבין צפון לדרום פירושו ודאי על אורך המטה כפי' רש"י ובדוחק יש לפרש על רחבה אמנם באמת דברי הזוהר שלפי פירושו ופי' כל המקובלים שפי' כונתו בפשיטות על רוחב המטה שצ"ל בין צפל"ד. הוא שדחקו להגאון הנ"ל לומר שבד' אבא בנימין אין הכרע כדי להשוותו עם דברי הזוהר לפי פירושם אמנם לפי פירושנו בד' הזוהר להלן שכונתו ברור ג"כ על אורך המטה בין צפל"ד אפס מקום כלל לדחוקי נפשין בפי' דחוק בדברי אב"ב:

ומ"ש דצ"ע בטעמו ש"ד לפי פרש"י דזה שייך דוקא כשאשתו עמו ודברי אב"ב משמע אפי' באין אשתו עמו דסתמא נקט וע"כ דומיא דמטתו דרישא וכו':

הנה מד' הזוהר בפ' במדבר קי"ח ב' וקי"ט ב' וק"כ א' נראה בעליל דקאי רק אאשתו עמו דוקא כמפורש להדי' שם ובדקי"ט ב' ודאי שכינתא במערב כו' בגין דליהוי בין צפל"ד ולאתחברא בגופא וכו' בגין לזווגא חד וכו' ודאי מטתו שלשלמה בין צפל"ד ולאתחברא בגופא כו' בגין לזווגא לה להאי תהלה ולאשתכחא בכל יומא בין צפל"ד כו' אשתכחית בכל יומא דא מטה דאיתיהבית בצפל"ד לאתחברא בזווגא דא בגופא כדקא יאות וכו' ר"א שאיל וכו' סימנא לזווגא דיחודא מנין א"ל כו' כדא' וצפונך תמלא בטנם כו' עש"ה וא"כ ודאי גם אי נימא דאין הכרע בד' אב"ב בזה הרי עדיף ומוכרח עכ"פ להשוות בזה ד' אב"ב הסתומין עם ד' הזוהר המפורשין ומבארין באר היטב פנימיות וסוד הדבר באור הבהיר בענין הזיווגא דוקא ועוד דהא הכי מוכחי קראי וצפונך תמלא בטנם כו' וימלאו ימי' ללדת וגו' וכמ"ש התוס' ד"ה כל כו' [ומה שדקדק הש"י ממה שכ' התוס' דבריהם אלו אמימרא דר' יצחק ולא אד' אב"ב. הוא דקדוק קל וקלוש מאד] והדקדוק דדומי' דרישא נקט אינו כדאי להכריע מזה פירושו נגד המפורש ומבואר בזוהר בהיפך כמש"ל. וא"כ הרי ע"כ מוכח נמי ממילא דאין הטעם משום פירוע כמ"ש רש"י. דא"כ גם באין אשתו עמו ליתסר וסותר לגמרי ד' הזוהר הנ"ל שפי' בענין הזיווגא דוקא והגם שזה י"ל

גם לפירושם דרוחב המטה צ"ל בין צפל"ד והטעם משום פירוע אלא דבאין אשתו עמו אין הפירוע שלו גנאי כיון שמכוסה בסדין אבל כשאשתו עמו הפירוע דבזווגא הוה גנאי יותר [ואעפ"י דמצינו דאדרבה פירוע דזיווג קל יותר מפירוע דילי' לחוד כמ"ש הרב מנ"ע ז"ל בת' שם וז"ל דהא בבהכ"ס ובהמר"ח אסור להרהר בד"ת ובכ"מ מותר להרהר ולאתויי מטה בשעת תשמיש אתא דמותר להרהר אז בכל כחו לדברים שבקדושה וכ"ש דמצוה קעביד עכ"ל שם אמנם כן אין דבריו מוכרחים בזה כלל וכלל וגם תמוהים באמת דאדרבה הא חזינן דמותר לישן אפי' ערום באין אשתו עמו בבית שיש בו ספרים ותפילין ולשמש צריך להניח התפילין כלי תוך כלי ובס"ת בעי מחיצה וכן להניח התפילין תחת מראשותיו שלא כנגד ראשו מותר באין אשתו עמו ובאשתו עמו בעי כלי תוך כלי אלא ע"כ ברור ומוכרח דהא דאסור להרהר בבהכ"ס ובהמר"ח לאו משום פירוע הוא דהא אפי' בלבוש ומכוסה אסור אלא משום דמאיסי מהטינוף ורחיצה שהי' שם פ"א אפי' עתה הוא נקי אבל ודאי פירוע דשעת זיווג או זיווג גופי' הוא יותר גנאי מפירוע דילי' באין אשתו עמו וכמש"ל] ולפי"ז יהי' רק כטעמי' דהש"י ולא כדיני'. דאלו לדידי' גם באין אשתו עמו אסור אבל לפי"ז לא יאסור אלא כשאשתו עמו אמנם גם זה לא יתכן דהא להדיא מפרש הטעם בזוהר שם משום דהאי בן דכר איהו בין צפל"ד ולאו משום פירועם דלטעם זה אין שייכות לדברי הזוהר שם בזה לא מינה ולא מקצתה וגם דלטעם זה השכר דהוין לי' בנים זכרים הוא מדה כנגד מדה וכמו שביאר שם בזוהר. משא"כ לפי' הש"י שהטעם משום פירוע דאסור גם באין אשתו עמו לא שייך בזה מדה כנגד מדה בנים זכרים:

והנה מה שכל המקובלים בסגנון א' מתנבאים שלפי ד' הזוהר פירושו דבין צפל"ד היינו רוחב המטה:

לא בינת אדם לי לידע הכרח לפי' זה בזוהר רק מ"ש המקדש מלך שם ממ"ש הזוהר דהא בן דכר איהו בין צפל"ד וידוע שהת"ת שהוא בן דכר ראשו למזרח שהוא אבא ורגליו למערב שהוא מ"ל וצדדיו בין צפל"ד עכ"ל. אמינא אנא משום הא לא אריא כלל דאטו משום דהבן דכר ראשו למזרח וכו' מטעם זה גם מ"ש שהמטה תהי' בין צפל"ד יהי' פי' ג"כ ממזרח למערב והרוחב בין צפל"ד וברווחא י"ל דהמדה כנגד מדה הוא שכשנותן אורך המטה מבריח ומכריע בין צפל"ד בשכר זה זוכה לבן דכר שהוא המכריע ומשלים בין צפל"ד שהם ב' הפכים אש ומים והוא המשלים ביניהם והוא מ"ש הזוהר דהא בן דכר איהו בין צפל"ד וכמ"ש בפ' בראשית (י"ז א') בעובדא דבראשית הוה מחלוקת שמאלא בימינא וכו' עמודא דאמצעיתא דאיהו יום תליתאי עאל בינייהו ואפריש מחלוקת

ואסכים לתרין סתרין וכו' עש"ב ובע"ב שם עד סיום כל המאמר וכמבואר עוד בהרבה מקומות בזוהר ורמוז במאמרם ז"ל ע"פ המשל ופחד וגו' המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל עושה שלום וגו' ותדע דהא אמרו בזוהר במדבר הנ"ל ובש"מ דמטתו שלשלמה איהו מערב שהוא בצל"ד וכידוע בענין הפסוק ויאסוף רגליו אל המטה דיעקב דאיהו שמשא איתכניש למערב שהיא המטה הנ"ל אז ויגוע וגו' והנה רוח מערב הלא ארכו הוא מבריח בצפל"ד.

והנה זה רבות בשנים שאמר לי כבוד דודי אדמו"ר הגאון החסיד מ' חיים ז"ל אב"ד ור"מ דק"ק וולאזין ששמע מפי רבו הגר"א ז"ל שאמר לו סתם שאין הפי' בד' הזוהר הנ"ל כמו שפי' בו המקובלים והרמ"ע מפאנו ז"ל ולא פי' לו דעתו בפירוש ד' הזוהר ואמינא מנפשאי שלפום שיעורא דילי נ"ל ברור דמ"ש הזוהר ומן ה' תליין דרום וצפון וההוא דבינייהו (והם חג"ת כידוע ונ"ל שכצ"ל ו' ההוא דבינייהו) כוונתו על צורת האות ה' בכתיב' ה ששני קווי הימין ושמאל הם דרום וצפון חו"ג ן ההוא דבינייהו היינו הקו העליון שארכו מבריח בין השני קווי הימין ושמאל והיא הת"ת בן דכר הנ"ל ובזה מבואר הטיב מש"ש ה' דרום וצפון תליין בי' ו' באמצעיתא ודא הוא בן דכר בג"כ איהו בין צפון לדרום ולפי' זה הנה הדבר מוכרע גם מד' הזוהר עצמו שאורך המטה דוקא צריכה להיות בין צפל"ד:

ומה שהביא הגאון בעל שב יעקב סמך לפירושו ממאי דהזכיר הקרא וצפונך יותר מדרומך כיון דצ"ל בין צפל"ד אלא ודאי הוא כפי' האריז"ל והמקובלים דהרוחב הוא בצפל"ד וראשה למערב דוקא ורגלי' למזרח ולפי מה שהמשיל בשה"ש דרך החיבה שמאלו תחת לראשי וגו' ע"כ האשה שוכבת לצד צפון ואז הוא דמתכוין שמאל האיש תחת ראשה והימין מחבקה ולפי"ז א"ש וצפונך היינו האשה שהיא לפי"ז לצד צפון תמלא בטנם וגו' עכ"ל נוראות נפלאתי דהא האריז"ל בס' הכוונות כ' להדיא להיפך ראשה למזרח ורגלי' למערב ולפי פירושם בד' הזוהר באמת דעכצ"ל כן דהא כל עיקר יסוד סמיכתם לפרש כך הוא ממ"ש בזוהר דהא בן דנר איהו למזרח ורגליו למערב וא"כ הרי שר"ל כפי סדר עמידתו כביכול צדדיו בצפל"ד וראשו למזרח ורגליו למערב וא"כ הרי גם קומת המ"ל שהיא המטה הנ"ל היא ג"כ ראשה למזרח ורגלי' למערב וא"כ מטוני' דהגאון שב יעקב הרי אדרבה א"א להתכוין שיהי' שמאלו תחת ראשה וימינו לחבקה אם לא כשתהי' האשה לצד דרום דוקא והיא קושיא אלימתא על ד' הש"י לפי פירושו ופירושם בד' הזוהר [הן אמת שהרב מנ"ע כתב שם מדעתי' דנפשי' שתהי' ראש המטה

למערב ע"ש אמנם אין דבריו שם מוכרעים כלל למבין וגם מופרכים מד' הזוהר לפי פירושם עצמם]:

ובר מן כל דין תמוהים ד' הש"י בזה דהנה צייר הענין בדרך שמשמשין שניהם כאחד זה נגד זה:

זה לצד דרום וזו לצד צפון והלא מבואר להדיא במס' כלה הביאו הטוש"ע או"ח בסי' ר"מ ס"ה להלכה דשמשו שניהם כאחד ה"ז דרך עיקש אלא צ"ל הוא למעלה והיא מלמטה דוקא וכמ"ש ז"ל עירובין (ק' ב') שנעשית כר לבעלה ואיך אפשר לומר ח"ו ע"ז האופן דדרך עקש הקרא דשמאלו וגו' ולישנא דהש"ס דנקט משו"ה בין צפל"ד צפון תחילה:

אמנם הטעם הברור לכל מבין קצת בד' הזוהר. דמאי דנקט קרא וצפונך דוקא וכן בלישנא דאב"ב ובלישני' דר"י דנקיט בין צפל"ד צפון ברישא הוא משום דשירותא דאתערו לזווגא הוא מצפון שמאלא כמבואר בזוהר פנחס (ריי"ד ב') ת"ח הא אתמר סדורא דיחודא כו' היך הוי וכו' פתח ואמר חשף ה' את זרוע קדשו דא דרועא חדא וכו' וכד האי אתער כמה דחילו שרי' בעלמא עד דינח ההוא דרועא וכו' כד"א שמאלו תחת לראשי וכו' לבתר אתי ימינא לחבקה וכו' לבתר אזדווגת בגופא וכו' ע"ש באורך וכמ"ש בזוהר בכמה מקומות עצמו מספר שזיווגא עיקרו מהתעוררות שמאלא וכמ"ש עורי צפון תחילה ואח"כ ובואי תימן והן האשין קדישין לזווגא מסטרא דגבורה ולכן אז"ל איש ואשה זכו י"ה ביניהם וא"ל ח"ו נשאר אש ואש אש זרה ח"ו ועם הי"ה הן אשין קדישין וע"ז נאמר רשפיה רשפי אש שלהבת י"ה הנ"ל וכבוד אלקים וגו' ולכן גם בפסוק שמאלו כו' נקט ברישא שמאלו שלפי פי' הש"י דהש"ס וקרא דוצפונך אקרא דשמאלו וגו' סמיך אכתי קשי' אהך קרא גופי' אמאי נקט שמאלו ברישא וגם מזה ראי' נכונה דדוקא באשתו עמו הדברים אמורים מדנקטי כולהו צפון ברישא:

אמת דפשטן דדברי הרמב"ם ז"ל משמעין ודאי דאסור גם באין אשתו עמו ומשום פירוע. אמנם כמו שכ' הש"י אדברי רש"י ז"ל דאלו ראה רש"י ז"ל ד' הזוהר ודאי דהי' מפרש ד' אב"ב כפי' הזוהר לפי פירושם בד' הזוהר אף אנו נאמר כן להיפך לפי פירושנו בד' הזוהר שאלו ראה הרמב"ם ז"ל ד' הזוהר ודאי דהי' מפרש ד' אב"ב כדברי הזוהר:

והנה הב"י הקשה על הרמב"ם דכ' אסור וכו' ולישן בין מזרח למערב ומהש"ס משמע דאין איסור בדבר רק זהירות ומצוה ע"ש ומש"ש דאב"ב הי' מצטער על האיסור שיש בדבר הוא רחוק כמ"ש הט"ז ולכאור' יש להקשות זה גם אפרש"י שכ' להדי' לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות משמע להדי' דלאו איסור גמור יש בדבר אלא נכון הדבר לזהירות ומצוה כמו שדקדק מזה הט"ז שם דגם לשון מצטער הכי משמע

א"כ קשי' אמה שפרש"י ד"ה סמוך למטתי כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי עד שאקרא ק"ש ואתפלל והנה ע"מ שכתב ושלא לעסוק בתורה הקשו עליו התוס' דמנא לי' דאסור ללמוד קודם תפלה. ואדרבה ראי' דשרי מהא דרב בפ"ב (י"ד ב') ע"ש. וע' מ"ש לעיל סוף סי' א' בישוב קושייתם באורך. אמנם הרי רש"י ז"ל כ' גם שלא לעשות מלאכה. ומלאכה איסור גמור מדינא יש בה וכמו שכתבתי שם:

ונראה דקושיית התוס' הנ"ל אפרש"י מתיישב ברווחא דאיכא למימר דלפום מאי דמשני הש"ס (בד' י"ד ב') דלאפוקי ממאן דאמר למשנה אין צריך לברך הוי אסהדתי' דרחב"א ע"ש מוקמינן גם לפום קושטא דעובדי' דרב הוה בדלא מטא זמן קריאת שמע כדהוה ס"ד ברישא וכ"ש דא"ש טפי לפי מה שפי' רש"י גופי' התם הקושי' דותו מי ס"ל וכו' הוא ממתני ע"ש [וע' ביאורי הגר"א ז"ל סי' פ"ט ס"ק כ"ב רק מש"ש בריש דבריו וז"ל ואמרו שם וכ"ת בדלא כו' אלמא אפי' בדמטא מותר כוונתו ז"ל בזה נפלאת ממני דאיך מוכח מזה דגם למסקנא לא מצינן לאוקמי הך עובדא דרב בדלא מטא זמן קריאת שמע אבל בדמטא אסור או דנכון ליזהר בזה כמש"ל] ועוד יש לתרץ קושית התוס' דהתם ומתני אמרי' והיינו לאחרים ולכן שרי לגמרי וכשיטת רבינו יונה ז"ל שמחלק בין ת"ת דיחיד לת"ת דרבים ע"ש ואיך שיהי' על כל פנים עדיין דברי רש"י ז"ל בעצמם אינם מדוקדקים לכאורה וכמו שכתבתי לעיל בסוף סי' א' ע"ש:

והנה במה שתמהתי על ד' רבינו הגדול הגר"א ז"ל כתב אלי ב"ד הרב הגדול החו"ב מ' אברהם ז"ל ר"מ דק' סלוצק וז"ל מה שהתפלא כת"ר על רבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאוריו סי' פ"ט ס"ק כ"ב:

לדידי נראה פשיט דר"ל דהתוס' הוכיחו זה מסוגיא זו דאף בדמטא מותר משום דהכי משמע אף מסברת התרצן דהא לא משו"ה נאדי התרצן מסברא זו אלא משום דרצה להוכיח דא"כ מאי אסהדתי' דר"ח ב"א הרי דמזה מוכח דשרי להקדים אף קריאה לקריאה ומשני לי' דמהא ליכא למישמע מיני' מידי אבל בהא דשרי ללמוד אפי' בדמטא בהא לא פליג עלי' דאלת"ה למה לא השיב לו ולטעמיך אי מטא זמן ק"ש היכי שרי ללמוד כנלע"ד ביאור ד' רבי' ז"ל ויעיין מכ"ת בפר"ח שם ס"ו שכ' וז"ל וכפי זה תמה הב"ח דמאי מייתי התו' ראי' מהא דרב משי ידי' כו' דההיא כשלא הגיע זמן תפלת שחרית עדיין ולא דק דבגמ' הכי איתא כו' וכי תימא בדלא מטא זמן ק"ש אם כן מאי אסהדתי' דרחב"א. ודחינן לעולם בדלא מטא זמן ק"ש ודקא קשי' לך מאי אסהדתי' דרחב"א לאפוקי ממ"ד למשנה אין צריך לברך הנה מכאן מוכח דשרי ללמוד קודם תפלה בהגיע זמנה. דאל"כ

לימא ולטעמיך אי מטא זמן ק"ש היכי שרי ללמוד כך היא ראיית התוס' עכ"ל הפר"ח והן הן ממש ד' רבינו הגדול ז"ל אלא דהא דכ' כת"ר דדלמא משום דלמד לאחרינא בר מזלי' דהפר"ח הוא בזה ע"ש. ויעיין כת"ר בס' פני יהושע שכ' ג"כ כעין סברא זו. עכ"ל הרב הנ"ל:

והשבתי לו ע"ז אשר כ' מכ"ת בכוונת הגר"א ז"ל ושכן מצא גם להפר"ח שם שכ"כ להדיא אדברי הב"ח ז"ל שתמה ג"כ כמו שתמהתי אין דעתי נוחה מזה חדא דקשה מאד להכריח דין ממה דלא אמר ולטעמיך דטובא אשכחן בש"ס דהוה מצי למימר ולטעמיך ולא אמר וכמ"ש התוס' בכמה דוכתי ותו די"ל דלהכי ל"א ולטעמיך אי בדמטא זמן ק"ש היכי שרי ללמוד לאו משום דפשיטא לי' דשרי ללמוד אלא משום דלא הי' יכול להכריח גוף הדין דאסור ללמוד ותו דדלמא באמת טעמי' דרש"י דאסור בדמטא נמי לאו משום דמיטרד בגירסי' ויעבור זמן ק"ש ותפלה כבמלאכה אלא לדינא קא' דאסור משום הקדמת קריאה דמצוה מקמי קריאה דמ"ש ומתורץ ג"כ לפי"ז קושית הרא"ש אפרש"י שכ' ותימא דמנ"ל הא ולפמ"ש היינו מספיקא דלמא באמת למסקנא דבדי"ד שם קאי הא דמתני פרקין דוקא בדלא מטא זמן ק"ש וגם הי' נלפע"ד להכריח לכאו' דע"כ אא"ל כלל כמ"ש הרא"ש ע"ז וז"ל ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכנ"ס דאיכא למיחש דלמא מיטרד בגירסי' ויעבור זמן ק"ש ותפלה עכ"ל והביאו כן הטור וב"י וקבעוהו בש"ע לפסק הלכה ולענ"ד קשה לומר כן דהא רש"י פי' זה בד' אב"ב ולקמן בד' ו' א' אמר תני' אבא בנימין אומר אין תפלתו ש"א נשמעת אלא בבהכנ"ס וכו' במקום רנה שם תהא תפלה ואיך אמר הכא אב"ב גופי' שהי' נזהר כל ימיו גם מלעסוק בתורה קודם ק"ש ותפלה דהא ברגיל לילך לבהכנ"ס מותר ללמוד קודם ק"ש ותפלה והא ודאי דאב"ב הי' רגיל לילך לבהכנ"ס לקרות שמע ולהתפלל כשמעתי' בד' ו' והגם שיש מקום לפרש דהא דא' אב"ב אין כו' אלא בבהכנ"ס ר"ל בציבור ולא משום בהכנ"ס דוקא ומשום דבבהכנ"ס רגילין תמיד שמתפללין בציבור נקיט בבהכנ"ס וכמו הא דאר"י משו' ר"י אין תפלתו ש"א נשמעת אלא בבהכנ"ס בשעה שהציבור מתפללין [כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש] שנא' וכו' אימתי עת רצון וכו' דמי הכריחו לרש"י לפרש דוחק זה בד' אב"ב במאי דא' אלא בבהכנ"ס ולפרש משום זה בד' אב"ב שתהא תפלתי סמוכה למטתי דכוונתו גם לאסור עסק התורה הי"ל לפרש הא דאלא בבהכנ"ס כפשטי' כמש"ל. והא דסמוכה למטתי היינו איסור מלאכה לחוד כך עלה ע"ד לכאורה אבל באמת אי משום הא לא ארי' דאפשר לומר דאב"ב דאמר אין תפלתו כו' אלא בבהכנ"ס היינו לאפוקי ביתו אבל בהמ"ד עדיף טפי מבהכנ"ס ועכ"פ לא גרע מיני' ודאי וכדאמרינן בד' ח' שם

ר"א ור"א אע"ג דהוי להו תליסר בי כנישתא בטברי' לא הוו מצלי אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי אמנם הא ודאי דעכ"פ אין שום הכרע לפרש בד' רש"י דטעמו דאוסר ללמוד קודם ק"ש ותפלה הוא משום דלמא מיטרד בגירסי'. ולפי"ז מי שרגיל לילך ולהתפלל בבהכנ"ס שרי ללמוד. דלמא טעמא דרש"י משום איסור הקדמת קריאה לקריאה. ולפי"ז אסור בכל גווני או דרש"י משום מצוה וזהירות קא' ולא משום איסור כלל:

שוב נדפס שו"ת משכנות יעקב להגאון מ' יעקב ז"ל מקארלין וראיתי שם בקונטרס אחרון לחלק א"ח שכיוונתי לו ז"ל בקצת מדברי אלו ע"ש:

סימן ד

בדין הפסק מת"ת דרבים לק"ש:

בברכות (י"ג ב') אי' ת"ר שמע ישראל וגו' זו היא ק"ש של ר"י הנשיא שלא הי' מפסיק מת"ת דרבים רק לפסוק ראשון ע"ש והרי"ף השמיט ברייתא זו ומה שנאמר עלה בש"ס שם וגם הרמב"ם השמיט דין זה אע"ג דביחיד גם מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו מפסיקין לכולה אפי' אם נאמר דפרשה והא"ש, היא דרבנן דהא הברכות לכ"ע הן מדרבנן ואפ"ה כ' הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש ה"ה דעוסק בת"ת פוסק לק"ש [גם מי שתורתו אומנתו מדלא חילק בק"ש כמו שחילק בה' תפלה פ"ו ה"ח] ומברך לפניה ולאחריה והרא"ש הגם שלא העתיק הברייתא ומאי דאתמר עלה עכ"ז כ' שם בסוף סי' ג' שמוכח מהך דר"י הנשיא שמי שלומד תורה ברבים א"ל להפסיק ע"ש. ולא ראיתי מי שעמד בזה טעמא מאי השמיטוה הרי"ף והרמב"ם והב"י בסי' ע' עמד בזה על הטור שהשמיטו ודחק ליישבו ע"ש וגם הוא השמיטו ולא כ' דין זה בשלחנו הטהור והרמ"א הביאו בהג"ה בסי' ק"ו ע"ש. ולכאורה הי' נראה לומר דסבירא לי' דרבי סבר דרק פסוק ראשון דאורייתא ואנן קי"ל דכולה פרשה ראשונה או גם פ' והא"ש הוא דאורייתא ע' שו"ת שאג"א סי' אבל באמת אאל"כ חדא דהא גם לפי"ז ע"כ מוכרח לומר דת"ת דרבים עדיף מת"ת דיחיד גם אם תורתו אומנתו דהא בתורתו אומנתו דחייב להפסיק ולקרוא ק"ש פסק הרמב"ם גופי' דאומר גם הברכות דק"ש כנ"ל אע"ג דהם מדרבנן ומת"ת דרבים לא הי' ר' מפסיק רק להחיוב קריאה מדאורייתא לחוד וא"כ מנ"ל כלל דסבירא לי' לרבי דרק פסוק ראשון דאורייתא לא כדקי"ל דלמא גם רבי סבירא לי' דכל פרשה ראשונה או דגם הב' פרשיות הם מדאורייתא ומה שלא הפסיק רק לפסוק ראשון הוא משום עדיפותא דת"ת דרבים. אך זה יש מקום ליישבו דמסתבר טפי למימר דמשום ת"ת דרבים פטרוהו רבנן לגמרי מכל הקריאה שחייבוהו הם אע"ג דליחיד לא פטרוהו גם אם תורתו אומנתו מלומר דמשום ת"ת דרבים חילקו גם בהחיוב קריאה מדאורייתא

ופטרוהו ממקצת קריאה דמדאורייתא אך עכ"ז אאל"כ דס"ל לרבי דרק פסוק ראשון מדאורייתא דהא מייתי התם בברייתא דרבי סבירא לי' ק"ש ככתבה ומפרש התם טעמי' משום דכתיב והיו בהווייתן יהו ומשמע התם דדרשה גמורה היא ודאי ולא אסמכתא מדפריך ולרבנן נמי הא כתיב והיו וכן פריך תו התם למימרא דסבר רבי וכו' דאס"ד בלה"ק נאמרה והיו דכ' רחמנא ל"ל. ומשני איצטריך וכו' ואי נימא דסבר רבי דחיוב קריאה מדאורייתא הוא רק פסוק ראשון הו"ל למיכתב פסוק והיו תיכף אחר פסוק שמע ולא להפסיק ביניהם בפסוק ואהבת וא"כ מזה ראי' מוכרחת לענ"ד דסבירא לי' לרבי לכה"פ דחיוב קריאת כל הפרשה ראשונה הוא מדאו' ומה שלא הפסיק מת"ת דרבים רק לפסוק ראשון בלבד ע"כ לומר דהוא משום מעליותא דת"ת דרבים ולא אשכחן מאן דפליג עלי' בהא והדרא קושיין לדוכתה. אמאי השמיטוה הרי"ף והרמב"ם:

והנלע"ד ליישב דאולי טעמיי' מדחזי' בפ"ק דשבת (י"א א') אהא דאמר התם דגם בתורתו אומנתו מפסיק לק"ש דהוכרח הש"ס לשנויי התם אמאי דפריך עלה והתני' כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תני' ההיא בעיבור שנה ולא משני דגם הך ברייתא דאין מפסיקין גם לק"ש מיירי ג"כ בת"ת ובת"ת דרבים ולאתויי עלה הך ברייתא דר"י הנשיא משמע להו מזה דסתמא דתלמודא לא סבר בהא כרבי ולא מסתבר למימר דמשום דלישנא אין מפסיקין משמע לסתמא דתלמודא דלגמרי אין מפסי' אפי' לפסוק ראשון ומשו"ה הוכרח לשנויי דמיירי בעיבור שנה. דמסתבר ודאי דלקריאת פסוק ראשון לחוד היו מפסיקין גם בעיבור שנה דמשום קריאת חד פסוקא [ובשכמל"ו] לחוד לא מיטרדו וה"נ משמע קצת גם לישנא דהבריי' חבירים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לק"ש משמע גם בעוסקין בציבור יחד בתורה ואפ"ה מפסיקין לק"ש זהו הנ"ל ליישב דעת הרי"ף והרמב"ם בזה אך על הטור עדיין יש לתמוה שלא הביא דין זה דאין מדרכו לחלוק על אביו ושלא להביא דעתו כלל והא הרא"ש כתב בהדיא דין זה כמש"ל ותירוץ ב"י שם עליו הוא דחוק מאד וצ"ע:

סימן ה

נשאלתי מאלופי מנויי החברא משניות דפ"ק וז"ל בהתאספנו יחד הפקחנו עינינו נדון התקנה ל"א שבפנקס חבורתנו הלז הנעשה בהסכמת הרב המאוה"ג החסיד מ' יעקב ז"ל מ"ץ דקהלתנו. שמחוייבים כל אנשי חבורתנו להתפלל בבית הנעדר רח"ל מאנשי חבורתנו ד' שבועות והנה כמה אנשים מתרעמים. שמבטלים עי"ז קריאת התורה בב' וה' ואין ביד החברה ס"ת מוחזקת לקבוע לה מקום עם אה"ק כפסק הרמ"א בא"ח ס"ס קל"ה סי"ד ובמג"א בשם מהר"ם פאדווה ז"ל לזאת עלה בדעתנו לכתוב ס"ת חדשה ע"ש

החברה ולעשות לה ארון הקודש מיוחד ואם ח"ו יעדר א' רח"ל ויהי' נצרך לתקנה הנ"ל יקבעו הס"ת עם האה"ק על משך ארבעה שבועות כתקנת הפנקס דחבורתנו. ע"כ באנו לשאול את פי מעכ"ת להראות לנו בדין זה פנים מאירות ומסבירות להלכה ולמעשה:
תשובה הנה מלבד מה שהביא המג"א בשם מהר"ם פאדווה בת' לענין שריותא ע"י קביעות ארון או תיבה להס"ת. הנה הט"ז שם נראה כמגמגם קצת ע"ז אמנם עוד יש מקום אתי לדון בהלכה בזה בס"ד דהנה בירושלמי פ"ז דיומא ה"א ופ"ז דסוטה ה"ו אמרו וז"ל בכל אתר את אמר הולכין אחר תורה והכא את אמר מוליכין תורה אצלו [ור"ל והאיך אמר במתני' שם ושם חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת וכו' והסגן נותנו לכה"ג ולמה לא ילך הכה"ג למקום שהס"ת שם] אלא ע"י שהן ב"א גדולים התורה מתעלה בהן והא תמן מובילין אוריי' לגבי ריש גלותא אר"י בר בון תמן ע"י שזרעו של דוד משוקע שם אינון עבדין לו [צ"ל לון לפענ"ד] כמנהג אבהתהון עכ"ל הירושלמי וכנראה פשטי' דהירושלמי דר"ל דמשום שהם גדולים בתורה התורה מתעלה בהן ולהכי פריך מדמובילין לר"ג אע"ג דלפעמים שלא הי' גדול בתורה רק היה לו שבט מושל מהמלך וכן פי' גם הק"ע שם ביומא [ופי' הפ"מ בסוטה שם מופרך מאליו] ושני ר"י ב"ב דמשום שהם מזרעו של דוד וראשי גליות הראשונים היו גדולים בתורה עושים כמנהג אבותיהם גם אם לפעמים אינו גדול בתורה כך נראה פירושו לכאורה אמנם בעניותי קשיא לי טובא על פי' זה חדא דמהיכא פסיקא ליה דחזן הכנסת וראש הכנסת והסגן היו גדולים בתורה ולא עוד אלא דע"כ לומר דפשיטא ליה שהם היו גדולים בתורה תמיד מדפריך הש"ס מהר"ג. אע"ג שגם הראשי גליות לפעמים היו גדולים בתורה כדמוכח בתלמודין בכמה דוכתי וע"כ דהקושיא היא משום דלפעמים לא היה הר"ג גדול בתורה וא"כ כ"ש דקשיא טובא דמהיכא פשיטא ליה דחזן הכנסת וראש הכנסת היו גדולים בתורה תמיד.
ותו דאדרבה אשכחן בברייתא פסחים ס"פ אלו עוברין לעולם כו' וישא בת ת"ח לא מצא כו' ישא בת גדולי הדור [פירוש רש"י אנשי מעשה וצדיקים] לא מצא כו' ישא בת ראשי כנסיות הרי דרשי כנסיות אינם לא ת"ח ולא אנשי מעשה וכן בגיטין פ' הנזקין (ס' ע"א) אמרו שאחר כהן ולוי קוראין ת"ח הממונים פרנסים על הצבור ואחריהן ת"ח הראוין למנותן כו' ואחריהן בני ת"ח שאבותיהן ממונים כו' ואחריהן ראשי כנסיות. הרי ג"כ דראשי כנסיות הן הרבה למטה ממדרגת ת"ח. וא"כ כ"ש שחזן הכנסת לא הי' גדול בתורה שראש הכנסת גדול מחזן הכנסת כי היותר קרוב להכה"ג הי' יותר גדול משלפניו וכדמוכח גם במאי דפריך שם ושם ש"מ חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב וערש"י שם וליכא למימר דהא דקאמר ע"י שהן גדולים לא קאי אחזן הכנסת וראש הכנסת וסגן אלא

אכה"ג לחוד וכהנים גדולים דעלמא קאמר דהא בכל דור ליכא אלא כה"ג א' ולא דמי לשאר דוכתי כלהו דהש"ס דא' דאדעלמא קאי ותו דגם אי נימא דאכה"ג לחוד קאי ג"כ קשה טובא מהיכי פשיטא ליה שכה"ג היה תמיד גדול בתורה אדרבה אשכחן ביומא ט' א' דיותר משלש מאות כה"ג שמשו בבית שני צא מהם ד' דחשיב התם כולם לא הוציאו שנתם ושם י"ח ע"א במשנה וא"ל אישי כה"ג. שמא לא למדת ואמרי' שם בגמ' דהיינו במקדש שני. ותו דאמאי פריך מר"ג ולא פריך אכה"ג גופי' שאמר במשנה מן כל דין עלה בענ"ד לפרש ד' הירושלמי הנ"ל דמ"ש אלא ע"י שהן ב"א גדולים לאו גדולים בתורה קאמר אלא בשררות וממשלה קאמר ומ"ש והא תמן מובילין אורייתא לגבי ר"ג בניחותא קאמר ולסייע קאתי וכדאשכחן כה"ג בדוכתי טובא בבבלי וירושלמי. ור"י ב"ב לדחויי קאתי דמהא לא תסתייע דא"ל דמשום דזרעו של דוד משוקע שם אינון עבדין הכי [ולפי"ז ניחא טפי לגרוס ולא כמנהג אבהתהון וע' במרדכי ספ"ק דר"ה] ומעתה לדינא ודאי דלא שבקי' פשטותי' דסתמא דהירוש' משום ספיקא דריב"ב ודרך דיחוי בעלמא ועוד דע"כ דלא ליפלוגי אעיקר דינא קאתי ריב"ב דמעיקר דינא הא ע"כ מוכח ממתני' גופי' לפמ"ש:

ומעתה לפי מה שזכינו לדין לפי פירושנו בס"ד דגם לאדם חשוב בעלמא אפי' אינו גדול בתורה שרי אית אתר ברווחא לדון דגם לבית האבל שרי דהא אמרי' להדיא בשלהי מ"ק ובכתובות ס"ט ב' דאבל מיסב בראש ומפיק לה מקרא דאיוב ואשב בראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם השוו קרא למלך וא"כ ברור ופשוט לדעתי דודאי לא גרע חשיבותא דאבל בשבעת ימי אבלו משאר אדם חשוב דשרי להביא ס"ת אצלו ועדיפא מינה אמינא דאפי' אם נפרש הירושלמי כפי' הראשון הנ"ל דדוקא לאדם גדול בתורה שריא לפענ"ד מוכח התם דחשיבותי' דאבל עדיף בשעתי' גם מת"ח וקודם לו דאמר התם מר זוטרא מפיק לה מהכא וסר מרזח סרוחים וכו' נעשה שר לסרוחים וע' רש"י בכתובות שם בהא סלקינן ונחתינן בס"ד דלבית האבל שרי לגמרי להוליך הס"ת וכ"ש במייחד לה מקום בארון או תיבה נצרף לזה גם דעת הגאון מהר"ם פאדווה שהביא המג"א שכ' מסברת עצמו דשרי בכל גווני וצור ישראל יצילנו משגיאות ואל יצל מפי דבר אמת עד מאד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ד' הכותב וחותם לכבוד תורת ה' תמימה יום ה' ער"ח מרחשוון שנת תקצ"ו לפ"ק פה ק"ק מסטיסלאוו יצ"ו:

סימן ו

למופלג אחד מפ"ק

אשר העיר מע"ל על ד' התוס' ר"פ הי' קורא ד"ה בלשון הקודש שהם נגד הסוגיא דפ' מרובה (פ"ב א') דמסיק התם דעזרא תיקן רק מנין הקרואים דב' וה' ולא עיקר הקריאה ע"ש יעיין מע"ל במג"א רסי' קל"ה שהביא כן בשם הב"ח ויישבו ע"ש אמנם מה שהעמיס המג"א בד' הירושלמי שהביא הרי"ף לפי גירסת הרי"ף שיהיו קורין שלשה [ובירושלמי דילן הגי' שיהא קורין בתורה בשני כו'] דקאי רק אמנין הקרואים וכמסקנת ש"ס דילן הגם כי כן מטין גם ד' הר"ן שם דמייתי על ד' הרי"ף מ"ש בב"ק שם [והתימא על המג"א שלא הזכיר ד' ר"ן אלו] ולא מייתי לה בלשון קושיא אהרי"ף עכ"ז לבי מהסס בזה דא"כ אמאי לא הזכיר בירושלמי שם בתקנת משה עיקר הקריאה בשני וחמישי וגם מדאסמיך תקנת משה אקרא דוידבר משה את מועדי ה' משמע דס"ל דלא תיקן רק קריאת המועדים ור"ח נמי אקרי מועד כדאית' בשבועות (י' א') וממתני' דמגילה (ל"א א') שאחר שסדרה כל הקריאו' אמרה הטעם שנאמר וידבר משה את מועדי ה' דמשמע ג"כ לכאו' דלא תיקן משה רק קריאת המועדים [ואע"ג דמני התם תחילה גם קריאת ב' וה' ובתר הכי א' שנאמ' וידבר משה וכו' הא לא תברא דהא ע"כ הך שנא' וידבר כו' לאו אכולא מתני' קאי דהא מני התם במתני' גם קריאת תעניות דעיקרו מתקנת חכמי התלמוד א"כ י"ל דלא קאי גם אב' וה'] אין להכריח מזה די"ל דמתני' לא אתי לאורויי מוידבר משה כו' רק הך דמצותן שיהו קורין פרשיות המועדים כאו"א בזמנו דווקא דמש"ה קורין בפסח במועדות שבת"כ וכו' כדמני התם כולהו במתני'. ומעתה י"ל דמ"ש שנאמר וידבר משה וגו' קאי אכולהו מתני' ממש גם אפי' אתעניות ור"ל דכמו שהקריאות שתקנם משה תקנם שיהו קורין כאו"א בזמנו לכן גם חכמי התלמוד שתקנו קריאת תעניות בברכות וקללות הוא משום דשייך לתעניות אבל בירושל' דלא מיירי התם כלל בענין הקריאות בזמנם דוקא רק מעיקר תקנת הקריאות ולא הזכיר אלא שבתות ויו"ט ור"ח וחש"מ ומייתי ע"ז קרא דוידבר משה את מועדי ה' ובתקנת עזרא הוא דהזכיר קריאת שני וחמישי משמע ודאי דס"ל דמשה תקן רק קריאת המועדים:

ויש להעיר עוד בזה דלשינויא דהש"ס דילן בב"ק שם דקריאת המועדים משה תיקן גם מנין הקרואים לכאו' יש לדקדק ע"ז ממ"ש במגיל' (כ"ג א') הני ששה דיוכ"פ כנגד מי כנגד ששה שעמדו מימינו של עזרא וששה משמאלו [ולהירושלמי הנ"ל ניחא די"ל דמנין הקרואים גם במועדים מתקנת עזרא הי'] וי"ל דע"כ דהא דקאמ' הני תלתא כנגד מי כנגד ג' שומרי הסף אינו עיקר התקנה משום זה. כמ"ש התוס' שם (כ"א ב') ד"ה כנגד. ה"נ י"ל בששה דיוה"כ דלא דעיקר התקנה היה כנגדם אלא דר"ל דיש לכוונם עתה גם כנגד זה:

סימן ז

שאלה נס שנעשה ליחיד. אי דוקא בנו ובן בנו לבד חייבים לברך או גם כל יוצאי יריכו עד סוף כל הדורות בעו ברוכי. תשובה בר"פ הרואה אי' אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי והרי"ף ורה"ג גרסי אניס' דיחיד איהו וברי' ובר ברי' צריכי לברוכי וכן הסכימו הפוסקים וכ' הרשב"א דלגי' זו לאו דוקא ברי' וב"ב. דה"ה כל יוצאי ירכו והנה לכאו' אית תיובתא כלפי סנוותי' דהרשב"א ז"ל דאי כל יוצאי יריכו עד סכה"ד בעו ברוכי א"כ הא בירושלמי התם קאמר דנסי שבטים אם יברך תלי' בפלוגתא אי שבט אחד מקרי קהל בפ"ק דהוריות והא התם ר"מ ור"י הוא דפליגי בהא ומתני' מדסיפא ר"י ע"כ ברישא לאו ר"י אלא בר פלוגתי' ר"מ וע"כ הא דקתני ר"מ מקום שנעשו בו נסים לישראל היינו לכל ישראל דוקא או רובם ככולם כדס"ל לר"מ התם בהוריות וא"כ מאי משני הש"ס כאן אמרי אניסא דרבים כ"ע מחייבי לברוכי. אניסא דיחיד איהו וברי' ובר ברי' מחייבי לברוכי. דאכתי הפירכא באתרא קאי מאי איכא בין יחיד לרבים דהא כ"ע דברכי אניסא דרבים המה יוצאי ירכם דהרבים וביחיד נמי כל יוצאי יריכו מחייבי לברוכי והגם שיש לדחוק ולומר דהש"ס משני אליבא דהלכתא דקיי"ל כר"י דשבט א' נמי קהל אקרי והשתא א"ש דאניסא דרבים דשבט אחד גם שבטים אחרים מחייבי לברוכי אבל אכתי תקשי לר"מ גופי' דנקט במתני' שנעשו בו נסים לישראל דוקא דהא אניסא דיחיד נמי חייב לברוכי דהא אלישנא דמתני' פריך לה הש"ס וי"ל בדוחק דאניסא דרוב כלל ישראל גם המיעוט דכלל ישראל בעי ברוכי:

סימן ח

לכבוד ש"ב ידידי הרב הגאון המפורסם, פאר הדור כקש"ת מו' דוד לוריא נ"י מביחב ישן. אשר דקדק כת"ר בהא דברכות (נ"ט ב') בענין ברכת הודאה על הגשמים שפירש"י שם בתירוצא מציעתא הא דאתא פורתא והא דאתא טובא דאתא פורתא מודים אנחנו לך ואתא טובא הטוב והמטיב ודקדק כת"ר ע"ז [ויובא בדברינו להלן] ופי' איפכא הגם שבהשקפה ראשונה נראה פירוש כת"ר יותר מרווח אמנם אחר קצת עיון נראה פרש"י ז"ל עיקר דהכי מ' פשטי' דבריי' מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן כו' משמע ודאי דבפחות משיעור זה ליכא שום ברכה ועוד דפשטא דהברייתא אמתני' קאי דאל"כ ק' לישנא דמאימתי כדפריך בריש מכילתין תנא אהיכא קאי דקתני מאימתי והגם דבמתני' מיירי מברכ' הטוה"מ והברייתא מברכת מודים עכ"ז שייך שפיר ומתיישב דבמתני' אדכר דבעי ברוכי אגשמים. עלה קאמר בברייתא מאימתי מתחילין לברך כלל אגשמים וקא' משיצא חתן כו' וכ"ש דא"ש טפי למסקנא לאוקימת' בתריי' הא דאית

לי' ארעא והא דלית ליה ארעא דמעתה מתני' ובריי' בחד גוונא ובחד שיעורא מיירי ושייך שפיר מאימתי. וכן לשינוייא קמא הא דשמע משמע וכו' ג"כ בחד גוונא וחד שיעורא מיירי משא"כ לפי' כת"ר קשה טובא לכאו' הך מאימתי אמאי קאי לפי אוקימתא מציעתא ובתריי'. וגם לישנא דמאימתי מברכין דמשמע בבירור דבפחות משיעור זה ליכא שום ברכה כמ"ש:

ואשר כתב כת"ר שכ"נ גם דעת הפוסקים מדלא הביאו לחלק דאי אתא פורתא אינו מברך הטוב והמטיב כפירש"י אבל לפי' כת"ר א"ש כדביאר שם. נפלאתי ע"ז דלפי מה דסבר כת"ר בפירש"י לאוקימתא בתריי' עדיפא הו"ל לאקשויי דהא להדיא כ' כל הפוסקים דמברך הטוב והמטיב משירדו בשיעור הליכות האבעבועות זה לקראת זה (דהיינו פורתא לפירש"י) ואיני יודע מה סובר כת"ר באוקימתא בתרייתא לפירש"י דאי מפרש לפירש"י הא והא דאתא טובא היינו דווקא באתא טובא לחוד ובאתא פורתא אינו מברך שום ברכה הא בהדיא תני בבריי' דמברכין משיצא חתן וכו' דהיינו פורתא לפירש"י. וע"כ דר"ל דאפי' באתא טובא והנראה דכת"ר סובר לפירש"י דרק לענין ברכת מודים מוקים עתה הש"ס אפי' באתא טובא ולאפוקי מאוקימתא מציעא דמודים הוא רק באתא פורתא אבל לענין הטוב והמטיב כדקאי קאי לפי אוקימתא מציעא דדוקא באתא טובא הוא ולכן הוכיח כת"ר מדלא הביאו הפוסקים לחלק דלפורתא אינו מברך הטוב והמטיב ש"מ דלא מפרשי כפירוש רש"י ולפי"ז אמינא דעדיפא מינה הו"ל לאקשויי כמ"ש:

אמנם באמת לא ידענא מנ"ל לכת"ר לפרש כך לפירוש רש"י ולחלק בתרי גווני בין ברכת מודים להטוב והמטיב ולומר דבפורתא אינו מברך הטוב והמטיב כלל אפי' אית לי' ארעא בשותפות אלא ברכת מודים ובטובא נמי מפלגינן בין אית לי' ארעא ללית ליה וגם דלפי"ז הגם דיש ליישב קצת המאימתי דבריי' אמאי קאי כדכתיבנא לעיל לפי האוקימתא מציעא עכ"ז לא מיירי מתני' וברייתא בחד גוונא וחד שיעורא ממש כמו לאוקימתא קמייתא:

אבל נראה פשוט וברור דלאוקימתא בתריי' ר"ל דבין ברכת הטוב והמטיב ובין ברכת מודים תרווייהו אפי' באתא טובא מיירי וגם באתא פורתא נמי דכל זמן שלא חידש הסברא דהטוב והמטיב פירושו לדידי' ולאחריני דוקא הוכרח לחלק ביניהם דהא דוקא באתא פורתא והא דוקא באתא טובא אבל עתה שחידש דהטוב והמטיב אינו שייך אלא כשטובתו בשותפות עם אחרים דוקא תו לא צריכינן כלל לפלוגי ביניי' עוד חילוק אחר כלל והכי מוכרח ודאי דמנ"ל לפלוגי תו ביניי'. כיון דמתני' וברייתא לא קשיין תו אהדדי כלל והחילוק שבין ב' הברכות אלו הוא מוכרח ומבואר מצד פי' של המטבע ברכות

גופיי'. וגם דלפי זה א"ש טפי המאימתי דבריי' דקאי אמתני' ממש בהך גונא ושיעורא דמתני' ממש ואם כן הרי כל הפוסקים סוברים להדי' כפי' רש"י וכשינוייא בתרא משום דהכי מוכח מכמה טעמים הנ"ל ואדרבה לפי' כת"ר דלענין הטוב והמטיב אין חילוק בין פורתא לטובא כל הפוסקים עומדים נגדו שכולם בסוגיין אחד כתבו תחילה להדיא דמברכין אגשמים דוקא משירדו כל כך שיעלו אבעבועות וילכו זה לקראת זה ואח"כ כתבו ע"ז ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים וכו' ואם י"ל שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב וכן הרמב"ם ז"ל [הגם שלשונו מהופך מאד מלשון הטוש"ע שתחילה כ' החילוק שבין הברכות ואח"כ כ' שיעור המים אמנם לדינא הלא גם מדבריו ז"ל מבואר כמ"ש] כ' תחילה החילוק שאם יש לו שדה עם אחרים מברך הטוב והמטיב. ואם א"ל שדה מברך מודים ואח"כ כ' ע"ז בדין שאחריו מאימתי מברכין על הגשמים משירבה כו' ויעלו אבעבועות וכו' וילכו האבעבועות זה לקראת זה הרי מבואר להדיא דבפחות משיעור זה אין מברך גם הטוב והמטיב:

ואשר דקדק כת"ר דלפרש"י לא איתפרש שיעורא דפורתא וטובא כמה הוא לשונו בזה אינו מדוקדק דבפורתא הא איתפרש בברייתא דעכ"פ לא פחות משיעורא דיציאת חתן וכו' רק שיעורא דטובא לא אתפרש לכאורה אמנם יש לומר דממילא נשמע דכל שהוא יותר מיציאת חתן וכו' טובא מקרו וסתמא כפירושו ואין להקשות ולומר דלפי זה מי כהחכם יודע להבחין הדק היטב אם רבו מעט משיעור יציאת חתן וכו' או לא שיוכל לברך מעתה הטוב והמטיב דיש לומר דבאמת כל זמן שלא יצא הספק מלבו מברך מספיקא ברכת מודים גם באית לי' ארעא בשותפות רק כשברור לו וניכר רבייי' דמינכר שכבר יצאו משיעור זה יוכל לברך הטוב והמטיב:

ועוד י"ל דשיעורא דטובא סתמו כפירושו דהיינו כדי רביעה דאתפריש שיעורי' בפ"ק דתענית (ו' ב') מר' אבהו גופא דרביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח. ושני' כדי לגוף עפ"י חבית וקצת סמך לזה מדסמך לה התם מימרא דר' אבהו מאימתי מברכין על הגשמים וכו' ע"ש:

ועוד י"ל דשיעורא דטובא הוא כאותה ששנינו בבריי' שם (כ"ה ב') שיעורא דהפסקת ציבור מתעניתים לחכמים דהלכתא כוותייהו בחרבה טפח בבינונית טפחיים בעבודה ג' טפחים אלא דלפי"ז אדרבה עתה תקשי דכיון דיש לפרשה בתרי גווני כ"ש דהו"ל לפרש שיעורי' אמנם י"ל אולי דאידי ואידי חד שיעורא הוא דהא דאמרי' בשיעו' רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח היינו בחרבה. וו"ל ל"פ מטפח עכ"פ אבל בבינונית ועבודה באמת בעינן שיעורא רבא מיני' דהיינו טפחיים ושלשה אלא שדחוק הוא דלפי"ז נהפוך

הוא דברייתא מפרשי ביה גם שיעוריי' דבינונית ועבודה ור' אבהו דאמורא הוא סתם דבריו ולפי מה דגרס בירושלמי בדברי ר' יהודה [ובבבלי גרסי' וחכ"א והרי"ף והרא"ש גרסי גם בבבלי ר' יהודה או'] שבבריי' הנ"ל כ"ה ב' וז"ל ר"י אומר בתחי' טפח ובשני' טפחיים ובשלישית ג' טפחים ושני' ושלישית ר"ל רביעה שניה ושלישית הא ודאי דהן הן ד' ר' אבהו דרביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח ודקא' ושני' כדי לגוף פי חבית. י"ל דחד שיעורא הוא עם טפחיים דאר"י בבריי' ולא מפליג כלל בין חרבה לבינונית ועבודה וד' ר' אבהו הן הן ד' רשב"ל שם לעיל מינה דאמר בתחי' כדי רביעה ובסוף כדי שתשרה המגופה ושריית מגופה היינו לגוף פי חבית דבד' ר' אבהו וא' שם ע"ז ר' יוסי בשם ר' זעירא להפסק תענית נאמרה והיינו כדכתיבנא דשיעורי' דר' אבהו דחכמים היינו ר' יהודה דבריי' אידי ואידי חד שיעורא קאמרי והוא ברור ונכון לגי' הירושלמי אמנם בש"ס דילן גריס בד' חכמים כמש"ל בחרבה טפח ובבינונית טפחיים ובעבודה ג' טפחים ולפי"ז ע"כ דלאו חד שיעורא קאמרי ר' אבהו עם חכמי' דבריי' וכמש"ל [והגם שיש מקום לפרש גם לגי' הירושלמי בד' חכמים דבריי' דשני' ושלישית ר"ל היינו בינונית ועבודה ואין רצוני להאריך בזה ליישבו אמנם לא לבי הולך לזה ליישב כן דפשטי' דשני' ושלישית משמע רביעה שני' ושלישית]:

ועכ"פ איך שיהי' פי' שיעורא דטובא לא איצטריך לן לפרושי שיעורא רק לפי אוקימתא מציעא. דרק זה הוא החילוק בין ברכת מודים להטוב והמטיב אבל לאוקימתא בתריי' (וכן לאוקימתא קמייתא דקאי נמי להלכה כמ"ש הרשב"א ז"ל בחי' והובא בב"י ובש"ע בהג"ה) דהלכתא כוותי' וכפי שהוכחנו לעיל דהא והא דאתא טובא ר"ל אפי' אתא טובא וה"ה בפורתא וליכא נפקותא כלל בין הברכות בענין השיעור רק אי אית לי' ארעא אי לית לי' לק"מ דלא בעינן לפרש כלל שיעורא דטובא ושיעורא דפורתא הא איתפרש בברייתא. ומתיישב נמי לפי"ז הא דקשיא טובא לכאורה לפום מה דסבר כת"ר באוקימתא בתרייתא לפי פרש"י אמאי לא פי' הפוסקים שיעורא דטובא כמה הוי ולא הזכירוהו כלל לענין הטוב והמטיב וכת"ר לא הרגיש בזה להוכיח מזה בבירור דהפוסקים לא פירשוה כפי' רש"י ולפי מ"ש כאן א"ש:

ואשר דקדק עוד כת"ר לפי' רש"י דלמה נשתנה אוקימתא מציעתא דנקט ברישא דאתא פורתא דקאי אמודים מתרי אוקימתא קמייתא ובתרייתא דנקט בהו ברישא הא דשמע משמע כו' הא דאית לי' ארעא כו' דקאי על הטוב והמטיב וגם דמסתמא הו"ל נמי למינקט ברישא אהטוב והמטיב דהיא מתני' דאיירי בה ואח"כ אמודים דאייתי מעלמא עכ"ל בקיצור אמינא אדרבה הכי סליק טפי סוגיא דשמעתא כסדר ממש. דבאוקימתא

קמייתא אוקים הך דהטוב והמטיב דוקא בשמע ומודים דוקא בחזי ובמציעתא בא לחדש דהך דמודים דמיירי ודאי בחזי מחזי לאו בכל גווני הוא אלא דהטוב והמטיב נמי מצי אייריי גם בחזי מחזי. דהא דבחזי מברך מודים דוקא הוא רק באתי פורתא. אבל אתא טובא מברך הטוב והמטיב גם בחזי מחזי. וכהאי גוונא ממש אזלא נמי אוקימתא בתרייתא דבמציעתא אוקים דבאתא טובא אינו מברך מודים כלל אלא הטוב והמטיב לחוד בא לחדש דהא דבאתא טובא מברך הטוב והמטיב דוקא הוא רק באית לי' ארעא אבל אי לית לי' ארעא מברך דוקא ברכת מודים גם באתא טובא:

וטריחא לי מילתא לעיין בדוכתי טובא דמייתי הש"ס שלשה אוקימתות או יותר ארומיא דמתני' ובריייתא לדקדק אם הולכים על סדר זה משום דבאמת מודעת שכל עיקרם של דקדוקים כאלה קלושים הם ולכי דייקי' אפשר דאשכחינן דוכתי טובא דסתרי אהדדי בענין סדרים אלו וידעתי שגם כת"ר לסניף בעלמא נקטי' משום דלפירושו מתיישבו טפי לדעת כת"ר [משא"כ לדעתי כמ"ש] וכה"ג אשכחן נמי לבעלי התוס' בכמה דוכתי שעשו סמוכות מדקדוקים כאלו לפירושם נגד רש"י ז"ל אך בתר דחזינא דקפיד מר עלה בהך דוכתא קפדינא אנא נמי בהדי' בהך ויהיבנא דעתאי ונקיטנא עכ"פ דוכתא חדא לדוגמא והוא בפ' אלו מציאות (כ"ה א') דרמי הש"ס ג"כ מברייתא אמתני' ומשני לה בכמה אוקימתות. והתם נמי יקשה אלו השני דקדוקים דמר ממש אאוקימתא שני' והתם א"א לפרש בה פי' אחר דלא כרש"י ז"ל אמנם לפי מ"ש כאן אזלי גם התם ע"ז הסדר והאופן כמ"ש כאן ממש ע"ש. ואוקימתא תליתאי דשם דלא מצי מיירי בכה"ג ע"ש. הא באמת לא גריס לה רש"י ז"ל התם ולפי' התוס' שם ד"ה הא יש לדקדק התם כמה דקדוקים בסדר האוקימתות אבל האמת דאין סדר לזה:

אמנם אחר כתבי כ"ז מרחימתא עזיזא נתתי אל לבי אולי אוכל לתרגם אליבא דכת"ר וראיתי שהאמת הברור דהפוסקים כולם ודאי מפרשי הך פורתא וטובא כפי' כת"ר כדמשמע להדיא מלשון הטוש"ע שכתבו שמברכי' עליהם משירדו כ"כ עד שירבו על הארץ שיעלו עליהם אבעבועות וילכו זה לקראת זה. הרי שקראו לשיעורא דזה לקראת זה עד שירבו וכו' וכן דייק הרמב"ם ז"ל וכתב וז"ל ירדו גשמים רבים אם י"ל שדה וכו' שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב ואם א"ל שדה מברך מודים וכו' מאימתי מברכין על הגשמים משירבה המים על הארץ ויעלו אבעבועות וכו' וילכו האבעבועות זה לקראת זה הרי דקדק בלישנא יתירא וקרא לשיעור זה ירדו גשמים רבים וכו' משירבה המים וכוונתם ז"ל בזה ודאי על דאתא טובא דאדכר בש"ס ויש להפליא אכת"ר שלא העיר להביא מזה ראיה ברורה דס"ל להפוסקים כפירושו אך בהא דס"ל לכת"ר וכתב להדיא

דלענין הטוב והמטיב אין חילוק בין פורתא לטובא בהא ודאי לא ס"ל כוותי' כדהוכחנו לעיל בס"ד מדבריהם ז"ל בבירור וגם דהסוגיא גופה אינו עולה לפי"ז כלל מכמה טעמי כמש"ל ובאמת לא ידעתי מה הכריח לכת"ר לומר כן לפי פירושו:

והנ"ל בדעת כת"ר משום דהכי מסתבר ומשמע ליה פשטא דאוקימ' בתריי'. דהא דאוקים במציעתא דבאתא פורתא מברך הטוב והמטיב כדקאי קאי גם לבתריי' רק דבמציעתא קא' דהטוב והמטיב הוא רק באתא פורתא ובבתריי' חידש דמשכחי' גוונא דמצי ברוכי הטוב והמטיב גם באתא טובא וכמש"ל דהכי נמי מסתבר ליה לכת"ר באוקימתא בתריי' גם לפירש"י לענין ברכת מודים ומזה יצא לו לכת"ר להוכיח דהפוסקים ז"ל לא ס"ל כפירש"י ז"ל כמש"ל באורך אבל כבר הוכחנו לעיל בסברא נכונה לפענ"ד ומלישנא דמאימתי דבריי' דלאוקימתא בתריי' לפירש"י ז"ל לא מפליגי' בין אלו הב' ברכות רק אי אית ליה ארעא אי לית ליה אבל לענין שיעורא מיירי תרוויי' בחד גוונא וחד שיעורא ממש וה"נ איכא למימר (וגם מוכרע ומוכרח מאותן ראיות גופיי') גם לפי פי' כת"ר ולפי' כת"ר מתישבא טפי פורתא דלפירש"י צ"ל דר"ל דהא והא אפי' באתא טובא וה"ה בפורתא ולפירוש כת"ר פירושו כפשטי' דדוקא באתא טובא דע"כ לפי' כת"ר הכי מיפרשא דהא ברכת מודים ע"כ לאו מתוקמא באתא פורתא משיעור יציאת חתן וכו' (לפי' כת"ר):

ומעתה א"ש נמי לישנא דמאימתי דבברייתא גם לאוקי' בתריי' גם לפי' כת"ר דקאי אמתני' בחד גוונא ושיעורא ממש כבמתני' כמו לאוקימת' קמייתא משא"כ לפי מ"ש כת"ר שלפי פירושו אין חילוק לענין הטוב והמטיב בין פורתא לטובא דתקשי הלשון מאימתי כמש"ל בריש דבריו ומתיישבא נמי שפיר בבריי' גופא כמש"ל שם דמאימתי מברכין מ' ודאי דבפחות משיעור זה ליכא שום ברכה דהא בריי' גופא סתמא קאמרה ורב יהודה הוא דקאמר עלה מאי מברכין ברכת מודים [משא"כ לפמ"ש כת"ר לפי פירושו תקשי נמי הך וכמש"ל שם] אמנם לאוקימת' מציעא עדן נשארים ב' קושיות אלו דמאימתי לפי' כת"ר והפוסקים לפי מ"ש ולא מתיישבא רק לפירש"י:

ואשר כתב כת"ר דלפירש"י איכא לאשכוחי ברכת שהחיינו לענין גשמים בשמע משמע ואית ליה ארעא ואתא פורתא אלא דמסתפי קצת למימר הכי משום דאינו מבואר בגמרא וכן מש"ש עוד דלדעת הריטב"א דברכת מודים לא פטרה לשהחיינו מצינן תו לאשכוחי גוונא לברכת שהחיינו גם בחזי מחזי ואית ליה ארעא ואתא פורתא. עכ"ל כת"ר הנה כל דבריו בזה הולכים לשיטת כת"ר בפי' רש"י לאוקימתא בתריי' דבאתא פורתא אין מברך

הטוב והמטיב אמנם כבר הוכחנו לעיל דאאל"כ אלא דגם לאוקימתא בתריי' מברך הטוב והמטיב גם באתא פורתא. ולפי"ז נפלו הני תרי גווני שהמציא כת"ר בבירא:
אמנם לפענ"ד דאיכא לאשכוחי גם לפירש"י בפשיטות כשלא ירד מטר רק על שדהו לבד וכדאמרינן בפ"ק דתענית וכעובדא דרב דניאל בר קטינא התם שהביא כת"ר גופי' כאן ובהכי מתיישבא נמי לישנא דהש"ס הא דאית ליה שותפות אשר לכאו' באמת א"ל שחר כלל לפרש"י כאן. דה"ל הא אית ליה שותפות ועפי"ז יתיישב ור"ל כגון דירד גשמים גם על שדות אחרים דאז אית ליה שותפות בטובתו ומידי עברי על ד' רש"י ז"ל אברייי' דמת אביו והוא יורשו דפירש שכן בשרוהו מת אביו והוא יורשו. ויש לדקדק מנ"ל לרש"י ז"ל דבבשרוהו מיירי דלמא מיירי גם בהי' בעצמו בעת מות אביו והנ"ל דרש"י סבר דהך מת אביו וכו' הוא סיפא דהברייתא דילדה אשתו זכר ופשטי' ודאי הכי משמע ובריש הא קתני להדיא אמרו לו ילדה אשתך זכר מסתמא סיפא נמי קאי אאמרו לו דרישא:

סימן ט

תשובה מהגאון המפורסם מ' דוד לוריא ז"ל מביחאב ישן אשר השיב שנית להגאון המפורסם מ' יעקב ז"ל מקארלין בעהמ"ח שו"ת משכנות יעקב על תשובתו אליו הנדפסה בספרו הנ"ל בסוף חלק א"ח וזה לשונו:
מה שביאר כת"ר דברי הרא"ש בתשו' ודאי דברי הרא"ש מוכיחין כפי' כת"ר אך דחוק דאפי' אי אוקינוס קאמר להוציאו מכלל סתם לשון ימים דת"ק (והרי בד' ר"מ כל הימים כו' ודאי אוקינוס בכלל וי"ל דהתם כל קתני) גם לומר דר"י לא פליג אע"ג שנשנה בלשון מחלוקת הוא דחוק (ובפרט בד' ר"י שדרכו לשנות לשונו או בלשון אימתי או במה) מיהו מצינו כה"ג ערא"ש פ"ו דנדרים ס"ג בשם הרמב"ן ומה שפסקו ה' כר"י קרוב שטעמם משום דמפרשי אמוראי למילתי' בשיעור פרקים דקאמר ואפי' לדעת רוה"פ דדין פרקים נוהג גם לרבנן בשאר ברכות מ"מ כיון דאמוראי קאמרי אמילתי' דר"י ביה"ג בסתמא משמע דס"ל כוותי' ולפי מה שהעיר כת"ר דהך דר"י מישך שייך באידך דר"י דס"ל כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו (וע' רמב"ן בלקוטות שם שהי' הגי' לפניו ז"ל ה' כר"י בההיא דמיני דשאים וכ"ה הגי' לפנינו בילקוט תהלים) הנה מקום אתי לומר דאדרבה מינה סמכו הפוסקים ז"ל לומר דהלכה כר"י ביה"ג דהא מסתברא לכאורה דלפי זה מברך לר"י אימים בפרט ואנהרות וגבעות וכו' לכאו"א בפרטן ואלא ליה"ג אית לי' פרטיים ממש לעצמו אע"פ שאינו מין בפ"ע וחזי' תנא דמתני' דשבקי' לכולא מלתא דר"י שמצריך ברכה מיוחדת לכאו"א מהני דתני ולא נקט משמי' דר"י אלא ברכה דיה"ג. ש"מ דבהא מסתבר טעמי' וה' כוותי' אבל באינך דלית הלכתא כוותי' שבקי' וסמך דממילא ידעינן

מדתני לי' בפ' כיצד גבי דשאים (וכי היכי דהתם גופי' לא תני לי' בזרעים ושאר מילי) עכ"ד הגאון מ' דוד הנ"ל ועוד האריך בזה ולא העתקתי רק הנוגע להבנת תשובתי אליו: וקודם ששלח הגאון הנ"ל להגאון מהר"י הנ"ל שלחה אלי לחוות דעתי בזה וזה אשר כתבתי אליו:

דברי הרא"ש בת' ודאי מורין כרגע לכל מעיין. כפי' הגאון מהר"י נ"י ואשר דייק כת"ר מלשון כל הימים דקאמר ר"מ דודאי אוקיינוס בכלל ה"נ נכלל ג"כ בלשון ימים דת"ק דהכא מלבד דהתם כל קתני כמ"ש כת"ר בעצמו ג"כ עוד לא דמו כלל דהא י"ל דהתם ר"מ אשמועינן דגם שאר ימים לבד אוקיינוס ג"כ כמקוה ולאפוקי מר' יוסי דסבירא לי' דקרא אוקינוס לחוד קאי ולא איירי כלל באוקיינוס שיוכלל בלשון ימים דקאמר וזה ברור:

ומ"ש כת"ר שהפוסקים כר"י ביה"ג קרוב שטעמם משום דמפרשי אמוראי כו' הן כ"כ ג"כ הכ"מ בפ"י מה' ברכות והשיגו הל"ח וכ' דהך דלפרקים ודאי דלפרש הוא כדקתני אימתי בזמן כו' ומצי קאי אכולהו על ההרים כו' ולדעתי דחוק לומר כן (ובנוסחתנו במתני' ליתא כלל תי' אימתי) ויותר הי' נראה לומר לכאורה לגירסת הרי"ף והרא"ש דגרסי אימתי דהך אימתי לאו סיום ד' ר"י הוא אלא דסתם מתני' ולפי"ז נימא באמת דקאי אכל הברכות שנאמרו במתני' גם ארואה מקום שנעשו בו נסים (ומהתוס' שהוכיחו דכל הברכות דמתני' הם מל"י לל"י כמו ביה"ג דאמרו בירושלמי דפרקים היינו ל"י ולא מייתי מתלמודא דידן דקתני ג"כ בהדיא איה"ג גופי' לפרקים עד כמה וכו' נראה מזה שלא הי' בגרסתם כלל בתלמוד דילן כל הך מימרי דלפרקים עד כמה ואולי שחסר כאן בדבריהם וצ"ל כמ"ש ברא"ש כאן) ועכ"פ איך שהוא אין ראי' מהך דמפרשי אמוראי דין דפרקים דתהוי משו"ה ה' כר' יהודה:

ואשר כ' כת"ר דלפי ד' הגאון מהר"י נ"י דהך דר"י מישך שייך באידך דר"י דסבירא לי' כל מו"מ ת"ל מעין ברכתו י"ל דמינה סמכו הפוסקים לומר דה' כר"י כו' לדעתי אמינא דלא כמר ודלא כמר דאי הך דר"י שייכא באידך דר"י דכל מו"מ כו' ולפמ"ש כת"ר דלפי"ז מחייב לר"י לברוכי אהרים ונהרות כו' לכאו"א בפרטן א"כ לפי"ז ודאי דחייב נמי לברך אבהקנים וכושי וחיור וכיו"ב ברוך משנה בריות אדם. ואפיל וקוף וקופף ברוך משנה בריות בהמה או חיה והא חזינן בתוספתא דתני הרואה את הכושי וכו' ופליג ר"י בסיפא בחמה ולבנה וא' דהמברך אהחמה זו דרך אחרת ולא פליג נמי בכושי וכו' ואתוספתות ודאי לא שייך לומר שסמך אהתוספתא אחריתא דבורא מיני זרעים ודשאים אלא שיש לדחות דאולי תוספתא דהרואה את הכושי עם בבא דאת החמה כו' לאו גבי הדדי מיתני גם י"ל דבחמה פליג ר"י וסבירא לי' שלא לברך כלל אבל בענין שינוי מטבע הברכה

מכמו דסבירא לי' לת"ק לא מיירי התם עכ"ז נ"ל דלא סבירא לי' לר"י כל מין ומין ת"ל מע"ב אלא במיני צמחי האדמה לבד שברכתם הוא על עיקר ענין בריאותם וצימוחם מהארץ כנוסח הברכה בורא כו' ובהו שייך לחלק במיניהם אבל לא בהברכות שתיקונם על ענין השינוי המתמיה ומבהיל עין רואם בזה לא סבירא לי' לר"י כלל כל מין ומין ת"ל מע"ב וא"כ גם לר"י אין צריך לברך כלל אהרים וגבעות ונהרות ומדברות לכאו"א בפרטן כיון דלא מברכי' אלא על ההרים ונהרות המשונים דוקא ולהכי נמי לא אשתמיט בשום דוכתא לא במתני' ולא בתוספתא דסבירא לי' לר"י הכי רק במיני צמחים לבד או במצות (סוכה מ"ו א') משום דכל מצוה ודאי דבר בפ"ע הוא לגמרי ותדע שהרי במיני זרעים ודשאים פסק ר"ז ואיתימא רחב"פ דאין ה' כר"י ובמצות פסק איהו גופי' כר"י. ומעתה ממילא נמי דליכא למימר דהך דר"י ביה"ג מישך שייך בדר"י דבורא מיני זרעים וכו' דהא ברכת יה"ג נמי ברכת השינוי הוא ואזדא לה מעתה גם הך סמך דכת"ר להפוסקים כאן כר"י וע"כ לומר וה"נ מסתבר ודאי הוכחת הרא"ש דמשום דר"י ים אוקיינוס קאמר להכי מסתבר ברווחא דלא פליג את"ק:

סימן י

מכבוד ב"ד הרב הגדול חו"ב כש"ת מ' אברהם ז"ל ד"מ דק"ק סלוצק בדין אם יוצאין ידי קידוש דאורייתא בתפלת ערבית דשבת אשר שלח אלי לעיין בזה ולחוות דעתי בזה. וזה לשונו בקצרה:

הנה בדין אם פוטרין א"ע ידי קידוש דאוריית' בתפלת ערבית דשבת לא מצינו מפורש לשום א' מהראשונים ז"ל מי שהעיר בזה וראש המדברים בזה הוא רבינו בעל מג"א ז"ל בסי' רע"א סק"א ודעתו דיוצאין וראייתו מתוס' פסחים (קי"ו ב') ד"ה מקדש כו' שכ' דלר"ת מי שאין לו יין לא יקדש כלל וקשה וכי יעקר מ"ע דאורייתא אלא ע"כ דדי בתפלה ואחריו נמשכו כל האחרונים ז"ל בספריהם. ונ"ל להביא סמך לדבריו ממ"ש במשנה ר"פ אלו דברים. ובה"א מברך על היין ואח"כ מברך על היום כו' שהיין גורם לקידוש שתאמר וא"כ יקשה ג"כ כנ"ל וכי יעקר מ"ע דאורייתא א"ו דדי בתפלה וכן מצאתי אח"כ בס' ישועות יעקב להגאון מו' יעקב נ"י מלבוב שם סק"א וסי' רצ"ט ס"ק ד' שהוכיח ג"כ כן מד' ב"ה אלא דמד' רבינו יונה שהביא הרא"ש ר"פ ע"פ משמע איפכא וז"ל הרא"ש והרב רבינו יונה פי' דאינה ברכה לבטלה [הקידוש שמקדשין בבהכ"נ דהא דאין קידוש אלא במקום סעודה הוא מדרבנן כו' הלכך כיון דיש ב"א שאינם יודעים לקדש נהגו לקדש בבהכנ"ס כדי שיצאו מידי קידוש דאורייתא עכ"ל ואי איתא תקשי דמ"מ הוה ברכה לבטלה דאף דמי שאינו בקי בקידוש אינו בקי ג"כ בתפלה מ"מ הרי כבר פטרו הש"ץ

בברכה מעין ז' דלא גרע ודאי מתפלה שיכול הש"ץ להוציאו א"ו דאין יוצאין בתפלה וא"כ לא יצא גם בברכה מעין ז' וכן מוכח מד' הרא"ש ג"כ ממה שהקשה לרבי יונה דלמה ליה להש"ס לשנויי אדשמואל (שם ק"א א') להוציא אורחים כו' לישני להוציא מי שאינו בקי ידי דאורייתא עכ"פ א"ו דקידוש במקום סעודה דאורייתא ע"ש ומאי קושיא דלמא לעולם דרבנן ומשו"ה לא משני להוציא מי שאינו בקי משום דכבר יצא בברכה מעין ז' א"ו דאין יוצאין כלל בתפלה ומהתימא שלא הזכיר המג"א דעכ"פ לשיטת הרא"ש אין יוצאין בתפלה:

אלא דבר מן דין קשה לי טובא איך נעלם מהמג"א ז"ל תלמוד ערוך בפ' ע"פ (קיז ב') אמר רב אחא ב"י וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא למען תזכור כו' וכתיב התם זכור את יום השבת כו' והרי בנוסח תפלה שלנו לא הוזכר יציאת מצרים כלל:

ולכאורה הי' נ"ל ליישב דגז"ש זו ע"כ דאסמכתא היא ולא גמרה מרבו דהא קרא דזכור וגו' איצטריך לגופה לקידוש היום וגם דנשים חייבות בקה"י ד"ת כדאמרי' בברכות (כ' ע"א) וא"כ אין למידין ממנה אליבא דכ"ע ללישנא דרב יהודה משמי' דשמואל בנדה (כ"ב ב'). ואי משום דרב אחא בד"ר משמי' דר' אלעזר פליג התם וסבר דלמידן אלא דמשיבין והכא מאי פירכא איכא. י"ל דודאי הלכה כשמואל בהא דהוה קשיש מיני' דר"א דאף מר"י דהוה רבי' דר"א הוה קשיש שמואל דאר"י על שמואל אית לי' רב בבבל כו' ואף דקיי"ל כר"י לגבי שמואל אין ראיה דגם לגבי' דרב הלכתא כוותי' דר"י אע"ג דרב היה גדול גם משמואל ע' חולין (נ"ז א') והיה שולח לו בלשון לקדם רבינו שבבבל א"ו היכי דאתמר אתמר והיכא דלא אתמר אזלי' בתר כללא דמקמי אביי ורבא אין ה' כתלמיד במקום הרב וכן מצינו שבכ"מ פסקו התוס' והרא"ש כריב"ל לגבי ר' יוחנן משום דהוה קשיש מיניה כן היה נ"ל לכאורה אמנם באמת יש להשיב ע"ז דהא משמי' דר"א רב אחא בד"ר אמרה. ומשמי' דשמואל רב יהודה אמרה. וראב"ד היה אחר אביי ורבא וא"כ ודאי דה' כוותי' דבתרא' הוה וא"כ הדרא קושיין לדוכתה מהך דראב"י וע' רש"י כתובות (ל"ח ב') ד"ה לא וגיטין מ"א ב' ד"ה דכ"ע כו':

והנה הרשב"ם אמימרא דראב"י שם כתב בין בכוס בין בתפלה ואין לומר דבנוסחתו היה הזכרת יציאת מצרים שהרי אנו מבני בניהם של הצרפתים בעלי התוס' ז"ל ולא שמענו ולא ראינו נוסח הזכרת יציאת מצרים בתפלת ערבית דשבת וע"כ לדחוק בדבריו ז"ל ולומר דר"ל בין בכוס בין דשבת בין דיו"ט ובין בתפלה דקאמר קאי רק איו"ט דאית ביה יציאת מצרים גם בתפלת ערבית ולא דראב"י קאי נמי אתפלה דא"כ אין לחלק בין דשבת לדיו"ט ותו דעכ"פ חד מיניי' לאו דאורייתא אלא דר"ל דכיון דגמרי' גז"ש להזכיר יציאת

מצרים בקה"י. ע"כ מדרבנן צריך גם בתפלה ואתפלת יו"ט קאי דאית בה יציאת מצרים וטעמא דלא תקנו נמי יציאת מצרים גם בתפלת ערבית דשבת יבואר בס"ד בדברינו להלן ומעתה לפי"ז ליתא לדינא דהמג"א הנ"ל:

ומהא ז"ל שהביא המג"א י"ל דס"ל דקידוש על היין ד"ת וא"כ קושטא הוא דאם אין לו יין לא יקדש כלל ואין כאן עקירה כיון דלא סגי בלא יין ובזה ליתא לספיקא דהתוס' לר"ת ז"ל אם אין לו יין אם מקדש על שאר משקין אם הוא חמר מדינה דמנ"ל שאר משקין כיון דלדידי' על היין דוקא ד"ת אלא שמד' הגאון בעל שאג"א ז"ל בסי' ס' מוכח דס"ל דלדסברי על היין ד"ת ה"ה שאר משקין וכן מצאתי לרבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאוריו לש"ע אה"ע סי' קס"א סק"ו. אמנם בד' ר"ת לכאורה יש לפרש כמ"ש. אמנם בתוס' נזיר (ד' ע"א) מבואר שהבינו דס"ל לר"ת דקידוש על היין לאו דאורייתא [וצ"ע בת' ריב"ש סי' קנ"ט שהביא בשם ר"ת דלא כהתוס'] וא"כ תקשי לדידי' וכי יעקר כו'. ולפי"ז נצטרך לדחוק דבנוסחת תפלה שלו הי' נזכר יציאת מצרים. ולפי"ז לישנא דהרשב"ם הנ"ל אתי כפשטי'. ובין דשבת ובין דיו"ט שהיו אחים בזמן א'. אבל לפי נוסחתנו. וכן היה ודאי גם נוסחת המג"א. שלא נזכר יציאת מצרים בתפלת ערבית דשבת. ודאי ליתא להך דינא. והא דקאמרי ב"ה שהיין גורם כו' היינו נמי משום דס"ל דעל היין ד"ת. ולכן היין גורם. וכמו שכתבנו לדעת ר"ת כנ"ל:

ואין להקשות מהא דאיתא בנזיר שם יין מצוה מאי היא קידושא ואבדלתא מושבע ועומד מה"ס הוא [ר"ל בתמי' וכן כתבו התוס' וכן הכריח הגאון בעל שאג"א ז"ל שם דלא כהמפרש וכמו שכתבו התוס' בפסחים ק"ו א' ד"ה זכרהו כו' ע"ש] די"ל עפ"י תירוץ ב' דהתו' בפסחים שם וז"ל ועי"ל דקידוש על היין ד"ת אלא דהא דהמברך צריך שיטעום אינו מד"ת עכ"ל ואזדא לי' רוב פלפולו של הגאון בעל שאג"א ז"ל שם שרצה להוכיח מסוגיא הנ"ל דקידוש על היין אינו ד"ת [ותמי' על הגאון הנ"ל שלא הזכיר סברת התוס'] עוד יש לומר דר"ל וכי מושבע ועומד מה"ס הוא על יין דוקא הא אפשר בפת והוא ג"כ ד"ת אבל בלא שניהם לא מהני מד"ת אלא שלכאורה יקשה לפי"ז מאי דפריך הש"ס שם למה לי קרא מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה דקו"ה וכי מושבע ועומד מה"ס הוא דצריך קרא לאוסרו הא אפשר לתרוצי דמיירי בשאין לו פת וכן הקשה הגאון שאג"א ז"ל שם והכריח מזה דל"ל דיין או פת ד"ת הוא. ואפשר לתרץ דסבירא לי' לסוגיא זו כדעת הרא"ש שהבאתי לעיל דקידוש במק"ס דאורייתא והשתא א"ש דפריך בממ"נ אי אית לי' פת הא אפשר בפת ואת"ל לית לי' הא לא הוה לפי זה מק"ס ולא הוה יין דמצוה. אלא דלפ"ד הגאונים ז"ל דסבירא לי' דברביעית יין מקרי מק"ס והביאום הב"י בסי' רע"ג

ס"ה הדרא קושיא לדוכתה הא אצטריך קרא להיכא דליכא פת דאז הוי יין דמצוה. דהא הוי גם מקום סעודה לשיטתם ז"ל אבל מדברי התוס' בפ' ע"פ (ק"א א') ד"ה טעימו כו' והרא"ש שם נראה דלא מקרי מק"ס רק טעימת לחם דווקא ומ"ש הב"י וז"ל אין להוכיח דהתוס' והרא"ש חולקים על סברא זו [ר"ל של הגאונים] מדכ' בפ' ע"פ כו' דאיכא למימר דלא כתבו כן משום דבשתיית כוס יין לא לפקו ידי קידוש אלא דלא נפקי ידי סעודה אלא בפת וכדמשמע מסוף לשונם אבל אפשר דמודו להגאונים הללו כו' עכ"ל לדידי לא מ' הכי. דהא כתבו התוס' בד"ה ובקידושא דהכא כו' וז"ל והא דלא הקפיד על שלא יוכלו לאכול כו' דהא משום סעודת שבת יכולין לקיים למחר ג' סעודות עכ"ל הרי דלדידהו ע"כ דלא הקפיד שיאכלו עתה לצאת י"ח סעודת שבת. משום שיכולין לקיימה למחר. אלא ע"כ דר"ל טעימו מידי. כדי שיהי' במק"ס. וטעימה דוקא הא לא"ה לא.. וכ"ה ג"כ כוונת הרא"ש ז"ל. וכ"כ תר"י פ' ג' שאכלו דבשויו"ט אין חיוב לאכול פת רק משום קידוש במקום סעודה הביאו המג"א בסי' קפ"ח סק"ט. וע' בחידושי הרשב"א ר"פ אלו דברים אהא דאמר שם שהיין גורם וכו' דמשמע מדבריו ג"כ דלא כד' הגאונים ז"ל וכן שמעתי שהיה נוהג הגר"א ז"ל להקפיד שיהיה הקידוש במקום פת דוקא. וכן ראיתי בעיני לגדולי ישראל. והשתא אתי שפיר הסוגיא דנזיר בממ"נ כמו שפרשנוהו:

ומה שהביא המג"א ראי' מהא דאמרינן בברכות בקידושא אע"ג דמקדש בצלותא כו' לענ"ד יש לומר בפשיטות דאתפלת יו"ט קאי דאית בה הזכרת יציאת מצרים:

עוד הביא המג"א ראי' מהא דאמרו בהבדלה מתחילה קבעוה בתפלה כו' אף על גב דיש אומרים דהבדלה דאורייתא הוא לענ"ד לאו ראי' היא דלא מבעיא לדעת ר"ת ודעימי' דקידוש על היין לאו דאורייתא א"כ ודאי שאני הבדלה דלא שייך בה חיוב הזכרת יציאת מצרים ואם כן מה לי כוס מה לי תפלה אלא אף למאי דברירנא לעיל דלנוסח דידן ע"כ דסבירא לי' דקידוש על היין ד"ת מכל מקום הבדלה על היין ודאי לאו דאורייתא הוא דקידוש על היין נפקא לן מזכור את יום וגו' וכ' התו' בפ' ע"פ (ק"ו א') ד"ה זכרהו עה"י מדכתיב זכרו כיין לבנון נזכירה דודיך מיין. אבל הבדלה נפקא לן בשבועות י"ח ב' מדכתיב ולהבדיל בין וכו'. וע' במג"מ פכ"ט מה"ש שהעתיק לשון המכילתא זכור את יום השבת קדשהו בברכה. ובביאור אמרו זכרהו עה"י ואמר ג"כ קדשהו בכניסתו קדשהו ביציאתו. ע"כ. וע' במגדול עוז שם שכ' דזכור הוא בכניסתו ושמור הוא ביציאתו. ע"כ וא"כ כיון דהבדלה לא נפקא לן מזכור. א"כ מנ"ל דעל היין דוקא. ובהא ארווח לן מאי דהוה קשיא לי על ד' הב"י בסי' רצ"ו שאחר שהביא ד' הא"ח שכתב דנשים לא יבדילו כ' וז"ל והר"י כ' כשם שחייבות בקידוש כך חייבות בהבדלה כו' ע"ש הרי לא מצא

מאן דפליג על הא"ח אלא הר"י. ואיך נעלם ממנו ד' הרמב"ם בפ' כ"ט מה"ש המפורשין כד' הר"י שכ' שם וז"ל מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת שנאמר זכור וגו' וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה ע"כ. הרי דסבירא להו דהבדלה דבר תורה וא"כ כשם שנשים חייבות בקידוש מכל שישנו בשבירה ישנו בזכירה ה"ה בהבדלה. וכן יש לתמוה על הרמ"א ושארי אחרונים ז"ל שפסקו בפשיטות כדעת הא"ח דנשים לא יבדילו נגד דעת הרמב"ם ז"ל. וכן מצאתי שהרגיש בזה בס' נזירות שמשון אמנם לפמ"ש דחיוב הבדלה לאו מקרא דזכור נפקא לן לק"מ דגם אי נימא דהבדלה ד"ת מ"מ נשים פטורות דהו"ל מ"ע שהזמן גרמא ודלא כהמג"מ שם שכ' דלהרמב"ם נשים ג"כ חייבות ד"ת. וכן מוכח להדיא מד' הרמב"ם ברפ"ב מה' עבודת כוכבים וז"ל כל מ"ע שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי פסחים ואכילת פסחים כו' ע"ש ומדלא כייל נמי הבדלה בהדייהו. ש"מ דס"ל דמהבדלה פטורות. אע"ג דס"ל דהבדלה ד"ת. וזה ברור:

אלא דאכתי מסוגיא דנזיר הנ"ל דקא' ור"ש ההיא לאסור יין מצוה כיין הרשות מאי היא קידושא ואבדלתא משמע לכאורה דחד דינא אית להו לתרווייהו ומדקאמר בברכות דמתחלה קבעוה להבדלה בתפלה ע"כ דיין דקידוש נמי דרבנן. וכן הכריח מזה הגאון בשאג"א בת' שם דקידוש על היין דרבנן. ומעתה תקשי לפי"ז מהא דב"ה שהיין גורם כו' וכי יעקר מ"ע. וע"כ לומר דדי בתפלה וכד' המג"א. והדרא קושיין לדוכתה דהא לית בה הזכרת יצי"מ. אמנם באמת לק"מ. די"ל דאף דקושיית הש"ס מושבע ועומד מה"ס אתרווייו' קאי מ"מ לאו בחדא מחתא מחתינהו. אלא דה"פ וכי מ"ו מה"ס הוא לשתות שתי כוסות הללו. דהא קידוש אפשר בפת או כד' התוס' דטעימא לאו דאורייתא. והבדלה היין לגמרי מדרבנן ומעתה אדחי לה ראיית המג"א מהא דהבדלה קבעוה מתחילה בתפלה. וע"כ דאין יוצאין ידי קידוש דאורייתא בת"ע דשבת. משום דלית בה הזכרת יצי"מ. וטעמא דמלתא דלא תקנו נמי בת"ע דשבת הזכרת יציאת מצרים כמו בת"ע דיו"ט. נ"ל משום דכיון דקידוש על היין ד"ת. לא רצו חז"ל לתקן שיהי' קידוש דדבריהם קודם לקידוש דאורייתא שהוא דוקא על יין או פת ועוד שהרי דרשו זכרהו על היין בכניסתו ע"כ לא רצו לתקן זכירה בלא יין בכניסתו ועוד י"ל דחשו לתקלה שלא יאמרו כבר יצאנו י"ח דאורייתא בתפלה. והא דלא תקנו לקדש על היין קודם תפלה. משום דבעינן מקום סעודה. וזה א"א קודם תפלה. דאסור לאכול סעודה פת קודם תפלה. לפי מה שבררנו לעיל דפת דוקא בעינן משא"כ ביו"ט דכל עיקרו של הקידוש מדרבנן. כמ"ש המג"א שם בשם המג"מ. ע"כ תקנו יציאת מצרים בתפלה כדי להסמיך זכירה

לכניסה. ומשו"ה אף ביו"ט שחל בשבת לא רצו לשנות הנוסח. ולדלג הזכרת יציאת מצרים בשביל שבת. בהא סליקנא דאין יוצאין י"ח קידוש דאורייתא בתפלת ערבית דשבת. ע"כ דברי הרב הנ"ל:

סימן יא

וזה אשר השבתי להרב הנ"ל על דבריו:

אהובי ב"ד. נועם מכתבו ותוכו רצוף קונטרס אשר פלפל בחכמה. בדין שכתב המג"א סי' רע"א סק"א דיוצאין י"ח קידוש דאורייתא בת"ע דשבת. הגיעני. והוצק חן בשפתותיו. והראיתי קונטרסי גם לכבוד ש"ב הרב הגאון מ' דוד לוריא נ"י ואודיעו פה גם דבריו נ"י בזה באיזה מקומות. ואבוא על סדר דבריו בקצרה:

א אשר כ' דלא מצינו מפורש לחד מקמאי שהעיר בדין זה. הן הראני הגאון מ' דוד נ"י הנ"ל שכ"ה גם מסקנת ס' המכריע לרבינו ישעי' מטראני ז"ל [והוא ר' ישעיה הראשון זקנו של ריא"ז ומכנהו בשה"ג בשם מורי זקני הרב] ע"ש שכ' להדיא בסמ"ק ע"א כד' המג"א. וכן מצאתי גם בת' הרשב"א ח"ד סי' רצ"ה. אמנם כן מצאתי עוד בת' מהר"ם מרוטנבורג סי' נ"ד הובא במג"א סי' תקצ"ז סק"ג נראה מפורש דס"ל דא"י בת"ע. אלא שדבריו ז"ל בלא"ה צ"ע שנראה מדבריו דגם קידושא רבא דביום הוא ג"כ דאורייתא. וכן ראיתי בהליקוטים שבסוף ס' תשב"ץ קטן בשם הר"ם הנ"ל:

ב ואשר הביא סמוכות לדין זה מדאמרי ב"ה שהיין גורם לקידוש שתאמר. כבר העיר בזה הרשב"א ז"ל בת' שם. אך באופן אחר לגמרי היפך מהוכחת מכ"ת ע"ש ודו"ק. אמנם יש מקום לדחות זה דלולא פי' רש"י ז"ל בלישני' דב"ה. דהא נוסח ברכות וקדושות וסדרן הן מדבריהם ואנשי כנה"ג תקנינהו והם אמרו לברך על היין תחילה משום דמדבריהם יין גורם וכו' אבל מדאורייתא נאמרת גם בולא כלום וע' ע"פ (קי"ז ב') דצלותא וכו' דקידושא כו'. ויש להוסיף עוד דמסתבר אולי דמדאורייתא בלא יין אינו רשאי לאומרה בנוסח ברכה בפתיחה וחתימה. וחכמים תקנוה על היין ואז אומרה בפתיחה וחתימה. ולפי"ז הא ודאי דהיין גורם לקידוש שתאמר בנוסח ברכה. ועוד דגם לפ"ד מכ"ת הגע עצמך דאם א"י להתפלל ויודע לקדש או כשמפסיק באמצע סעודתו ופורס מפה ומקדש דעדיין לא התפלל. הלא אז לא היין גורם כו'. וע"כ צ"ל דר"ל דמדבריהם היין גורם [ויש לדחות דמשום דרוב פעמים היין גורם לא פלוג רבנן] ורש"י ז"ל שפי' שאם אין לו יין או פת אין מקדשין י"ל דס"ל ג"כ כגי' ופי' המפרש בנזיר (ד' ע"א) במ"ש מושבע ועומד מה"ס הוא. וס"ל ע"כ דד"ת על היין דוקא. אבל לפי' התוס' שם שהוא הברור י"ל כפירושנו זה דמדבריהם היין גורם. וגם גורם היין שתאמר בנוסח ברכה בפתיחה וחתימה. ושוב

ראיתי בת' הרשב"א הנ"ל שפי' כן להדיא [שוב בא לידי ס' פר"ח על א"ח ומצאתי בה' חנוכה סי' תרע"ח שהעיר ג"כ מהא דיין גורם כו'. וגם דעתו ז"ל כמ"ש כאן אלא שקיצר דבריו. ומסיק דיוצאין ידי קידוש דאורייתא בצלותא ע"ש]:

ועוד נלפענ"ד דלהרמב"ם ז"ל ע"כ הכי נפרשה. דהא ס"ל דהזכרת יציאת מצרים בקידוש היום הוא ד"ת כמ"ש להלן בס"ד באות ה'. והנה בנוסח תפלות שלו ליתא להזכרת יציאת מצרים בתפלת שבת. וכ' נמי להדיא בריש פכ"ט דעל היין הוא מד"ס. וא"כ הלא תקשי לדידי' מאי היין גורם כו' וע"כ דנפרש כפירושנו הנ"ל [וד' הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה ר"פ אלו דברים סתומין וליכא למשמע מינה מידי] אמנם באמת להלכה בשלמא להרמב"ם ז"ל ניחא הא דאין יוצאין מדאורייתא בת"ע משום דלית בה הזכרת יציאת מצרים ואיהו ס"ל דהוא דאורייתא. ולהרשב"א באמת נפיק מדאורייתא בתפלה כדכ' שם להדיא. ומפרשי הרמב"ם והרשב"א הא דיין גורם כו' כפירושנו הנ"ל אבל לפמ"ש להלן דהזכרת יציאת מצרים דרבנן. וגם דעל היין דרבנן למה לא נימא דנפיק י"ח דאורייתא בתפלה וע"כ דאי הזכרת יציאת מצרים דרבנן ועל היין דרבנן יצא ד"ת בתפלה. אמנם עכ"ז הרווחנו בדברינו אלה. אשר כל יסוד כת"ר דמהא דיין גורם כו' מוכרח לומר דקידוש היום על היין ד"ת נגד דעת הרמב"ם והסכמת כל האחרונים. ולפי"ז נדחק מאוד בסוגיא דנזיר שם והוכרח לומר ג"כ דקידוש במקום סעודה ד"ת נגד רוב הראשונים וכל האחרונים ז"ל. לפי דברינו הנ"ל נפלו אזדו כל דבריו בזה לגמרי. די"ל ברווחא כפירושנו הנ"ל וכדהוכחנו דגם להרמב"ם ז"ל ע"כ הכי נפרשה:

ג ואשר הוכיח מכ"ת מד' הר"י ז"ל דא"י בתפלה סתרה הגאון מ' דוד הנ"ל דמלישני' דהר"י שכ' ועיקר הקידוש מה"ת הוא כדכ' זכרהו על היין בכניסה דבריו נוטין דסבירא לי' דד"ת איין דוקא בעינן ואני אוסיף עוד קמחא ומיא להוכיח דע"כ הכי סבירא לי' להר"י ז"ל [והכי נמי ס"ל להר"ן ז"ל כדמוכח מדבריו ז"ל בפ' ב"מ (כ"ג ב') בענין נ"ח וקה"י שהקשה שם היכי דחינן קה"י דאורייתא מפני נר ביתו ונר חנוכה והוכרח לתרץ משום דאפשר לקדש אריפתא במקום יין ואי סבירא לי' דיוצאין מדאורייתא בתפלה קושיא זו מעיקרא ליתא דהא מעתה תרווייהו מדרבנן אינון ודאי דנר ביתו עדיף משום שלום בית ונר חנוכה משום פרסומי ניסא וכן הרשב"א בחידושיו ע"ש (ולפלא שדבריו בחי' סותרים למ"ש הוא עצמו בת' ח"ד הנ"ל באות א') ובה"ג בה' חנוכה ג"כ הכי סבירא לי' ע"ש] דודאי ברור דבזמן הר"י ז"ל הי' מנהג קבוע לקדש בבהכנ"ס כדמשמע קצת מדבריו ומהרא"ש ז"ל בסי' ה' וביותר בת' הרשב"א ח"א סי' ל"ז ושכ"ג ע"ש וכ' שם שתקנה קבועה היא מעולם כברכה מעין ז' וכחזרת ש"ץ התפלה. ושכמה גאונים צווחו ע"ז ולית

דמשגחו בהו ומודעת שהרשב"א הי' תלמיד מובהק דהר"י וגם ודאי שגם בלילי יו"ט היו מקדשין בבהכנ"ס כנראה מסתימת לשונם של כל הראשונים ז"ל וא"כ ע"כ דסבירא לי' להר"י דקידוש ליל יו"ט הוא ג"כ דאורייתא [וה"נ סבירא לי' ע"כ גם מהר"ם מרוטנבורג בת' שהבאתי לעיל סוף אות א'] דאלת"ה הלא תקשה עליו מה יענה על קידוש ליל יו"ט בבהכנ"ס דליכא לשנוי כדשני אקידוש ליל שבת כדי להוציא י"ח קידוש דאורייתא ומדרבנן הא בעי' מק"ס דוקא וא"כ הגם דאין להוכיח מזה דא"י ד"ת בתפלת ערבית דיו"ט אע"ג דאית בה הזכרת יציאת מצרים משום דאיכא למימר דמקדשין להוציא האינם בקיאין וגם אפי' מיו"ט שחל בשבת דאית בה גם ברכה מעין ז' ג"כ אין להוכיח דא"י מדאורייתא מדאצטריך לקדושי אכסא ולא נפיק במעין ז' מתרי טעמי חדא דהא לית בה הזכרת יציאת מצרים ותו דהא אמרינן בפ' ב"מ (כ"ד ב') דביו"ט שחל בשבת אינו מזכיר של יו"ט במעין ז' ולהכי ודאי דלא נפקי בה האינם בקיאין עכ"ז תקשי טובא דביוה"כ וכ"ש כשחל בשבת [דהוא דאורייתא לכ"ע ובמעין ז' הא לא נפקי כמש"ל] אמאי אין מקדשין להוציא עכ"פ האינם בקיאין אלא ע"כ משום דסבירא לי' להר"י ז"ל דד"ת על היין דוקא [וה"נ מוכרח ע"כ לומר גם למהר"ם מרוטנבורג ז"ל] אלא דבמקום סעודה הוא מדבריהם ולהכי מקדשין גם בלילי יו"ט בבהכנ"ס וביוה"כ אין מקדשין כלל. דסבירא לי' נמי דהטעימה ג"כ דאורייתא [והא דפריך בנזיר שם מושבע ועומד מה"ס הוא הא מצי לתרוצי בדלית לי' פת כקושיית מכ"ת כיון דסובר דמקום סעודה מדבריהם. ע"כ דיגרוס ויפרש כפי' המפרש שם אמנם באמת לכאו' תמוה מאד לפרש כן שם דהא הבדלה גם למ"ד דעיקרה ד"ת הא בתחילה קבעוה בתפלה לחוד וכקושיית השאג"א ז"ל וראיתי בס' אורח מישור על מס' נזיר דלפירושו שם בסוגיא נסתלקה קושיא זאת אבל פירושו דחוק מאד] ולא אפשר להטעימו לינוקא משום דלמא אתי למסרך כדאמרינן בפ' בכל מערבין ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת ומעתה נפל אזדא לי' הוכחת מעכ"ת מה"ר יונה ז"ל:

ד והנה במה שכתבתי לעיל דדעת הר"י ז"ל דקידוש ליל יו"ט הוא מדאורייתא עם כי הה"מ בפכ"ט מה"ש הי"ח כ' בפשיטות דהוא מדבריהם ואחריו נמשכו כל האחרונים ז"ל [ומהתימא שלא הרגישו מד' הר"י ומהר"ם מרוטנבורג הנ"ל] לענ"ד דברי הרמב"ם ז"ל שם הי"ט מטין בבירור דהוא ד"ת ומה שהוכיח במרכבת המשנה שם דסבירא לי' שהוא מדבריהם מדלא מנה בריש ה' יו"ט מ"ע לקדש יו"ט כי היכי דמנה בריש ה' שבת וכמו שמנה שביתת כל יום מי"ט למ"ע בפ"ע עכ"ל. לפענ"ד דבריו דחויים בזה דאיך ימנהו למ"ע בפ"ע כיון דנפקא מהך קרא גופי' דשבת מזכור וגו' ולא דמי לשביתת יו"ט

דכ' תורה קרא בפ"ע על כל יום מיו"ט וזה ברור ומ"ש המרכהמ"ש שם עוד משום דזכור את יום השבת לא קאי איו"ט כבר תקנו רבינו ז"ל בלשונו במש"ש הי"ט כשם כו' כך מקדשין בלילי יו"ט כו' שכולם שבתות ה' הן:

אמנם הגאון מ' דוד לוריא נ"י הנ"ל מצא בשאילתות פ' יתרו וז"ל בשאילתא שניה דמחייבין דבית ישראל לקדושי ליומא טבא וליומא דשבתא דכ' זכור וגו' וביו"ט כ' מקרא קדש וגו' ותניא מקרא קדש זה קידוש היום ומחייבינן לקדושי בצלותא ועל כסא דחמרא עכ"ל והגאון מ' ישעי' ברלין ז"ל בשאילת שלום שם כ' על מ"ש ותניא וכו' וז"ל לפי שעה לא ידעתי מקומו עכ"ל והגאון מ' דוד לוריא נ"י הנ"ל אומר שכוונת השאילתות הוא על הברייתא דפ"ד דר"ה (ל"ב א') דדריש ר"ע שם מקרא קדש זו קדושת היום [וסבירא לי' באמת דיוצאין ד"ת בתפלה ומ"ש ועל כסא דחמרא הוא מדבריהם] והגם שע"כ דדרשתו של ר"ע שם מזכרון תרועה על זכרונות ושופרות הוא אסמכתא דרבנן עכ"ז דרשא דמקרא קדש דרשה גמורה היא דבהכי א"ש הברייתא דשבועות (י"ג א') וכריתות (ז' א') יכול לא יהא יוה"כ מכפר אא"כ וכו' וקראו מקרא קדש וכו' ע' תוס' שם שנדחקו בזה מאד ולפי הנ"ל א"ש דקאי אקידוש היום ואתי כר"ע עכ"ד והנראה האמת אתו בכוונת השאילתות והברייתא הנ"ל וכן ראיתי עוד בירו' פ' ע"פ ה"ה וז"ל תניא כל שכ' בו מקרא קדש צריך להזכיר בו זמן מדתליא במקרא קדש דוקא נראה ג"כ כמ"ש וע' קרבן עדה שם שהקשה משבת דכתיב בי' ג"כ מקרא קדש ואפי' הכי אין אומרים בו זמן ונ"ל דלק"מ דהא ברכת זמן אינו אלא מל' יום לל"י ושמ"ע שאני דהוא שם רגל אחר בפ"ע משא"כ שבת ואין להקשות דא"כ אמאי אצטריך למילף קה"י דשבת מזכור וגו' הא גבי שבת נמי כ' מקרא קדש די"ל משום דלסמכוהו קידוש דלמחר אאת יום ויותר נראה דלאחר דגלי לן קרא גבי שבת זכור וגו' לקדשו להכי דרשינן נמי למקרא קדש דביו"ט דאתי ג"כ לקידוש היום]:

ולפענ"ד אפשר לומר דזהו ג"כ כוונת רש"י ז"ל בשבועות שם שכ' שלא קיבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ כפי' הגרד"ל הנ"ל ומ"ש בברכותיו ל"ד מדאורייתא קאמר דד"ת גם בהזכרה בלא נוסח ברכה סגי אלא משום דכבר תקנו לנו אנשי כנה"ג נוסחי ברכות נקט בברכותיו ולפי זה יהא מוכח מכאן דסבירא לי' לרש"י ג"כ דיוצאין מד"ת בתפלה דיו"ט עכ"פ שנזכר בו יציאת מצרים ויפרש סוגיא דנזיר הנ"ל כר"ת דאין לומר דסבירא לי' דבליל שבת ושארי לילי יו"ט ד"ת על היין ולטועמו דוקא [או פת במקום יין כמ"ש רש"י ר"פ א"ד] רק ביוה"כ כיון דאסרה תורה בי' אכילה ושתי' בכרת. לא אתי עשה דקה"י ודחי עשה ול"ת וע"כ דמקרא קדש האמור ביוה"כ דנפיק מיני' קה"י היינו הזכרה בלא יין לכן נפיק גם בתפלה אאל"כ דהא מצי לטועמו פחות ממלא לוגמיו דלית

בי' כרת ולא לאו דלא מסתבר לומר דאי טעימת קידוש דאורייתא בעי מדאורייתא מלא לוגמיו דוקא וגם אין לומר משום דגם חצי שיעור אסור מן התורה ולכן מסתבר דמקרא קדש דיוה"כ היינו בלא יין דהא מדאורייתא אפשר להטעימו לינוקא אלא ודאי דאי כוונת רש"י ז"ל כמ"ש מוכח עכ"פ דס"ל דיוצאין י"ח קידוש ליל יו"ט מדאורייתא בתפלה ולפי זה יהא מוכח נמי לכאו' דאא"ל כמ"ש לעיל באות א' דיכול להיות דס"ל לרש"י דד"ת על היין דוקא אמנם י"ל דבליל שבת דנפיק מזכור וכו' צריך מד"ת איין מזכרו כיין לבנון או מנזכירה וגו' אבל קידוש ליל יו"ט דנפיק ממקרא קדש ולא כ' בי' זכירה לא בעי' ד"ת איין ויפרש סוגיא דנזיר כהמפרש שם. דאי כר"ת מאי פריך מ"ו מה"ס הוא. הא משכחת לה בקידוש ליל שבת דודאי מ"ו מה"ס הוא לקדש על היין דוקא. אבל הר"י ודאי לא ס"ל חילוק זה בין שבת ליו"ט [ע' לעיל אות ב'] דא"כ אכתי תקשי לדידי' דיקדש גם ביוה"כ בלא יין להוציא האינם בקיאין עכ"פ. וע"כ או דס"ל דקידוש ליל יו"ט נמי מזכור וגו' נפיק משום דכלהו י"ט נמי שבתות ה' אקרין ויפרש הברייתא דשבועות וכריתות הנ"ל כהתו' או דסבירא לי' דמקרא קדש דכ' רחמנא ביום טוב סמיך אקרא דזכור דגבי שבת דגלי קרא בלישנא דזכירה דאיין בעינן ויפרש הברייתא הנ"ל כרש"י וכמש"ל.

ה ואשר הוכיח מעכ"ת עוד מד' הרא"ש ז"ל שם דא"י בתפלה. לכאורה דבריו נכונים במקומם וליכא למימר משום דגם הוא ס"ל דד"ת על היין דוקא. דבהדיא כתב בתשובותיו כלל פ"ה סי' א' דעל היין דרבנן וכן כתב השיטה מקובצת בנזיר בשם חי' הרא"ש. אמנם באמת גם מדבריו ליכא לאוכוחי הך כמ"ש בס"ד להלן אות ח'. ואשר תמה על המג"א שלא הזכיר דלהרא"ש דבמקום סעודה הוא מד"ת לא נפיק י"ח דאורייתא בתפלה. תמיהני אתמיהתו. דהרי רמזה המג"א בדבריו בקצרה כדרכו. שכ' וקידוש במקום סעודה רבנן תקנוהו. ור"ל הגם דהרא"ש ס"ל דהוא דאורייתא מ"מ כבר הוקבע להלכה מרוב הפוסקים דלא כוותי'. ועוד דמשכחת להאי דינא גם להרא"ש כשמתפלל בביתו במקום סעודה:

ו ואשר הקשה ממימרא מפורשת פ' ע"פ דצריך להזכיר יציאת מצרים בקה"י ונדחק מאוד בלשון הרשב"ם ז"ל. וכ' דע"כ לומר דהרשב"ם או לצדדין קתני. או דבנוסחתו הי' הזכרת יציאת מצרים בת"ע דשבת והוכרח מזה לומר דלא תקשי לנוסחתנו מפני מה מברכין איין תחילה דהא לדידן אין היין גורם כו' ע"כ דאנן סבירא לן דד"ת איין דוקא נגד דעת רוב הראשונים וכל האחרונים ז"ל. ולפי"ז אינו עולה יפה סוגיא דנזיר לפר"ת שהוא העיקר ואי הטעימה ג"כ ד"ת אין עוזר ותומך עד שהוכרח מכ"ת שלא ברצונו לומר דע"כ דאנן ס"ל דמד"ת במקום סעודה דוקא בעי'. אשר דעת הרא"ש ז"ל בזה הוא כמעט

יחידאה נגד כל הראשונים והאחרונים ז"ל. וגם לבתר דסביר וקביל מכ"ת לסבול את הנ"ל עדן לא הונח לו לשיטת הגאונים ז"ל דרביעית יין הוה מק"ס. עד שנלחץ לדחות שיטתם מהלכה לגמרי מסוגיא דנזיר הנ"ל אי נימא דהטעימה ג"כ ד"ת היא הנה לפמ"ש לעיל אות ב' בד' ב"ה שיין גורם כו' א"צ כלל לכ"ז. וסבירא לן ג"כ דעל היין הוא מדבריהם ואתי' גם סוגיא דנזיר לפר"ת כפשטא וגם שיטת הגאונים ז"ל נחה שקטה מסוגיא דנזיר ובעיקר קושיתו הנ"ל ודאי קושיא אלימתא היא. והן עתה נוסיף להפליא זה גם אהרשב"א ורבי' ישעיה הנ"ל דס"ל ג"כ כד' המג"א הן אמת שמצא הגאון מוהרד"ל הנ"ל בספר המצות להרמב"ם ז"ל במ"ע קנ"ד וז"ל שציונו לקדש את השבת ולומר דברים בכניסתו וביציאתו נזכר בם יציאת מצרים וקידוש היום ומעלתו וכו' עכ"ל אמנם לפלא בעיני מ"ש שגם ביציאתו צריך להזכי' יציאת מצרים דהא בנוסח הבדלה לית בה הזכרת יציאת מצרי' ותו קשיא דמנ"ל הא. דהא לישני' דראב"י שאמר וצריך להזכיר יצי"מ בקה"י משמע בכניסתו לחוד אמנם ודאי חובה עלינו למשכוני נפשין אהני רבנן קשישי רבותינו ז"ל וכן מטין נמי דעת התוס' והרא"ש והגמ"י כמ"ש להלן בס"ד באות ח'. וע"כ דס"ל דג"ש זו אסמכתא היא:

ז ואי לאו דמסתפינא אמינא דמדקבע הש"ס ד' ראב"י כאן בדין קידוש שבהד' כוסות ולא בריש פרקין בין כל דיני קידוש. נראה דאחג פסח לחודי' קאי זמן יציאת מצרים [דוגמא לדבר ע' בהה"מ רפי"א מה' מלוה שהכריע כד' הראב"ד מחמת שלא הזכירו כלל ההמלכה בפ' זה בורר ששם עיקר דברים אלו והזכירו זה בפ' אעפ"י ע"ש. וע"ע בש"ך יו"ד סי' קפ"ו]. ור"ל דקה"י דליל פסח דאפי' למ"ד שהוא מדבריהם אסמכוהו אקרא דזכור וגו' משום דיו"ט נמי שבת אקרי [ולדעת השאילתות שהבאתי באות ד' לא אתיא זה] גמרי' בהאי גז"ש דבהאי זכירה צריך להזכיר נמי יציאת מנרים וגם לפרשב"ם שם נמי מיושב מש"ש בין בכוס בין בתפלה. דמשמע לי מדבריו דעיקר הגז"ש אפסח קאי ושבת גמרי' מפסח. ושארי מועדים במה מצינו משבת ומעתה לא רחוקה היא לפרש גם דקאי רק אפסח לחודי' לגמרי [אמת שהר"ן פי' עיקר הלימוד אשבת] והשתא אי סברי הרשב"א ורבי' ישעי' בקידוש ליל יו"ט הוא דרבנן מצי לפרש ד' ראב"י גם כפי' הרשב"ם דהא לפי"ז ע"כ דהך גז"ש אסמכתא היא דעיקרה אפסח קאי ופסח גופי' קה"י דילי' הוא מדבריהם. ואי סברי דקידוש ליל יום טוב הוא דאורייתא מצי סברי נמי דגז"ש גמורה היא. אלא שפרשוה כפירושנו דקאי רק אקידוש דפסח לחוד ולא שייך בזה אין גז"ש למחצה משום דפסק זמן יציאת מצרים הוא ואי מפרשי לה כהר"ן ס"ל מסברא דהיא

אסמכתא אמנם ודאי התמי' קיימת על כל הראשונים והאחרונים ז"ל שלא הזכירו ולא דברו כלל ממימרא זו לא בנין ולא סתירה:

ח והנה המג"א שם הביא עוד ראי' לדבריו מהירושל' שהביאו התוס' [וברא"ש שם ובהגמ"י] שם (ק"ו ב') ד"ה מקדש אריפתא וז"ל מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין. אר"י בר בון נהיגין תמן מקום שאין יין ש"ץ יורד לפני התיבה ואומר ברכה מעין ז' וחותם במקדש ישראל ויום השבת הרי להדיא דיוצאין ד"ת בברכה מעין ז' הגם דלית בה הזכרת יציאת מצרים. ודוחק לומר דבאמת כשהיו אומרים אותה לצאת ידי קידוש היו מזכי' בה יציאת מצרים דכל כה"ג הו"ל לפרושי. כיון דבעיקר נוסח' לית בה יציאת מצרים. וע"כ כי היכי דלא ליפלוג הירושלמי אגמ' דילן. צ"ל או אפי' כפי' הרשב"ם אי ס"ל דקה"י דיו"ט הוא מדבריהם. וע"כ דהיא אסמכתא כנ"ל או כפירושנו אי ס"ל דהוא מדאורייתא והתימא על מכ"ת שלא הזכיר ראיית המג"א מהירושלמי ולסתור ראייתו והנראה דעת מכ"ת משום דממילא איפרך עפמ"ש כ"ת בדוחק שבימיהם אולי היתה הזכרת יציאת מצרים גם בתפלת שבת. וביותר יש לתמוה אהרשב"א ורבי' ישעי' ז"ל שלא הביאוהו לראיה לדבריהם. ואולי דס"ל דלאו דסמכא היא. משום דהא ע"כ פליג אש"ס דילן דס"ל דבכל שבת אמרי' לה משום סכנת המאחרין כמ"ש בפ' ב"מ (כ"ד ב') ולכאו' היה נראה לומר דל"פ ובאמת לא היו אומרים אותה בכל שבת אלא בב"כ שבשדות אבל בב"כ שבעיר דליכא סכנה לא הוו אמרי לה מעולם אלא במקום שאין יין להוציא י"ח קידוש דאורייתא. אבל אאל"כ דא"כ אנן אמאי אמרי' לה בכל שבת גם כשמקדשין בהכנ"ס כיון דגם מעיקרא לא אמרוה מעולם בב"כ שבעיר. ומשו"ה נמי אין לומר דמשום סכנה לחוד הוה אמרי לה ולא פתיחה וחתימה ובמקום שאין יין אמרוה בפתיח' וחתימה להוציא י"ח קידוש שהיא ברכ' גמורה והוה דייקא נמי לפי זה לישני' דהירו' דא' וחותם כו' דלכאורה אין לו מקום כאן דא"כ אנן אמאי אמרי' לי' בפתיחה וחתימה גם כשמקדשין בבהכנ"ס איין בפ"ע וא"כ ע"כ צ"ל דפליג אש"ס דילן ולכן לא הביאוהו הרשב"א ורבי' ישעי' לראי' כך הי' נראה לכאורה. אבל באמת גם זה אינו דמכל מקום בהך סברא דברכת מעין ז' פוטרת קידוש דאורייתא לא אשכחן לתלמודא דידן דפליג עלה דהא אינהו ע"כ סבירא להו דגז"ש דהזכרת יציאת מצרים אסמכתא היא וכמו שכתבתי לעיל:

ולפענ"ד י"ל עוד דבאמת לא פליג כלל אש"ס דילן וסבירא לי' נמי שגם במקום שיש יין הוו אמרי לה משום המאחרין. ודקאמר במקום שאין יין הוא כדי לסיים וחותם במקדש ישראל ויום השבת ולאשמועינן אגב רבותא אחריתא והוא דהא הירושלמי הלז סבירא לי' כרבא פ' ע"פ (קי"ז ב') דבצלותא משום דברבים איתא גם בשבת צ"ל מקדש ישראל

ויום השבת. ולא כסבי דפומבדיתא שם ולפי זה אשמועינן הכא רבותא טפי דאע"ג דבקידושא דשבתא גם רבא סבירא לי' דאמרי' רק מקדש השבת אשמועינן דהיינו רק בנוסח ברכת קידוש לחודא דרובה רק ביחיד איתא אבל ברכה מעין ז' כיון דעיקרה צלותא ובנוסח צלותא ורובה ברבים איתא ומסיים בה תמיד מקדש ישראל ויום השבת גם עתה אע"ג דאומרה לשם קידוש לא ישנה נוסחה הקבוע וחותם בה כבצלותא ומדוייק מאד לפי זה מה דמסיים וחותם כו' דכל עיקרו הא הוא דאתי לאשמעינן ונכון הוא וראיתי בס' קרבן עדה שהסיע ד' הירושלמי הלז בפירושו הב' שם לענין אחר לגמרי לא לענין י"ח קידוש כלל וכל מעיין ישפוט בצדק שפי' זה סתור מאליו ודחוק ורחוק:

ט והנה מדהביאו התוס' והרא"ש והגמ"י הירוש' הלז בסתם נראה ברור דנקטי כוותי' גם בהא דיוצאין ד"ת בתפלה או במעין ז' ות"ק ור"י ב"ב פליגי אי ד"ת איין דוקא או דהוא מדבריהם.

ולפי"ז אזדא לה גם הוכחת מכ"ת בריש דבריו מהרא"ש שם בסי' ה' ואשר הקשה דא"כ מאי מקשה הרא"ש אהר"י ז"ל אמינא הא גם לטעמי' תקשי דמדהביא ד' הירושלמי הנ"ל מ' דסבירא לי' ג"כ הכי דיוצאין ד"ת בתפלה וא"כ תקשי דידי' אדידי' וע"כ צ"ל דהרא"ש לדברי הר"י ז"ל הוא מקשה וסמיכות הרא"ש דקידוש במק"ס דאורייתא עיקרו על השני הוכחות הראשונים שכתב שם ומעתה גם לפי זה אתיא ג"כ סוגיא דנזיר כפשטא כפר"ת וכר"י בר בון בירושלמי וגם הא דאמרינן בפ' אין עומדין אע"ג דמקדש בצלותא וכו' ג"כ בכל גווני מיירי בין דשבת בין דיו"ט ודו"ק בכל זה כי קצרתי:

יוד ואשר כ' מכ"ת דע"כ דהתוס' והרא"ש סבירא להו דלא כהגאונים ז"ל ודלא כהב"י ז"ל בהבנת ד' התוס' בד"ה טעימו מידי דמ"ש התוס' נראה דהיינו טעימת לחם ר"ל דלא נפקו ידי סעודה אלא בפת אבל ידי קידוש אפשר דנפקו גם בשתיית כוס כדעת הגאונים והכריח מכ"ת דעתו מד' התוס' שם ד"ה ולא מקדש כו' דאי אפשר לפרש כפי' הב"י י"ל דמהא לא תברא דיכולני לומר לפי' הב"י דה"ק להו רבה טעימו מידי לחם הכא אפקיתו בהא י"ח קידוש במק"ס וגם י"ח כבוד לילה מהג' סעודות דהכי ודאי עדיף ומוכרח לכתחילה לעשות סעודה הראשונה בלילה דוקא לכבד המלך בכניסתו דוקא וכאז"ל כבוד יום קודם לכבוד לילה וכן בכ"מ דלמא אדאזילתו לאושפיזא מתעקר לכו שרגא. והגם שי"ח ג"ס תוכלו לקיים בדיעבד עכ"פ למחר אמנם בקידוש דהכא לא נפקיתו. וזה עוות לא יוכל לתקון למחרתו כלל:

ולולי ד' קדשו של הב"י ז"ל. היה נראה עוד לומר דודאי שכוונת התוס' לענין לצאת י"ח קידוש במק"ס:

כנראה מפשט דבריהם. ואפ"ה אין להוכיח מזה דפליגי אשיטת הגאונים ז"ל משום דלישנא דטעימו מידי טפי משמע להו אכילה ולא שתיה לחוד ולא אתו התוס' אלא לאפוקי דלא נטעה בלשון טעימו מידי דמשמע אכילה כל דהו ואפי' מיני תרגימא נמי. לזה כ' דבעי' טעימת לחם דוקא. משום דמשמע להו דבמאי דלא נפיק י"ח סעודת שבת לא נפיק ביה נמי י"ח קידוש במקום סעודה דקידוש במקום סעודת שבת בעי' וזה שסיימו ואם מועיל וכו' מיני תרגימא כו' [ובזה מ"ש הב"י וכדמשמע מסוף לשונם אדרבה לפי"ז משמע להיפך] והגם דנראה ודאי דגם בשתיית יין לחוד אע"ג דסעיד לא נפיק י"ח סעודת שבת למ"ד דחייב לאכול פת בשבת. והכי ס"ל להתוס' בפ' ג' שאכלו. עכ"ז י"ל כיון דבשבת אדם קובע סעודתו על היין חשיב טפי במקום סעודה ממיני תרגימא. ורבה גופי' דאמר להו טעימו מידי דר"ל טעימת לחם דוקא ולא אמר להו שישתו הכוס דהוי רבותא טפי. דגם ביין יצאו י"ח קידוש במק"ס. שמא לא הי' לו אז אלא מעט יין ופת הי' לו. ומעשה שהיה כך היה. וכ"ש לדעת הט"ז ססי' רע"ג דכוונת הגאונים ז"ל היינו כששותה עוד כוס אחר מלבד הכוס של קידוש. והכי מוכח לפענ"ד מכולי סוגיא דדיני קידוש במקום סעודה בפ' ע"פ שם:

ולדעת מכ"ת הוה מצי לאוכוחי דלא כהגאונים ז"ל. גם מרבה גופי' דהגם דלשון טעימא בדוכתא אחריתא ודאי הוא גם על משקה. אמנם הכא דקדשו איין אי כוונת רבה טעימו עוד יין לא שייך ע"ז לישנא דמידי אלא הוה בעי למימר להו שישתה עוד יין. אלא ודאי דכוונתו הי' על ד"א. אבל לפמ"ש דמשום דאפשר שלא הי' לו אז יין טובא. ליכא לאוכוחי מינה כלל, אמנם האמת דכ"ז דוחק והעיקר ודאי דהתוס' והרא"ש פליגי בהא אהגאונים ז"ל כמ"ש מכ"ת ואשר כ' מכ"ת דמשמע להמעיין בחי' הרשב"א ר"פ א"ד דס"ל דלא כשיטת הגאונים בהא. עיינתי הטיב בדבריו. ומשמע לי מדבריו איפכא דדוקא משום דאין לו לא יין ולא פת הוא דמקרי שלא במקום סעודה. הא אי ה"ל אפי' יין לחוד מקרי במקום סעודה:

יא ולפי מ"ש דהזכרת יציאת מצרים בקה"י דרבנן הוא ועל היין ג"כ דרבנן מוכח שפיר גם מהבדלה דג"כ מתחילה קבעוה בתפלה כמ"ש המג"א ז"ל. ואשר כ' מכ"ת דהגם דהבדלה על היין לאו ד"ת אפי' למ"ד דעיקר הבדלה הוא ד"ת. מ"מ לא מוכח מזה דגם קידוש על היין לאו ד"ת. לפענ"ד הן אמת דאי גמרי' הבדלה מולהבדיל או מקדשהו או משמור ודאי דאין ראיה מינה לקידוש דנפיק מזכור וזכירה הוא איין דוקא מנזכירה וגו' [הגם דהה"מ פכ"ט כ' דדרשת ולהבדיל נמי אקרא דזכור סמיך. אינו מוכרח כלל] אמנם לבי מהסס מאוד לומר דהבדלה הוא ד"ת ממש מולהבדיל דלא מצינו כן בכל הש"ס דגמרי'

חיוב הבדלה מכאן. ודרשת ר' יוחנן בפ"ב דשבועו' לא מחיוב הבדלה איירי אלא הוא דרשא וסמך בעלמא דהוין לי' בנים זכרים. וכלל גדול אמרו חז"ל בירושלמי פ"ב דפאה ובספ"ק דחגיגה שאין למדין הלכה מד' אגדה [היינו כשנאמרה דרך דרש ואסמכתא ורמז בעלמא אף דלא מצינו לה סתירה] וגם דרשת קדשהו ביציאה אסמכתא היא ודרשת הבעל מגדול עוז משמור דרשת עצמו הוא ולא מרז"ל ורז"ל במכילתא ומד"ר וירושלמי דרשוהו על הוספה מחול עה"ק וגם זה אסמכתא הוא לד' הרמב"ם וכמה מהראשונים [ואגב אזכיר מאי דקשיא לי על המ"ע כאן שכ' שמצא ראי' להרמב"ם מדפריך בנזיר שם והרי מ"ו מה"ס הוא אקידושא ואבדלתא וצע"ג שהרי הרמב"ם שם ה"ו כתב להדיא לקדש על היין וכו' וע"כ שיפרש סוגיא דנזיר כר"ת וי"ל]:

אבל נראה ודאי דאי הבדלה ד"ת מהך קרא גופי' זכור וגו' הוא דנפיק וכנראה להדי' מד' הרמב"ם שכ' ברפכ"ט מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים שנא' זכור וגו' כלומר זכרהו וכו' וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו וכו' עכ"ל ועלה על דעתי דלולא דמסתפינא אמינא דכפי הנראה מלשון הרמב"ם שגירסתו בברייתא דפ' ע"פ (ק"ו א') הוא כגירסת המפרש דנזיר שם שהביא להדיא הגי' אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל כו' והן אח"כ כשהתבוננתי בד' הרמב"ם ז"ל בס' המצות סוף מצוה קנ"ד המובא לעיל אות ו' כ' וז"ל והוא אמרו ית' זכור אי"ה לקדשו כלומר זכרהו וקדשהו בברכה ובביאור אמרו [והוא בפ' ע"פ שם] זכרהו עה"י בכניסתו וביציאתו כלומר הבדלה שהיא ג"כ חלק מזכירת שבת ומתקנת מצותה עכ"ל עיני ראו שהברור בדעתו ז"ל כמ"ש כי לשונו זה מראה באצבע שכך היתה גרסתו כמ"ש. וסבירא לי' נמי בבירור לפענ"ד דגם נשים חייבות בהבדלה דכיון דהבדלה היא נמי חלק מזכירת שבת ומזכור וגו' נפקא והואיל ואתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה כדאי' בפ' מ"ש ודקאמר שם נשים חייבות בקה"י ד"ת גם הבדלה בכלל כיון דמחד קרא ומחד זכירה נפקו לפי הגרסא הנ"ל והרמב"ם הגם שהי"ל לפרש בהדיא בה' ע"ג חוץ מקה"י והבדלה הנה ידוע דרכו בקדש שלא הביא דין שלא נזכר בש"ס להדיא ושמר לסתום הענינים כבלשון הש"ס:

ולפי"ז הנה להרמב"ם ודאי ניחא דסבירא לי' באמת דגם קידוש מד"ת בלא יין אבל הר"י ז"ל שהוכחנו לעיל אות ג' דסבירא לי' דקידוש מד"ת על היין והיינו משום דזכור איין הוא מנזכירה וגו' או מזכרו וגו' וסבירא לי' ג"כ דנשים חייבות בהבדלה כמ"ש הב"י בשמו בססי' רצ"ו והיינו ע"כ משום דהבדלה ד"ת מזכור וגו' והואיל ואיתנהו בשמירה כו' וא"כ מלבד דקשיא טובא ממה דפריך בנזיר שם גם אהבדלה והרי מ"ו מה"ס הוא לאבדולי איין דהא ע"כ הר"י הכי גרס ומפרש לה כמש"ל אות ג' והא בתחילה קבעוה בתפלה

לחוד והיכי מצי כלל לגרוס ולפרש כן הן עתה קשה עוד דמנ"ל כלל לומר ומהיכי גמרינן לה לקידוש איין מקרא כיון דהבדלה דנפיק ע"כ ג"כ מזכור וגו' ואעפ"כ אינו מד"ת איין מדקבעוהו בתחילה בתפלה לחוד ואולי דהר"י לאו מנזכירה מפיק קידוש איין אלא מדארשב"י אר"י שאין אומרים שירה אלא על היין [ר"פ כ"מ וערכין י"א] והבדלה לא הוי כ"כ שירה ושבח כקידוש ודוחק והיותר נראה דהר"י נמי סבירא לי' דההבדלה הוא מדבריהם ואפי' הכי נשים חייבות משום דמסתברא לי' דדומיא דקידוש תקנוה כמ"ש הה"מ שם מסברת עצמו אמנם מדפריך בנזיר שם גם אהבדלה מושבע ועומד מה"ס הוא ודאי קשיא כקושית השאג"א כנ"ל:

יב אחר כתבי כל הנ"ל מצאתי בכל בו ה' שבת סי' ל"ה שכ' אברכה מעין ז' וז"ל ויש מוסיפין בברכה זו כשאמרו זכר למע"ב אומר וליציאת מצרים וכן נמי באתה קדשת אחר ויכולו אומרים ויום השביעי רצית בו וקדשתו וכו' זכר למע"ב וליציאת מצרים או"א רצה וכו' וכן נמי בכל תפלות שבת מזכירין יציאת מצרים וראי' למבין מקדושא דכסא שמזכירין שניהם וכן בפסוק זכור מזכיר שבת בראשית ובפסוק שמור מזכיר יציאת מצרים לכך אנו צריכין שניהם בתפלה ובקידוש עכ"ל ועכ"ז נראה דהוא מדבריהם כדכ' הרשב"א דיוצאין אפי' בבואי כלה לחוד:

העולה מדברינו להלכה שדין זה מתחלק לפרטים דבליל שבת יוצאין י"ח קידוש דאורייתא בתפלה או בברכה מעין ז' או בשום נוסח קדושת היום אפי' בבואי כלה ועל היין והטעימה הכל מדבריהם כדמוכרח מסוגיא דנזיר הנ"ל כקושיית השאג"א מהבדלה דהא קבעוה בתחילה בתפלה וכן במקום סעודה הוא ג"כ מדבריהם ודליל יו"ט דפסח לפירושנו הנ"ל בד' רב אחא ב"י תליא בפלוגתא דרבוותא דלהסוברים דקידוש ליל יו"ט הוא מדאורייתא ודאי דנפיק מד"ת בנוסח הת"ע משום דאית בה הזכרת יציאת מצרים אבל בשאר איזה נוסח קדושת היום דלית בה הזכרת יציאת מצרים תליא אי גז"ש דראב"י גז"ש גמורה היא מסיני לא נפיק ואי אסמכתא היא נפיק ויותר נ"ל דלענין יו"ט דפסח גז"ש גמורה היא וא"כ לא נפיק אלא או בתפלה או באיזה נוסח קדושת היום בתנאי שיזכיר בה יציאת מצרים ולהסוברים דהוא דרבנן ודאי דלא נפיק כלל לא בתפלה ולא בשום נוסח בעולם אפי' הזכיר בו יציאת מצרים משום דמדרבנן הא בעינן מק"ס ועל היין וטעימה אמנם נ' עיקר דהוא דאורייתא דהשאילתות לפמש"ל באות ד' סבירא לי' להדיא דהוא דאורייתא והר"י והר"מ מרוטנבורג ז"ל נמי ע"כ הכי סבירא לי' כמש"ש וגם ד' הרמב"ם כ"ה לפי מ"ש שם וה"נ מוכח ומוכרח מהברייתא דשבועות וכריתות כנז' שם ולפי מ"ש שם גם מרש"י ז"ל שם מוכח דסבירא לי' ג"כ דהוא מדאורייתא וגם לא

מצינו לחד מקמאי שיכתוב בהדיא שהוא מדברי' ומדסתמו ודאי דסבירא להו דהוא ג"כ ד"ת כבשבת דכל כה"ג הו"ל לפרושי בהדיא דהוא דרבנן ולזאת הרי הה"מ שכ' דהוא מדבריהם יחידאה הוא בזה ובלא שום הוכחה מהש"ס כלל ולפי זה נפיק מד"ת בתפלה או באיזה נוסח שיהי' כשיהי' בה יציאת מצרים עכ"פ ולילי שארי יו"ט לפי מ"ש דהוא ג"כ ד"ת נפיק י"ח דאורייתא בין בתפלה בין באיזה נוסח שיהי' אפי' בלא הזכרת יציאת מצרים כמש"ל דלענין שארי יו"ט ודאי דהזכרת יציאת מצרים הוא דרבנן כמו בשבת:

ואגב אזכיר ג"כ מה שתמה מכ"ת בד' הריב"ש בתשו' סי' קנ"ט שהביא בשם ר"ת דקידוש עה"י או על הפת הוא ד"ת דלא כמ"ש התוס' בשמו בפ' ע"פ (ק"ו ב') ד"ה מקדש אריפתא ובנזיר (ד' א') לפענ"ד נראה דמש"ש הריב"ש וז"ל כמו שפי' ר"ת ז"ל בההיא דמס' נזיר וכו' ר"ל כמו שפי' ר"ת ז"ל דקו' הש"ס מ"ו מה"ס הוא הוא בלשון תמיהא ולא בניחותא כמו שפי המפרש שם ותו לא מידי:

סימן יב

תשובה שני' לב"ד הרב הנ"ל להשיב על השגותיו על תשובתי הנ"ל אשר שלח אלי ויובנו מתוך תשובתי זו:

א אשר כ' כת"ר על מ"ש באות ג' להוכיח דעת הר"י ז"ל דד"ת על היין דוקא מהא דאין מקדשין בבהכנ"ס ביוה"כ להוציא האינם בקיאין י"ח דאורייתא עכ"פ וכ' כת"ר ע"ז דלא רצו לתקן לקדש ביוה"כ בשביל האינם בקיאין משום דיוכלו לצאת למחר בחזרת ש"ץ התפלה משא"כ בלילי שארי יו"ט משום דבעי למיכל בלילה ואסור לטעום כלום קודם שיקדש עכ"ד כמה דחק עצמו לכנוס בפרצה דחוקה מאד והרי לישנא דברייתא זכרהו וכו' בכניסתו דוקא לכתחילה ולעיקר המ"ע דאורייתא [וה"ה ליו"ט לפמ"ש] ואפי' אי לא בעי למיכל כלל בלילה [לפמ"ש דעל היין ובמק"ס הוא מד"ס] וגם איסור אכילה קודם קידוש מד"ס הוא וכ"א בבריי' אין לי אלא בלילה הרי דעיקר הקרא והמ"ע בלילה דוקא והנה מצינו דתקנו אנשי כנה"ג כמה ברכות טפויות למצוה מן המובחר בעלמא הגם שכל עיקרן הן מדבריהם כמו דלדעת ר"ע גאון הובא בש"ע או"ח סי' מ"ו אם קדם וברך זוקף כפופים קודם מת"א לא יברך עוד מת"א. ולמה להם לתקן כלל ברכת מת"א ברכה נוספת וכ"ש הכא דלא יצא י"ח מ"ע דאורייתא עד למחר כדי להרוויח שלא יצטרך לומר ברכת קידוש בעיקר זמנו דאורייתא וידעתי שראי' זו יש לדחותה דהתם תרי מילי נינהו ישיבה וזקיפה אלא שישיבה נכללת בזקיפה אמנם עכ"ז באמת דלא מסתבר כלל לומר שהחמיצו עיקר זמן חיוב המ"ע והגבילוה לזמנו הטפל ובפרט לשנותו משארי לילי יו"ט:

ב ואשר תמה כת"ר דלפי מ"ש באות ד' על ד' המרכבת המשנה דתקנו הרמב"ם ז"ל במ"ש שכולם שבתות ה' הן א"כ נימא נמי דלענין חיובי מלאכות ג"כ שבת ויו"ט כי הדדי נינהו אמינא אי משום הא לא אירי' דלענין מלאכה הא אפיק קרא כל יום ויום מיו"ט להדיא מסקילה וכרת ללאו ואל ישיבני מהא דאצטריך לרבויי בבריי' דפ"ק דר"ה ודפרק יוה"כ תוספ' יו"ט מיתורי דשבתכם ולא נפיק ג"כ מתשביתו כשבת דלענין תוספת איסור מלאכה ודאי דבתר דחזינן דיו"ט קיל משבת ולית בה אלא ל"ת לא הוה אמרי' מסברא לאחמורי בה לענין תוספ' מחול כשבת משא"כ לענין הזכרת קדושת היום כיון דיו"ט נמי כ' בי' מקרא קדש כבשבת יש מקום לומר דממילא ידעינן דכיון דכתיב בשבת זכור אי"ה לקדשו גם יו"ט נמי בכלל כיון דאשכחן דאקרי נמי שבת אמנם האמת שגם לבי הי' מהסס בזה על הרמב"ם ז"ל מהא דעכ"ז עיקר הקרא דזכור וגו' על שבת נאמרה אלא שעכ"ז הי' נלפענ"ד וגם עתה נ"ל דדעת הרמב"ם גופי' נוטה יותר דהוא ד"ת מדלא כ' להדיא דהוא מד"ס כדכ' ומד"ס לקדש על היין והרמב"ם ז"ל ודאי דלא ממקרא קדש מפיק לה כהשאילתות כדמוכח לשונו שם:

ג ואשר תמה עלי על מ"ש באות ד' דהא מדאוריי' אפשר להטעימו לינוקא וכ' כת"ר ע"ז שאני סותר ד' עצמי במ"ש באות ג' דלא אפשר להטעימו אפי' לינוקא משום דלמא אתי למיסרך אמינא כד ניים ושכיב מכ"ת כתב להא דהא חשש דאתי למיסרך גזירה דרבנן היא ואנא בכוונת הקרא דמקרא קדש דיוה"כ אייריא והכי קאמינא דלפי מ"ש בכוונת רש"י ז"ל בהברייתא דשבועות שם יהא מוכח דסבירא לי' לרש"י ג"כ דיוצאין מד"ת בתפלה דיו"ט עכ"פ [דאית בה נמי הזכרת יציאת מצרים] דאין לומר דבשבת ושארי לילי יו"ט ד"ת עה"י ולטועמו רק ביוה"כ כיון דאסרה תורה אכילה ושתי' בו בכרת ע"כ ממילא דמקרא קדש דכ' ביוה"כ היינו הזכרה בלא יין ולכן נפיק גם בתפלה דאאל"כ דהא מדאורייתא אפשר להטעימו לינוקא אלא ודאי דאי כוונת רש"י ז"ל כמ"ש שפי' הברייתא לא קראו מקרא קדש היינו קה"י מוכח עכ"פ דסבירא לי' דיוצאין י"ח קידוש גם דלילי שארי יו"ט בתפלה מדאורייתא:

דהא מדאורייתא אין נ"מ בין יוה"כ לשארי יו"ט כיון דאפשר להטעים מדאורייתא לינוקא ועכ"ז פרש"י המקרא קדש דברייתא על הזכרה בתפלה לחוד בלא יין ודאי דיהא מוכח דיסבור רש"י כן גם בכל לילי יו"ט אך אשר כתב מכ"ת דאי הטעימה ג"כ ד"ת לא מסתבר שיועיל טעימת תינוק בזה נראה דהדין עמו:

ד ואשר כ' כת"ר ליישב תמיהתי על המ"ע באות י"א וכ' ע"ז וז"ל דר"ל דע"כ דקידוש והבדלה עצמן ד"ת מדפריך מאו היא קידושא ואבדלתא מושבע ועומד מה"ס הוא ואי

הבדלה עצמה מד"ס. מהיכי תיתי נאמר דהכוס ד"ת עד שיאמר מאי היא קו"א והוצרך לומר וכי מושבע ועומד מה"ס הוא על הכוס א"ו דהן עצמן ד"ת הן אלא דסליק אדעתי' לומר דגם הכוס ד"ת. ע"כ אמר דאע"ג דהן עצמן ד"ת אבל וכי מושבע ועומד מה"ס הוא גם על כוס יין עכ"ל כת"ר לענ"ד דחוק מאד לומר כן בכוונתו דהא הש"ס לא פי' בהדיא וכי מושבע ועומד מה"ס הוא על כוס יין לקו"א דאז הי' מקום לדידן לומר דנשמע מינה דעיקר הבדלה עכ"פ ד"ת [הגם דאינו מוכרח כ"כ דיש לומר משום דלא הוה איכפת לי' למימר רק המוכרח לענין קושיתו לבד דפריך איין] דאל"ה מהיכי תיתי נאמר דהכוס ד"ת כמ"ש ידידי אבל כיון דהש"ס סתמא פריך וכי מושבע ועומד מה"ס הוא אמת דעיקר השייך לקושייתו הוא רק מכוס יין דקו"ה אמנם גם ודאי דלא משתמע מד' המקשן דעיקר הבדלה ד"ת. דהא גם אי עיקר הבדלה מד"ס כ"ש דפריך שפיר טפי בסתם וכי מושבע ועומד מה"ס הוא ואע"ג דקידוש הוא ד"ת לכ"ע וכי משום הא מוכרח לומר דגם הבדלה הוא ד"ת ופריך אקידוש אהכוס יין לחוד ואהבדלה ג"כ אהכוס ובמכ"ש מעיקר הבדלה. והא להפוסקים דסבירא להו דהבדלה מדרבנן ודאי דהכי מפרשי לה לקושייתו וכ"ז גם אפי' אי גרסינן סתמא מושבע ועומד מה"ס הוא דיש מקום לפרשו כפר"ת בלשון תמיהא אמנם הרי המ"ע כתב וז"ל עוד וכו' דמתמה וכו' והרי מושבע ועומד מה"ס הוא ומעתה לפי גרסתו זאת הא א"א כלל לפרשה כפר"ת אלא כפי' המפרש והרי הרמב"ם שכ' ומד"ס לקדש על היין ע"כ דמפרש לה כר"ת דוקא וא"כ איני יודע איך כ' המ"ע לפי גרסתו הנ"ל שמצא ראי' להרמב"ם. ולפי זה אין מקום אתי ליישבו כלל:

ה ואשר תמה על מ"ש באות י"א דאין למידין הלכה מדברי אגדה כשנאמרה דרך דרש ואסמכתא ורמז בעלמא אף דלא מצינו לה סתירה וכ' כת"ר ע"ז דמדברי רבינו הגדול הגר"א ז"ל לא נראה כן דאהא דכ' הרב בהג"ה ביו"ד סי' רמ"ב סכ"ב דחייב בכבוד אבי אביו ודלא כמהרי"ק כ' רבינו ז"ל בביאוריו שם סקל"ד וז"ל ונ"ל דלאבי אמו פטור וכמ"ש בב"ר פ' צ"ד בני בנות כו' עכ"ל ור"ל דאיתא התם בנות בנים ה"ה כבנים ובני בנות אינם כבנים הרי שלמד רבינו ז"ל מן המדרש אף דלא לענין דין כיבוד אמרו כ"א דרך דרש ורמז בעלמא עכ"ד ידידי לענ"ד לא דמי כלל לדרשת ולהבדיל וקרוב לשמוע שכיון בזה המ"ר לענין דינא ממש דמדכ' קרא בהדיא ובנות בניו ושבק למכתב גם בני בנותיו ראי' אלימתא היא להוכיח מינה לדינא דבני בנות לא מחייבי בכבוד זקנם משום דאינם כבנים אמנם לפי האמת לא צריכנא גם לזה. דלפענ"ד טוהר כוונת רבינו הגר"א ז"ל בזה הוא בבירור כמו שאומר דתחילה כ' על ד' הרמ"א וז"ל ומגמ' דסוטה (מ"ט) ראי' למהרי"ק והיינו מעובדא דרב יעקב בר ברתי' דראב"י דא"ל לאו ברך אנא אך שלא יסתור זה להמד"ר

ע"פ ויזבח זבחים שהביא הרמ"א ז"ל דמשמע התם להדיא דחייב עכ"פ מדינא גם בכבוד זקנם לכן חילק רבינו ז"ל בין אבי אביו לאבי אמו דעובדא דרב יעקב הי' בר ברתי' והביא ראי' לחילוק הלז ממ"ש בב"ר להדיא חילוק בזה בין בני בנות לבנות בנים. והגם דמהך לחוד אולי לא הוה קבעי' הלכה מהמדרשות אמנם ודאי דשפיר אית לאתויי ראי' מינה להחילוק הלז כדי שלא יסתרו עובדא דר"י עם הנאמר בב"ר שם בלשון חיוב ממש מדינא אבל עיקר ראיית רבינו ז"ל ברורה מעובדא דר"י הנ"ל כדהתחיל ומגמ' דסוטה ראי' למהרי"ק דהגם די"ל דהך עובדא הוה קודם שנסמך לרב עכ"ז ודאי דצורבא מרבנן הוה כי גדל ולא הוה עבר עלה ח"ו אי הוה חייב מדינא בכבודו כן נלפענ"ד ברור כוונתו ז"ל: כ"ז כתבתי גם אפי' לדעת רבינו ז"ל אמנם עם כי מי יתנני עפר ואפר תחת קדושת כפות רגליו ז"ל עכ"ז תורה היא ובלתי אל האמת עינינו ולכאורה לפענ"ד דחוק מאד לישנא דהרי הן כבנים וכן אינן כבנים שיהא הכוונה בזה לענין חיוב כיבוד ותו דלפי דבריו ז"ל יצטרך לדחוק עצמו בהך דאמר במכות (י"ב א') שהביא רבינו שם בסקל"ג והא בבן בנו דלאו דוקא אלא דר"ל בבן בתו אבל בן בנו אינו נעשה גואל הדם. וזה דוחק עצום שיאמר הש"ס היפך הדין לגמרי בלאו דוקא וטפי מסתבר לומר דכוונת הב"ר בזה הוא לענין פטור מפו"ר. וכהאי לישנא ממש שבירושלמי פ' הבע"י על הך מתני' דלא יבטל אדם וכו' דאמר עלה התם ג"כ בני בנות אינם כבנים והגם דלענין בנות בנים א' בירושלמי התם דגם בת בן אין עולה פליג בהא המ"ד דבב"ר אמ"ד דירושלמי ומפיק מקרא דיעקב דבנות בנים כבנים ותרווייהו הנך מ"ד סברי דלא כדהוה סבר אביי למימר בבבלי שם (ס"ב ב') ולא כרבא שם דהירושלמי סובר בבנות בנים כאביי ובבני בנות דלא כוותי' והמ"ד דבב"ר סובר היפך לגמרי ממה דהוה סבר אביי ואין לומר דעכ"ז ממילא משמע נמי דכמו דלענין פטור פריה וריבה בני בנות אינם כבנים ה"ה לענין חיוב כיבוד אינם כבנים והא בהא תליא הא ליתא דא"כ לפי מה דקי"ל התם כרבא דכולהו מיחשבי כבנים ואפילו בת הבת הלא יהא מוכח איפכא דגם לאבי אמו חייב בכיבוד והא מעשה רב דרב יעקב סותר לזה אלא ודאי דלא תליין דא בדא כלל דהתם משום דשבת בעינן והא איכא ע"ש ולזאת עדיין צריך ישוב על סתירת עובדא דרב יעקב להך דבמד"ר ע"פ ויזבח זבחים וכו' וקשה מאד לחלק מסברת עצמינו אפי' בין בן הבן לבן הבת בלא שום ראי' וכ"ש בין בת הבן לבן הבת ואולי י"ל דאע"ג דמדינא ממש פטור מכיבוד גם לאבי אביו מ"מ כיון שמצד המוסר ראוי ודאי לכבדו יותר משארי אנשים. שייך שפיר ג"כ לומר ע"ז לישנא דיותר מכבוד זקינו:

י ואשר הביא עוד כת"ר ראי' דלמדין מאגדה אף שנאמרה דרך דרש מד' רבינו הגר"א ז"ל בביאוריו ביו"ד סי' רמ"ב סט"ו דעל מש"ש בהג"ה דמותר לומר ר' מורי פלוני הראה רבינו ז"ל מקור ע"ז מהספרי פ' דברים ותענו אותי הול"ל משה רבינו אע"ג דאמרוה שם אף לא דרך דרש ורמז וסמך כ"א לישנא בעלמא לענין אחר לדידי איפכא מסתברא דמדכלל הספרי ג"ז בלשון הי' להם לומר אי לאו דשרי מדינא למימר הכי ודאי דלא הי' כוללו הספרי בלשון היל"ל.

ומאשר אני עומד כעת במס' חגיגה (יז א) במשנה עצרת שח"ל בע"ש כו' אכתוב לכת"ר מה שנתחדש לי בה בס"ד דהנה הגאון בעל שאג"א ז"ל בספרו טורי אבן באבני השהם תמה על רש"י ותוס' שהם נגד תלמוד ערוך בבבלי ביצה (יט א) על הך מתני' גופא אמר עולא מחלוקת בשלמי חגיגה לסמוך ועולת ראי' ליקרב דב"ש סברי וחגותם אותו חג לה' חגיגה אין עולת ראי' לא הרי בהדיא דהא דאמרי ב"ש מביאין שלמים היינו שלמי חגיגה רק שאין סומכין עליהן ואין חולק ע"ז וכן במגילה (ה א) תנא חגיגה וכו' בשלמא חגיגה אי מיקלע בשבתא מאחרינן וכו' ומתרץ ר"א חגיגה בשבת ועולת ראי' אפי' ביו"ט דזמן חגיגה מאחרין מני ב"ש כו' ואנכי אוסיף להפליא דלפי דבריהם ד' הירושלמי גופי' שהביאו התו' סותרין א"ע במקומו דהא אהך מתני' גופה ב"ש אומרים וכו' אמר שם א"ר זעירא כל עמא מודיי וכו' מה פליגין בשלמי חגיגה ב"ש עבדין לון כשלמי נדבה וכו' הרי דמפרש להדיא דהא דאמרי ב"ש מביאין שלמים היינו חגיגה אלא שאין סומכין עליהן משום דעבדין לון כשלמי נדבה וא"כ איך אמרו תיכף אח"ז בהויכוח שבין ב"ש וב"ה דפליגי גם בחגיגה ותו דחגיגה מאן דכר שמה במתני' דאסור להקריבה שיהא שייך לומר ע"ז תאמרו בחגיגה וכו' ואדרבה פשטי' דמתני' משמע דכל מיני שלמים שרו ב"ש בין שלמי שמחה ובין שלמי חגיגה ולא הוציא אלא עולות דאסורין משום לכם ולא לגבוה ותו דהא עכ"פ הול"ל תאמרו בחגיגה ועולת ראי' וכו' ואמאי שבקו עולת ראי' לגמרי לזאת אני אומר שלפענ"ד האמת הברור שזה הויכוח דבירו' היא היא הברייי' גופה שהביא תלמודא דילן בביצה (כ' עב) זה הויכוח עצמו ממש בלא שום שינוי רק שבמקום שא' בירושלמי תאמרו בחגיגה וכו' אי' התם תאמר בעולת ראי' וכו' וכן כל הויכוח שם הוא רק בעולת ראי' ולזאת ברור שגם בירושלמי שם ט"ס הוא ובכל מקום שנזכר שם חגיגה צ"ל באותו ענין עולת ראי'. ומיושב הכל בס"ד:

סימן יג

בדין לצאת בתפילין על ראשו ע"ש סמוך לחשיכה

בפ"ק דשבת (י"ב א') תני דבי ר"י יוצא אדם בתפילין בע"ש עם חשיכה. מ"ט כיון דאמר רבר"ה חייב אדם למשמש בתפי' כל שעה ושעה ק"ו מציץ כו' הלכך מדכר דכיר להו והקשה הב"י בסי' רנ"ב ל"ל האי טעמא הא בלא"ה שרי משום דאינו מוציאה בידו אלא על ראשו כו' דאפי' למ"ד שבת לאו זמן תפילין הוא אם יוצא בהם על ראשו בשבת גופי' אינו חייב חטאת משום דדרך מלבוש עבידא כו' ע"ש מה שתירץ ע"ז. וע' ט"ז שתמה והקשה על תירוצו והגר"א ז"ל בביאוריו שם סקכ"ט חילק בין סמוך לחשיכה לעם חשיכה ודבריו תמוהים כמפורסם דהא הש"ס פריך לעיל (י"א ב') ארבא דס"ל דלא גזרי' גזלג"ז מבריי' דלא יצא החייט כו' עם חשיכה הרי דאין לחלק בהכי ולענ"ד נראה לתרץ עיקר קושיית הב"י דכשמכוין למצוה איכא נמי חיוב חטאת למ"ד שבת לאו זמן תפילין ע' רש"י עירובין (צ"ה ב') ד"ה ת"ק סבר וכו' וכ"ש כו' אתי איסור בל תוסיף ומשוי לי' כמשאוי והכא דהן עליו מע"ש שבשעת הנחתן מסתמא לשם מצוה נתכוין מעתה כל זמן שעודן עליו הא ודאי ע"ד הראשונה הוא עושה כי א"צ לכוין דוקא כל רגע לשם מצוה כמבואר בכ"מ וכדאמרי' בר"פ המצניע הב"ע כגון שהצניעו ושכח למה הצניעו והשתא קמפיק לי' סתמא מה"ד בטולי בטלה מחשבתו קמ"ל כל העושה על דעת הראשונה הוא עושה ובזה יתורץ דלכאו' היכי מוקמת לה אי בשגגת שבת מאי יועיל בזה המשמוש בתפילין ואי בשגגת מלאכה הא אמרי' דליכא חיוב חטאת בזה אלא במכוין למצוה דוקא דאיסור בל תוסיף משוי לי' כמשאוי ואיכא חיוב חטאת רק משום דחייב למשמש בהם מדכר דכיר להו וע' תוס' שם י"א א' ד"ה שמא כו':

סימן יד

בדין רבוי שיחה בשבת אם הוא אסור מדינא

בפ' אלו קשרים (קי"ג ב') מפיק מקרא ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול ופרש"י כגון מקח וממכר וחשבונות והתוס' שם בשם ר"ת הקשה על פירושו דהא כבר נפקא הא ממצוא חפצך וכ' שר"ת פי' כדא' בויקרא רבה פל"ד רשב"י הוה לי' אימא סבתא דהות משתעי סגי וא"ל אימא שבתא היום משמע שאין כ"כ לדבר בשבת כמו בחול וכן פי' הרא"ש והר"ן שם וכן הרמב"ם בפכ"ד ה"ד כ' ואסור להרבות בשיחה בטילה שנא' ודבר דבר שלא יהא דיבורך ש"ש כו' וכן תפסו כל הפוסקים והוקבע בש"ע רסי' ש"ז להלכה דרבוי שיחה מדינא אסור בשבת ומקרא דודבר דבר והגם שאינו כדאי להכריע עכ"ז לענ"ד ממקומו הוא מוכרע כפרש"י דלר"ת וכל הפוסקים דמ"ש שלא יהא דיבורך שש כו' היינו למעט בדיבור קשה לי טובא דא"כ מאי קא' הש"ס התם בשלמא כלהו לחיי אלא שלא יהא הלוכך ש"ש כהילוכך של חול מאי היא לוקי לה נמי באפושי הילוכא

דאסור בשבת בהך גוונא ממש דשלא יהא דבורך ש"ש וכו' שהוא רבוי דיבור ואמאי הוה פשיטא לי' טפי פירושו דשלא יהא דיבורך וכו' ועל שלא יהא הילוכך כו' שואל מאי היא דהא חזינן דפריך הכא בפשיטות אמימרא דרב הונא ליקף קמפיש בהילוכ' הרי שאיסור אפושי הילוכא הי' פשוט להם יותר מפסיע' גסה. שהרי מסיק עלה אלא בהא כיון דלא אפשר ש"ד לעשות פסיעה גסה ולדלג ולא להקיף ולהרבות בהילוך אע"ג דלא אפשר וא"כ טפי הו"ל לאוקמי הא דשלא יהא הלוכך וכו' ברבוי הילוך מלאוקמי לה אפסיעה גסה וגם דתהוי ממש דומיא דשלא יהא דבורך וכו' אלא ע"כ לומר משום דלישנא דשלא יהא הלוכך כו' לא משמע כלל אריבוי ומיעוט הילוך אלא משמעו שלא יהא ההילוך באותו האופן כמו בחול וא"כ ע"כ לומר נמי כן בהך דשלא יהא דיבורך כו' דלא משמע כלל אהפרש בין רבוי למיעוט אלא היינו שלא יהא באותו האופן כבחול וכפרש"י והכי משמע כולא סוגיא דפ' שואל (ק"נ א) דכלהו ענייני דיבור דמייתי התם הם ענייני דבור בחפצים ועסקים ממש ע"ש לא רק רבוי דיבור ולהכי נמי אמר התם מ"ט דריב"ק דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר ולמה לי' לאתויי גם ממצוא חפצך והכי הול"ל דכתיב ודבר דבר דבור אסור כו' וכן פריך התם ודיבור מי אסו' מכמה מימרות דשרי דיבור בכמה ענינים ועסקים ומשני עלה א"ק ממצוא חפצך ודבר דבר חפציך אסורים חפצי שמים מותרים. משמע פשטי' להדיא דהודבר דבר קאי רק אממצוא חפצך ור"ל הדיבור בחפצים ועסקים ואשר הקשה ר"ת על פרש"י דהא כבר נפקא לי' מממצוא חפצך בעניותי הא לק"מ דאי לא ודבר דבר לא הוה מפקינן איסור ממצוא חפצך רק מעשה חפצים ממש וכדציין רש"י התם עלה הברייתא דעירובין (ל"ח ב') לא יטייל אדם לסוף שדהו בשבת לידע מה היא צריכה אחר השבת ומודבר דבר נפקא דאפי' דבור בעניני חפציך אסורין והיינו כגון מקח וממכר וחשבונות כפרש"י שזה אסור מדינא והך דויקרא רבה שהביאו התוס' וד' הירושלמי שהביאו שבקושי התירו שאילת שלום בשבת נראה דפליג אתלמודא דידן:

סימן טו

שאלה מה שאנו נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח אב עד התענית אם יש לזה סמך מן הש"ס:

תשובה בטור וב"י סי' תנ"א הביא ד' המרדכי בריש מ"ק בשם הרשב"ט [ובדפוסים שלנו הוא במס' תענית ריש ה' ת"ב] בשם הירושלמי בפ' מקום שנהגו [וכ"ה גם בירושלמי תענית פ"א ריש ה"ו] א"ר זעירא נשיא דנהיגין דלא למישתי מן דאב עליל מנהגא וכ' שיש גורסין דלא למשתי חמרא ולמיכל בשרא וכ' הטור שמחמת גירסא זו נתפשט מנהג

זה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח עד התענית אבל ר"כ גאון לא גריס חמרא אלא עמרא ופי' מלשון בשתי או בערב ונוראות נפלאתי ע"ז דהא בירושלמי שם ושם אמר הטעם ע"ז שבו פסקה אבן שתי' מ"ט כי השתות יהרסון ומה שייך זה לאכילת בשר ושתיית יין והב"י גופי' הביא שם אח"ז בסמוך דברי הירושלמי אלו וטעמו [ואולי הי"ג לא היו גורסין דברים אלו בירושלמי] ולגירסתינו הרי מוכח מזה בבירור פירושו דהר"נ גאון. ותו דלגירסת חמרא ובשרא מ"ש דנקט נשי ואדרבה מצינו בש"ס דאפי' ביו"ט דזמן שמחה אין דרכן של נשים ביין כדאי' בפ' ערבי פסחים (ק"ט א') ת"ר חייב אדם לשמח בניו וב"ב ברגל וכו' במה משמחן ביין רי"א אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין ובא"י בכלי פשתן המגוהצין וכ"כ הרמב"ם בפ"י מה' יו"ט הי"ח ונראה ודאי מד' הרמב"ם דר"י הכא לפרושי ד' ת"ק אתא דמיירי רק באנשים וכן ריב"ב בברייתא שם דאמר עכשיו שאין בהמ"ק קיים אין שמחה אלא ביין קאי ודאי אאנשים אבל לגירסת עמרא ניחא שפיר מה דנקט נשים שזה חיוב מלאכתן לבעליהן כדא' בכתובות פ' אע"פ (נ"ט ב') שאפי' הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר והלכה בזה כר"א כמש"ש (ס"א ב') אלא נראה שרש המנהג ממה שאמר במתני' משנכנס אב ממעטין בשמחה ואשכחן בקרא ויין ישמח וגו' ובזמן שבהמ"ק הי' קיים אין שמחה אלא בבשר וגם עכשיו עכ"פ קצת שמחה איתא גם בבשר ובסעודה המפסקת אסרה מתני' בשר ויין לכן הוסיפו על עצמם להחמיר בזה מר"ח אב שממעטין מאז בשמחה וכבר קבלו אבותינו כך בכל מדינות אלו ופורץ גדר וגו' ובביאורי הגר"א ז"ל ס"ק ל"ט כתב שעיקר הטעם הוא ממ"ש בספ"ג דב"ב תניא אר"י בן אלישע מיום שחרב וכו' ע"ש:

סימן טז

ישוב נכון לדברי הרמב"ם ז"ל ריש פ"ה מה' עבודת יוה"כ וביאור סוגית הש"ס במס' יומא (ס' עא):

ע' רמב"ם ריש פ"ה מה' עבודת יוה"כ ובכ"מ ולח"מ שם בה"א ובה"ח וע' במתני' יומא (ס' א') כל מעשה יוה"כ כו' ובגמ' שם ת"ר וכו' וכל הסוגיא עד שם בע"ב א"ר חנינא וכו' וע' רש"י בגמ' ד"ה מבפנים וד"ה בבגדי לבן מבחוץ והנה מה שהקשה הלח"מ שם ממאי דמפרשינן בגמ' טעמי דר' יהודה מאחת בשנה מקום שמתכפרין בו אחת בשנה יש ליישבה דהא כאן כ' אחת בשנה יכפר עליו ור' יהודה לטעמי' דסבירא לי' לעיל (מ' ריש ע"ב) בברייתא דכ"מ דכתיב כפרה היינו כפרת דמים וא"כ גם כאן ר"ל כפרת דמים אחת בשנה שכל השנה היתה כפרת דמים על המזבח החיצון שבעזרה וביוה"כ

הי' כל הכפרת דמים לפני ולפנים ובהיכל על הפרוכת ועל מזבח הפנימי שבהיכל ואע"ג דגם פר העלם דבר ופר כהן משיח ושעירי עבודת כוכבים הי' ג"כ נזרק דמן בהיכל על הפרוכת ועל מזבח הפנימי כדתנן בר"פ איזהו מקומן וכמפורש בקרא עכ"ז לא הי' כפרת דמים של חובה והכא הא כ' והיתה לכם וגו' לכפר וגו' אחת בשנה לשון ציווי וחובה ותו משום דמצינו זה הלשון ג"כ במזבח הפנימי בס"פ תצוה וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכיפורים אחת בשנה יכפר עליו וגו' אמנם קו' הלח"מ מסוגיא דפ' ב"ש (מ' א') ודאי קושיא אלימתא היא ולענ"ד יש להקשות עוד מסוגי' דמכילתין לעיל (מ' א') דאמרי' לא דאקדים מתנות דפר במזבח מקמי מתנות דשעיר בהיכל ור' יהודה היא דאמר דברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ לא מעכבי הרי להדיא דהיכל נקרא חוץ לענין זה ולא מעכבי סדרן לר"י אפי' דברים הנעשים בו בבגדי לבן וכן יש להקשות עוד לענ"ד על פי' זה ממ"ש שם הש"ס עלה והא במתנות שבפנים קתני אלמא דסבירא לי' לסתמא דהש"ס בפשיטות דלישנא דבפנים היינו קה"ק דוקא וא"כ ע"כ דגם מה שאמר ר' יהודה אימתי בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים היינו קה"ק בלבד וכן קשה על פי' זה קו' הלח"מ שהקשה בה"ח ע"ש אך קושייתו זאת שבה"ח הי' נראה לתרץ ע"פ גי' הילקוט במכילתין כאן בברייתא [כרשום בגליון כאן] דר' יהודה א"ל ר' נחמי' וכו' ולכאורה גי' זו תמוה מאד כדמוכח כולא סוגי' דכאן אמנם באמת נ"ל סוגי' זו ואומר דאדרבה דפשטי' דסוגי' זו מוכחת כגי' זאת והיא היתה גי' הרמב"ם ומאי דקא' ר' יהודה לר' נחמי' אי מעכבי מעכבי ואי לא מעכבי לא מעכבי פירושו אי שפיכת שירים מעכבי עיקרן א"כ סדרן נמי מעכב ואי עיקרן לא מעכבי סדרן נמי לא מעכב וא"כ ממ"נ א"א למדרש חד מהני תרי מיעוטי להך מלתא דלא מעכב סדרן דאי עיקר שיריים מעכב א"כ ע"כ דסדרן נמי מעכב דקאי עתה חקה גם עלי' לר' נחמי' דסבירא לי' דקאי חקה לעכב גם אדברים הנעשים בבגדי לבן מבחוץ ואי לא מעכבי עיקרן הרי כ"ש דסדרן לא מעכב וא"כ הא לא צריך קרא להכי דלא מעכב סדרן **(הגה"ה ואין להקשות ע"ז ממ"ש בד' (מ' א') ואבע"א לעולם ר"י היא ונהי דבסדרא לא מעכבא הגרלה מיהא מעכבא וכן ממ"ש בפ' ב"ש (מ' א') לא נצרכא אלא לר"י וכו' אימא מדכסדרן לא מעכבי הזאות נמי לא מעכבי קמ"ל הרי דלר"י גופי' אמרינן דיש דברי' דעיקרן מעכבי וסדרן לא מעכב הא לא תברא דבהגרל' הטעם דעיקרו מעכב הוא משום דתנא בי' קרא אשר עלה אשר עלה תרי זימני כמ"ש שם ע"ש וכן בפ' ב"ש שם ג"כ הטעם משום דכתיב הקישא לפר ע"ש. ואדרב' מהת' מוכח כפירושנו מדאמ' שם להדיא דאי לאו הקישא דלפר הו"א לקושטא דמלתא מדכסדרן לא מעכב עיקר ההזאות נמי לא מעכבי:)** ותליא הך דינא אי שפיכת שיריים מעכבי אי לא

מעכבי בדרשת המקרא וכלה מכפר איך דרשינן לי' כמ"ש בברייתא דמייתי ע"ז וז"ש כדתניא וכו' ור"ל איך דרשינן הקרא וכלה מכפר ולכן אמר ר"י בל' אי מעכבי וכו' ואי לא מעכבי וכו' משו' דמלישנא דר' נחמי' דאמר לי' לר"י מפני מה לא נאמר וכו' מ' דלא הוה פשיטא לי' לר"נ בבירור איך דרשינן להך קרא ודפריך ומי אמר ר' יוחנן הכי וכו' ר"ל דמדמפרש ר' יוחנן טעמי' דר"נ דחד למעוטי שיריים דלא מעכבי וא"כ ע"כ לומר דסבירא לי' לר"נ דעיקר שיריים נמי לא מעכב וכמש"ל אלא דסבירא לי' דמהך מיעוטא הוא דשמעינן לי' בעלמא דלא מעכבי [ור"י דפריך לר' נחמי' אי לא מעכבי וכו' ר"ל ג"כ אדרשת וכלה מכפר דאי דרשת לי' אם כיפר וכו' ושיריים לא מעכבי א"כ כ"ש דסדרן לא מעכב ולא צריך הך קרא מיעוטא להא] ע"ז פריך והאר"י תנא ר"נ כדברי האומר שיריים מעכבי מעתה מיושב שפיר גם קו' הלח"מ שבהל"ח על דעת הרמב"ם אמנם קושיתו מפ' ב"ש הנ"ל וקושייתנו הנ"ל עדיין נשארים במקומן לדעת הרמב"ם. והנה הלח"מ משבש מחמת קושייתו הנ"ל הגי' בד' הרמב"ם וגורס לפנים מן ההיכל אבל קשה מאוד לשבש כ"כ הגירסא ותו דהא בכל הפרק ד' שם ובפ"ה כל מקום שמדבר הרמב"ם על קה"ק לבד כ' בפירוש בקדש הקדשים ע"ש ושם ותו דאכתי תקשי קושייתו דלהח"מ שם מסוגיין (דף ס"א א) וממ"ש הרמב"ם שם בה"ד בהקדים דם השעיר לדם הפר במתנות שבהיכל דיחזור ויזה מדם השעיר אחר כך ומה שתירץ שם הלח"מ ע"ז ע"ש הוא דחוק מאד דמנ"ל להרמב"ם לחלק כן ועוד דמי לא עסקינן דהקדים דם השעיר ואח"כ דם הפר ונשפך אח"כ דם השעיר ומתני' סתמא קתני דיחזור ויזה מדם השעיר ומשמע דאפי' אם נשפך דם השעיר יחזור ויביא שעיר אחר ויזה מדמו וכדקתני במתני' בתר הכי נשפך הדם וכו' ולא הוה חולין בעזרה וע"כ היינו משום דמעכב סדרן לזאת נ"ל בס"ד לקיים גירסת ספרי הרמב"ם דילן רק להוסיף בלשונו אות ו' אחת שהוא שיבוש קל המצוי מאד להשמט בדפוס וכצ"ל בפנים ובהיכל וכעין הלשון שבמתני' ואם עד וכו' שבפנים יחזור וכו' מבפנים וכן בהיכל וגם יתורצו בס"ד כל הקושיות הנ"ל לאמיתן והוא דהרמב"ם פסק כאן כר' נחמי' נגד ר' יהודה הגם דר' יהודה הוא מארי דתלמודא טפי מר' נחמי' [ולכאורה הי' נראה לומר הטעם בפשיטות משום דנקיט לחומרא אמנם באמת האליתא חומרא דאתי לידי קולא הוא לענין חולין בעזרה [הגה"ה מבן המחבר אולי יהי' מוכח מזה דס"ל להרמב"ם דחולין בעזרה הוא רק מדרבנן ערפ"ב מה' שחיטה ודלא כהכ"מ שם ודו"ק] משום דכללא הוא דסתם במתני' ומחלוקת בבריי' הלכה כסתם מתני' ומתני' ע"כ כר' נחמי' אתיא דאי כר' יהודה ור"י ע"כ ס"ל דהיכל כלחוץ כדמוכח מסוגי' דמכילתין (מ' ע"א) ומסוגי' דפ' ב"ש (מ' ע"א) הנ"ל כמש"ל ומתני' מי לא עסקינן וכו' וכנ"ל ועולא הא

אוקמה במכילתין (ס"א ריש ע"א) אמתנות שבהיכל ותו דבהדיא קתני במתני' וכן בהיכל ומי לא עסקינן וכו' וכנ"ל הרי מוכח דמתניתין סבר דדברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ דהיינו בהיכל נמי מעכב סדרן וכר' נחמי' ועוד על כרחך מ"ש במתניתין כל מעשה יוה"כ האמור על הסדר אין הכוונה אסדר המקראות שיעשם כפי הסדר שנאמרו בהמקראות דוקא דהא אדרבה אמרינן לקמן בברייתא (דף ע"א א) דפסוק ובא אהרן אל אהל מועד להוצאת כף ומחתה לא נאמר על הסדר. ותו דאי אסדר המקראות קאי מתני' גם כר' נחמי' לא אתיא דהא בסדר המקראות שם כתיב גם אילו ואיל העם שנעשים בבגדי זהב בחוץ והם ג"כ מעשה יוה"כ דהא לא היו קרבים אלא ביוה"כ ובהו הא גם ר' נחמי' ס"ל דסדרן לא מעכבי ותו דאי אקרא קאי מתניתין מפני מה הכניס מסדר המשנה דברים אלו כאן אחר המתנות דמים הי' לו להמתין מלקבעה עד לקמן בפ' בא לו כה"ג בדף (ע' א') אחר דין הוצאת כף ומחתה אלא ודאי דמתניתין קאי אמה שנשנה בהמשניות כולם כסדר קודם למשנה זו וכן פרש"י במתניתין וא"כ מדקבע מסדר המשנה דברים אלו כאן ולא לעיל בפ' הוציאו לו במתני' (נ"ג ב) בין מתנות בין הבדים שבקה"ק למתנות שעל הפרוכת בהיכל מוכח מינה על כרחך דס"ל למתניתין כר' נחמי' ולכן פסק הרמב"ם ז"ל כר' נחמי' ויתורצו בזה כל הקושיות הנ"ל:

סימן יז

ישוב לקו' הפר"ח ריש ה' חנוכה

הפר"ח בריש ה' חנוכה הקשה לדעת הרמב"ם בפ"ג מה' חנוכה שכ' שהנצחון הי' ביום כ"ה כסלו א"כ איך אנו מדליקין בליל כ"ה הוה לן להתחיל להדליק בליל כ"ו ותירץ די"ל עם מה דמקשים שז' לילות הו"ל להדליק שכך הי' הנס ובהכי ניחא דלילה ראשון הוא משום הנצחון והז' לילות אחרות הוא משום הנס עכ"ל ודבריו תמוהים דהא לדעת הרמב"ם הי' החחלת הדלקת השמן במקדש מליל כ"ו אחר הנצחון ומאז דלק ח' ימים וא"כ ט' ימים הוה לן למיעבד חנוכה ואי משום שהנס לא הי' רק בשבע לילות א"כ הי' לנו לעשות יו"ט ביום כ"ה ולהתחיל הדלקת הנרות מליל כ"ז ויום כ"ו שבינתים יהי' חול לפי שהוא יום ראשון מהדלקת השמן שבמקדש שלא הי' בו נס כלל ויש ליישב דבריו בדוחק גדול:

ובעיקר קושייתנו על הרמב"ם דהוה לן למיעבד ט' ימים חנוכה י"ל עפ"י מה שהקשה הפר"ח שם על התירוץ השני והג' של הב"י ד"ה והטעם כו' על הקושיא דהא לא הי' הנס רק ז' לילות ע"ש דלפי"ז תקשה דא"כ לא הי' ניכר שום נס בלילה אחרון ע"ש. ואמינא אנא דבזה יתיישבו ד' הרמב"ם הנ"ל דס"ל כתירוץ הא' וב' של הב"י וא"כ להכי אנו

עושין רק ח' ימים ולא ט' יום א' מחמת הנצחון וז' ימים שלאחריו מחמת נס השמן אבל יום הט' מיום הנצחון שהוא יום ח' מהתחלת הדלקת השמן לא הי' בו שום נס ומשום דנס השמן היו ז' ימים והנצחון יום אחד לכן לא חלקו ביניהם ותקנו להדליק גם בליל א' ועל הב"י גופי' יש לתרץ קושיית הפר"ח עליו עם מה דמקשי הכא הפר"ח גופי' מפני מה לא קבעו חנוכה ט' ימים משום ספיקא דיומא ע"ש מה שתירץ ולענ"ד י"ל דחדא מתרצי בחבירתה דבאמת בליל ח' לא הי' נס רק משום ספיקא דיומא עבדינן לה אבל להרמב"ם אאל"כ דא"כ תקשי או דהוה לן למיעבד לפי"ז ט' ימים יום כ"ה משום הנצחון ומכ"ו ואילך ח' ימים משום ספיקא דיומא כיון דהתחלת ההדלקה לדידי' הי' מליל כ"ו או דהוה לן להתחיל החי ימים מליל כ"ו לכן ע"כ צ"ל להרמב"ם כמש"ל.

אמנם באמת עיקר קושי' הפר"ח משני תירוצים האחרונים דהב"י דהא בליל ח' לא הי' נס לק"מ לפענ"ד דהא דנשאר הפך מלא כבתחילה בליל ז' אחר שנתנו השמן בנרות הלא הי' לצורך ליל ח' משא"כ ליל א' שפיר הקשה דלא הי' בו שום נס כלל ומ"מ להרמב"ם ז"ל מסתבר לי' דלא מקרי נס בליל ח' כיון שבעצומו של לילה זו לא הי' נס בפ"ע:

גם י"ל דמ"ש הרמב"ם וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום כ"ה בחדש כסלו הי' ר"ל שכ"ה בכסלו הי' אחר גמר הנצחון והאיבוד או דר"ל בתחילת ליל כ"ה בכסלו ולולי דמסתפינא הייתי אומר דט"ס הוא ברמב"ם וצ"ל כ"ד בכסלו:

ומה שתירץ הפר"ח דלכן לא עבדינן ספיקא דיומא משום דהוי מידי דרבנן לא אטרחום רבנן לכאורה לא משמע כן במרדכי רפ"ק דמגילה סי' תשע"ה. לענין מה שאין קורין המגילה בי"ד וט"ו משום ספיקא דיומא ודחק שם הרבה בזה ולא תירץ בפשיטות משום דהוה דרבנן אלא שיש לחלק בין מגילה דהוי דברי קבלה לנ"ח אמנם הכלבו כ' באמת גם שם הטעם כהפר"ח כאן וע' טורי אבן ר"ה (י"ח א') ד"ה בזמן כו'.

סליק חלק אורח חיים

יורה דעה

סימן א

נשאלת ממורה א' וז"ל עובדא אירע בקהילה הסמוך לעירנו שהשו"ב דשם נתפס שעבר על ח' חכירת הבשר. ואכל בלא תשלומין להחוכר. גם גנב מעות מהחכירה ופסקו לו העברה וקבלת ד"ח ואח"כ השיבוהו לאומנתו כי אחיו שלא הגיע להוראה מינוהו בעלי משפחתו למו"ץ שלא ברצון טובי העיר ואחיו השו"ב אחר שהחזירוהו לאומנתו שחט

עשרה בר אווזות ונבדקו שלשה מהם ושלחו אלי אחת מהם והטרפתי'. כי הי' רק מיעוט הקנה שחוט והוושט לא נשחט כלל:

ובשנים האחרים יש עדים שבאחת נשחט רק מיעוט הקנה ובשני' הוושט לא נשחט כלל ובקנה הי' ספק אם נשחט רובו ושאלתי להשו"ב ע"ז ואמר לי כי בדק כולם והי' שחוט רוב הקנה ומאשר הבעה"ב הוא שונא לאחי עשתה זאת זוגתו באחרות להקניטני. אך יש עדים שהן הן הב"א ששחט רק מאשר בעלי משפחתו הם אלמים נגבו שלא בפניו ושלחו להמורים ד"ק באריסאוו ופסלו את השו"ב עד שיעמוד בפני מורים מובהקים וגם הבשר שנשחט על ידו מעת קלקלתו הם בחזקת ספק טריפה. ועכ"ז עמד אחיו המ"ץ ומשפחתם וצוה לו לשחוט ונסעתי אנכי לשם ואסרתי (א) דכיון שלא בדק בסימנים לאח"ש ה"ה נבלה לרוה"פ (ב') כיון שהוציא טריפה מתח"י אפי' רק פ"א מעבירין אותו אם יש עדים ע"ז כמ"ש הש"ך בסי' ב' וגם לד' הפר"ח בסי' א' וקי"ט דבפעם ראשון וב' אין מעבירין אותו:

עכ"פ בעי' העברה על איזה זמן וקד"ח ואחרי שאנו דנין כעת על הבשר לא בעי' גביית העדות בפניו דוקא ע"כ. ישיבני מעכ"ת בזה בהקדם. כי בני עירי נוסעים כל יום לשם ושואלים אותי אם מותרים לאכול שם:

תשובה הנה מ"ש רומע"ל טעמו ונימוקו וז"ל הא' ודאי דלא בדק בסימנים לאח"ש וסבירא לי' לרוה"פ שהיא נבלה עכ"ל שלא בדקדוק כ' כן אגב שיטפי' דלא ידענא מאן נינהו מיעוט הפוסקים דלא סברי הכי חפשתי ולא מצאתי מי שיפסוק כר"א בן אנטיגנוס משום ר"א בר"י (חולין ט' א') דטריפה הוה ולא נבלה רק במרדכי ריש חולין וגם מאי נ"מ לענין כשרות השוחט בזה דא"נ טריפה הוה הרי הוציא טריפה מתח"י [כפי האמת לדינא כמשי"ת להלן בס"ד] ואולי כוונתו דלרוה"פ סבירא להו שהיא נבלה ודאי דאורייתא ולא דרבנן שהוא מחלוקת הרמב"ם והתוס' שם וגם בהרמב"ם גופי' פליגי האחרונים ז"ל בכוונתו אמנם עדיין לא ידענא מאי נ"מ בזה לענין הכשר השוחט וכמ"ש גם א"צ בנ"ד לאיסורא דעבר אתקנתא דרבנן דלא בדק בסימנים (לדעת התוס' ולדסברי הכי בדעת הרמב"ם) ואפי' להסוברים שהוא דאורייתא ג"כ לא הי' צריך להזכיר איסורא דלא בדק בסימנים אשר יש מקום לדון דאם שחט אחד בפנינו וראינו שלא בדק בסימנים לאח"ש. וגם לא ראם בשעת שחיטה אם נשחטו כהוגן ואמר השוחט לנו שהשחיטה כשירה והלך לו. וקודם זמן חשש התרחבות החתך (המבואר באחרונים) בדקנו הסימנים ונמצאו שחוטין רובן וכ"ש כולן (עש"ך ואחרונים) הגם דודאי השוחט פשע במזיד שלא בדקן והלך לו ולא ידע אם נבדוק אנן עכ"ז יש מקום לומר דלא מקרי הוציא טריפה מתח"י

כיון שנמצא שחוט יפה ולא עבר אלא אתקנתא דרבנן שיבדוק דוקא או יראה להדיא וכדמוכח מד' התוס' שם ד"ה ואסורה באכילה דאפי' להמתניתא דהיא נבלה הוא רק מדרבנן דהחמירו לה הלא בנ"ד כפי שכותב כבודו הרי כבודו ואחרים עמו ראו בעליל בשני אווזים שלא הי' רק מיעוט הקנה שחוט ואי דכ' כן אפי' לדבריו דהשוחט שאמר ששחט כולן כהוגן והמקולקלין בשחיטה אחרינא נינהו הלא לדבריו הא אמר בפירוש שגם בדקם תיכף אחר השחיטה כדין כמ"ש כבודו בעצמו בשמו זה כתבתי רק שכבודו לא הי' צריך לזה בנ"ד. אבל באמת להלכה ברור לפענ"ד דגם אם בדקנום תיכף להליכת השוחט מלפנינו ונמצא שחוט כהוגן עכ"ז מקרי הוציא טריפה מתח"י אפי' לפמ"ש התוס' דהוי רק חומרא דרבנן הגם דבנ"ד א"צ לזה כנ"ל אך הואיל ואתא לידן הך דינא נבארהו קצת כפי ענ"ד הקלושה בא"י למדני חקיך:

א הנה לכאורה דמיא הך לדין טבח דלא סר סכינו קמי' חכם לדינא דהש"ס (שם י"ח א') בימיהם דגם בנמצאת יפה עכ"פ משמתי' לי' לכו"ע וא"כ יהא תליא הך בפלוגתייהו דרש"י והר"ן ז"ל עם הרמב"ם ז"ל התם בטעמא דמלתא דלרש"י והר"ן ז"ל דס"ל התם טעם השמתא משום כבוד החכם לחוד א"כ הכא לכאו' גם לא משמתינן לי' ולהרמב"ם שכ' בפ"א מה"ש הכ"ו הטעם לפי שיסמוך על עצמו פעם אחרת ותהי' פגומה וישחוט בה א"כ ה"נ אפי' אם אמר השוחט ברי לי והרגשתי בדרך שחיטתי ששחטתי רובם ובדקנו ונמצא כדבריו אפ"ה ודאי דמשמתי' לי' מזה הטעם עצמו כדהתם שמא יסמוך פעם אחרת על הרגשתו והשערתו לבד ולא יבדקם ובאמת לא ישחוט רוב:

והגם שלכאורה דעת הרמב"ם בזה תמוהין דשבק טעמא דר' יוחנן דבש"ס וכ' טעם אחר מדעתו וכבר עמדו בזה הש"ך בסי' י"ח סקכ"ח וע' לח"מ שם וכו"פ מ"ש בזה שינויי דחיקי ורחיקי בכוונתו והנלפענ"ד פשוט בירור כוונתו ואדרבה אמינא שפירושו הוא המחוור לפי פשטי' דהש"ס. דאי כפירושם דכל עיקרא דמלתא משום כבוד החכם לחוד נגעו בה לפי"ז גם טבח חכם אם יש בעיר חכם גדול ממנו ודאי דחייב להראות לו סכינו וא"כ אמאי נקיט הש"ס סתמא כדי ביקור טבח חכם וערש"י שם שפי' באמת ואין מופלא בעיר ממנו ולשיטתו אזיל אבל להרמב"ם הי' נראה זה דחוק לפר כן. דהש"ס סתמא נקיט. וא"כ אכתי קשה דנתת דבריך לשיעורין וגם הי' נראה לו דוחק שנחייב שמתא רק על שב ואל תעשה אע"ג דלא זלזלו בדברים ולא עביד לי' מידי (ע' לח"מ שם) [הגם דאשכחן לכאורה כה"ג גבי סבי דנזוניא בפ"ק דקדושין (כ"ה א) דעת לנבון נקל החילוק שביניהם] וזה ודאי דלא דמי למ"ש מהרי"ק בשרש א' שהביא הב"י ביו"ד ססי' של"ד ובהגהת הש"ע שם סמ"ה דהתם בביזוהו בדברים אלא שמתרץ עצמו שלא היתה כוונתו

לבזותו אלא לד"א ע"ז הביא ראי' מעובדא דנדרים (נ' ב') זוטא ורב כריסי' וכו' שאם יש אומדנות המוכיחות שכיון לבזות חייב נידוי וביותר קשה באמת לפענ"ד לדעת רש"י והר"ן שרבא ב"ח שם דשמתי' ועברי' ואכריז אבישרי' דההוא טבחא ולא בדק סכיני' כלל אולי תמצא יפה. ע"כ משום דס"ל דגם בנמצאת יפה דינא הכי וערש"י שם ואי משום כבוד החכם לחוד לכל היותר תסגי בשמתא לחוד בנמצאת יפה. ודוחק לומר דבאמת פליג רבא ב"ח אר' יוחנן וס"ל הטעם משום חשש לכן מכל הלין טעמי הי' נ"ל להרמב"ם דוודאי דעיקרא דמלתא הוא משום דלא הימנוהו רבנן לסתם טבחים על בדיקת הסכין דהא דרוב מצויים א"ש מומחין ומוחזקין הן הוא רק בענין דיני שחיטה ואימון ידים שלא יתעלף אבל לענין בדיקת הסכין שצריך זהירות יתירה וישוב הדעת וי"ש לא הימנוהו רבנן ולא אמרי' בזה ע"א נאמן באיסורין [אם לא שאוכל בעצמו דאז אמרי' דאינו חשוד לאכול נבלה ע' בהג"א פ"ק דחולין בסי' י"ד בד"ה וכ"כ בא"ז] וכעין שאמרו בבריי' בפ' התכלת (מ"ב סוף ע"ב) בתכלת ותפילין דאין ניקחין אלא מן המומחה ערש"י ותוס' שם ורא"ש שם ובתוס' פ"ג דע"ג וכן קרבי דגים (ע"ג מ' א') שהטעם משום דבהו בעי זהירות או בקיאות יתירתא וכן במכילתין ר"פ ג"ה דלר"מ אין הטבחים נאמנים על ג"ה משום דס"ל דבעי חטיטה ואיכא טרחא יתירתא [וללר"ק דהתם (צ"ג ב') א"ש בפשיטות וגם לאיכא דמתני דהתם י"ל ג"כ דחטיטה דגיד לא הוי טירחותא כ"כ ע"ש] וא"כ ה"ה וכ"ש בענין בדיקת הסכין דבעי זהירות ובקיאות יתירתא טפי וגם אית בי' טורח לא הימנוהו רבנן לסתם טבחים אלא דמשום הא לחוד הוה סגי שיראה סכינו לאדם כשר הבקי בהרגשת הסכין וזהיר וזריז במצות אמנם כיון דהצריכוהו להראות סכינו לאחר דוקא משום חלוקת כבוד לחכם אצרכוהו רבנן שיראהו לחכם דוקא ולא לסתם אדם כשר וי"ש וז"ש ר' יוחנן לא אמרו להראות סכין לחכם דווקא ולא לסתם אדם כשר אלא מפני כבודו של חכם ולכן אי לא סר סכיני' ק"ח וסמך על עצמו לבד משמתינן לי' אפי' נמצאת יפה משום שמא יסמוך על עצמו פעם אחרת ותהי' פגומה כי לא הימנוהו רבנן ע"ז ורבא ב"ח סבירא לי' דהוי כחשוד לאותו דבר כיון דלא הימנוהו ועבר ובדק לעצמו ובפרט דאית בי' טורח רב חיישי' לה טפי שלא יטריח עצמו גם מכאן ולהבא לכן אחמור בה טפי ולכן אם הטבח בעצמו חכם שבקי הטיב בבדיקת הסכין וזהיר טובא במצות לא צריך כלל להראות סכיני' גם אפי' למופלא ממנו כיון דלא שייך בי' עיקר הטעם דחסרון נאמנות הנ"ל ולכן אמר סתם כדי ביקור טבח חכם ויצא לנו מזה ג"כ דמנהגנו עתה שאין מראין סכין לחכם דלכאורה לטעם הרמב"ם קשה טובא דהא לא שייך לפי"ז לא טעם מחילת כבוד שכ' הרא"ש ולא טעם לפי שאין בזמנינו ת"ח שכ' האגודה (עש"ך שם וע' כו"פ

שדחק בזה) אבל לפמ"ש בס"ד אדרבה לטעם הרמב"ם א"ש טפי דלרש"י והר"נ הוא רק מסברת עצמנו דמשום דממנין אנשים זריזים וכו' ולכן מחלו להן החכמים כבודם אבל לדעת הרמב"ם לפמ"ש בכונתו הנה מנהגנו הוא ג"כ דין מפורש להדיא בש"ס ממ"ש כדי ביקור טבח חכם וכמש"ל וחכם שאמרו כאן ודאי ל"ד אלא ר"ל זהיר וזריז טובא ומשום דסתם חכם הוא זהיר וזריז במצות נקיט חכם:

ולכאורה יש להקשות לפי מ"ש בכוונת ד' הרמב"ם ז"ל מהא דאמרינן בפ' הדר (ס"ג א') צורבא מרבנן חזי לנפשי' דוקא אבל לצורך אחרים אסור כמ"ש רבינא שם אנא מזבין זבין ע"ש י"ל דהתם משו' כבוד רבו נגעו בה ומאי מהני ע"ז נאמנותו כיון דהוי אפקירו' נגד כבוד רבו ליטול כבוד לעצמו כמו בהוראה דהא ג"כ י"ל נאמנות ועכ"ז אסור לו להורות אלא שבהוראה אחמרו טפי דאפי' לנפשי' אסור גם נ"ל עוד לומר דהרמב"ם מפרש מ"ש צו"מ חזי לנפשי' לא כפי' רש"י שם שהוא גם שוחטה לעצמו אלא מפרש דלנפשי' היינו בהמה שלא לצורך אכילת עצמו אבל אחר שוחט וכן נראה מעובדא דרבינא דמייתי התם דמשמע ודאי דהאושפזיכנא הי' השוחט והראה סכינו לרבינא והי' סבור האושפזיכנא דהא דאמר רבא צו"מ חזי לנפשי' ר"ל רק לצורך אכילת עצמו ואפי' בבהמת חבירו. והודיעו רבינא דדוקא בבהמת עצמו דהצו"מ אמרה רבא אבל כשהצו"מ עצמו הוא השוחט באמת שא"צ להראות הסכין גם אפי' לרבו לדעת הרמב"ם לפמ"ש בס"ד אפי' אם הוא שוחט לצורך אחרים [ורבינא מסתמא לא הי' מכיר הטיב את האושפזיכנא אם הוא אדם כשר כראוי ולכן א"ל אמטיי' לרבא] ועובדא דר"א מהגרוניא ור"א ב"ת דאיקלעו לבי רב אחא ברי' דר"א דמייתי תו התם דא' ר"א לר"א ב"ת ור"א ברי' דר"א הכי א' רב צו"מ חזי לנפשי' ולכאורה לפי מ"ש בד' הרמב"ם הלא ר"א ברי' דר"א אפי' אי לא לנפשי' לא הי' צריך להראות סכינו כלל מעיקר הדין י"ל דר"א ברי' דר"א לא הוא עצמו הי' השוחט אלא אחר הי' השוחט ורש"י שפי' אהא דצו"מ חזי לנפשי' לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו לשיטתו אזיל בפירושו הנ"ל על מ"ש ר"י אלא מפני כבודו של חכם דמשום כבוד החכם לחוד הוא דנגעו בה ולפי זה ודאי דגם אם הצו"מ בעצמו שוחט אם שוחט שלא לצורך אכילת עצמו או שלא בבהמת עצמו וקונה הבשר בדמים מחוייב הוא להראות סכינו לרבו או לגדול ממנו וכפי' רש"י גופו אהא דכדי ביקור טבח חכם שכ' ואין מופלא בעיר ממנו וכמש"ל אך מה שהשמיט הרמב"ם ז"ל ולא כ' הך דינא דצו"מ חזי לנפשי' וגם מ"ש שם בסוגיא דהיכא דאתחילו בכבודו דהרב או דמופלג בחכמה וזקנה גם צו"מ אסור למיחזי אפי' לנפשי' ג"כ השמיטו הרמב"ם כל זה טעמא בעי והב"י ביו"ד סי' רמ"ב כ' הטעם שהשמיטו זה הרי"ף והרמב"ם משום דהאידנא לא נהגו להראות סכין לחכם

שחכמים מחלו על כבודם בזה עכ"ל הנה זה הטעם הוא מספיק קצת על הרי"ף לבד אבל לא על הרמב"ם דלפי טעמו הא ודאי דלא מהני וגם לא שייך כלל מחילת החכם ולפי מה שכתבנו כאן בתירוצנו הראשון דל"ק לפירושנו בכוונת הרמב"ם ממ"ש צו"מ חזי לנפשי' דוקא דהתם משום כבוד רבו אתינן עלה ודאי צ"ע למה השמיט הרמב"ם הך דינא והך דאתחילו בכבודו ודאיפלג והי"ל לכתבם בפ"ה מה' ת"ת שכ' שם כל דיני כיבוד ומורא רבו וגם לתירוצנו השני הנ"ל הגם דלפי זה מתיישב לכאורה טעם להשמטתו דינים אלו משום דהאידנא כבר הוקבע והונהג שממנים אנשים כשירים וזהירים במצות והם פטורים גם מעיקר הדין מלהראות סכינם לחכם וכמ"ש עכ"ז אין דעתי נוחה בזה לומר שמטעם זה השמיטם דמודעת דרכו ז"ל שמביא כל הדינים שהוזכרו בפירוש בתלמוד ותוספתות אפי' אם בטל הטעם שהוזכר בפירוש בתלמוד מחמת שכבר הוקבע המנהג באופן אחר אמנם הא מעתה ממילא לא קשה על פירושי הנ"ל בכוונת הרמב"ם ז"ל במה שכתב שמא יסמוך על עצמו פעם אחרת וכו' מהך דצו"מ חזי לנפשי' דוקא דאיך שיהי' טעמו של הרמב"ם בהשמטתו דינים אלו הא חזינן עכ"פ מדהשמיטם ע"כ דלא סבר לון ודחאם מהלכה:

אמנם לכאורה עומד לנגדי סוגיא מפורשת במכילתין (י' ב') דפריך עמ"ש שם רב כהנא מצריך בדיקותא בין כל חדא וחדא א"ה תבעי נמי בדיקת חכם ומשני עלה עד א' נאמן באיסורין ופריך א"ה מעיקרא נמי לא ומשני הא אר"י לא אמרו להראות כו' אלא מפני כבודו של חכם ולכאורה נסתר בזה כל דברי הנ"ל אך שבתי וראיתי דגם הא לא תברא והוא דהא כל עיקר דברינו דלא הימנוהו להטבח בזה הוא משום דצריך ישוב גדול וזהירות יתירה בבדיקת הסכין להרגיש בפגימה כל שהוא וכל דברינו הם אליבא דהרמב"ם ז"ל ליישב דבריו והנה הרמב"ם שפוסק בהדי' ששיעור הפגימה כ"ש אפי' היא קטנה ביותר ולא הזכיר כלל שיעור חגירת ציפורן כ' הב"י בכ"מ ובביתו על הטור. (וכ"ה דעת הטור גופי' בד' הרמב"ם) דס"ל ודאי דהני אמוראי (בד' י"ז) דבדקו בשמשא ובמיא ובלישנא ובבישרא ובשערי כלהו פליגי ארב חסדא דס"ל התם כדי חגירת ציפורן דוקא ופסק כהאמוראי הנ"ל ומעתה י"ל דרב חסדא הגם שא"א לומר דפליג לגמרי אמימרא דר' יוחנן דלא אמרו כו' אלא מפני כבודו של חכם משום דרב חסדא גופי' אמר התם (י"ז) מנין לבדיקת סכין מה"ת ופריך הש"ס עלה ומשני לחכם קאמרי' ופריך תו עלה והאר"י כו' ומשני מדרבנן כו' ולא משני דל"ל דר"י אמנם עכ"ז י"ל ברווחא דלרב חסדא כיון דס"ל דשיעור פגימה כדי חגירת ציפורן דוקא לא טריחא מלתא כולי האי והימנוהו רבנן עלה להטבחים ככל האיסורין דע"א נאמן ולדידי' ע"כ דהא דאר"י אלא מפני כבודו ש"ח

ר"ל כל עיקרא דמלתא שצריך להראותו לחכם הוא רק מפני כבודו של חכם לחוד והנה הסוגיא (דדף י') הנ"ל קאי התם אליבא דרב חסדא דפליג התם ארב הונא כדקאמר לא כר"ח ולאכשורי בתרייתא ולדידי' ודאי שפיר משני ע"א נאמן באיסורין וכן הא דמשני אמאי דפריך אי הכי מעיקרא נמי לא ומשני הא אר"י וכו' וכמש"ל:

ונראה שזה ג"כ דעת ר"ח שהביא הב"י בסי' א' שכ' המרדכי בפ' א"ט בשמו שצריך שיהא השוחט נאמן דלא חיישינן בי' שמא יאכיל נבלות וטריפות לישראל עכ"ל ר"ח וכ' המרדכי ע"ז שלא ידע מנין לו זה ור"ל דהא קי"ל דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא כדכ' הב"י ולפי מ"ש בדעת הרמב"ם י"ל שזה ג"כ דעת ר"ח וכוונתו דבסתם אדם חיישינן לכתחילה שמא לא יזהר כ"כ בענין בדיקת הסכין שצריך זהירות ובקיאות גדולה וישוב דעת וע' בד"מ שם כ' דמשמע במרדכי בפ"ק דטעמי' דר"ח הוא משום דבלא"ה אין עד אחד נאמן באיסורין ור"ל שדעת ר"ח הוא כד' הר"א ממיץ שהביא המרדכי בפ"ק דמשום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ואין עד אחד מהריקים נאמן בזה כמו בלא אתחזק איסורא דנאמן בזה עד אחד מי שהוא דומיא דשנים שהאמינה תורה מי שהן. לכן צריך שיהא השוחט ידוע לנאמן. ולענ"ד יש מקום לומר שדעת ר"ח הוא כמ"ש בדעת הרמב"ם:

ואין להקשות על מ"ש בדעת הרמב"ם דהא בהדיא אמר רבא דמומר אוכל נבלות לתיאבון הוא דבעינן דלבדוק לו אחר סכינו ואפי' למה דס"ל להרמב"ם דלאו דוקא מומר לנבלות אלא דה"ה במומר לשאר עבירות דינא הכי כמ"ש בפ"ד מה"ש הי"ד. עכ"ז הוא רק במומר דינא הכי אבל בסתם ישראל הא יהא מוכח מזה בפירוש דלא בעינן דלבדוק לו אחר סכינו ורבא גופי' הא סבר להך דינא דצריך להראות הסכין לחכם במכילתין (י"ח א') ובפ' הדר (ס"ג א') ולדעת רש"י והר"ן בפירושא דמימרא דר' יוחנן ודאי דלא קשה הך דהחילוק מבואר דבסתם ישראל דמשום כבוד החכם לחוד נגעו בה הרשות להחכם למחול על כבודו וכן אם אין שם חכם מותר לו לשחוט לכתחילה עפ"י בדיקתו לחוד אבל במומר דבעינן לבדוק לו סכינו מחמת ספק קלקול בשחיטה ממש לא מהני ולא שייך בזה מחילת החכם וכן אם אין מי שיבדוק לו סכינו אסור לסמוך על בדיקת המומר את הסכין ואסור אפי' דיעבד אם שחט ע"י בדיקתו ונאבד הסכין או ששיבר בו עצמות אחר השחיטה ונמצא פגום והוה ספק נבלה אבל לד' הרמב"ם לפמ"ש בכוונתו לכאו' קשה הך אבל באמת לק"מ דגם לדעת הרמב"ם ע"כ דבסתם ישראל ששחט ע"י בדיקתו את הסכין ונאבד הסכין או שיבר בו עצמות ונמצא פגום שחיטתו כשירה דיעבד כדמוכח מההיא דאבדו לו גדייו וכו' בבית מותר ופסק כן הרמב"ם בפ"ד מה"ש ה"ח ומ"ש הש"ס במכילתין (י"ח א') ול"פ כאן בנמצאת סכינו יפה ע"כ דלאו דוקא אלא ה"ה בנאבד הסכין

וא"א לבודקו כדמוכח להדיא מדין דאבדו לו גדייו ולא אתי אלא לאפוקי כשנבדק ולא נמצא יפה כדא' כאן בלא נמצאת וכו' [וממילא דשרי גם ליתן לו לכתחילה לשחוט ע"י בדיקת עצמו על סמך שיבדוק החכם את סכינו לאחר שחיטה] אבל מומר ששחט בלא בדיקת חכם או ישראל כשר את הסכין קודם שחיטה ונאבד הסכין או שיבר בו עצמות ונמצא פגום הרי שחיטתו ספק נבלה [וממילא דאסור ליתן לו לכתחילה לשחוט בבדיקת עצמו את הסכין על סמך שיבדוק חכם או ישראל כשר סכינו אחר השחיטה דדלמא משתלי ולא בדיק לי' וקאכיל איסורא]:

אמנם אכתי קשה טובא דהא אפי' מי שהוא פסול לעדות בעבירה של תורה [וכפי שפירשו דבריו הב"י והרמ"א והאחרונים ז"ל דהיינו כשעבר עלי' רק פ"א או ב"פ] רק שאינו מומר להעבירה [דהיינו בעבר עלי' ג"פ לפירושם] כ' הרמב"ם גופי' שם בה' ט"ו שמותר לו לשחוט בינו לבין עצמו אם הי' מומחה וכ' הב"י בסי' ב' דר"ל דאין צריך שיבדוק לו אחר סכינו כלל [וא"כ כ"ש דבסתם ישראל לא מצריך הרמב"ם שיבדוק לו אחר כלל הסכין תחילה] ולפמש"ל בכוונת ד' הרמב"ם ז"ל בהך דר"י דלא אמרו להראות סכין לחכם כו' דלאו משום כבודו של חכם נגעו בה אלא גם בנאמנות השוחט בהכשר השחיטה עצמה קשיא טובא וכי עדיף הפסול לעדות מסתם ישראל דאסור לשחוט בלי שיבדוק לו ישראל כשר וירא שמים עכ"פ סכינו תחילה אבל אי נימא דמפני כבודו של חכם לחוד אתינן עלה א"ש דמיירי במחל על כבודו או דליכא חכם אך כבר העיר הרב בעל תורה אור ודרך חיים בסי' ב' על דברי הב"י בביתו ובכ"מ שפירש דהרמב"ם מחלק בין עבר עלי' רק פעם א' או ב"פ לעבר ג' פעמים ונמשכו אחר פירושו זה האחרונים ז"ל כאלו הוא מפורש בד' הרמב"ם והרבה הרב הנ"ל להשיב זה מכח כמה קושיות וגמגומים שיש ע"ז ולפי פירושנו בס"ד בד' הרמב"ם בדין החיוב להראות הסכין לחכם עוד יקשה שד' הרמב"ם יסתרו ד' עצמו וכמש"ל גם יקשה לפי פירושם דהא הרמב"ם גופי' ספ"ו מה"ש פסק בשוחט בשבת וביוה"כ כאוקימתא דרב שם (י"ד) דבשוגג מיירי ור' יהודה היא הא במזיד שחיטתו פסולה וסתמא תני במתני' דמשמע דאפי' בפ"א והרמב"ם פי' כן והסביר דבריו בפי' המשנה שם וז"ל ואמר השוחט בשבת אם הי' שוגג ולפיכך שחיטתו כשרה ושמא תאמר ולמה לא תהא שחיטת מזיד בשבת כשרה הואיל ואינו מחלל שבת ואין שחיטתו פסולה אלא אחר גמר שחיטה ואם שחט אח"כ שחיטה שני' היא שתהיה אסורה דע שמשיתחיל לעשות חבורה בצוואר הבהמה הוא מחלל שבת קודם שישחוט שום דבר מן הווושט והגרגרת ואם תרצה לבאר יותר מזה תאמר בשעת שישחוט קצת הסימנים קודם שיגמור השחיטה הוא מחלל שבת ובשעה שיגמור השחיטה הוא פסול

הרי להדיא גדולה מזו ס"ל להרמב"ם דאפי' באותה שחיטה עצמה שעבר בה עבירה במזיד שחיטתו זו עצמה פסולה דלא כהתוס' שם (י"ד א') ע"ש אבל האמת הברור כמו שפי' הרב הנ"ל שם ותוכן דבריו דפסול לעדות היינו מומר לתיאבון ולא כ' הרמב"ם רק דמותר לו לשחוט בינו לבין עצמו. ר"ל בלא עומד ע"ג ולאפוקי מאלו הצדוקים כו' ומומר לעבודת כוכבים ולחלל שבתות בפרהסיא שכ' שם אח"ז אבל ודאי דצריך שיבדוק לו אחר דוקא את סכינו ע"ש שהסביר דבריו ודבריו נכונים בזה ומעתה קמה וגם נצבה פירושנו הנ"ל בד' הרמב"ם ז"ל בהא דלהראות הסכין לחכם בלא שום קושי' וגמגום כלל ואדרבה פירוש זה מוכרע ומוכרח בראיות ברורות בס"ד:

ובהכי מתיישב נמי טפי גם מה שהצריך הרמב"ם שיבדוק אחר את הסכין גם במומר לאחת משאר עבירות ומדסתם דבריו משמע ודאי דאפי' במומר לעבירה דלא חמיר לאינשי כאיסור נבלות והרי הלכה פסוקה במתני' ובגמ' בפ"ד דבכורות (ל' א') דהחשוד לדבר הקל אינו חשוד לדבר החמור לבני אדם ופסק כן הרמב"ם גופי' בפ"ח מה' שמיטה ויובל ולפמ"ש ניחא בפשיטות משום דבדיקת הסכין אית בי' טורח רב וזהירות יתירה וישוב דעת מאד משו"ה בעינן שיהא מוחזק לנאמן ואדם כשר כמ"ש ר"ח כנ"ל ונלמד במכ"ש מקנית תכלת ותפילין וקרבי דגים דאין ניקחין אלא מן המומחה וכן במכ"ש דניקור גיד הנשה דאין סתם טבחים נאמנים עליו כמש"ל וכמו שהוכחתי שם גם מסוגיא דמכילתין וזהו ברור בס"ד:

והואיל ואתא לידן הך סוגיא דמכילתין (יח א) בטבח דלא סר סכיניו' קמי' חכם אימא בי' מלתא דהנה הרא"ש ז"ל שם בסי' כ"ד תמה על הרי"ף שלא הביא הך דרבינא דהוא בתרא והב"י ז"ל בסי' י"ח כ' ע"ז וז"ל שהרי"ף מפרש כבעל העיטור דרבינא ס"ל דבנמצאת יפה פליגי דהיכא דלא נמצאת יפה לא אמר רבא דמכריזין דטריפה הוא דהא אפי' לעובד כוכבים לא מיזדבין וכו' וכיון דהפסד ממון דטבח הוא פסק להקל כל"ק עכ"ל ופליאה דעת ממני דבריו ז"ל בזה אמת דבלא נמצאת סכינו יפה לא נ"מ רק לענין הפסד ממון לחוד לענין מכירה לעובד כוכבים אך בנמצאת סכינו יפה הרי נ"מ גם לענין או"ה אי בשרי' טריפה ואסור באכילה או לא והו"ל לפי"ז לפסוק דנמצאת יפה ולא נמצאת יפה חד דינא אית להו ואין לומר דא"כ יהא דלא כמאן דכה"ג אשכחן טובא בש"ס דפסקו מסברת עצמן בחד מלתא מספיקא בממונא להקל ובאיסורא להחמיר וה"נ כיון דהוא משום דמספקינן במלתא דרבא ניזיל באיסורא לחומרא ובממונא לקולא ותו דהא רבא ב"ח ע"כ דבאמת הכי ס"ל כמ"ש בסמוך וגם עבד עובדא. והמע"מ תירץ משום דל"ק סתמא דהש"ס אמרו וכה"ג אשכחן בפ"ק דשבת גבי דברים האסורים סמוך למנחה.

ותירוצו יותר תמוה דאדרבה לפי דבריו הלא יסתרו ד' הרי"ף אהדדי דבסמוך למנחה פסק התם כראב"י נגד סתמא דהש"ס וכ"ש דהו"ל למפסק הכא כרבינא דהוא בתראה טפי וגם מארי דתלמודא טפי מראב"י והנלענ"ד פשוט דס"ל להרי"ף דרבינא וגם כל אינך אמוראי דהתם כולהו אליבא דרבא פליגי [וכ"נ להדיא ד' רש"י שם ד"ה ואכשרי ע'ש] וא"כ הרי מר זוטרא ורב אשי דאכשרו התם הטבח משום דנמצאת סכינו יפה פליגי ארבינא וס"ל ג"כ כל"ק דהש"ס ורבינא ורב אשי הלכה כר"א וכ"ש הכא דגם מ"ז וסתמא דהש"ס ס"ל הכי ובפרט מעשה רב וגם רבא ב"ח נמי ע"כ הכי ס"ל מדרק אכריז אבישרי' דטריפה הוא ולא בדק סכינו תחילה אולי לא תמצא יפה ויאסר למזבן גם לעובדי כוכבי' והרא"ש ס"ל דרבינ' לא לפרש מלתא דרבא אתי אלא לאיפלוגי עלי' בלא נמצאת סכינו יפה לחוד וא"כ ליכא דפליג עלי' דרבינא בהא רק רבא ב"ח (וסתמא דהש"ס רק מפרש מילתי' דרבא) אבל ודאי דאין לתמוה משום זה אהרי"ף שמפרש כמ"ש:

עוד אחת אזכיר בזה דהרמב"ם כ' שם בנמצאת פגומה מעבירין אותו ומנדין אותו ומכריזין כו' וכן סתמו כל הפוסקים והנה על הפוסקים לא קשיא מנ"ל הא דדלמא סבר רבא דרק מעבירין ומכריזין דלטעמייהו דהשמתא הוא מפני כבוד החכם לחוד א"כ כ"ש בנמצאת פגומה דלא יגרע כבוד החכם אבל לטעם הרמב"ם שם שכתבתי לעיל לכאורה מנ"ל הך וראיתי להלח"מ שם שכ' ע"ז וז"ל וסובר רבינו שרבא שאמר מעברינן לי' מוסיף ארב וכו' כלומר על הנידוי נוסף מעברי' לי' עכ"ל ויש להפליא עליו שלא מצא מקור לזה רק מסברא בעלמא והלא הוא מפורש במקומו דרבא ב"ח שמתי' ועברי' ואכריז אבישרי' וכו' וע"כ דס"ל כמש"ל דנמצאת יפה ונמצאת פגומה חד דינא אית להו וע' רש"י שם וא"כ הרי עכ"פ בנמצאת פגומה לא אשכחן מאן דפליג עלי' ולמה לנו לחלק השוין ולעשות מדנפשין פלוגתא חדשה ולומר דרבא ב"ח פליג ארבא בהך וכן בעובדא דפ' ז"ב (כ"ד א') גרסת הרי"ף והרא"ש שם שמתי' ר"נ ועברי' וכו' וכ"ה ע"כ גם גי' הרמב"ם. מדמנה בפ"י מה' ת"ת הי"ד טבח שיצא טריפה מתחי' בהכ"ד דברים שמנדין עליהם ומבואר בפוסקים ובת' הרשב"א ז"ל שנמצאת סכינו פגומה חד דינא אית לי' בכל עם דין דטבח שהוציא טריפה מתח"י ומטעם זה לא עמדתי על דעת הב"י ובסי' י"ח) שהשמיט דין דנמצאת פגומה ונראה דס"ל דגם בנמצאת פגומה לא קנסי' לי' אלא משום כבודו ש"ח רק דקנסינן לי' טפי מבנמצאת יפה וכן מוכח בבירור דעתו זאת ממש"ש טעם להטור שהשמיט תמיהת הרא"ש הנ"ל אהרי"ף דאפשר דכיון דבזה"ז אין נוהגין להראות סכין לחכם לא רצה להזכיר פרטי הדין וכו' עכ"ל ולכן השמיטו בש"ע ג"כ כנ"ל ולא הבינותי בעניי מה שייך נמצאת פגומה לכבוד החכם ומחילת כבודו גם דעת הרמ"א ז"ל לא זכיתי

להבין דהוא ז"ל כ' גם דין דנמצאת פגומה וכשיטתי' שכתב בד"מ שם בשם שחיטות ישנים בשם מהרא"ק על דין דנמצאת פגומה דאפי' האידנא דינא הכי הוא אך עדיין לא ידעתי מפני מה לא כ' רק דמנדין ומעבירין ולא כ' גם דמכריזין אבישרי':

ב נחזור לענייננו דאי נדמה דין דלא בדק בסימנים לאח"ש ובדקנום אנן ונמצאו שחוטים כהוגן לדין לא סר סכיני' קמי' חכם ונמצאת יפה יהא תליא לכאורה אי נשמתי' או לא בפלוגתייהו דרש"י והר"ן ז"ל עם הרמב"ם ז"ל בטעמי' ש"ד התם וכמש"ל אמנם באמת נראה דלא דמיין להדדי דאפי' לפרש"י והר"ן שם הכא גרע טפי דלא מבעי' אם לא בדקם והלך לו ולא אמר לנו כלום ובדקנום אח"כ ונמצאו שחוטים שפיר דמסתבר לפענ"ד דיש לו ודאי דין הוציא טריפה מתח"י דהא אי לא הוה בדקינן להו אנן או אם נאבדו או נחתכו קודם בדיקה ה"ה טריפה או נבלה לכל חד כדאי' לי' במכילתין (ט' א') וא"כ השוחט שלא בדקן והלך לו והניחם שנאכלהו על סמך שמסתמא בדקם הוא. הרי הוציא טריפה או נבלה מתח"י דהא לא ידע שנבדקם אנן אלא אפי' אם השוחט לפנינו ואומר הגם שלא בדקתים וגם לא ראיתים להדיא שחוטין כהוגן אבל עכ"ז ברי לי ששחטתים יפה דבזה מסתבר דהבשר כשר בודאי גם אם נאבדו או נחתכו הסימנים בלא בדיקה ודפליגי בלא בדקם אי טריפה הוי או נבלה היינו כשאין גם השוחט עצמו יודע כלל אם שחט רובן או דליתא קמן והסימנים נאבדו עכ"ז לא דמיא ללא סר סכיני' ק"ח דהתם לפירושם משום כבוד החכם לחוד נגעו בה. ולא שייך כלל לעיקר השחיט' ולה"נ אי מחל החכם ש"ד אבל הכא כיון דתקנו חכמים דאסור לו לסמוך בשום אופן על השערתו והרגשתו בעת השחיטה אלא מחוייב לבדוק או לראותן להדיא דוקא הגם דעכ"ז הבשר כשר כנ"ל אמנם הרי עכ"פ עבר בזדון על תקנת חכמים וה"ה חייב נדוי כדין המזלזל בד"א מד"ס המבואר במשנה ו' פ"ה דעדיות ובשארי מקומות התלמוד:

ג והגם שלפי מ"ש הר"ן בפ' מקום שנהגו והוכיח דלא משמתינן לעובר על ד"ס אלא בדבר שעיקרו מד"ס כנט"י ויו"ט שני ש"ג וכיו"ב דעקר לכולי' מצוה. אבל במצוה שעיקרה דאורייי' העובר על שבות ממנה. דלא עקר עיקר המצוה רק מנגדי' לי' מכת מרדות וא"כ לפי"ז לא משמתי' בכה"ג בהך דלא בדק בסימנים אמנם לפענ"ד דהרמב"ם לא ס"ל בהא כהר"ן לפמ"ש כאן דהשמתא בנמצאת יפה הוא משום שמא ישחוט פעם אחרת בפגומה אע"ג דהא עיקרה דאורייתא ועבר רק אד"ס שבה וע' במג"א סי' תצ"ו הביא בשם הב"י דכ' ברסי' תקכ"ד (כצ"ל) בשם רי"ו שכ' בשם גאון שמלקין ומנדין וצו"מ אין מנדין נראה שהמג"א מפרש דמ"ש מלקין ומנדין ר"ל תרווייהו ע"ש ולדעתי הקלושה לישנא דהש"ס בפ' מקום שנהגו (נ"ב א') לא משמע הכי דא"כ אביי דא"ל לר"י

שם ולינגדי' מר הכי הו"ל למימר ולינגדי' נמי מר וכן באיכא דאמרי הול"ל ונשמתי' נמי מר וגם לישנא דעדיפא מיני' ובא"ד דטבא לי' מ' ג"כ שבמקום נגידה שמתי' או שבמקום השמתא נגדי' ולא דעבד לי' פלגא מהחיוב ותו קשה טובא דלפי"ז מאי השיבו ר"י לל"ק דעדיפא מיני' עבדי לי'. ר"ל שהחמיר עליו הלא אדרבה הקיל עליו בשמתא לחוד בלא מכת מרדות עמו אלא ברור דמ"ש הגאון מלקין ומנדין או או קאמר וכן ראיתי להפר"ח פי' כן בסי' תצ"ו בפשיטות בלא שום הוכחה לזה ולפענ"ד הלא הוא מוכרח מהש"ס כמ"ש וע' בפר"ח שם שהרבה להשיב על החילוק הנ"ל של הר"ן ואף שקושייתו מההיא דפ' הדר (ס"ג א') דשמתי' רבינא להההוא גברא לדעתי הקלושה י"ל דהתם כיון דרמא בי' קלא ולא אשגח בי' הרי חילל במזיד ויד רמה וחוצפא כלפי שמיא ולכן אחמיר עלי' ושמתי'. אמנם ראיותיו ז"ל שם משארי מקומות בתלמוד נכונים מאד לזאת המחוור באמת כדהוכיח שם הפר"ח ז"ל במישור שתלוי בזה הכל לפי ראות עיני הדיין לפי המקו' והזמן והענין אם לנדות או להכות מכת מרדות וכדאמר הגאון שמלקין או מנדין וכ"כ להדיא הרמב"ם ז"ל בסוף ה' סנהדרין הביאוהו הטוש"ע ח"מ סי' כ"ז וז"ל ואם חרף ת"ח מנדין אותו ואם רצו הדיינין להכותו מכת מרדות מכין ועונשין אותו כפי מה שיראו עכ"ל והפר"ח שם לא הביאו וע' בספ"ב דכתובות (כ"ח א') ורמב"ם פכ"א מה' א"ב וטוש"ע אה"ע סי' ו' וססי' קי"ט ובגיטין (י"ט א') ונגדי' רב כהנא ובב"י ח"מ רסי' מ"ה ולפמ"ש קושייתו ז"ל שם לק"מ וע' ת' פנים מאירות ח"א סי' צ' א"כ בנ"ד שכתבנו ודאי הרשות ביד ב"ד לנדותו או להלקותו ולא עוד אלא דנראה דגם אפי' מעבירין אותו אפי' בכה"ג שכתבתי דאומר ברי לי ששחטתי יפה דדמיא להך דכ' הרשב"א בת' סי' תר"ך המובא בב"י ובש"ע ססי' י"ח בטבח שנמצא בראש סכינו דהא גם התם הוא אמר שנזהר הי' תמיד בעת שחיטתו שלא יגע בהפגימה כלל ועכ"ז השיב הוא ז"ל שמעבירין אותו ושקרוב לומר שאם כך נהג משך זמן שהכלים אסורים וכ' הטעם מפני שחשוד ופושע הוא ומעיד על עצמו שאינו מקפיד בין סכין פגום לשאינו פגום. ועוד שעובר על גזירת חכמים שאסרו אפי' במגל יד מלשחוט לכתחילה בצידו הא' משום צדו השני כ"ש בסכין פגום באותו צד וא"כ דכוותה ממש גם נדון זה דג"כ הרי מעיד על עצמו שאינו מקפיד לראות בבירור גמור אם נשחטו רובן ועבר ג"כ על גזירת חכמים ותקנתן שתקנו שיראה או יבדוק להדיא דוקא אם נשחטו רובן גזירה שמא פעמים לא יושחט רובן ולא מסתבר לחלק גם בזה בין פ"א לנדון דהרשב"א שהי' כמה פעמים:

ד היוצא לנו מכ"ז דאי לא בדק בסימנים לאח"ש כדין באיזה אופן שיהי' רק אם לא הי' אנוס אפי' אם אומר שעכ"ז ברי לי לפי השערתי בעת השחיטה ששחטתי רובן לכולהו

פירושי בדין לא סר סכיני ק"ח מעברי לי' מדינא או עכ"פ משמתי' לי' והיכי דלא מצינן לשמותי' ודאי דמחייבי' למיעבד עכ"פ מה דמצינן למיעבד להעבירו על איזה זמן עכ"פ ויתחרט על מעשיו וע' תוס' יבמות (כ"ב ב') ד"ה כשעשה תשובה הוכיחו בראי' ברורה דהמחוייב נידוי אעפ"י שעשה תשובה לא מיפטר בהא מנדוי וכבר כתבתי שבנ"ד אין צורך לכ"ז כלל דהרי כולם ראו שלא נשחט רק מיעוט הקנה ויש עדים שהן הן אותם הבר אווזות ששחט הוא:

ה ובנדון אי מעברינן לי' אפי' בפ"א שהוציא טריפה מתח"י כבר דברו בו האחרונים ז"ל וג"כ אין נ"מ מכל דבריהם ז"ל לנ"ד דנראה לפענ"ד דגם אי נימא כדעת הרמ"א בהג"ה סי' ב' בשם מהרי"ק דבפ"א לא מעברינן לי' הוא רק אם עכ"פ הוא מודה שנכשל. אלא שמתנצל ואומר ששוגג או מוטעה הי' משא"כ בנ"ד שהעיז גם להעמיד שקרו בדחוי דחוק ורחוק לית בה ספיקא כלל דמעברינן לי' תיכף. וכדכ' נמי מהרי"ק שם שהכל לפי מה שהוא אדם וגם לענין אי בעי דווקא תשובה דז"ב ג"כ אין נ"מ בזה"ז שכבר כ' רש"ל בפ' גה"נ סי' ט"ז והסכימו עמו האחרונים ז"ל שבזה"ז א"א להעמיד דבר זה על עיקר הדין וכ"ש בדורותינו ותלוי ענין חומר תשובתו וקבלות ד"ח כפי ראות הב"ד לפי הענין: אך גם אתי יש בזה דברים בגו שנתחדש לי בס"ד. ואומר דהאמת הברור כדעת הש"ך ופר"ח דגם בפ"א מעברינן לי' וכמ"ש להדיא הרשב"א בתשו' סי' תרי"ט המובא בש"ע סי' י"ח דהך דלא סר סכיני ק"ח והך דנמצא אחריו חלב (צ"ג ב') אפי' בפ"א משמע ע"ש [וקצת יש לתמוה על הרמ"א שלא הגיה כלום על המחבר בסי' י"ח שם לפי שיטתו בסי' ב' ואע"ג דהא סיים רמ"א שם והכל לפי מה שהוא אדם הא הרשב"א לא כ' שם שאם נראה שהוא כעין שגגה ושהוא אדם כשר כו' אלא לענין להחזירו אחר ההעברה וג"ז בקבלת ד"ח ע"ש. וי"ל]. וה"נ מוכח לענ"ד מעובדא דפ' ז"ב דלישנא דאשתכח דנפקא וכו' ודאי חד זימנא משמע גם לפי הכלל המונח באחרונים ז"ל ומקורו מהתוס' במכילתין (י"ד א') ד"ה השוחט וכו' לחד תירוצא שם החילוק שבין מומר לחשוד דחשוד מקרי בפ"א וב' ומומר היינו בג' פעמים דוקא. וכן הי' נראה להוכיח גם מלישנא דרב אידי בר אבין בפ' ז"ב שם דנקיט לישנא דהחשוד על הטריפות א"ל תקנה עד וכו' וממילא יהא מוכח נמי גם דמחמרינן בתשובתו אפי' בפעם אחד. אלא שיש לדחות דבאוכל בעצמו דבר איסור מג"פ ואילך נקרא מומר אבל המוכר ומאכיל דבר איסור לאחרים אפי' מפ"ג ואילך שייך טפי לישנא דחשוד ממומר שחשוד לישנא דספיקא נמי משמע ור"ל דחשדי' לי' דאולי גם מה שמוכר עתה הוא ג"כ דבר איסור והכי משמע להמעיין במשנה וסוגיא דבכורות א"נ לישנא דהחשוד מ' נמי מזיד להכשיל אחרים. לכן לא מהני

בהו להחזירן לאומנתן ע"י קד"ח לבד כמו אותן שאין בהן חשש חימוד ממון דתלינן שאינן מזידין גמורים דאין אדם חוטא ולא לו אלא תלינן בפשיעה וחסרון זהירות לכן סגי להחזירן לאומנתן ע"י קד"ח לבד להכי קאמר ראב"א דדוקא החשוד על הטריפות הוא דא"ל תקנה עד וכו' ותירוץ זה למדתי מד' הר"ן ז"ל שכ' בפ' ג"ה גבי טבח שנמצא אחריו חלב וז"ל ומיהו אע"ג דמעברינן לי' אין דינו כחשוד שהחשודין חזרתן קשה כדאי' בסנהד' מפני שהן מזידין אבל הכא לא חשבינן לי' מזיד אלא פושע הוא וחזרתו קלה ובקד"ח כו' סגי לי' וסיים שם שיסוד דברים אלו ביארם בס' איסור משהו להראב"ד ז"ל וכ"ה מבואר בלשון הראב"ד ז"ל שהעתיק בת' הרא"ם ז"ל יותר להדיא החילוק שכתבתי שחשודין נקראין דווקא רק במזידין להכשיל דוקא עש"ב ולפי"ז אין ראי' מלישני' דרב אידי בר אבין להעבירו מפ"א אבל מ"מ האמת לדינא דגם בפ"א משמתי' ומעברינן לי' כנ"ל וביותר מוכח כן מעובדא דרב"ח בטבחא דלא סר סכיני' קמי' דמשמע ודאי דפעם ראשון הוה:

ו ואבוהון דכולהו הוא מדמני בפ' המקבל (ק"ט) טבחא מהנהו דמותרין ועומדין ואפי' בפעם אחד שקלקל לד' הרמב"ם וכה"פ שם. והכי משמע ודאי פשטי' דלישנא דמותרין ועומדין והגם דהתם לענין ממון מיירי ומשום שהפסיד לאחרים ולא משום איסורא כדאמר שם כללא דמלתא כל פסידא דלא הדר כמותרין ועומדין דמי ודומיא דשתלי ואומנא וספר דלאו לענין איסורא הוא נ"ל ברור דכ"ש משום איסורא שרצה להחטיא אחרי' אין לך פסידא דלא הדר יותר מזה (ולא מסתבר לחלק דהתם כבר הפסיד הממון והכא רק רצה להחטיאו ועוד דאאל"כ כדמוכח מד' הראב"ד דבסמוך) שהרי אמרו גדול המחטיאו יותר מההורגו שזה בעוה"ז כו' וכ"ש דגדול הוא מהמפסידו ממון דקיל מההורגו כדאמרי' בפ' הגוזל בתרא (קי"ז ב') לחד מ"ד שם (קי"ט א') לא יהא ממונו חמיר מגופו [וגם למ"ד הב' הוא רק דלמא הו"ל זרעא מעליא ול"ד למ"ש] וה"נ אמרי' בפ' מי שמתו (י"ט ב') איסורא מממונא לא ילפי' משום דממונא קל מאיסורא כמו שפרש"י התם ואדרבה אפי' הראב"ד שכ' הרשב"א בשמו הובא במג"מ ספ"י מה' שכירות ובש"ע ח"מ ססי' ש"ו בהג"ה דס"ל התם דלא מסלקינן לי' עד שיוחזק כתב הוא בעצמו לענין איסורא בטבח דאפי' בפ"א מסלקינן לי' כדהביא הפר"ח בשמו בסי' קי"ט סקכ"ח וא"כ יסתרו ד' הראב"ד ז"ל אהדדי וע"כ דמחלק בין איסורא לממונא דאיסורא חמיר טפי וה' היודע ועד שאחר כתבי כן מסברא דנפשאי ראיתי מידי עברי בעיון בד' הפר"ח שם שהעתיק בשם ת' הרא"ם ז"ל קוטב זה החילוק בין הפסד ממון לאיסורא והשגתי גם ת' הרא"ם גופי' וכ' כן אלא שקיצר מאד בדבר וכן מצאתי אח"כ גם בת' הריב"ש סי' קי"ג ע"ש וג"כ

קיצר בדבריו ומוכח גם מדבריו ז"ל שם בבירור דגם בפ"א מעברינן לי' ע"ש) אך מה שהביא הרא"ם ז"ל שם ראי' מד' הרמב"ם ז"ל על החילוק שעשה שם בין הטבחים (מנקרי הבשר) שיש בהן חשש חימוד ממון באלו בעי תשובה דפ' ז"ב ואותן המושכרין לשנה באופן שאין לחוש בהן לחימוד ממון סגי להו להחזירן לאומנתן בקבלת ד"ח והוכיח זה מהרמב"ם שבענין מנקרי הבשר כ' בפ"ז מהמ"א רק דין אם נמצא אחריו חלב כשעורה כו' ובדין חזרתן לא דבר כלום ואלו בפ"ח שם כ' שהטבחים הנאמנים למכור בשר ויצא טריפה מתח"י וכו' א"ל תקנה וכו' עד שילכו למקום שאין מכירין אותו וכו' אחר נשיקת קדושת עפר רגליו אומר שאין מזה שום ראי' כלל כי מודעת דרכו בקדש של הרמב"ם ז"ל שאינו מביא רק הדינים המבוארים להדיא בשני התלמודים או במכילתא וספרי ותוספתא וגם באותו ענין ואופן ממש המבוארים ולא להוסיף עליהם כלל ובמקומות מועטים מאד גם מדברי הגאונים ובתלמוד הא לא הזכיר כלל אופן החזרה במנקר משום דלא מיירי התם אלא בענין השיעור כמה ימצא שיתחייב עליו העברה או מלקות ובענין חזרתו נראה שסמך הש"ס על המבואר גבי הוציא טריפה מתח"י והרמב"ם ז"ל רק לישני' דהש"ס נקיט כדרכו ז"ל כמש"ל:

ז תבנן לדינא דמוכח מכל הנ"ל דאפי' בפ"א מעברי' ומשמתי' לי' עד שיעשה תשובה המוטלת עליו כל חד כדיני' אך מ"ש הש"ך בסי' ב' סקי"א בהשגתו על ד' רמ"א שם שכן מוכח גם מד' מהרי"ק גופי' שם שכ' וז"ל ולכל הפחות כו' ויעשה תשובה וכו' הרי דס"ל דאם יהי' אמת כדברי העד אינו נכשר אלא בעשות תשובה המוטלת עליו אי משום הא לא אריא. דאדרבה פשטי' דלישנא דמהרי"ק מראין להדיא שכ' זאת רק לרווחא דמלתא ועיקר טעמו הוא מ"ש דאין מוחלט לפסול עולמית בשביל כך והוא האמת להלכה ומה שהקשו הפר"ח בססי' א' והמשנה למלך בפ"א מה"ש הכ"ו אמהרי"ק דכיון דלפי דברי העד כפי שיודע שוחט זה רשע הוא וחשוד לאו"ד. כל מה שישחוט מכאן ולהבא בלא קבלת ד"ח שחיטתו פסולה לפי דברי העד א"כ הרי מעתה שוי' אנפשי' חד"א לכל מה שישחוט מעתה ואלו באו שני עדים לפנינו ע"ז לא היינו יכולים לאכול עוד משחיטתו וה"נ לגבי העד עצמו כשני עדים לפנינו דמי ע"ש ושם והמל"מ הוסיף עוד להביא ראי' לסברא זו מהך דשני שטרות היוצאים בזה אח"ז בכתובות (מ"ד א') דלמ"ד אודויי אודי לי' פסולים העדים לפרש"י שם ולפי מה שפי' הר"ן שם דבריו דהיינו לגבי דידי' ואי אית לי' סהדותא אחריני והביא הלוקח אלו העדים פסולים לו הרי דאע"ג דלא נפסלו בשביל זה לכל העולם שוינא לנפשיי' לרשעים וחד"א לעדות אחרת ע"ש ולפענ"ד הדין עם מהרי"ק דודאי מדאוריי' גם אם נתברר בעדים גמורים ששחט בפסול והוציא טריפה

מתח"י כל שלא הי' להכעיס ה"ה בר זביחה ושחיטתו כשירה מכאן ולהבא מדאוריי' ודמשמתינן ומעברינן לי' ומכריזין אבישרי' דטריפה היא כולם הם קנסות דרבנן לבד [וגם אפי' במומר להכעיס לשחיטה יש לדון הרבה בזה אי מקרי בר זביחה כשישראל כשר עומד ע"ג עכ"פ הגם שבש"ע סתם דהוי כעובד כוכבים] ולא תקנו הקנס אלא בנתברר בשני עדים ובע"א נשאר אדינא דאו' ולכן ודאי דאפי' העד עצמו מותר לאכול משחיטתו מכאן ולהבא כמו גם בב' עדים לדינא דאוריי' ולא שייך לומר דשויא אנפשי' חד"א לדידי' דהא מדאוריי' חתיכה דהתירא הוא באמת אפי' לדברי העד משא"כ התם בשני שטרות דאי הוו מיפסלי עפ"י שני עדים הוו מיפסלי לגמרי מדאוריי'. להכי אמרינן נמי דעכ"פ השתא לדידי' שיודע האמת הם פסולים לו מדאוריי' ושוי' להו אנפשי' חד"א:

ח שוב ראיתי בת' שארית יוסף סי' כ"ב שנשאל על נדון כזה ודחק שם לכנס בפתח היתר להכשיר השוחט מטעם שאין הבהמות שלו ואחר בקשת המחילה הראוי' מכבוד תורתו אמינא שכל דבריו ז"ל שם דחויים ראייתו הא' ממ"ש הב"י בסי' ס"ד בשם תה"ד וז"ל כל טבח המנקר בשר ומוכר בשר לאחרים בחזקת מנוקר אם נמצא אחריו חלב כשעורה מעבירין אותו וכו' עכ"ל תה"ד וכ' ע"ז הב"י וז"ל ונראה מדבריו שאם אינו מוכר אלא שבעלי הבשר נותנים לו לנקר אין מחמירין עליו כ"כ עכ"ל הב"י לפענ"ד פשוט דאדרבה מדלא הזכירו אח"כ הב"י גופי' חילוק זה להלכה בשלחנו הטהור אפי' בשם יש מי שאומר הגם שהביאו אל ביתו על הטור או דלא נראה לו ד' תה"ד אלו להלכה כלל משום דיחידאי הוא בזה שלא נמצא בשום פוסק אחר מקמאי ובתראי שיחלק בזה וגם התה"ד גופי' אינו מביא מקור לזה מהש"ס דהגם דסתם טבח דבש"ס הוא המוכר בשר שלו לאחרים כפי המנהג שבימיהם אבל מנ"ל לחלק ולומר דהוא דוקא בכה"ג וגם השא"י עצמו שם דחק עצמו מאד למצוא איזה טעם לחילוק זה וסיים בעצמו שדחוק הוא ע"ש או דשוב הדר בי' הב"י גופי' ומסתבר לי' טפי דהתה"ד גופי' לא כיון כלל במ"ש ומוכר לאחרים לאפוקי המנקר בשר של אחרים אלא אשגרתא דלישנא הוא כי היכי דלא נשוי' להתה"ד חולק על כה"פ ובאמת שאין כדאי להוציא מדיוק קל כזה דין חדש נגד כה"פ ובלא שום מקור מהש"ס.

עוד הביא ראי' מת' הריב"ש סי' קי"ג הביאו הב"י בסי' קי"ט בנדון אחד מבודקי הקהל שנתק הסירכות ע"ש והשיב לסלק הטבח כדין עשית הואיל שמעשיו מוכיחין שבכוונה הי' רוצה להאכיל טריפות מסלקין אותו מיד עכ"ל הרי שלא הסכים לסלקו רק מפני שמעשיו מוכיחין שהי' רוצה להאכיל בכוונה. הא לא"ה לא עכ"ל השא"י. ולפענ"ד הא הריב"ש מביא שם ראי' לדינו ממ"ש הרשב"א בת' דטבח שיצתה טריפה מתח"י א"ל

התנצלות לומר שוגג הייתי שא"כ לעולם יאמר כן עכ"ל וא"כ למה הוצרך הריב"ש לדייק ולומר דוקא הואיל שמעשיו מוכיחין כו' הא גם בסתם ג"כ אינו יכול לומר שוגג הייתי והגם שכ' השא"י דהרשב"א מיירי כשהבשר שלו ודחק לדייק זה מדכ' הרשב"א דא"כ לעולם יאמר כן ואם אין הבשר שלו למה יאמר כן לעולם הלא אין אדם חוטא ולא לו ד' תימא הן לפענ"ד דהא איירי בהתנצלותו על מעשהו העבר א"כ הלא גם אם אין הבשר שלו כשיתעצל מלהטריח עצמו לחטט הטיב למיעוט הקפדתו בזה וימצא אחריו חלב יתנצל ויאמר שדקדקתי וחטטתי הטיב אלא ששוגג הייתי וגם דלפי פירושו בד' הרשב"א צ"ל דראיית הריב"ש לדינו מד' הרשב"א הוא. דכמו דכ' הרשב"א דבבשר שלו א"ל התנצלות לומר שוגג הייתי כמ"כ גם בבשר של אחרים אם מוכח שבכוונה עשהו ג"כ א"ל התנצלות והוא דחוק מאד וגם אינו במשמעות ד' הריב"ש כלל לכל מעיי הישר וגם דברי הרשב"א גופיי' דחוק מאד לפרשם בבשר שלו דוקא דבימי הרשב"א כבר הונהג למנות טבחים ידועים על השחיטה וכמ"ש הרא"ש בפסקיו והי' בזמן אחד עם הרשב"א ומוכרי הבשר שלהם נקראו גם בימיהם קצבים כמו בדורותינו וע"ש בת' סי' תשפ"ב אלא ברור דהריב"ש שכ' הואיל ומעשיו מוכיחין שבכוונה הי' רוצה כו' לאו לאפוקי בסתם כשאין ידוע כוונתו אלא לאפוקי היכי כו' היכי שניכר ומוכח להדיא ששוגג הי' ומחמת שבנדון דידי' מעשה כך הי' שהי' מוכח שעשהו בכוונה כתב כן וכן מוכח עוד יותר להמעיין בגוף התשובה:

ט עוד הביא הש"י ראי' מת' מהרי"ק הנ"ל וכ' הוא ע"ז וז"ל והנה יש לדקדק מזה שכתב שלכה"פ אם ילבש שחורים וכו' חוזר לכשרותו דמשמע שאין הדין פשוט שיעבירוהו וכ' שלכה"פ הוא כשר וחוזר לכשרותו ולא כ' להדיא שמעבירין אותו עכ"ל נראה שסבר בדעת מהרי"ק כדסבר הרמ"א בדעתו בסי' ב' וכבר השיגוהו שם כל האחרונים. וכ"ש לפמש"ל א"ז בד' מהרי"ק והוא האמת הברור בכוונתו לפענ"ד אין מקום כלל לאלו ד' השא"י בד' מהרי"ק ע"ש:

גם מ"ש עוד דיש לדקדק ממ"ש מהרי"ק שם ואם הוא אותו שוחט שכבר נכשל וכו' וא"כ למה לא העבירוהו בפעם ראשון לפחות אלא ודאי דפעם ראשון כשאינו שלו אינו מן הדין להעבירו עכ"ל תמה אני איך אפשר להביא ראי' לדינא ממעשה שהי' אשר לא פורש איך ומה הי' המעשה ומה היו הטעמים והסיבות לדבר ואולי בפ"ר הוה מחזי להון בבירור ששגגה גמורה היתה וכההיא דת' מהרי"ו דבסמוך אות יו"ד. ועי' בישו"ש פ' גה"נ סי' ט"ז או מאיזה סיבה אחרת מי יודע מהו. גם מש"ש עוד היתר משום דלא הכריזו עליו בפ"ר ואמר בפ' ז"ב (כ"ו ב') דכל פסולי עדות מדרבנן אין נפסלין עד שיכריזו

עליהם בב"ד עכ"ל בעניותי דלכאורה לא אשכחינן הכרזה דפסולים רק לענין עדות בלבד וכ"מ קצת מד' רש"י שם וכ"מ מלשון הרמב"ם ז"ל בפי"א מה"ע ה"ו שכ' הטעם ע"ז כדי שלא לאבד זכות העם שלא ידעו שהוא פסול וכו' משמע דרק לענין דבר שבממון בלבד דינא הכי מפני תיקון העולם ולא מצינו לחד מקמאי ובתראי שיכתוב דין ההכרזה בש"ד רק לענין עדות בלבד ובנ"ד א"צ כלל לכ"ז דהא הוה גם הכרזה גמורה שנתפרסם מהב"ד דבאריסאוו:

י גם מש"ש לראי' ברורה לכל הנ"ל מה שבטור ח"מ סי' ל"ד דייק לשון הרמב"ם שכ' בפי"ב שם טבח שבודק לעצמו ומוכר לאחרים וכו' וכתב הטור ע"ז יראה מלשונו שהבודק לאחר אינו נפסל כו'. הרי שמדקדק הטור מלשון הרמב"ם הואיל וכתב ומוכר לאחרים שהוא דוקא שלו ולא אם הי' של אחרים וא"כ יפה הדקדוק שדקדקתי מלשון תה"ד שכ' ג"כ ומוכר לאחרים וכו' עכ"ל שא"י כבר כתבנו לעיל באות ח' שא"א לדייק כן בת"ה ומש"ש עוד ע"ז וז"ל וגם ראי' שיש חילוק לענין עדות וה"ה לנ"ד עכ"ל. הנה כבר השיגו הב"י בזה על הטור בכ"מ שם ובב"י שם והוכיח שלא כיון הרמב"ם [וגם לא הרא"ש] אלא על ענין חומר התשובה לענין חזרתו לכשרותו אבל לא לענין ההעברה מתחילה וכדמחלק הרא"ם בת' שהביא הפר"ח בסי' קי"ט וכן הסכים שם הפר"ח להב"י בזה (וד' הסמ"ע שם סקט"ז צ"ע וכבר תמה עליו שם בעל נתיבות המשפט ע"ש) ומש"ש בשם מהרי"ו בת' סי' צ"ז שכ"כ בהדיא וז"ל שבכולא תלמודא טבח הוא שמוכר הבשר כו' ומשו"ה מחמרי אבל היכא דא"ל הנאה א"א חוטא כו' עכ"ל הנה המעיין שם במהרי"ו בגוף התשובה יראה בעיניו דלהכי טרח בכל כחו להמציא לו פתחי היתר משום שכ' שם שהי' מכירו ומוחזק בגוי' שהי' י"ש וזך וישר פעלו ורגיל ופרקו נאה ועולה לא נמצא בו מעולם והשתבח מאד במדותיו ולכן הי' ברור לו דודאי משגה הוא. ולזאת הפך בזכותו בכל כוחו (ומחלק בין ד' הרשב"א בת' סי' תרי"ט שהבאתי באות ה' שכ' רק שאם נראה שהי' כעין שגגה משא"כ בשגגה גמורה ברורה) וג"ז בצירוף עוד טעמים שם וגם בצירוף שכבר סבל בשת וחרפה גדולה וכפי הנראה שם מלשון מהרי"ו כבר העבירוהו איזה זמן ולא כ' מהרי"ו דבריו שם רק שלא לדחותו לגמרי ולהחזירו לכשרותו בלא תשובה מפורסמת וקבלת ד"ח מחמת שבלא"ה הי' נזהר בפרישות וי"ש גדול וכמדומני שגם השא"י כאן שנכנס בפתחי היתר כאלו הוא ג"כ מחמת שהי' מוחזק בו ומכירו לירא ה' כמו שרמז שם בדבריו שכ' ויותר בקל יש לדונו בשוגג שקרוב לאונס ולא בשוגג שקרוב לפשיעה באשר פרקו נאה במעשים הגונים וטובים וכו' ע"ש:

יא והנה מה שהסכימו האחרונים ז"ל שהמחוייב העברה ושחט בלא קבלת ד"ח או תשובה הראויה לכל חד כדיניה שחיטתו פסולה לא הביאו מקור לזה מהש"ס ולא מהראשונים ז"ל ומהא דאמרי' במכילתין (י"ח א') ומכרזי' אבישרי' דטריפה היא לא מכרעא מלתא כ"כ. די"ל דר"ל אבישרא דההיא שחיטה לחודא וכ"מ לכאורה והואיל ופטטיא דאורייתא טבין אמינא לכאורה טעמא עלה דהא כ' המרדכי ריש חולין והובא בהג"א שם סי' י"ד בשם הר"א ממיץ דאע"ג דאין ע"א נאמן באיסורין היכי דאתחזק איסורא ובהמה בחייה בחז"א עומדת וגם אינו עתה בידו היינו דוקא באנשים ריקים ופוחזים אבל במהימן וכשר סמכינן עלי' וא"כ כיון שנפסל מד"א וכ"ש באו"ד שיצאה טריפה מתח"י ה"ה בכלל אנשים ריקים ופוחזים אבל אי לא הוה איתחזק איסורא הוה מהימן בשל חבירו כדפסק הרמב"ם בפי"א מה"ע ה"ז וז"ל עד א' נאמן באיסורין אעפ"י שהוא פסול לשאר עדות והטעם כדכ' התוס' בגיטין שם דילפינן לה מנדה דכתיב וספרה לה אע"ג דפסולה לעדות אבל אין להביא ראי' ממתני' רפ"ג דזבחים דנשים ועבדים שוחטין לכתחילה דדלמא התם בעע"ג דוקא וקמ"ל רק דבני זביחה נינהו [אלא דמדברי הרמב"ם ז"ל נראה שסובר כד' ר"ת דבסמוך דאפי' אינו עתה בידו אלא שכבר הי' בידו לא מקרי אתחזק איסורא לכן כ' בפ"ד מה"ש הט"ו מי שהוא פסול לעדות בעבירה מן העבירות של תורה ה"ז שוחט בינו לבין עצמו וכו' וכן בה' עדות שם סיים שהרי רשע בעבירה ששחט שחיטתו כשירה ונאמן לומר כהלכה שחטתי] ומ"ש בש"ע ס"ב ס"ו בהג"ה בשם הרמב"ם והב"י מיהו אם הוא פסול לעדות משום שאכל נבלות לתיאבון וכו' כבר תמהו עליו האחרונים ז"ל בזה ואפי' לדעת ר"ת שכתב במרדכי שם והוא בתוס' ריש גיטין ד"ה ע"א כו' דהא דאמר בהאשה רבה (פ"ח א') דדבר שבידו נאמן היינו אע"ג דעתה אינו בידו רק אם כבר מתחילה הי' בידו ולהכי מהימן כל שוחט אשחיטתו. מ"מ לא מהימן בכה"ג דאע"ג דפסקינן בפ' בתרא דיומא (ע"ח ב') ובבכורות (ל"ה ב') כרשב"ג דהחשוד לד"א נאמן הוא על של חבירו אפי' באו"ד מ"מ בחשוד להאכיל טריפה לאחרים ודאי דלא מהימן אשחיטה דהא מבואר בברייתא עבודת כוכבים (ל"ט ב') דימ"ח מח"ג אין לוקחין בסוריא אלא מן המומחה ופרש"י שם משום דחנוני סוריא חשידי ולא קפדי אלפני עור ומזבני וכו' והוקבע להלכה בש"ע סי' קי"ט ס"ב:

וא"כ ה"נ הא חזינן דלא קפיד אלפני עור והוציא טריפה מתח"י לאכילת אחרים ואין לחלק דהתם במזידין שיודעין שהוא איסור ומוכרין משא"כ הכא כשהי' רק בפשיעה ומיעוט הקפדה דהא כבר כתב הרשב"א בת' הובא לעיל באות ח' דטבח א"ל התנצלות לומר שוגג הייתי ורק בענין חומר תשובתו להחזירו לכשרותו הוא דמחלקינן בין

החשודין היינו מזידין שחזרתן קשה ובין הפושעים למיעוט הקפדתן בזה דסגי להו בקבלת ד"ח אבל לענין נאמנות ודאי דאין לחלק בזה דהא כיון דחזינן דהוא גברא דלא קפיד לידע אי מה שמוציא מתח"י להאכיל אחרים היא טריפה או כשרה איך נסמוך עליו באו"ד עצמו מכאן ולהבא דלמא גם עתה לא יקפיד לידע אם שחט כהוגן. והרי נשארה בחזקת איסור שבחייה עד שיקבל עליו ד"ח והקפדה באיסורין מכאן ולהבא אמנם לפי מ"ש כאן דמשום חסרון נאמנות לחוד הוא דאתינן עלה א"כ הוה כשר לשחוט בכשר עומד ע"ג ומסתימת דבריהם ז"ל משמע שקודם קבלת ד"ח או תשובה פסול לגמרי לשחוט אפי' בעומדין ע"ג וצ"ל הטעם ע"כ דהוא משום דאל"כ מה הועילו חז"ל בתקנתן שיעבירוהו לכן פסלו שחיטתן לגמרי עד שיקבל דינו ותשובה המוטלת עליו:

יב אך אחת היא וגדולה היא מאד שלא הוגבה בנ"ד העדות בפניו ועתה טרידנא וא"א להכניס עצמי עתה לעומקא דדינא בעיון בזה אך כבר פסק גדול האחרונים ז"ל מהרא"י בפסקיו סי' קע"ה והובא בש"ע ח"מ סי' כ"ח דבידעינן שיתעכב קבלת העדות ע"י כחות ואלמות מקבלין שלא בפניו [ונפלאת בעיני מ"ש בד"מ שם אות י"ט ע"ז וז"ל בקצרה וצ"ע מפרק המפקיד ופ"ב דכתובות בעובדא דמרי בר איסק וכו' ואפשר דשם היו יראים להגיד אפי' שלא בפניו עכ"ל דהא מבואר להדיא קושיא זו ותירוץ זה בד' מהרא"י גופי' שם ברסי' קע"ו ע"ש שהוכיח זה דיראים היו להגיד אפי' שלא בפניו] והסכים לזה הרמ"א ז"ל בת' סי' י"ד וגם למה שהביא הוא בעצמו בד"מ ובהגהת הש"ע שם תקנת הגאונים שבמקום קטטות ומריבות מקבלין שלא בפניו גם נראה הדין עם סברת כבודו שכ' שהרי אין אנחנו דנין על השוחט אלא על בשר שחיטתו:

אמנם עדן אינני מחליטו בבירור לדינא כי צ"ע רב בזה ויעיין בת' האחרונה של השא"י הנ"ל:

אמנם אתרי טעמי הנ"ל דתקנת הגאונים ופסקי מהרא"י ז"ל יש לסמוך וכ"ש בדיעבד דגם ד' ראב"ן וראבי"ה בשם ר' מנחם הארוך להכשיר בדיעבד:

אמנם מה שיש לדון בזה פתח היתר על נ"ד דמאחר דכפי שכותב כבודו השוחט הלז ואחיו שנתמנה למ"ץ שם יש בעיר כמה מנגדים עליהם. קרוב הדבר מאד שעידי חובתו הראשונים הם מאנשי מנגדיו ונוגעים מצד איזה טובה והנאה שיוכל לבוא להם מזה ובהדיא כ' הרמב"ם בפט"ו מה' עדות ה"ד והובא בש"ע ססי' ל"ז שצריך עוצם בינה והעמקה בדבר הגורם לדבר אם ימצא להעד צד הנאה בדבר עדות זה אפי' בדרך רחוקה ונפלאה ה"ז לא יעיד ולזאת צריך דרישה וחקירה עצומה בנ"ד בענין העדים אם אינם נוגעים בדבר כלל וה' ירים מכשול מדרך עמו:

יג ונדון הכלים דלהון כבר כ' הגאון בעל כו"פ בסי' א' בפליתי סק"ח להתיר בכלים שאחר מעל"ע בדבר שהוא חומרא דרבנן וא"כ הרי סתם כלים אינן ב"י. ויש לצרף עוד דמודעת דגם טעם כעיקר דעת רש"י וסייעתו דהוא מדרבנן וגם בהא דהסכימו כל הראשונים והאחרונים ז"ל המצויין אתנו דבכולא כלי משערינן ואין במה שבכלי ס' נגד כל הכלי הנה נמצא בספר המכריע לרבינו ישעי' מטראני ז"ל המובא פעמים רבות בפסקי הרא"ש והר"ן והוא זקנו של ריא"ז כ' שם בסי' ס"ט והוכיח בראיות ברורות דלא משערינן בכלה איסורין רק במאי דנפיק מיני' והא דאמרינן בפ' גה"נ גבי כחל פשיטא דבדידי' משערינן וכו' הוא רק בכחל הדין כן כמו שחילק שם בסברא נכונה מאד והטיח שם מאד על המורים היפך זה וע' בב"י בסי' צ"ד ובסי' צ"ח ובבדה"ב שם ושם והגם דחלילה להקל בזה נגד כל הפוסקים אמנם לסניף בעלמא יש לצרפו:

ובענין חקירת העדים הנ"ל הגם שגם האמתלאה של השוחט הוא ג"כ בדרך רחוקה ונפלאה מאד כי קשה להאמין לדבריו שהבעלת אכסני' שחטה השני בר אווזות כדי לפסלו ועוד שהרי לזה למה היתה צריכה להפסיד לעצמה שני בר אווזות הלא הי' די לה לענין זה באחת אך מודעת שהרבה מחלוקת עושה וכיון שכבר נכנסו מאז למחלוקת אפשר וקרוב להאמין גם דברים וענינים אשר לא יאומן ולא יקובל אל הדעת כלל בלתי זה וגם לכאורה יש פנים וסברה עצומה לאמת דברי אמתלאתו הנ"ל דאל"כ מה זאת ומה דקמן דעתה פעם זה בדקו אחריו הסימנין ששחט יותר מבשארי פעמים לזאת יודיעני נא כבודו יותר בבירור פרטות גופא דעובדא היכי הוה כי זה קושיא עצומה לכאורה וה' שלום ישפות שלום המחזיק ברכה וידבר שלום אל עמו ויתברכו באור פניו ית"ש כולם כאחד חברים ושלום כנפשו ונפש ידידו הד"ש כו"ח יום ה' ז"ך שבט תקצ"ד לפ"ק:

סימן ב

ב"ה יום ג' א' דהגבלה תרי"ז לפ"ק מסטיסלאוו להמופלג שנון מ' מרדכי שו"ב נ"י מקריטשוב

אשר מסתפק מע"ל אם צריך גם בחי' שיהוי ח' ימים שיצא מספק נפל מדלא אשתמיט חד מהפוסקים להזכיר בדין זה גם חי' וכותב שאולי י"ל כי התוס' בחולין (י"א ב' וי"ב א') כתבו [וכ"כ התו' בבכורו' כ' וכ"א] דאיסור זה מדרבנן שגזרו בהמה אטו אדם וא"כ אכ"ל דבחי' דהוא מלתא דלא שכיחא ל"ג בה רבנן עכ"ד ידע מע"ל כי מעת שנחתם התלמוד הקדוש אין בידינו לומר כן מדנפשין גם מאן יימר שבימי החכמים הראשונים שגזרו ע"ז ובמדינתם לא היו מצויים גם איל וצבי ובר מן דין הרי דע' הרמב"ם ז"ל שהוא מדאו' שהרי כתב בפ"ד מהל' מ"א דרק אין לוקין עליו והיינו משום שהוא ספק נבלה

ואין לוקין מספק. מוכח בבירור דס"ל ז"ל שאיסורו ד"ת [ואישתמיטתי' להגאון בעל ת"ש ז"ל לפי שעה דברי הרמב"ם אלו] דאי מדרבנן פשיטא שאין לוקין אדרבנן והגם דבפ"א מה' יבום כ' הרמב"ם גופי' שאם יצא הולד חי אפי' מת בשעה שנולד פטורה מד"ת מחליצה ומיבום רק מד"ס בעי' שיודע שכלו לו חדשיו וכ"ה בטוש"ע התם בדגמרו לו שערו וציפרנו ע' במ"מ ובלח"מ שם ובבהמה לא מהני סימנים אלו ולפי"ז הא כלל מסור בידינו דחיה בכלל בהמה כמבואר בפ' בהמה המקשה (ע"א א):

אך עדיין יש לדון בזה דהגם דחיה בכלל בהמה היינו רק כשכ' בתורה סתם תיבת בהמה ולא פרט שום מין שהרי חלב חיה מותר משום שפרט הכתוב כל חלב שור וכשב ועז ל"ת וכן בפג"ה (ק"ב א') מפרש הש"ס טעמי' דר"מ דסבר אמה"ח אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד משום דא"ק וזבחת מבקרך ומצאנך וכתיב בתרי' אמה"ח ויותר מבואר זה בזבחים (ל"ד א') אלו נאמר קרבן לה' בהמה הייתי אומר חי' בכלל בהמה וכו' ת"ל בקר וצאן בקר וצאן אמרתי לך ולא חי' וא"כ הא הכא נמי כ' להדיא שור או כשב או עז וגו' ומיום השמיני והלאה וגו' והגם דעיקר קרא בקרבן כתיב ומשו"ה לא הוה מצי למכתב בהמה משום דהו"א דגם חי' בכלל עכ"ז מנ"ל למימר מהך דלהדיוט גם בחי' הדין כן אלא שי"ל בפשיטות דממילא מוכח זה דהא הטעם גבי קרבן כדי שיצא מספק נפל וא"כ ה"ה בחי' ממילא וקרא משום דבקרבן מיירי לכן פרט שור וגו' והגם דבקרבן גם בדידעינן שכלו לו חדשיו הוא מחוסר זמן עד יום ח' כמו שהוכיחו התו' בב"ק (י"א ב') ד"ה בכור והמל"מ בפ"ג מה' איסורי מזבח ה"ד וע"כ דגזה"כ הוא. כבר יישב זה המל"מ שם בטו"ט ע"ש מעתה קם דינא לענ"ד דבין להרמב"ם שסובר שאיסורו מד"ת ובין להתו' דסברי שאיסורו מדרבנן גם בחי' הדין כן שצריך שיהוי ח' ימים ויעיין בתב"ש ססק"ג שכ' וחדשי חי' לא נאמרו מוכח דגם דעתו ז"ל שגם בחי' הדין כן. ד' ידידו הד"ש:

סימן ג

להרב המופלג השנון ירא ה' מ' יוסף אליעזר נ"י מק"ק שומייא"ץ

אשר שאל ידידי לבאר לו כוונת רבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאוריו ביו"ד סי' כ"ט סק"א שכ' בתוך ד"ק שם וז"ל ואע"ג דאמרי' שם לאפוקי לקותא כו' וערש"י שם ואנן קי"ל כרכיש דז"ש שם (נ"ה ב') הלכת' כרכיש לאפוקי מעולא וכבר הרגישו בזה ב"י וד"מ ע"ש ושם לק"מ דמ"מ בכלל חסורה היא לפי' הרי"ף שהוא כמו נתמסמס ואע"ג דניטל הכוליא כשירה לקתה גרוע כמו כוליא שהקטינה ואע"ג דא' לאפוקי לקותא היינו למערבא דאמרי כל הפוסל בריאה כשר בכוליא וע"כ לאו בכלל חסורה היא דא"כ גם בריאה יפסול כמו ניקבה אבל למסקנא דגם בריאה פסולה בכלל חסורה היא כמו לקותא

דריאה וכן כל התמסמסה דטריפות עכ"ל רבי' ז"ל והנה סוף דבריו שכ' היינו למערבא וכו' אבל למסקנא וכו' סתומים קצת:

לענ"ד נ"ל כונת רבינו ז"ל כי הבני מערבא (נ"ה ב') אמרו כל הפוסל בריאה כשר בכוליא וכללא כיילו שאין לך דבר הפוסל בריאה שיפסול גם בכוליא וא"כ א"א לפרש לקתה דרכיש נתמסמסה דהא המסמסא פוסל בריאה כדאמרינן (נ"ג ב') בהאי ריאה דנפלה תלהי תלהי וטריפנא לה מדר"ה ברי' דר"י וע"כ לקתה דרכיש היינו מוגלא כפרש"י וא"כ לפי"ז ודאי דלאו בכלל חסורה היא דאי בכלל חסורה הא גם בריאה הוה טריפה כדתנן במתני' הריאה שחסרה וכיון דבריאה קי"ל דמוגלא כשר ע"כ דבכוליא נמי כשרה לעולא דלא בכלל חסורה היא לכן א' לאפוקי לקותא דרכיש אבל להמסקנא דיש פסול בזה ובזה והיינו לקותא א"כ לקתה דרכיש היינו נתמסמסה ובכלל חסורה היא כמו לקותא המסמסה דריאה דבכלל חסורה היא וכן כל התמסמסה דטריפות דהוא משום דרואין אותו כאלו אינו כמש"ש (נ"ג ב'):

חזר וכתב אלי הרב הנ"ל ע"ז וז"ל

קשה לי טובא עדיין לפי פי' מעכת"ה ד' הגר"א ז"ל חדא הא למסקנא (בדנ"ה ב') ג"כ קי"ל דמוגלא פסול בכוליא וכשר בריאה וא"כ אכתי קשה באיזה סוג מהשמונה טריפות נכלל מוגלא דהא א"א לו' דבכלל חסורה היא דא"כ בריאה נמי יפסול לפי ד' הגר"א ז"ל בלא דברי הגר"א הי' אפשר לומר דלעולם מוגלא דכוליא הוא בכלל חסורה ול"ק דא"כ גם בריאה יפסול דסוגים דעולא יותר כוללים מסוגים דמתני' כמ"ש האחרונים וחסרה דמתני' אינו כולל רק נתמסמסה דפסול בריאה וסוג חסורה דעולא כולל גם מוגלא דכוליא ותו דלשון הגר"א במ"ש כמו ניקבה מיותר לפי ד' מעכ"ת וידוע דלשון הגר"א לשון הזהב ותו דאיך אפשר לומר דבני מערבא פליגי ארכיש ולא ס"ל כלל לקותא שלו הא אינהו מפרשי דברי רכיש וקאמרי והוא דמטיא לקותא למקום חריץ ודוחק גדול לומר דאינהו מפרשי ד' רכיש ולהו לא ס"ל דברי המצפה לתשובתו יוסף אליעזר משומייאץ:

וזה אשר השבתי לו שנית

קבלתי דבריו החביבים לי אשר הקשה בדברי רבינו ז"ל לפי פירושי הנ"ל ואבאר דברי. הנה להמסקנא ודאי דגם מוגלא בכוליא בכלל חסורה היא דהכי אגמרי' רחמנא למשה דמוגלת הכוליא כאיב לה כ"כ עד שבסוף תחסר הכוליא מחמת זה לגמרי וכללא הוא בטריפות דכל העומד לינקב או ליחסר כנקוב וחסר לפנינו דמיא אבל בריאה אגמרי' דלא תחסר לעולם מחמת המוגלא ואין מדמין בטריפות. אבל להס"ד דהש"ס בדברי הבני מערבא הא ע"כ דמוגלא כשר גם בכוליא דהא מדייק דכל הכשר בריאה כ"ש דכשר

בכולי' ובאמת היינו דפריך עלה ר' תנחומ' והרי מוגלא דכשר בריאה ופסול בכוליא וע"כ הא דקים לי' לר"ת דמוגלא פסול בכוליא היינו משום דגמירי למשה מסיני דלקתה הכוליא פסול וסבר ר"ת דהיינו מליא מוגלא והיינו דרב מתנא דאמר מליא מוגלא טריפה בכוליא ומשני אלא אי אתמר הכי אתמר [לגי' הרי"ף] ור"ל דבני מערבא הכי אמרו. דבאמת יש כשר בזה ופסול בזה וכן להיפוך וגם יש עוד פסול בזה ובזה ולקותא דגמירי דפסול בכוליא לא כדסברת דהיינו מוגלא אלא המסמסה ופסול בשניהם ומעתה לק"מ מה דבני מערבא גופיי' פרשי להא דרכיש והיינו לקושטא דמלתא שאמרו הבני מערבא ומה שמדייק ידידי לפי מה שפרשתי דברי רבינו ז"ל לישנא דכמו ניקבה שכתב רבינו דקדוק קלוש הוא מאד דכוונתו ז"ל מבואר דמשום דהבני מערבא אמרו כל הפוסל וכו' שהרי נקב פסול בריאה וכו' לכן נקט גם רבינו ז"ל בלשונו דא"כ גם בריאה יפסול כמו ניקבה וגם משום דהא באמת גם פסול דחסרון בריאה לפי מה דקי"ל דחסרון מבפנים לא שמי' חסרון וע"כ דחסר היינו מבחוץ וע"כ דמטעם פסול ניקבה הוא דאתינן עלה וכדקאמר (בדמ"ז ב') מאי חסרה אלימא מבחוץ היינו ניקבה וכו' ותו לא מידי:

סימן ד

ב"ה יום ג' כ"ו אדר שני ת"ר לפ"ק:

להרב המובהק שנון ירא ה' מ' יהודא ליב אלי' הכהן נ"י מו"ץ דק' האטימקס:

מכתבו הגיעני ואשר שאל כענין על מה סומכים העולם שטוחנין קטניות על גרש בלא בדיקה תחילה מהתולעים שהרי שני צדדי ההיתר של התה"ד בחטים מתולעים לטחנם שעל פיו פסק בש"ע סי' פ"ד להיתר לא שייכים בקטניות הנטחנין על גרש כשטוחנן ברחיים של יד וגם אם טוחנן ברחיים של מים עכ"פ לא שייך טעם הב' דמהרא"י משום דבטחינה לגרש אין מדביקין אבן על אבן ותו דהא התה"ד גופי' כ' שם שירקד הקמח לאור היום וכל תולעת שיראה יזרקנו ובנ"ד הא אין דרך לרקד כלל וגם אם ירקד קרוב הדבר שלא יראה שום תולע דדרך הנקבים שיצא הגרש ודאי שגם התולעים יצאו ותו דהא רוב האחרונים פסקו כהש"ך דבעינן שיבררו קודם הטחינה ואח"כ כ' ידידי שאין לומר שסמכו על מה שקודם הטחינה מייבשים אותם בתנור דא"כ הי' צריך ליזהר שתהא התנור חם מאד שיוכלו לשרוף בו התולעים. והעולם אין נזהרין בזה ע"כ תוכן דבריו ד' פי חכם:

ודרכו ישרה בדרכי המו"מ בהוראה יחזקהו ה' ויצליחהו בתורתו ויראתו:

ובעיקר דין זה אומר הנה הגם שמהרא"י בנדון דידי' כ' שני צדדי היתר וכ' שגם אם אין הטעם הראשון ברור מ"מ אין להחמיר משום שאם יטחנו התולעים הם בטלים בששים

בהקמח ולטעם הא' לבד אין להתיר ברחיים דיד כמ"ש הש"ך אמנם לענ"ד ברור הטעם השני דמהרא"י ורק שצריך לדון בזה דהא אין מבטלין איסור לכתחילה והנה התה"ד כ' שם עוד וז"ל ואין זה מבטל איסור לכתחילה כיון דס' הוא אם יתערב שום איסור כלל וגם אינו מכוין לבטל עכ"ל נראה מדבריו שעיקר סמיכתו הוא משום דס' הוא אם יתערב שום איסור כלל ור"ל מטעם הראשון שכ' משום דהתולעים בורחים מפני קול ונדנוד הרחיים ורק משום דאולי אין דבר זה ברור כמ"ש הוא ז"ל לעיל לכן כ' לרווחא דמלתא וגם אינו מכוין לבטל ולדידי ברירא מלתא דבנדון דידי' שרי לגמרי גם רק מטעם דאינו מכוין לבטל לחוד דהנה הפר"ח ובביאורי הגר"א ז"ל שם סק"מ הביא דברי הירושלמי אמתניתין דספ"ה דתרומות סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וטחנן וכו' ואם ידוע שחטין של חולין יפות משל תרומה מותר אמרו ע"ז בירושלמי שם תני אף טוחן הוא בתחילה ומתיר ואמר שם מתני' דר' יוסי בל' שאלה והשיב ע"ז ר' זעירא שכן דרך כהנים להיות טוחנין מדומע בבתיהן. פי' והרי אינו נראה כמכוין לבטל האיסור כיון שדרכן בכך ואתי אפילו לרבנן דר' יוסי הרי להדיא דדבר שדרכו לטחנו אין זה כמבטל איסור לכתחילה ואין לחלק ולומר דאכתי אין ראי' מהתם לאיסור דאורייתא שנתערב לבטלו ע"י טחינה בששים דהתם הגם דעיקר איסורו דאורייתא אמנם הא מיירי דנפל רק לפחות ממאה אבל ודאי דרוב איכא ומין במינו מדאורייתא ברובא בטיל ורבנן הוא דאצרכו בתרומה מאה ועוד ויש לומר דאיסור דאורייתא ושיעורו דרבנן דמי לאיסור דרבנן ושיעור דאוריי' ודוגמא לזה מ"ש הרא"ש בפ"ב דפסחים והר"ן בפ"ק שם בשם ר"ת אמימרא דרב גידל התם (כ"א ב') כ' התם שמדמה חמץ דאורייתא ושעות דרבנן לחמץ דרבנן ושעות דאורייתא והי' אפשר לומר לפי"ז דה"ה שיעור דרבנן וכנ"ל ובאיסור דרבנן שנתערב אמרו בפ"ק דביצה (ד' ב') דיכול להוסיף עליו היתר ולבטלו ויש דיעות שם דגם בלא קלי איסורי' מותר להוסיף ולבטל איסור דרבנן ע"ש אמנם באמת הא ליתא דהא בהדיא תני בסיפא דהך מתני' הנ"ל סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חולין ואח"כ נפלו שם חולין אם שוגג מותר ואם מזיד אסור הרי מוכח דגם להסוברים דבאיסור דרבנן מוסיף ומבטל ע"כ לומר דבשיעור דרבנן כיון דהאיסור עצמו הוא דאורייתא אסור לבטל דאם לא כן תקשי להו הך מתני' א"כ הרי מוכח דמ"ש בירושלמי אף טוחן הוא בתחילה ומתיר בדבר **(הגה"ה וד' הר"ש שם במשנה שהביא גם תחילה ד' הירושלמי שם שאמר ולא סוף דבר שפחתה התרומה אלא אפי' פחתו חילין ותרומה בעינה טוחן ומתיר ומפ' הר"ש [וכ"פ ר"א פולדא בפי' הירושלמי שם] דהטעם הוא משום דהואיל וכבר נתבטלה קודם הטחינה אינה חוזרת ואוסרה [וד' הר"ש שם נתהפכו בדפוס וכצ"ל לא אמרינן כו' ואסור

שאפי' הי' כך תו לא מתסר' כיון שנתבטל' וגם בד' התוי"ט שם נפל טעות בדפוס בהציון שעל ד' הרע"ב ע"ש] ודברים אלו תמוהים בעיני התרוטות ולא זכיתי להבינם. דא"כ אמאי צ"ל בירושלמי ותרומה בעינה הא לפי"ז הטעם גם אם בידוע שהותירה התרומה אחר הטחינה [גם אם הותירה עד שגם הקמח וטינופת דחולין אין בהם מאה נגד הקמח לבד דתרומה] ותו דא"כ ק' טובא אמאי צ"ל כלל במתני' כך פחתה התרומה הגם שהר"ש גופי' הרגיש בזה וכ' ע"ז רק קצת ק' לכאורה קו' עצומה היא:

ולע"ד בתחילת עיוני בד' הירושלמי הנ"ל טרם ראותי ד' הר"ש לא ישרו בעיני ד' המפרש. ואמרתי שברור דהא דמייתי הירושלמי שם תיכף לזה תני אין טינופת של תרומ' מצטרפת עם התרומ' לאסור את החולין אבל טינופת של חולין מצטרפת עם החולין להעלות התרומה הוא לנתינת טעם על דבריו שאמר שאפי' פחתו חולין ותרומה בעינה טוחן ומתיר ואומר הטעם לזה משום דטנופת דתרומה לא מצטרפת עם התרומה וטינופת דחולין מצטרפת עם החולין להעלות התרומה. ומעתה א"ש הא דא' במתני' כך פחתה התרומה דר"ל דהא ודאי דע"י טחינה נתפרדו הטינופת דהיינו הסובין והמורסן מהקמח. וא"כ הא ממילא פחתה התרומ' מכמות שהי' תחי' ושריא. דהא פחת החולין מצטרף לקמח החולין ופחת התרומה לא מצטרף להתרומה וסתמא דמלתא אינו מצוי כ"כ שהתרומ' שקודם טחינה היתה אחת)** **(ממאה נגד החולין ואחר הטחינה יותיר כ"כ בריבוי גדול עד שהקמח דחולין בצירוף הסובין ומורסן לא יהא מאה נגד קמח התרומה בלא הסובין ומורסן וא"ש נמי מ"ש בירושלמי אלא וכו' ותרומה בעינא דוקא ור"ל שעתה אחר הטחינה ג"כ התרומ' הוא א' ממאה מהחולין היינו הקמחא דתרומה. והיינו שהיא בעינה בשיעורה א' ממאה כמו שהיתה קודם הטחינה שהיתה א' ממאה. ומ"ש לא סוף דבר שפחתה ר"ל לא תהא סבור שפחתה היינו פחתה ממש משעורה דוקא אלא אפי' אם היא עתה בשיעורה בעינא בקמחה והחולין פחתו ממש הקמח משיעורה עכ"ז שרי. ונותן טעם לבר תני אין טינופת וכו' וכמש"ל. ואח"כ עיינתי בר"ש ור"מ:

וראיתי שהר"מ ז"ל מפרש כך. אלא שקיצר בדבר מאוד כדרכו בקדש. וברור בעיני שהוא ז"ל מפרש ד' הירושלמי הנ"ל כמ"ש:)** שדרכו בכך הוא גם באיסור דאורייתא:

אמנם כל דברינו אלה הוא רק בנדון של התה"ד דקרוב לודאי שיטחנו התולעים ואז שרי לענ"ד כמ"ש בס"ד אבל בנדון דשאלת מע"ל בקטניות הנטחנים שאין מדביקין אבן על אבן ודאי יפה כ' מע"ל דלא דמי לנדון דהתה"ד. ותו דהא התה"ד גופי' סיים דברי קדשו שירקד הקמח לאור היום וכל תולעת שיראה יזרקנו וכמ"ש מע"ל:

ודאי הכי חיובא רמי' עלי' כל היכא דאיכא לברורי:

אך אומר אני שבנ"ד אדרבה אין צריך לגמרי לכל זה דהא אחר שנידושו וניטלו הקטניות מהשרביטין אין נמצא בהם כלל התולעים עצמן לא מהן ולא מקצתן והחוש יעיד ע"ז וכל בדיקתנו את הקטניות הוא רק לברר המנוקבים מהתולעים בעודן בשרביטן ומעיקר הדין אין בהם בית מיחוש כ"כ רק כבר קבלו אבותינו עליהם ועל זרעם והנהיגו לאסרם ואיסורם הוא משום אל תטוש תורת אמך והגם דודאי חלילה וחלילה לפרוץ גדרן של אבותינו שעפ"י רבותינו הקדושים הראשונים ז"ל אמנם מי שירצה לחתוך ולקלוף מכל גרגיר קטניות רק המקום המנוקב לבד ודאי דהשאר שבאותו הגרגיר יהא מותר ומעתה ודאי דמותר לטחנן על גרש ולבטלן. דהא אותה הקליפה הדקה לא מינכר כלל וכלל אחר הטחינה ובטלה לגמרי ולא מקרי מבטל איסור לכתחילה כמש"ל וכ"ש בזה שעיקר איסורו הוא רק מטעם שכבר נהגו כך י"ל דלכ"ע שרי לבטלו עכ"פ ע"י טחינה גם אם לא הי' דרכו לטחנו ותו דכיון דאיסורו הוא משום דכבר קבלו והנהיגו כך וחזינן עמא דבר לטחנן נימא דמסתמא הכי קבלו עלייהו מעיקרא שלא לאסרם רק בעינם אבל לא אחר ביטולם בטחינה וגם אותן הקטניות שיש בהם נקודה שחורה שאסרה הרשב"א משום דהוא ריקום התולע והזכירו הרמ"א בסי' פ"ד ס"ו כנראה שמסתמא יש ס' בהקטניות נגד אותן לבד שיש בהן נקודה ובפרט שלשיטת הרא"ש ודעימי' שריין לגמרי אותן שיש בהן נקודה משום דס"ל דבעינן ריחוש דוקא וכוותייהו סתם הב"י בש"ע שם. וכן תפסו רוב האחרונים מעיקר הדין ולדעתי רק בתורת חומרא הזכירו הרמ"א לזאת עכ"פ הבו דלא לוסיף עלה שלא לאסרם רק בעין ולא לאסור לבטלם בטחינה ומעתה לפום שיעורא דילי אמינא שברור אצלי שמותר לטחון לכתחילה קטניות על גרש בלא שום בדיקה לא בתחילה ולא בסוף והנח להם לישראל אם אינן נביאים בני נביאים הן ועיני נשואות לו ית"ש יאר עינינו כתורתו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כחפץ נפשו ונפש ידידו הדו"ש:

סימן ה

שאלה צנון שחתכו בסכין של בשר ב"י ואח"כ חתכו בתוך הכדי נטילה בסכין חולבת ב"י מה דינו של הסכין חולבת:

תשובה הנה לא פורש בדבריו אם היו הסכינים מקונחים ונקיים בבירור או לא דבאינם מקונחים ודאי אסור ובמקונח יפה באנו בזה למחלוקת בין הראשונים ז"ל בדין דגים שעלו בקערה של בשר (חולין קי"א ב') אי פירושו עלו רותחים בקערה צוננת או איפכא או דר"ל נתבשלו או אפי' נצלו דהנה התו' שם ד"ה הלכתא הוכיחו מפרש"י שם דגם נתבשלו שרי ע"ש וכ"ה דעת הרמב"ן הובא בחי' הרשב"א שם (ד"ה הלכתא) והסכים

עמו הרשב"א שם ובתורת הבית וכ"ה דעת הרמב"ם ור"ת ור"י ורא"ש ור"ן והטור בסימן צ"ה **(הגה"ה ואשר כתב הטור שם על הרמב"ם שאינו מבין דבריו במ"ש שם וז"ל דגים שצלויין עם הבשר אסור לאוכלן עם החלב עכ"ל ותמה עליו הטור ע"ש הנה ודאי שדברי הרמב"ם מובנים ומבוארים מאד כמו שפירשוהו בהגמ"י שם והב"י ע"ש אך דנא נכוויני' לרבן ומאורן של ישראל רבי' הטור ז"ל לטועה ח"ו בדבר זה. להצלה פורתא אומר שהגי' מוטעת בנזדמנה להטור בדברי הרמב"ם שם גרמה לו זה. כנראה וניכר בבירור ממה שהעתיק הטור ל' הרמב"ם בתחי' דין קערה שאכלו בה בשר ובישלו בה דגים מותר לאוכלן בחלב ואח"ז תיכף לו כ' דין דגים שצלויין עם הבשר אסור לאוכלן עם החלב ודין פת שאפאה עם הצלי נראה ברור לפי ההעתק הלז שלא הי' כלל בגי' הטור בד' הרמב"ם. ולפי"ז מ' לכאו' פשטי' דלישנא דהרמב"ם דמ"ש דגים שצלויין וכו' אדסמוך קודם לו קאי ומחלק בין בישול לצני' ולכן יש לכאו' מקום תימא עליו אבל לפי גירסתנו האמיתית בד' הרמב"ם שכולל בבבא אחת וכ' וז"ל פת שאפאה עם הצלי ודגים שצלאן עם הבשר אסור לאוכלן עם החלב ואח"כ כ' דין קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים וכו' וכתבו בבבא ב"ע ודאי ל' זה מורה באצבע בבירור כמו שפי' הגמ"י והב"י דבריו ואין מקום כלל לטעות בדבריו:)** ופסק כן הב"י בש"ע להלכה וכן הביאה המרדכי שם בשם ראבי"ה וזקנו וכ"כ סמ"ג וסמ"ק ובשם ריב"ן חתנו של רש"י הביאו התוס' שם שכ' בשם רש"י דנתבשלו אסור:

וכ"כ הרשב"א ור"ן בשם י"מ כן והביאו התו' והי"מ שם ושם ראי' לפירושם זה מהך בצנון שחתכו בסכין של בשר אסור לאכלו בכותח ונתבשלו ודאי לא גרע מחורפי' דצנון ע"ש ולשיטת הסוברי' דגם נתבשלו ונצלו שרי. כתבו דטעמא דאיסור הצנון הוא על כרחך משום דסתם סכין שמנוניתו קרוש עליו והוי נ"ט הבא מן הממש. עיין תוס' ורשב"א ורא"ש ור"ן שם והן הן התרי לישני ברש"י שם (קי"ב א') ד"ה קישות ע"ש:

וע' הג"א שם ברסי' ל"א כ' על טעם השני שברש"י שם שכ' דמשום חורפא דצנון בלע טפי וכו' דהך טעמא הוא עיקר דהש"ס קאמר לי' עכ"ל ודבריהם תמוהים מאד דהא גם לטעם הראשון משום דסכין פעמים שמנוניתו קרוש עליו צריך ג"כ הש"ס לומר הטעם בצנון דאגב חורפי' בלע דאל"כ אע"ג דשמנונית קרוש עליו מ"מ הא צונן בצונן הוא ולסגי בהדחה או בגרידה עכ"פ והחילוק בין תרי טעמי אלו הוא רק כמ"ש דלטעם הא' ס"ל דשרי נ"ט בר נ"ט גם בבישול וצלי. וא"כ תקשי אמאי אסור בצנון דאע"ג דאגב חורפי' בלע הא מ"מ לא עדיף מצלי לכן צ"ל החילוק בין סכין לקערה. משום דסכין שמנונית קרוש עליו. והטעם הב' ס"ל דבישול וצלי באמת אסור ולכן סגי בסברת חורפי' דצנון

לחוד. ואמרי' דחורפי' שוה לבישול וצלי ולכן אסור גם בסכין נקי והוא ברור] ולא סתרי אהדדי כלל לפי"ז פירש"י שלפנינו (קי"א ב') ד"ה נ"ט בנ"ט הוא עם מ"ש הריב"ן חתנו בשמו. ועכ"ז נראה יותר נטיית דעת רש"י דנתבשלו נמי שרי מדסתם הכי בד"ה נ"ט בר נ"ט. ובד"ה קישות פי' תחילה הטעם משום דסכין לפעמים השמנונית קרוש עליו. גם נראה דעתו דגם בנצלו שרי. דאל"כ ע"כ דמחלק בין בישול לצלי כדמחלק ביניהם בס' התרומה שהביאו הרא"ש והר"ן והפוסקים משום דבבישול יש מים והוה ב' נ"ט. וא"כ לא הי' צריך רש"י לחלק בין קערה לסכין משום דסכין קרוש ע"פ הלא חילוק זה עצמו שמחלק בין בישול לצלי הוא ג"כ ממילא בין קערה לסכין [והגם שיש לדחות זה מ"מ האמת יורה דרכו לפענ"ד כמ"ש] אלא ע"כ דלהך לישנא דשרי בבישול שרי לדידי' גם בצלי. וכ"נ גם דעת הרמב"ם דגם ניצלו שרי כמ"ש הב"י וכ"כ בהג"א בשם ר"ת ור"י להדיא וכ"כ להדיא הרשב"א והר"ן וראבי"ה ע"ש בב"י:

ולכן מאז ראיתי כן תמהתי על הב"י שפסק בש"ע רסי' צ"ה דאפי' נתבשלו וניצלו שרי נ"ט בנ"ט. וא"כ לפי"ז צ"ל הטעם בסכין שחתך בה צנון משום דסתמו שמנוניתו קרוש עליו וכמש"ל. וא"כ אמאי פסק ברסי' צ"ו דבסכין ב"י אפי' הוא מקונח אסור וגם על הרמ"א יש לדקדק שבסי' צ"ה כ' שהמנהג להתיר בדיעבד נ"ט בנ"ט גם בבישול וצלי וכנראה שכן דעתו ובסי' צ"ו סתם כהמחבר ולא הגיה עליו דבדיעבד שרי בסכין מקונח יפה ולא עוד אלא שבהג"ה בסי' צ"ה ס"ב כ' להדיא דתבלין שנידוכו במדוכה של בשר אם אכלו בחלב אוסר אפי' בדיעבד עד דאיכא ס' וכו'. אח"כ ראיתי להפר"ח שעמד בזה בסי' צ"ו על המחבר לבדו. ופוסק באמת להלכה דבסכין מקונח יפה שרי הצנון לאכלו בכותח. וכ"ה נטיית דעת הכו"פ שם. אך כנראה מרמיזת ד' הש"ך שם סק"ב דס"ל בדעת המחבר משום דחורפי' דצנון ודוחקא דסכינא מפליט גוף הטעם טפי גם מבישול וצלי ולכן אסור גם בסכין מקונח יפה ולכאורה יש להפליא עליו דהא אדרבה התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן פשיטא להו בפשיטות גמור דנתבשלו ועכ"פ ניצלו לא גרע ודאי מחורפא דצנון והסכימו כולם בפשיטות דלפי"ז בסכין הטעם הוא משום השמנונית שעליו אמנם כן ראיתי להפמ"ג בש"ד סק"ב הביא ד' הפר"ח וכו"פ וכ' עליהם שהמעיין בפוסקים יראה כמה דעות סוברים כן דאף למ"ד ניצלו שרי מ"מ חורפי' דצנון ודוחקי' פליט טפי ולכן כ' שאין לזוז מפסק הש"ע. ובעניותי הסוברים כן הם נגד דעת הראשונים ז"ל הנ"ל ורוב האחרונים ז"ל והנה הב"י גופי' כ' בכ"מ פ"ח מהמ"א דמדהשמיטו הרי"ף והרמב"ם הא דקילחא דליפתא ודסילקא והא דאי פתך בהו דליפתא ההכרח לומר דס"ל דהטעם דהצנון אסור הוא משום דסתם סכין שמנונית קרוש עליו. אבל בסכין מקונח

שרי ע"ש והרי הב"י פוסק תמיד כהרי"ף והרמב"ם ואיך פסק כאן בש"ע דאפילו מקונח אסור אמת שזה יש לדחות כי לא כ' זה שם אלא באם הי' גירסת הרי"ף והרמב"ם בש"ס כגירסתנו. אבל אפשר שלא הי' כתוב כלל בגרסתם בש"ס הך דקילחא דליפתא וכו' ע"ש בכ"מ [וכן נלפענ"ד ברור שלא היה כן בגירסתם כלל] ולפי"ז א"כ אין הכרח לומר דס"ל להרי"ף והרמב"ם באיסור הסכין משום דסתמו שמנוניתו קרוש עליו ואפשר דס"ל הטעם כנ"ל משום דחורפי' דצנון ודוחקא פליט טפי עיקר הממש גם מניצלו אמנם מי מכריחנו לחלק עלינו את השוין לומר דס"ל להרי"ף והרמב"ם דלא כהסכמת הראשונים ז"ל הנ"ל אחר שברווחא יש מקום לפרש כן גם דעתם ז"ל ובפרט דלישני' דהרמב"ם נוטין יותר לזה.. מדכ' סכין שחתך בה בשר צלי וחזר וחתך בה צנון וכו' ולא כ' בקצרה וכלשון הש"ס צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר נראה דעתו דר"ל שבעוד השמנונית של הבשר עליו חתך בו הצנון וכעין שדייק שם בכ"מ מזה לענינו דמיירי בלא הפסיק ביניהם בחתיכת דבר אחר ומודעת שרובא דרובא הרי"ף והרמב"ם תלמיד תלמידי' בחדא שיטתא קיימו ודאי שיש מקום לומר שגם הרי"ף סובר כן. ולזאת ד' המחבר בסי' צ"ו צ"ע לענ"ד:

היוצא מדברינו דלשיטת רוב הראשונים דסברי דשרי נ"ט בר נ"ט גם בניצלו. כ"ש דשרי בצנון שחתכו בסכין של בשר מקונח יפה לאכלו בחלב. ובנ"ד י"ל עוד דגם אפי' אם הי' הסכין של בשר אינו מקונח עכ"ז אם הי' ברי שהסכין של חלב היה מקונח ונקי. יש לדון ולומר דשרי הסכין לשיטת המתירים בניצלו עפמ"ש רש"י במכילתין (ח' ב') ד"ה והלכתא אפי' בצונן וז"ל וגבי סכין של היתר הוא וכו' וקשה הוא לבלוע אלא ע"י רתיחה אבל וכו' מפני שהסכין אסורה והבשר רך לבלוע עכ"ל וא"כ בנ"ד אם הי' הסכין חולבת מקונח יפה. יש לדון דלהמתירים בניצלו שרי מק"ו דמה אם הצנון שהוא רך לבלוע אינו בולע מהסכין של הבשר המקונח לשיטתייהו כ"ש דהסכין שהוא קשה לבלוע אינו בולע מהצנון. ולכאורה דגם אם לא הי' הסכין של חלב מקונח הי' מקום לומר לסברת רש"י הנ"ל דהגם שהסכין מפליט שמנונית החלב בהצנון משום דהצנון רך לבלוע מ"מ אינו בולע מהצנון משום דהוא קשה לבלוע אלא ע"י רתיחה ממש. אמנם באמת חלילה לומר כן דהתם ה"ט משום דמ"ד אפילו בצונן ס"ל דביה"ש צונן הוא כמ"ש רש"י שם ד"ה בצונן וא"כ ודאי גרע מחורפי' דצנון ואין ראי' מזה לצנון אפילו אי נימא דסתמא דהש"ס דפסק והלכתא אפי' בצונן ס"ל דבית השחיטה רותח ואפ"ה סגי בהדחת צונן משום דהסכין קשה לבלוע. מ"מ אין ראיה משם דנימא הכי גם בחורפא דצנון דודאי רתיחת ביה"ש גרע מחורפי' דצנון דהא חזינן בשחט בסכין של עובד כוכבים דלכל היותר לא בעי

אלא קליפה גם לרב דמחמיר התם. ורוה"פ פסקו התם כרבב"ח דמדיח לבד ובצנון הא הסכימו רוה"פ הראשונים [זולת הרא"ש ז"ל] וכל האחרונים ז"ל דבעי נטילת מקום ולא עוד אלא שהרשב"א בחידושיו שם הביא באחרונה דעת הרי"ף דפסק כרבב"ח דמדיח וכאן ס"ל דאפי' נטילת מקום לא מהני ואוסר כולו. הרי מוכח דאפי' למ"ד ביה"ש רותח מ"מ חורפי' דצנון עדיף מיני' ועוד דגם בסכין ששחט בה טריפה דפסקינן דאפי' בצונן היינו רק לענין לשחוט בה פעם אחרת כמ"ש התוס' שם והפוסקים אבל להשתמש בה רותח אח"כ. הא בהדיא אמר ר"נ א"ש בסוגיין דאפי' שחט בה כשרה אסור לחתוך בה רותח לכתחילה אלא ע"י הגעלה תחילה [ע' ש"ך סי' יו"ד סקי"ד ואחרונים שם] אלא שראיה זו יש לדחותה דהתם שאני דדם בעין ודאי בלע לכן אסור לחתוך בה רותח [ע' חי' הרשב"א שם] משא"כ כאן י"ל דקשה הוא לבלוע מהבלוע בצונן אמנם ראיות הראשונות לכאורה אלימי לפענ"ד:

אך כ"ז הוא רק לענין אם הי' הסכין חולבת מלוכלך. אבל אם ידוע שהי' נקי. לפענ"ד דלדעת רש"י שם יש לדון דהסכין שרי במכ"ש מאם הי' הסכין של בשר נקי דשרי הצנון לשיטת המתירין נ"ט בר נ"ט גם בניצלו [אמנם כשאני לעצמי. להתלמד בעלמא הוה אמינא דלולא ד' קדשו דרש"י ז"ל הנ"ל. אינו מוכרח כ"כ לחלק בין רכות הבשר לקשיות הסכין די"ל בפשיטות דלהכי לא פסק הש"ס גם בסכין של עובד כוכבים דמדיח דבסכין של עובד כוכבים השוחט קאמר ור"ל שכבר שחט וא"א לדופני הסכין בלא שמנונית כמ"ש רש"י גופי' שם בד"ה צונן ובסוגיין וכמש"ל. אבל סכין של טריפה הא מיירי לענין דרוצה עתה לשחוט בה. וכיון דמדיח השמנונית שעל פניו. תו אין כח בחום ביה"ש להפליט הבלוע בתוך הסכין]:

והנה כל דברינו הנ"ל הוא רק לשיטת רוה"פ הראשונים המתירין נ"ט בר נ"ט גם בניצלו כנ"ל. וכוותייהו פסק המחבר. אמנם הא הרב רמ"א ז"ל כ' שם דלענין לכתחילה המנהג כהאוסרי' נ"ט בר נ"ט בניצלו והגם דגם לשיטתם אינו מוכרח כלל לומר דחורפי' דצנון שוה לבישול וצלי ולהכי פסק אביי הלכתא בצנון דאסור ולפי"ז אסור אפי' בידוע שהי' הסכין נקי בהא גם לדידהו י"ל גם כן הטעם בצנון משום דסתם סכין שמנוניתו קרוש עליו אבל בידוע שהי' נקי י"ל דשרי אך מ"מ חלילה להקל בזה לשיטתם כיון דיש מקום לומר לפי שיטתם דהטעם בצנון הוא משום דחורפי' שוה לצלי ולכן אסור גם אם היה הסכין נקי:

אמנם נ"ד הא שאלתו לא על הצנון הוא אלא על הסכין של חלב שחתך בו הצנון אח"כ לכאורה יש בו צד היתר ונוכל לדמותו למ"ש הרמ"א שם בסי' צ"ה בשם או"ה דליתנן

בכלי של חלב מותר אפי' לכתחילה גם להאוסרים בניצלו. והסכימו האחרונים שם דשרי גם לערותן דרך עירוי בכלי חלב והגם דעירוי הא קיל רתיחתו מחורפי' דצנון. דהא עירוי קי"ל דלא בלע ומפליט אלא כדי קליפה ובחורפי' דצנון הא הסכימו הפוסקי' דבעי נטילה והרשב"א אוסר גם כולו וכנ"ל וכן נוטה גם דעת הר"ן שם [ועד"מ שם]. מ"מ מדחזינן דשרי לערותן לכלי אפי' לכתחיל' ואפי' קליפה לא בעי כלל. י"ל דע"כ היינו משום דאמרינן דאינו מבליע כלל בכלי ולא מפליט מינה כלל וא"כ לכאורה נ"ד נמי שרי הסכין חולבת מטעם זה. אמנם וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. דלפמ"ש הט"ז שם סק"ה הטעם דשריותא ליתנן בכלי של חלב הוא משום דבזה עכ"פ אנו סומכין אהמתירין נ"ט בר נ"ט גם בניצלו [ולא משום דקים לן דבכה"ג ודאי לא מפליט ולא מבליע כלל כמש"ל] יש לחלק קצת בין הך לנ"ד דאיכא למימר דרק באיסור עירוי דקליש ואינו אוסר אלא כדי קליפה הוא דסמכינן בי' אהמתירין גם בבישול וצלי אבל מנ"ל ללמוד מזה לסמוך עליהם גם באיסור חורפי' דצנון דחמיר מיני' דאוסר עד כדי נטילה עכ"פ וכעין שמחלק הרא"ש שם ברסי' כ"ט בעיקר נ"ט בנ"ט לשיטת הרמב"ן בשם רש"י דנתבשלו לא וז"ל ואע"ג דבעלו נמי קבלו כ"ק טעם מן הבשר בבליעה מועטת התירו נ"ט בר נ"ט אבל נתבשלו ונבלע כל טעם הבשר שהי' בלוע בקדירה אסור לאכלו בכותח עכ"ל:

שוב ראיתי בביאורי הגר"א ז"ל ברסי' צ"ו מסכים ג"כ לדעת הש"ך דס"ל להמחבר דחורפי' דצנון מפליט יותר גוף הטעם מבישול וצלי ולכן אסור בצנון אפי' בסכין מקונח גם להמתירין בניצלו וכ"כ באו"ה בסתם דבדבר חריף לא אמרי' נ"ט בנ"ט אע"ג דלענין בישול וצלי הביא תחילה גם דעת המתירין בהם והביאו ג"כ בת"ח כלל נ"ז סי' ה' וכן נוהגין האידנא להורות דלא אמרינן נ"ט בנ"ט בדבר חריף [ועתה מידי עיוני בת"ח ראיתי להרב בעל מנחת יעקב הביא גם בשם רש"ל כמ"ש בהגה"א רסי' ל"א שהבאתי בריש דברינו ותמה גם הוא ז"ל עליו ועל הג"א כמו שתמהתי שם] ולפי"ז ודאי דאין שייך לדמו' נ"ד לשריותא דלערותן בכלי של חלב בנתבשלו לפענ"ד כמש"ל:

עוד רגע אדבר דהנה לשיטת ס' התרומה שהביא הרא"ש שם בסי' ל"א והפוסקים הובא גם בש"ע סי' צ"ו דחורפי' דצנון דינו כקורט של חילתית וכן התו' בסוגיין ד"ה אגב חורפי' נסתפקו בזה. ובקורט של חילתית ודאי אסור אפי' אם הי' הסכין מקונח יפה כמו שהוכיח הרשב"א בפ"ק דמכילתין (ח' ב') ע"ש ובת"ה הובא בבאורי הגר"א ז"ל שם מהש"ס דע"ג (לט א) ע"ש. הגם דבקורט של חילתית הא מירי בנ"ט בנ"ט דאיסורא שנחתך בסכין של עובד כוכבי' מ"מ לכאורה י"ל דכיון דאסור התם גם בנחתך בסכין שאינו ב"י דהא סתם כלים אינן ב"י וא"כ הא הוי כנ"ט בנ"ט דהתירא כיון שכבר נפגם

הטעם שבהסכין קודם שחתכו בו החלתית ואפ"ה אסר התם אפי' בסכין מקונח וא"כ ה"ה בצנון לשיטה זו אך באמת הא ליתא דהא הטעם דשרי נ"ט בנ"ט דהתירא כ' הר"ן והפוסקים דהיינו משום דכיון דכבר איקלש הטעם אינו ראוי עוד שיחול עליו עתה שם חדש של איסור א"כ ממילא דלא דמי לנ"ט בנ"ט דאיסורא אפי' בכה"ג דנפגם הטעם דמ"מ אין צריך עתה לחול עליו שם חדש של איסור אחר דמחליא לי' החילתית אלא רק שחוזר הוא לשמו הראשון שהי' אסור מתחילה בתוך המעל"ע. אמנם אי קשיא הא קשיא לי דלפענ"ד לכאורה ד' הרשב"א בחידושיו בסוגיין סותרין ד' עצמו שכ' בתשובה ח"א סי' תמ"ט המובא ברמ"א סי' צ"ה ס"ב וסי' צ"ו ס"ג דס"ל ג"כ דגם שארי דברים חריפים כתבלין וכיו"ב דינן כקורט של חילתית ואסור אפי' אינו ב"י ומסתמא דה"ה צנון דא' הש"ס בהדיא בסוגיין דמקרי דבר חריף וא"כ אמאי איצטריך בחידושיו בסוגיין למימר דלמאי דשרי נ"ט בנ"ט גם בצלי והסכים כן שם להלכה הא דאסור הצנון שחתכוהו בסכין של בשר הוא רק בסתם ספין שסתמו שמנוניתו קרוש ע"פ אבל בידוע שהי' נקי שרי הצנון הא לפמ"ש בת' שם ע"כ דצנון חמיר גם מניצלו ואסור אפי' בסכין מקונח יפה כמו קורט ש"ח דאסור ע"כ אפי' בנחתך בסכין מקונח יפה. דהא אסר התם תבלין שנידוכו במדוכה של בשר לאוכלם בחלב אע"ג דהוה נ"ט בנ"ט דהתירא והרי סתם מדוכה מקונחת יפה ואפ"ה אסור. ודוחק לומר דס"ל להרשב"א דחורפי' דצנון קול מחורפי' דתבלין ובסי' תצ"ז שם נראה מסתפק בזה ואדרבה דעתו נוטה שם יותר דרק בקורט של חילתית לחוד אוסר גם באינו ב"י ע"ש לזאת לפענ"ד ע"כ נומר דמ"ש בסי' תמ"ט טעם ההיתר בתבלין שנידך במכתשת שאינה ב"י משום דהתבלין הוא דבר מועט לרווחא דמלתא כ' כן ור"ל דלכן שרי אפי' לשיטת ס' התרומה דס"ל דתבלין וכיו"ב דינן ג"כ כקורט ש"ח אבל באמת לדינא ס"ל להרשב"א דרק בקורט ש"ח הוא דאמרינן בש"ס דאוסר אפי' בכלים דלאו ב"י וכמו שהוכחנו ולכן מ"ש בד"מ סי' צ"ה אות א' שמדברי הרשב"א בסי' תמ"ט משמע ג"כ כד' האו"ה שבדבר חרף אינו מועיל נ"ט בנ"ט תמוה לפענ"ד:

סוף דבר לא מצאתי היתר ברור להסכין של חלב דנ"ד וגם מי שדעתו וכחו יפה לסמוך על הכרעתו להתיר עכ"פ לא יתיר להשתמש בו עד אחר מעל"ע מחתיכת הצנון בו. וגם זה ע"י השחזה או נעיצה עכ"פ לצאת עכ"פ דעת הרא"ש דס"ל דלא בלע ופליט חורפי' דצנון אלא כדי קליפה ולדידי' סגי בהשחזה או נעיצה ואם הי' בא מעשה לפני הייתי מחמיר להצריכו הגעלה לכתחילה והוא ית"ש יאר עינינו בתורתו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ע"ד אמת ושלום וברכה כנפשו ונפש ידידו:

סימן ו

ב"ה מסטיסלאוו עש"ק י"ז אייר תרי"ז בדין דבר שיש לו מתירין מה שהשבתי בזה לנכר אחותי הרב החריף ובקי ס' יהושע אלי' נ"י יודנסאן מק' דינאבורג

נועם מכתבך הגיעני וכו' ועל של תורה אשר באת דרש"י ז"ל שמפרש הטעם בדשיל"מ דל"ב מפני שיכול לאוכלו בהיתר ע"כ לא ס"ל סברת הר"ן בנדרים (נ"ב א') [הובא בט"ז יו"ד סי' ק"ב] דלפי הטעם שכ' רש"י לא שייך לאיפלוגי בין מין במינו למין בשא"מ עכ"ד: אמנם הרי משנה ערוכה בפ"ג דחלה הביאה הר"ן שם דטבל שלא במינו בנו"ט וכן הביא ד' הירושלמי דדשיל"מ בטיל בא"מ והגם שבפ"ב דעבודת כוכבים (ע"ג ב') אמר הטעם בטבל משום דכהתירו כך איסורו ולטעם זה הוה א"ש מתני' דחלה דרק בטבל הדין כן. דהא דחטה אחת פוטרת כו' הא לא שייך רק במב"מ דאין תורמין ממין על שא"מ לכן איסור במשהו רק במב"מ אמנם התוס' שם הקשו מד' הירו' הנ"ל שמפרש הטעם משום דטבל הוא דשיל"מ ע"ש מה שתרצו דשני הטעמים צריכי ולדעתם הדין כך בכל דשיל"מ וכמבואר בהירו' ולולי ד' התו' הי' נלענ"ד ליישב זו עפמ"ש הרמב"ן ז"ל במלחמות בפ' כ"ש בענין מימרא דרבא הלכתא חמץ בזמנו כו' כ' בסוף דבריו שם שי"ל דר' יוחנן סבר כרבנן דר"ש דגם דשיל"מ בטל ושלכן לא הוציא ר"י מכלל כל האיסורין אלא טבל וייי"נ בלבד ע"ש. מעתה י"ל ברווחא דהא מ"ש הש"ס הטעם אטבל משום דכהתירו כו' הלא הוא על ד' ר"י ור"ל שם ור"י הא סובר דגם דשיל"מ בטל ומסתמא גם ר"ל תלמידו בשיטת רבו אזיל כל היכא דלא מצינו דפליגי והברייי דת"כ אתי' כרבנן ולדעתי הוא ישוב נכון וברור וע' רמב"ם פט"ו מהמ"א הי"ב ובהשגות שם א"א משנה שלימה היא ועכ"מ שם ולדעתי יש עוד מקום לומר שהראב"ד כיון להמשנה דפ"ג דחלה הנ"ל ובאם שלזו המשנה כיון יש ליישב ד' הרמב"ם אל נכון שהרי המשנה לא פירשה הטעם מפני מה טבל רק במינו בכ"ש ויש מקום לו' שהטעם הוא משום דכהתירו כך איסורו ולכן יש חילוק בין במינו למבשא"מ וכמש"ל אבל דשיל"מ ל"ב גם בשא"מ והגם דעכ"פ טבל ג"כ הא יל"מ יש מקום לומר שהטעם הוא כמ"ש בפסקי תוס' דנדרים (נ"ח) [ובתו' גופי' שבידינו לא נמצא זה] שדשיל"מ ממילא שלא ע"י מעשה לא בטיל אף בשא"מ [ויש שם ט"ס] ונ"ל שמוכיחים כן מדין חמץ בפסח דפסק רבא שגם בא"מ הוא במשהו וס"ל דהטעם כד' הרמב"ם מפני שחמץ מקרי דשיל"מ ואע"ג שבירו' הנ"ל חשיב גם חדש עם שארי דשיל"מ שבטל בשא"מ וחדש ג"כ התירו בא ממילא הנה ד' ר"ש שבירושלמי מובא גם בתלמודא דידן בנדרים (נ"ח א') ואין גורס שם מ"ש בירושלמי בזה אלא מב"מ בכ"ש ושלב"מ בנ"ט:

ולפי גי' תלמודנו י"ל ברווחא דטבל ומ"ש והקדש כדינייהו דמב"מ בכ"ש וחדש כדיני' דגם בא"מ בכ"ש:

והכי ס"ל לרבא והא דאמר הש"ס בפ' כ"ש על ד' רבא [או שהם ד' רבא עצמו] כרב י"ל ברווחא כדיני' דרב דגם שלב"מ במשהו אבל לא מטעמי' [וע' תוס' שם שגם ר"ת לשיטתו מפרש דמ"ש כרב היינו כדיני' ולא מטעמי' וכ"כ הר"ן שם משמן דאחרים דקיימי בשיטת ר"ת ומפרשים כן] דאלו טעמי' דרב אמר התם משום דגזר שא"מ אטו מינו ורבא טעמי' משום דשיל"מ ממילא כך הי' מקום לומר וכך סוברים באמת הפסקי תוס' הנ"ל לזה א' הרמב"ם בהי"ב שהגם שכ' למעלה שחמץ נקרא דשיל"מ ולפיכך אוסר בכ"ש בין במינו בין שלא במינו והו"א דהא דחמץ חמיר משארי דשיל"מ שבטל בא"מ הוא משום דהתירו בא ממילא ונימא דה"ה שאר דשיל"מ אם התירו בא ממילא כחדש וכיו"ב דינו כחמץ בפסח וטבל שאמר במתני' הנ"ל שבטל בשא"מ הוא משום דהתירו אינו בא ממילא אלא ע"י מעשה ההפרשה אמר שאינו נראה כן דעתו לכן תלה הדבר ביראה לי וזהו שסיים דבריו ואל תתמה על חמץ בפסח וכו':

וגם מד' הר"ן גופי' נראה דס"ל הטעם כפרש"י שהרי כ' בפ' כ"ש בענין מימרא דרבא חמץ בזמנו וכו' וז"ל אבל ודאי משמע וכו' שלא לבטלו מעכשיו כיון שהוא עתיד להיות ניתר עכ"ל והשתא דאתינא שיש מקום לומר חילוק הנ"ל י"ל גם לדעת רש"י דטעם מפני שעתיד להיות ניתר הוא רק כשההיתר יובא ממילא ודאי ולכן אינו בטל גם בא"מ אבל כשההיתר אינו יכול לבוא אלא ע"י מעשה בטל הוא בא"מ אי מטעמא דהר"ן בנדרים [ולכן לא הזכיר הר"ן זה הטעם משום שעתיד הוא להיות ניתר אלא גבי חמץ שההיתר בא ממילא] וכן רש"י כתב טעם זה גבי ביצה שנולדה ביו"ט דג"כ ההיתר בא ממילא אי מטעמי' דהר"מ שהזכירו האחרונים ז"ל הכ"ד דודך שוחר טובך והצלחתך בתורה ובכולא טיבותא:

סימן ז

ב"ה יום ה' כ"ג מנחם תר"ו לפ"ק שלמא כפילא לכבוד ידידי הרב השנון ויראת ה' עולה ע"נ ס' שניאור צבי הלוי נ"י מ"ץ דק"ק ראמען יצ"ו:

אמרי נעמו הגיעני ואשר שאל באשה אחת בהקשותה בלדתה הבכור ולא הוטהרה עד אחר מלאת מכתמים משונים מראיית וסתה ונוטים לאדמימות. וכשטבלה שמשה בכאב גדול מאד מצדדי הרחם ובאותה הלילה שמשה עוד הפעם בלא בדיקה בינתיים ולמחר מצאו שניהם על כתנותיהם הבדוקים כתמים ומשונים ממראית הדם שהיא רואה בעת וסתה ואחרי טבילתה שנית שמשה והרגישה ג"כ כאב גדול מאד בשע"ת ותיכף הדליקו

את הנר ומצאו ג"כ דם הרבה על עידיהם ואחר טבילה שלישית שמשה ג"כ והוקטן הכאב וגם ערך הדם הוקטן מאד ומצחו רק איזה טיפין נוטים במראיתן להמראות הקודמין ומשונים ממראה הדם מראיית וסתה עכ"ד שאלתו והאריך מע"ל בצדדי ההיתר בזה הנה כפי העובדא דנ"ד שאחר שימושים הראשונים דל"ט ראשונה למחרתו הוא שמצאו הדם על כתנותיהם. א"כ כיון שהי' מציאת הדם מופלג מהתשמיש לא מקרו רואה מ"ת והגם שהרי גם הבעל מצא כן על כתנתו עכ"ז כיון שלא בדק בעד הבדוק לו ודאי דתלינן הדם שבכתנתו שנתלכלך מכתנתם ולכלוך כתנתה הא תלינן דיצא הדם מופלג מעת התשמיש לכן מותרת לשמש עוד פ"א אחר טבילתה וכמ"ש הש"ך בשם אביו הגאון ז"ל דגם אפי' אם ראתה אח"כ בשני תשמישים סמוך ממש לכל תשמיש לא אמרי' דאיגלאי מלתא למפרע גם על תשמיש הראשון רק שלא תשמש בליל טבילה אלא בליל שני' שאחריה. אם אינו יום החדש של טבילה השלישית ולא הפלגת הימים שבין טבילה שני' לשלישית והגם דבנ"ד הרגישה כאב בשעת התשמישין הראשונים מ"מ אין מזה הוכחה לומר שבשעת ת' ראתה דממ"נ שריא נ"ד לשמש עוד פ"א דאם כאב דינו כמכה הוא תולה בה. דגם במכה שבצדדין יכולה לתלות וכתבתי מזה בת' אחרת ואם אינו כמכה ע"כ הוא משום דאמרי' דאין שום הוכחה כלל מן הכאב לומר שהדם יצא ממקום הכאב דאלת"ה אלא דהוה ספק רחוק או מיעוט עכ"ז ודאי דהוה תלינן בי' דהא חזינן דאקילו בה רבנן טובא דעכ"פ דבמצאה בשיעור אחר דאחר דאותיום תלינן לקולא דלאחר תשמיש ראתה. הגם דהוא מ"מ סמוך לתשמיש ואפי' אם יארע לה כן פעמים רבות תלינן כלהו בלאח"ת ולא מספקינן במלתא כלל. ולא עוד אלא אפי' אם ראתה אח"כ בשני תשמישים רצופים אותיום ממש לכל תשמיש לא אמרינן דעכ"פ הא איגלאי מלתא מזה למפרע כמ"ש הש"ך וכן לקולא אמרינן אין כל האצבעות שוות ולחומרא לא אמרי' ליה כמ"ש הב"י בד"ה ואיכא למידק וכו' [אך מה שהקשה הב"י זה אהבדיקה דאחר ביאה שלישית דהבעל שלישי הוא תמוה לענ"ד דהא כבר הוחזקה לג' אצבעות וג' כחות. והי"ל להקשות זה להלן על מ"ש הטור שמותרת בבדיקה גם לאחר ג' תשמישים דבעל ראשון] ה"ה דלא אמרינן בנ"ד שמוכח כלל מהכאב שהדם יצא מהמקור גם בהשמושים שבליל טבילה הראשונה בשעת הכאב ותו דהא נ"ד הכאב היה בצדדי הרחם ומה ענין לכאב שבצדדין שיוציא אז דם שבעומק המקור:

ואשר הסתפק מע"ל בשיעור הסמיכות לדידן שא"א בקיאין בשיעור האותיום ואחר האותיום. לדידי נראה. דודאי דשיעור כדי שתושיט וכו' או אפי' כדי שתרד מן המטה. וכ"ש לרב אשי דמשני אידי ואידי חד שיעורא הוא ברור דהוא שיעור מועט ערך שנים או

שלשה מינוטין לכל היותר. ולדידן גם אי נימא דא"א בקיאין הוא ג"כ ודאי רק ערך קרוב לזה בכדי שהדעת טועה עד שיצא הספק מלבו. ולדעתי גם ערך חמשה מינוטין מקרי ודאי גם לדידן מופלג מתשמיש ואם שהא אצלה אח"ת גם ערך שיעור זה. תלינן לכלוך דם כתנתו שנתלכלך בכתנתה. ובפרט שרוה"פ ככולם תפסו רק עיקר הדין שבתלמוד ורק הראב"ד הזכיר חומרא זו בשם י"א והזכירו הרמ"א בש"ע. מסתברא דלא לאחמורי בה עכ"פ:

כ"ז כתבתי בדין היתר שימושה עוד פ"א דודאי שריא כנ"ל אך אם אולי גם אחר שימושה עוד הפעם ימצא דם גם על העד שלו. זה צריך תלמוד ועכ"ז אני אומר בס"ד דלענ"ד אם תרגיש בשימושה עתה כאב גדול מותרת לבעלה בלא בדיקת שפופרת. מטעם שאכתוב בס"ד ובאם שתרגיש בשימושה עתה רק קצת כאב וכ"ש כשלא תרגיש כאב כלל והוו שני תשמישים בס"ה עם התשמיש שהיה בליל טבילה השלישית שהוקטן הכאב כמבואר במכתב מע"ל תהא מותרת לשמש לכה"פ עוד פ"א ובשני עדים אחד לו וא' לה כי ידוע דעת הרשב"א כפי שפירשו דעתו הב"י והד"מ והב"ח ס"ל דגם אם אינה יודעת אם דרך מכתה כלל להוציא דם בשום פעם. אפ"ה תולה בה ברואה מ"ת [וע' תוס' במכילתין (יו א') ד"ה ומר סבר מ"ש על ברייתא זו שהביא הרשב"א שם. והם חולקים עם הרשב"א. ובאמת שלשון הברייתי' זו דקתני בה הרואה דם מחמת מכה וכו' ולא קתני אשה שיש לה מכה וראתה דם משמע יותר כדעת התוס' מ"מ הרי דעת הרשב"א בהדיא דאפי' אם אינה יודעת שהדם הוא מהמכה. טהורה היא. וא"כ הוא הדין גם אם א"י אם מכתה מוציאה דם כלל ג"כ תולה בה ואפי' בשעת וסתה מהך טעמא גופי' שכ' הרשב"א משום דא"א למיקם עלה דמלתא ווסתות עיקרם דרבנן והיכא דא"א למיקם עלה דמלתא לא אסרו והרי הרשב"א הביא ראי' לדבריו מהתוספתא גופה שהביא הש"ס (בדס"ו) שלא הוזכר בה כלל אלו התיבות שממנה הדם שותת ויורד והש"ס הוא דהוסיף אלו התיבות ור"ל דאנן תלינן שמהמכה שותת ויורד אבל היא עצמה א"צ שתדע זה ע"ש]. ואשר הקשה עליהם הגאון ח"צ ז"ל ממתני' דפ' הרואה כתם (נ"ח ב') ע"ש ואחריו החזיק דבריו הגאון בעל נו"ב ז"ל וכ' ע"ז שהיא קושיא עצומה ובס"ד הצדקתי את הצדיקים דמעיקרא ואמינא דאפי' התחלת קושיא אין כאן דאדרבה הא מתני' דייקא בלשונה אם יכולה להגלע וכו' ור"ל ואע"ג דריעותא לפנינו שנתרפאה המכה וחיתה ונראה בבירור שעתה אינה מוציאה דם כלל אפ"ה הקילו בכתמים שבאם עכ"פ באפשרי לה להגלע ולהוציא דם תולה בה ואמרי' שנתגלעה והוציאה דם וכדמייתי עלה עובדא דאשה שבאתה לפני ר"ע שאעפ"י שאמרה לו שחיתה אמר לה שמא יכולה היא להגלע וכו' וכ"כ הרמב"ם והרא"ש

בכתמים דוקא וחיתה וכו' ולא כ"כ ברואה וכמ"ש ר"ע ע"ז לתלמידיו דם ולא כתם וכ"כ הרשב"א גופי' בשער הכתמים אמתני' הנ"ל והובא בב"י בסי' ק"צ וז"ל שאעפ"י שעכשיו עלה עליו קרום ואינה מטפטפת אפ"ה תולה בה שמא גלעה שלא מדעתה וכ"כ הב"י בש"ע שם סכ"ב ובזה אזדו שלשה קושיות הראשונות דהח"צ ז"ל ואשר הקשה עוד שם דהגם דאשה בחזקת טהרה עומדת היינו רק בספק השקול אבל היכי אתי ספק דם המכה ומוציא מידי ודאי דם המקור שודאי דרכו להוציא דם עכ"פ בשעת וסתה והרשב"א ז"ל הא מטהרה התם אף בשעת וסתה ע"ש ג"כ לק"מ דדמיא להך דאמרינן בפ' החולץ (ל"ז א') רוב נשים ילדן לתשעה ורוב היולדות לתשעה [במסקנא שם] עוברה ניכר לשליש ימי' והאי מדלא הוכר עוברה לשליש ימי' איתרע לה רובא. ובן בפ' האשה שנתארמלה (כ"ז א') ופ' המוכר פירות (צ"ב ב') רוב נשים בתולות נישאות ורוב הנישאת בתולה י"ל קול וזו הואיל וא"ל קול איתרע לה רובא וי"ל ה"נ דכוותה דאע"ג דרוב דמים ממקור אתו וכמעט ודאי גמור יחשב אמנם רוב דמי המקור אינם יוצאים כלל בשעת תשמיש כמ"ש הרשב"א גופי' בתה"א בסוף שער ד' הביאו הב"י סי' קפ"ז בד"ה אבל בהגמ"י וכו' וכן הביא שם בשם הרמב"ם וכ"כ בסי' קצ"א בשם הר"ם מרוטנבורג ז"ל ע"ש דאין דרכה של אשה להיות ראייתה בשעת תשמיש ואפי' בשעת וסתה כשיש לה מכה באו"מ אמרי' דבחזקת טהרה עומדת ע"ש וזו ראתה בשעת תשמיש איתרע לה רובא והוי ספק השקול ואשה בחזקת טהרה עומדת אלא דבליכא כלל במה למיתלי אסורה משום דהא ע"כ היא ממיעוטא דמיעוטא דרואות מ"ח אבל בדאיכא מכה למיתלי בה תלינן בה הגם אם הוא ספק אם מוציאה דם. ודוק כי קצרתי בכ"ז ומעתה אתי נמי שפיר כפשטי' בדיקת השפופרת שהזכיר הרשב"א ז"ל בזה אשר הח"צ ז"ל נדחק בו מאד ע"ש ודו"ק:

תו אמינא. דאפי' לדעת הרמ"א בסעי' ה' שלא סמך להלכה למעשה ע"ד הרשב"א לחוד אלא בצירוף דעת המרדכי בפי' ואם י"ל וסת וכו'. ואינו מתיר בשאינה יודעת אם מכתה מוציאה דם אלא בי"ל וסת קבוע ושלא בשעת וסתה. ע' ביאורי הגר"א ז"ל שפי' כן דעת הרמ"א וכן פי' הב"ח ז"ל בת' בישנות בסי' פ"ד אבל באין לה וסת קבוע אינה תולה במכתה אא"כ יודעת שדרך מכתה להוציא דם. ברור אצלי. דמודה הרמ"א דבראתה מ"ת אחר לידה וי"ל מכה תולה בה אעפ"י שאינה יודעת אם מוציאה דם גם אפי' אם לא היה לה וסת קבוע קודם ימי מניקותה ולא עוד אלא אפי' בשעת וסתה באם הי' לה תחילה וסת קבוע ג"כ תולה במכה כזו דהא קי"ל דבימי מניקתה מותרת היא לבעלה אפי' בשעת וסתה בלא בדיקה כלל כמבואר בסי' קפ"ד ס"ז ובססי' קפ"ט וע' ש"ך שם משום שהיא אז בחזקת מסולקת דמים לגמרי וכ"ש שהיא בחזקת מסולקת דמים אז יותר משלא בימי

מניקתה שלא בשעת וסתה. שהרי שלא בשעת וסתה יכולה היא לקבוע וסת אחר ואלו בימי מניקתה אינה קובעת וסת כלל כמ"ש בסי' קפ"ט סל"ג וע' ש"ך שם [ועכ"ז כתבתי בריש דברי שתזהר מלשמש בוסת דיום החדש. ולחוש לוסת ההפלגה כדי לחוש לדעת הרמב"ן דס"ל הכי דאע"ג דלא קבעה וסת בימי מניקתה מ"מ מיחש חיישת. וסתם כן בש"ע שם] וכן אם לבשה בימי מניקת' חלוק שכבר לבשתו היא עצמה קודם ימי מניקתה ולא בדקה החלוק בינתיים ואח"כ מצאה עליו כתם הרי קי"ל דתולה הכתם בהימים שקודם ימי מניקתה כמ"ש בסי' ק"צ סמ"ה ומדלא חילקו משמע ודאי דאפי' אם מצאה הכתם בשעת וסתה דימי מניקתה. והחלוק היתה לבושה בה תחילה בימים דשלא שעת וסתה תולה היא בהימים דקודם יניקה הרי להדיא שבימי מניקתה היא בחזקת יותר מסולקת דמים מבהימים דשלא בשעת וסתה כשאינן ימי הנקה וא"כ כיון דס"ל להרמ"א דביש לה וסת תולה במכתה שלא בשעת וסתה אפי' אם אינה יודעת שמכתה מוציאה דם כ"ש דתולה לדעתו ז"ל במכה כזו בימי מניקתה אפי' באין לה וסת. דהא כל חומר דא"ל וסת הוא משום דחיישינן שמא עתה הוא וסתה. והא בימי מניקתה אפי' בשעת וסתה ממש שרי והא נ"ד בימי מניקתה היא ודאי דיכולה לתלות בראתה מ"ת גם במכה שא"י אם מוציאה דם:

ואכתי פש גבן לברורי אם כאב דינו כמכה בזה וכבר דברו האחרונים ז"ל בזה הרבה ע' ט"ז בסי' קפ"ז סק"י וסקט"ו ובסי' קצ"א סק"ד והגאון ח"צ ז"ל בת' בסי' ע"ג הקשה עליו מהמשנה דחוששת בפי כריסה כו' הרי דהא דחוששת בפי"כ זהו גופי' סימן לעקירת דם המקור ומאין הרגלים לחלקי והנה זה משך כמה שנים שכתבו אלי הרבנים המפורסמים מו"צ דק"ק מהלין להקשות על ד' הח"צ אלו דמה זו ראי' ממיחוש לכאב שהרי תלמוד ערוך הוא בעבוד' כוכבי' (כ"ח א') כל מכה שמחללין עלי' את השבת וכו' בעי ר"א ככי ושיני מאי וכו' ת"ש החושש בשיניו וכו' חושש אין כאיב לי' טובא לא והכי איפסקא הלכתא בין הפוסקים הראשונים ואחרונים ז"ל ואנכי השבתי להם דשגו בזה ולפי דעתם גדולה מזו הי' להם להפליא על ד' הח"צ ז"ל דהא החכם בי ז"ל גופי' כ' שם ע"ז צא ולמד מדין מכה של חלל שמחללין עלי' את השבת ולדעתם הי' להם להפליא דהא ראייתו זו אדרבה סתירה היא לדבריו אך באמת נהפוך הוא ממה שכותבים מע"ל והכי איפסקא הלכתא בין הפוסקים הראשונים ואחרונים ז"ל. שהרי הוקבע להלכה בש"ע או"ח סו' שכ"ח ס"ג דדוקא כשנתקלקל וכו' מחמת מכה או בועה וכיו"ב אבל מיחושים אין נקראים מכה ומקורו מד' הר"ן פי"ד דשבת בשם הרשב"א שכ"כ בשם הר' יונה ז"ל והיינו כדדחי לי' הש"ס התם בע"ג דלמא תנא היכי דכאיב לי' טובא חושש נמי קרי לי'

ואין לומר דמ"ש וכיו"ב ר"ל דגם כאב גדול יקרא מכה ודינו כן ולא אתא אלא לאפוקי מיחושים כדסיים שם אבל מיחושים אין נקראים מכה ומיחושים היינו כאב קטן וכה"ג והוא משום דפסקו כאביי משום דלא שבקינן פשיטותי' דאביי משום ספיקי' דסתמא דהש"ס דדחי בלשון ודלמא וכה"ג אשכחן טובא להפוסקים ז"ל דאאל"כ בד' הר"ן דהא הר"ן גופי' כ' שם בפי"ד דשבת על המימרא דעין שמרדה שבע"ג שם ע"ב וז"ל על הך דהחושש בשיניו וכו' ואמרי' נמי בפ' אין מעמידין דאפי' היכי דכייב לי' טובא חושש נמי קרי לי' לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא עכ"ל ועבב"י בטור א"ח שם מש"ש ע"ז ודבריו ז"ל תמוהין וזה שכ' הח"צ צא ולמד מדין מכה של חלל וכו' ור"ל שמבואר בש"ע דאין מחללין עלי' את השבת אלא כשנתקלקל מחמת מכה או בועה והי' נראה דוחק להח"צ לומר כמ"ש הרשב"א וכיו"ב ר"ל כאב גדול דג"כ דינו כמכה ובועה משום דבדעת הר"ן שהביא ד' הרשב"א אלו להלכה הא ודאי דאאל"כ והט"ז לכאורה היינו מוכרחין לדחוק אליבי' ולומר דסובר בדעת רבינו יונה והרשב"א דמ"ש וכיו"ב ר"ל כאב גדול אך אאל"כ דהא בהגהת הרב רמ"א כ' ע"ז שם ומיהו מי שחושש בשינו ומצטע' להוציאו אומר לעובד כוכבי' להוציאו ושן שמצטער עליו להוציאו החוש יעיד עליו שהוא כאב גדול מאד וא"כ הלא הי' מותר גם לישראל להוציאו ולא עוד אלא דהט"ז גופי' חולק שם ע"ז ואוסר אפי' לומ' לעובד כוכבי' להוציאו משום דהישראל מסייעו ומעתה הא ודאי דאין לקרות זה הלכה פסוקה בין הראשונים ואחרונים ז"ל. דדעת הר"ן הא ודאי לא כן הוא ומסתבר שכ"ה כוונת הר' יונה והרשב"א וכ"ה ד' רמ"א ז"ל בדעתם שהרי אינו מתיר רק לומר לעו"ג להוציאו והוא מהא"ח ואו"ה כנרשם שם. וגם זה כ' המג"א ע"ז דדוקא כשהוא חולי כולל כל הגוף ותו דהא רומע"ל רוצים לתרץ בזה ד' הט"ז שביו"ד שם והא הט"ז ודאי לא ס"ל הכי מדאוסר כאן להוציאו משום סיוע הישראל:

אך לדידי ראיית הח"צ מהך דינא דמכה של חלל וכו' אינה ראי' לסתור מזה ד' הט"ז מטעם אחר פשוט והוא דודאי גם אם האשה מרגשת כאב גדול מאד אם היינו יודעים בבירור שאין לה שם מכה לא מצינן כלל למתלי בה אלא דדעת הט"ז נראה דס"ל דאנן אמרינן דכיון דמרגשת כאב גדול והמקום הוא בית הסתרים שא"א לה לראות ולידע זאת בבירור תלינן שיש שם מכה שעפ"י רוב כאב גדול הוא מחמת מכה וחבורה ודרך מכה וחבורה להוציא דם משא"כ בכואב בשיניו הא חזינן קמן דאין שם מכה אלא כאב ולכן אפי' הוא כאב גדול מאד אין מחללין עליו את השבת ע"י ישראל ולכן אוסר הט"ז הוצאת השן משום סיוע הישראל ומסייע זה יש בו ממש ע"ש והח"צ לא מסתבר לי' לומר דכאב גדול מורה על מכה וכמש"ש הח"צ וז"ל ואף שהכאב משונה אין זה כדאי להכריע ולא

כל מקום הכואב יש לו מכה אלא שראייתו מדין מכה שמחללין עלי' את השבת לא מכרעא כלל כמ"ש ולפי"ז גם מהך דחוששת בפי כריסה וכו' אין סתירה לד' הט"ז דאשה מרגשת בחשישת שעת הוסת שהוא בטבע בריאותה ואינו מורה על מכה כלל משא"כ כאב גדול משונה שמרגשת שאינו טבע החשש של הוסת. ס"ל להט"ז שהוא מורה עפ"י רוב שיש שם מכה ולכן תלינן בה. כל זה השבתי להרבנים דק"ק מהלין:

אמנם אני תמה על עיקרו של ספק הזה דלא ידענא מאין היה פשוט להאחרונים בעלי התשובות ז"ל דמה שאמרה הברייתא דתולה במכתה פי' מורסא או אבעבוע. ויצאו לדון אם גם כאב דינו כמכה דמורסא ואבעבוע דאדרבה אמינא דמלבד מה שמצינו בכמה מקומות בש"ס לשון מכה גם על כאב ועל שום דבר מקולקל כגון מה שאמר לענין טריפות בנמצא קורט דם בבית הכוסות וכיו"ב אם אין שם מכה קורט דם מנין. הגם דודאי דאין להוכיח מזה לדינא לנ"ד וכיו"ב לומר כן גם כאן שמהדם היוצא מוכח שיש בה מכה שם. דזה הבל. דהתם חזינן על האבר קורט דם סריך ביה שאין בטבעו כלל כשהאבר הוא בבריאותו וא"כ קו"ד זה מנין ע"כ אמרי' דודאי בא מחמת שיש בהאבר מכה במקום זה. אבל כאן באשה הא טבעה להוציא דם מהמקור רק שאנו דנין על דם זה שיצא בשעת תשמיש אם הוא מהמקור כיון דאין דרך המקור להוציא דם בשע"ת ובאם א"ל מכה שם ע"כ לומר שהיא מהמיעוט נשים שהמקור מוציא דם בשע"ת מחמת חימום התשמיש שמעורר לפעמים את המקור מחמת רפיונו להוציא דם עי"ז. ורק כשיודעת שי"ל מכה שם אז אנו יכולין לדון ולומר שדם זה לא מחמת רפיון המקור בא. אלא ממכתה. אמנם עכ"ז הא ודאי מוכח מהך דקורט דם בבית הכוסות דהש"ס קרי לשון מכה על ענין קלקול בלבד דהא עינינו רואות שאין שום מכת מורסא וכיו"ב במקום הק"ד וע"כ דהקלקול קרי מכה. ואין לומר דר"ל שמהק"ד מוכח שהי' שם תחילה מורסא וכיו"ב אלא שחיתה [ועכ"ז טריפה משום דלא היתה יכולה לחיות יב"ח מחמת זה] דא"כ הי"ל לומר אם לא הי' שם מכה קו"ד זה מנין. אנא ודאי דר"ל אם אין שם עתה קלקול גדול בבשר ביה"כ וכיו"ב שדינו כנתמסמס וכמנוקב מעל"ע ק"ד זה מנין וה"נ משמע לי להדיא ממ"ש בפ"ב דע"ג (כ"ח א') דלאביי התם היכא דכאיב לי' טובא מקרי מכה. דהא אמר התם כל מכה של חלל מחללין עלי' את השבת. ובעי עלה ר"א בככי ושיני. היינו אמכה דככי ושיני ופשיט אביי ממתני' דהחושש בשיניו וכו' חושש הוא דלא הא כאיב ליה טובא ש"ד. והיל"ל הא מכה ש"ד ואפי' למאי דדחי התם דלמא תנא היכי דכאיב ליה טובא חושש נמי קרי ליה הא כוונתו רק דלא תפשוט מהך מתני' דככי ושיני הם בכלל חלל ולהכי אפי' כאיב ליה טובא נמי אסור דאלת"ה אכתי תפשוט מינה דככי

ושיני הם כלפנים דהא מכה ממש ודאי דלא מקרי חושש. וא"כ הא אכתי איכא למידק מינה חושש הוא דלא הא מכה ש"ד וע"כ היינו משום דהוו כלפנים. והו"ל מכה של חלל אלא ע"כ ודאי דכאיב ליה טובא נמי מכה אקרי בין לאביי ובין לסתמא דהש"ס דדחי וה"נ מוכח עוד מכ"מ בש"ס דקרי מכה לכאב וקלקול גדול. וע"ע בס"פ מפנין (קכ"ט א') מאן דעביד מלתא וכו' אך גם מלבד כל זה הא חזינן דגם לענין דמי האשה קרי במכילתין מכה לצער וכאב והוא בר"פ תינוקת ובה"א עד שתחי' המכה. ובמתני' בפ' כל היד איזהו אדום כדם המכה. ולכל החמשה פירושים שפירשוהו התם בע"ב אין הפירוש מכה של מורסא ואבעבוע אלא כאב וצער או קלקול ע"ש:

ולזאת הדבר ברור לענ"ד שגם מ"ש בברייי' הכא דתולה במכתה ג"כ פירושו כאב וקלקול ברחם שהכאב שמרגשת מורה על קלקול בשר הרחם ולכן הוא מוציא דם ע"י שפשוף האבר במקום המקולקל אך דוקא בכאב גדול וכדמוכח מלישני' דאביי הא כאיב ליה טובא. וכאב קטן מקרי מיחוש בלבד וגם זה רק לענין שלא לאסרה לעולם על בעלה. אבל לענין ז' נקיים הגם דבמכת מורסא ואבעבוע נקטי' לפי פסק הרמ"א דבי"ל וסת וראתה בשע"ת שלא בשעת וסתה א"צ גם ז' נקיים כדמוכח דעת הפוסקים וע' ש"ך שם ס"ק כ"ה מ"מ בכאב גדול מסתפינא להקל כ"כ שלא להצריכה גם ז' נקיים. ואל תשיבני ממ"ש הריצב"א בת' שהובא בסוף ה' א"ב ברסי' ג' שכ' שהיתה מצטערת בשע"ת וקשה לה עד מאוד משמע שהיה כאב גדול. ועכ"ז לא התיר אלא בבדיקת השפופרת. רק שצירף זה להקל בבדיקה לבעל ראשון. אולי שם הי' המעשה בא"ל וסת. ונ"ד שהיא בימי מניקתה קיל טובא מינה וכמש"ל דקיל גם מי"ל וסת ושלא בשעת וסתה:

עוד יש צירוף להקל לענין שתהא מותרת לשמש עוד פ"א והוא דיש לספק ולומר דדלמא הדמים שנמצאו בהכתנות שלהם למחרת ושל ליל טבילה הראשונה הי' מהתשמיש הראשון של אותה הלילה ובהתשמיש השני אולי לא יצא דם [ומהכאב אין שום הוכחה כמש"ל] ובאם שכן הי' הרי הי' תשמיש היתר בינתיים ומותרת מעתה לשמש עכ"פ עוד פעם א'. וה' אלהים אמת ינחנו בדרך אמת בתורה דכתיב בה אמת. ושלום כנפשו ונפש ידידו הד"ש:

סימן ח

אשר השבתי לחכם אחד

ע"ד קושיית דודי אדמו"ר הגאון החסיד מוהר"ח ז"ל מוואלאזין [נדפסה בסוף הספר] בפלוגתא דרבה ורב יוסף ריש מו"ק שפסק הרמב"ם ז"ל כרב יוסף נגד רבה דה' כוותי' לגבי רב יוסף בכ"מ בר משדה ענין ומחצה לכאורה הי' נראה לו' בפשיטות משום

דפשטא דברייי' דמנכש והמחפה אתי' כר"י ורבה דחיק לאוקמה כר"ע ומה טעם קא' ואשינוייי' דחיקא לא סמכי' וכה"ג אשכחן להראשונים ז"ל בכמה דוכתי אך לא נתישבה דעתי בהך לחוד:

ועיינתי בד' הירושלמי בפ' כלל גדול ומצאתי שם בה"ב שאמר וכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש ושם להלן אמר כל דבר שהוא מבחיל את הפרי חייב משום זורע הרי מבואר להדיא כד' הרמב"ם וכמו שחילק הכ"מ בריש פ"ח מה' שבת ומודעת דרכו בקדש של הרמב"ם ז"ל לנטות לפעמים אחר ד' הירוש':

ועוד יש ליישב פסק הרמב"ם ז"ל. משום דרבה דס"ל דגם אם הניכוש וההשקאה מועיל לצמוחי פירא אינו חייב משום זורע הלא הוא נגד הברייי' דבפ' כלל גדול (ע"ג ע"ב) תנא הזורע וכו' והזומר וכו' כולן מלאכה אחת הן וחיובא דזומר משום נוטע הא הוא משום דעביד לצמוחי פירא ואביי שהקשה לרבה מדר"כ ולא הקשה טפי מהך ברייי' י"ל דלא ידע לה וכן ר' אמי דאמר התם זומר חייב משום נוטע ורב כהנא התם הא ס"ל דלא כרבה. ורב יוסף אע"ג דאיהו גופי' א' התם ג"כ דמאן דקטיל אספתא חייב גם משום קוצר עכ"ז סובר דמנכש ומשקה לא מיחייב גם משום חורש משום דקטיל אספתא ה"ה קוצר ממש אבל רפויי ארעא סובר ר"י דלא דמי כ"כ לחורש וממילא ודאי דל"ק לר"י גם מה שהקשה אביי עליו מדר"כ דזומר וצריך לעצים חייב שתים ולא משום דפליג אר"כ וסובר דהיכא דאיכא תרתי לא מיחייב אלא חדא כמ"ש התו' במו"ק שם בסד"ה חייב דהא ר"י גופי' סבר בקטיל אספתא דחייב שתים [וד' התוס' בזה צע"ג] וקשיא ל"ג כמ"ש התוס' וגם אפי' אי גרסי' קשי' ג"כ לא תברא כי מודעת החילוק שבין ל' קשיא ללשון תיובתא שקשיא י"ל תירוץ ורשאין גם אנן לתרץ כמ"ש תר"י בפ' תה"ש (כ"ט א') ע"ש וכ"כ הרשב"א בחי' שם בשם רב האי וע"ע רש"י סנהדרין (ע"ב א') ד"ה קשי' ורשב"ם ב"ב (נ"ב א') בשם ר"ח ועתה אשימה פני אל ד' ידידי:

אשר העיר ידידי להקשות בעיקר ד' רב יוסף במו"ק דסובר דמנכש חיובו משום זורע מהך דפ' הבונה (ק"ג א') דס"ל לרב יוסף גופי' דחיובו משום חורש אם לא באגם יפה העיר בזה אך לדעתי אפשר ליישבו דפלוגתיי' דרבה ור"י נמי הוא באגם או בארעא דחברי' ויש שם זרעים שהניכוס מועיל להצמיחם והברייי' דפ' הבונה בשאין שם זרעים דליהני להו וחיובו משום קוצר לחוד באם שהוא באגם או בארעא דחברי' אז שיעוריו חלוקין אם לאכילה כגרוגרת ואם וכו' ואם ליפות את הקרקע היינו בארעא דידי' או אפי' בארעא דחברי' ואעפ"כ כוונתו ליפות את הקרקע שחיובו גם משום חורש הוא בכ"ש

משום חורש עכ"פ והבריי' לא מיירי ממספר החטאות רק בדין השיעור ובאמת שהוא חייב שתים משום קוצר ומשום חורש:

ואשר הקשה ידידי מפני מה לא הקשה הש"ס במו"ק ארב יוסף אמאי לא תני בבריי' דהתולש עולשין ואם לתקן את האילן בכ"ש גם זו קושיא היא אך גם זה אפשר ליישב בפשיטות דסתמא דהש"ס במו"ק לא ידעה מהך בריי' גם דהא אין סתירה מפורש בבריי' לד' ר"י בגוף הדין רק אמאי לא תני בה גם הך דינא ולזאת לא איכפת לי' הא גם לר"י עצמו. הגם דידע לה מדמפרש לה אך לדידי ק' טובא מהך בריי' על רבה דג"כ ידע לה על עיקר הדין דלרבה דס"ל דהיכי דמרפי ארעא חייב משום חורש א"כ גם באגם או בארעא דחברי' להוי שיעורו בכ"ש דאטו אם חורש באגם או בארעא דחברי' אינו חייב אח"כ עיינתי בתוספתא והנה כ' בה גבי זרדין שהן מן האילן גם ואם לתקן את האילן בכ"ש ולכן חילקה שם עולשין וזרדין לשתי בבות והש"ס קיצרה בל' התוספתא כמו שקיצרה והשמיטה מש"ש עוד אם נתכוין בכולן חייב שתים וכה"ג אשכחן בדוכתי טובא בש"ס ומעתה אפס מקום לקושיית ידידי אך קושייתי צע"ג ליישבה ודוחק בעיני לומר גם ברפויי ארעא כמו ביפוי ארעא כיון דלא איכפת לי' בהריפוי אינו בכלל חורש:

ואשר כ' ידידי ועוד תמוה לי דהנה בפי' המשניו' שבת (ק"ג) הנ"ל כ' הרמב"ם דהמקרסם והמזרד חיובו משום זורע ובפ"ח מה' שבת כלל הרמב"ם מקרסם ומזרד השריגים עם המנכש ועל כולם כ' שם אם ליפות הקרקע ה"ז תולדת חורש וגם למה פי' הרמב"ם מזרד משום זורע והא בהדיא אי' בבריי' הנ"ל דמזרד זרדין משום חורש הוי חיובי' עכ"ל ידידי. והאריך ליישבו עפ"י שיצא לידון דבר חדש שניכוש דשליף קטיני מביני אלימי וניכוש דתולש עשבים רעים חלוקים זמ"ז בדיניהם לענין שבת. הנה הגם שדבריו אלו מחוכמים ומפולפלים משמחי לב אמנם מלבד מה דקשיא לפי דעתו דהי"ל להרמב"ם לכתוב בפ"ח מה"ש דהמנכש וכו' והמקרסם וכו' חייב שתים משום חורש ומשום זורע משום זורע כר"י ומשום חורש כיון דעכ"פ מהני גם ליפות הקרקע והרמב"ם הא סובר דמלאכה שאצ"ל חייב עלי' הנה מלבד זאת אני אומר שאיני רואה כאן עיקר קושיא וסתירה כלל בד' הרמב"ם מן פירושו במשנה למ"ש בחיבורו בפ"ח מה' שבת שהרי בפי' המשנה ביאר בהדיא וכ' דדווקא אם נתכוין לתקן הצמח כדי שירבו ויגדלו הוא זורע וזה הא מבואר בבריי' הנ"ל (ע"ג ב') שהזומר חייב משום נוטע וכן ר"כ ור"א ור"י שם סוברים כן ובפ"ח מה"ש ג"כ דייק וכ' שהמנכש בעיקרי האילנות והמקרסם וכו' והמזרד וכו' כדי ליפות את הקרקע ה"ז תולדת חורש שמתקן הארץ וכפי הכלל שא' בירושלמי

הנ"ל כ"ד שהוא להניית קרקע חיובו משום חורש וכ"ד שהוא להבחיל את הפרי חיובו משום זורע:

ואשר כ' ידידי ליישב טעמו של הרמב"ם שפ' כר"י דלפי מה דאסברו התוספות במו"ק טעמיי' דרבה ור"י דרבה סובר דאזלי' בתר מעשה ור"י סובר דאזלינן בתר מחשבתו אי זה מצינן למימר דרבה לטעמי' דס"ל במנחות (ס"ד א') דאזלינן בתר מעשיו ורבא פליג עלי' התם וס"ל דבתר מחשבתו אזלי' ולכן פ' הרמב"ם כר"י משום דרבא דה' כוותי' סבר הכי עכ"ד ידידי לכאו' הוא דבר חכמה והמצאה אמנם מאד נפלאתי על דבריו אלו דהרי בין לגירסתנו שם דרבה פוטר ובין לגי' הראב"ד שם דרבא פוטר עכ"פ הא הרמב"ם פוסק בה"ש ובה' שגגות דפטור והש"ס הא מפרש התם טעמא דמאן דפוטר משום דסבר זיל בתר מעשיו וא"כ לפי ד' ידידי הלא אדרבה יסתרו בזה פסקי הרמב"ם שבפ"ב מה"ש ושבפ"ב מה' שגגות לפסקו שבפ"ח מה"ש וע"כ לומר או שהרמב"ם לא מפרש טעמיי' דרבה ור"י כפי' התוס' אלא באופן אחר ואולי דהוא ז"ל מפרש טעמי' דרבה משום דאזיל בתר הדבר שנעשית עתה מיד ולא בתר שיוולד מזה לאחר זמן [וכבר כתבתי לעיל דבאמת ד' רבה הם נגד הברייי' דפ' כלל גדול (ע"ג ב') וגם דלא כר"כ ור"א התם ושי"ל שגם מטעם זה פ' הרמב"ם כרב יוסף] ורב יוסף סובר דרפוי ארעא בעלמא לא דמי לחורש כמש"ל [וע"כ לו' כן לר"י כי היכי דלא תקשי דידי' אדידי' בדין קטיל אספתא כמש"ל] ואזיל בתר שיולד מזה לאח"ז לצמוחי פירא וכברייי' הנ"ל ור"כ ור"א וכד' הירושלמי הנ"ל או שסובר הרמב"ם שענין המעשה והמחשבה שבמנכש ומשקה אינו ענין כלל לענין המעשה והמחשבה שבדין פריסת מצודה דהתם. דבפרס מצודה המעשה והמחשבה הן כעין סתירה זל"ז שהמחשבה הוא ענין איסור והמעשה הוא ענין היתר. ונחלקו איזה מהם עיקר משא"כ במנכש ומשקה שהמחשבה והמעשה אין סותרין כלל זה את זה:

ואשר כ' ידידי תירוץ על קושיית אביי על רבה ור"י וירא לגשת לזה כבר הבאתי למעלה מדברי הראשונים ז"ל דגם אי אסיק הש"ס בקשיא כיון דלא אסיק בתיובתא הרשות בידינו לתרצה אמנם כ"ז אם הוא ישוב נכון אך באמת אין לו מקום כלל לדעתי כי עיקר יסוד תירוצו הוא מדקדוק ל' הרמב"ם בפ"ח מה"ש ה"ב ליתא לענ"ד כי מאין לו להרמב"ם להוציא דבר חדש שמלבד אבות ותולדות יש לאיזה אב עוד כעין ממוצע בינו לתולדותיו מה שלא נזכר מזה רמז בתלמודא דידן ובירו' ובתוספתא אבל הברור שמ"ש הרמב"ם שזומר כדי שיצמח ה"ז מעין זורע ר"ל שהוא אב כדמוכח מל' הברייי' (ע"ג ב') תנא הזורע והזומר והנוטע וכו' כולן מלאכה אחת הן מני זומר בהדי אבות ורש"י דחיק התם וכ'

אבל זומר תולדה והכריחו לדחוק בזה משום דבמו"ק (ג' א') א' הכי אבל ברירא ויציבא מלתא לדעתי שהרמב"ם לא גריס התם תיבת תולדות כי באמת לפי גירסתנו ק' לי טובא ל' הש"ס שאמר דאהני תולדות מחייב אחרנייתא לא מיחייב הא גם אאבות אחרנייתא כגון מעמר ודש וזורה וכיו"ב ג"כ לא מחייב בשביעית ויותר ק' טובא לגירסתנו מה דקרי הש"ס לבצירה תולדה הא בצירה היא היא קצירה שבתבואה וזרעים נקראת קצירה ובענבים נקראת בצירה וכ"ה ברמב"ם פ"ז ה"ד וכן הקוצר תבואה וכו' או הבוצר ענבים וכו' כל אלו אב מלאכה אחת הן אלא ודאי שגי' הרמב"ם שם היתה למימרא דאהני מיחייב אחרנייתא לא מיחייב וע"ע בפי"ז ה"ג שכ' וכן הזורע זרעים או הנוטע אילנות או וכו' או הזומר כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד הוא וכדאתחיל התם בה"ב כל אלו המלאכות [שהזכיר בה"א] וכל שהוא מענינם הם הנקראין אבות מלאכות כיצד הוא ענינן אחד החורש או החופר או וכו' ה"ז אב מלאכה וע"ז כ' עוד בה"ג וכן הזורע וכו' או הזומר כל אלו אב אחד הן וכו' וענין אחד הוא ז"ש שהזומר הוא מעין זורע ר"ל מענין זורע הגם שאין הזריעה ניכר לעין בעת שזומר. מ"מ הוא ג"כ אב כזורע ממש וע"ע בד' הה"מ שם ה"ד מעתה אזדו לה כל ד' ידידי בתירוצו הלז:

סליק חלק יורה דעה למלאות העמוד אדפיס כאן איזו חידושים בס"ד מאתי המלב"ה הצעיר חיים יוסף בן הגאון המחבר זללה"ה

יבמות (ק' ע"א) א' שמואל עשרה כהנים שפירש א' מהם ובעל משתיקין אותו מדין כהונה ומסיק הש"ס התם דדוקא בזנות ולא בנשואין וכ' רש"י ז"ל כגון שבאו שניהם עלי' בזנות והרמ"א באה"ע ססי' ג' כ' דאם זנתה עם אחד ואח"כ נישאת לשני תוך ג"ח ג"כ פסול לכהונה וחלק עליו הח"מ שם מכח ד' רש"י אלו שכ' דמיירי שבאו עלי' שניהם בזנות מ' דאם הי' א' בנישואין תולין בדידי' והב"ש שם כ' דרש"י לאו דוקא נקט שניהם בזנות ושכ"כ רש"א ואנכי לא ידעתי למה דחקו עצמם בזה דפשוט דדעת רש"י ז"ל כדעת הרי"ף וסייעתו וכ"פ המחבר באה"ע סי' י"ג דאונס ומפותה א"צ להמתין ג"ח וכר' יוסי דלעיל (ל"ה א) דזונה מהפכת עצמה ואם כן לענין הבחנה דאורייי' כ"ש לנ"ד דמסיק הש"ס דהוי דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא א"כ ודאי דתלי' בנשואין אלא דבשניהם בזנות ע"כ דנתעברה מאחד מהם והרמ"א ז"ל לטעמי' שפסק שם בסי' י"ג דאונס ומפותה ג"כ צריכין להמתין וכדעת החולקים על הרי"ף ולכן פסק ג"כ כאן דבשני בנשואין ג"כ פסול לכהונה:

כתובות (ע"ב ע"א) תו' ד"ה וספרה וא"ת אמאי אין מברכת זבה על ספירתה כו' וי"ל כו' ע' חק יעקב סי' תצ"ג בשם הרדב"ז ובסדרי טהרה סי' קצ"ו בשם הרא"ה ז"ל ול"נ פשוט

דאה"נ דבימי הראשונים ז"ל שהיו בקיאין להבחין בין ימי נדה לימי זיבה שהיו מברכות על ספירתן לראיותיהן בימי זיבה אבל עכשיו שאין בקיאות וסופרין ז"נ על כל ראיותיהן איך תברך גם בראתה ג"י רצופי' דאכתי שמא מימי נדותה הן שאין צריכות נקיים כלל מדינא וס' ברכות להקל למאי דקי"ל דעל סד"א אין מברכין עי' טוש"ע יו"ד סי' רס"ה סעי' ג':

ויתר החידושים מב"ה יבואו אי"ה בסוף הספר

חשן משפט

סימן א

נשאלתי מהרבנים מו"צ דק' אמנאשטירשציזנא מו' נתן נטע ומ' יהודה סג"ל. בשנים שנתעצמו בדין כ"א תובע מחבירו ונתחייבו שבועה לעמוד כל אחד בשלו. והביא אחד משולח שלו העוסק בעסקיו והוא בביתו והעיד כדבריו ונסתפקו אם הוא כשר להעיד כי הכנה"ג בסי' ל"ז בשם הרדב"ז נסתפק בזה גם העטרת צבי בסי' ל"ג נראה כמסתפק אמנם האו"ת בסי' ל"ג מכשיר להדיא וכותב כן עמא דבר. ע"כ מבקשים לכתוב להם דעתי בזה ואיך הוא סוגיא דעלמא עתה. עוד מסתפקים אם גם השני יהפך שבועתו לזה שהביא העד אם יש לחלק בין מה שהוא מוחזק שיאמר קים לי. ובין מה שמוחזק השני אם יועיל העד גם לזה:

תשובה הנה מ"ש בנ"ד טעם קים לי. לכאורה ללא צורך הוא. דהא מודעת הכלל דלא שבקי' אפי' פשיטותא דקמא משום ספיקא דבתרא כ"ש פשיטותי' דהאו"ת שהוא בתרא משום ספיקא דהרדב"ז שהוא קמא נגדו. ואי משום דאי סוגיא דעלמא אזלי עתה דלא מקבלין סהדותי' דבן בית אז צריכין לקים לי כמאן דמכשיר זה אינו. דהא סוגיא דעלמא בהלכה רופפת כמעט הלכתא היא ומפקינן נמי ממונא עי"ז לכתחילה והדן בהיפך מינה טועה עכ"פ מקרי. ודאי דלא מצי למימר קים לי נגד הסוגיא. ובלית כאן סוגיא דעלמא כשום חד מנייהו אז הוא דינא דלא מפקינן מהמוחזק משום קים לי כמבואר כ"ז בפוסקים בסוגיא דשיקול הדעת וא"כ ממ"נ. או דלא צריך או דלא מהני קים לי. וגם הבע"ד שכנגדו ג"כ ליכא לאשכוחי ביה טענת קים לי כלל ג"כ בממ"נ דאי סוגיא דעלמא למיפסלי. מה צורך לו בטענת קים לי. כיון דסוגיא דעלמא כוותי' אזלא. ואי סוגיא דעלמא לאכשורי'. א"כ הא לא מהני כלל טענת קים לי נגד הסוגיא כמש"ל. ואי דלית בה סוגיא דעלמא כשום חד מהמ"ד נ' ג"כ בעניותי ברור דלא מצי למימר קים לי כספיקא דהרדב"ז דלא מבעי' לדעת מהרי"ק בשרש קס"א ומקורו ברוך מהתו' בכתובות (ע"ו ב')

בסד"ה על בעל החמור ע"ש [וע' תוס' ב"מ (ו' ב') ד"ה פוטר ובכתובות (כ' א') ד"ה ואוקי] דס"ל דטענת קים לי כעין וקרוב לברי הוא ע"ש ודאי דלא שייך לומר אספיקא אלא אפי' לדעת מהריב"ל ודעימי' דס"ל דהוא טענת שמא גמור וע' במל"מ ברישׁ פכ"א מהל' מלוה בהתשובה שם בסד"ה תשובה עיני ראו כו' שכ' וז"ל ובטענת שמא דהא לדעת רובא דרבוותא לא מהני טענת קים לי אלא למישווי' מלתא בספיקא עכ"ל. וכן הדעת נוטה ודאי. ג"כ ברירא לי לקוצר דעתי דלא שייך לומר קים לי כספיקא דמ"ד פלוני ויש להביא לכאורה ראיה לזה מעובדא דקרובי' דר' יוחנן בכתובות (פ"ד ב') שהשיב ר' יוחנן מה אעשה שכנגדי חלוק עלי ע"ש ומשמע דקם דינא הכי כר"ל ואהדרו פרה ליתמי וכעובדא דלעיל מינה התם דדן דייני כר"ט ואהדרי ר"ל לעובדא מינייהו ולכאו' קשה דמ"מ הא מצי קרובי' למטען דקים להו כר"י. כיון דכבר ידעי דסבר ר"י עכ"פ דיעבד כר"ט [אבל הא לא קשיא דהא גם בלא טענת קים לי הא קי"ל כר"י לגבי ר"ל דנראה בכמה דוכתי דבימי ר"מ ור"ל גופייהו עדיין לא אתמר הך כללא. וה"נ משמע בסוגיא דהתם גופא וע' יבמות ל"ו א'] דאין לומר דר' יוחנן הי' להם מקרובים הפסולים לדון להם דמשמע דלא עמדו בדין לפניו עם אפוטרופוס דיתמי. רק באו לשאלו דרך שאלה בעלמא איך הדין בנדון כזה ותו דהא גם בעלמא בלאו עובדא ודינא דידהו ס"ל לר"י התם דיעבד כר"ט גם לל"ב דהתם [וכ"ש לאידך תרי לישני דהתם דסבר ר"מ דר"ט רבו דר"ע הוה וה' כר"ע מחבירו ולא מרבו הא ממילא קם דינא דהלכה כהרב נגד התלמיד מקמי אביי ורבא ומורינן גם לכתחילה כר"ט דמהני תפיסה לאח"מ] וע"כ צ"ל דהך עובדא דקרובי' אזלא לל"ב דס"ל לר"י דרק מטין כר"ע אתמר ובאמת מספקא לי' לר"י ה' אי כר"ע או כר"ט ולהכי לא מצי קרובי' למיטען קים לן כר"י משום דלא שייך למימר קים לי כמאן דמספקא לי' וכמש"ל אלא שראי' זו יש קצת מקום לדחותה ולומר דבאמת אולי לא קם דינא הכי כדא' לי' ר"ל ואפשר דטענו בתר הכי קים לי והש"ס לא אתי הכא אלא לאשמועינן דר"י גופי' לא העמיד על דעתו נגד ר"ל [אבל אין להכריח מזה ולומר דהא ע"כ דהא מצי למיטען קים לן. דגם בלא ספיקא דר"י הא תקשי לכלהו לישני דהתם דבאמת למה לא יטענו דקים להו כר"ט גופי' וע"כ דבאמת אולי דטענו כן בתר הכי וא"כ ממילא ג"כ י"ל דאולי באמת דטענו קים לן כר"י משום דגם אי מספקא לי' מצי טעין קים לן כוותי' הא ליתא דבלאו ספיקא דר"י כיון דלכולהו לישני דהתם סבר ר"ל דה' כר"ע לגבי ר"ט תו ודאי דלא מצו טעין קים לן כר"ט נגד הלכה מפורשת דהיכא דאתמר בהדיא הלכתא כאיזה מ"ד בלא שום חולק כלל ע"ז אי דן דיינא היפך מינה טעה בדבר משנה מקרי והדר דיני'] ועכ"ז לפום שיעורא דילי ברירא לי מפשטי' דהש"ס דקם דינא דהך עובדא כר"ט והדרו

פרה ליתמי וע"כ היינו משום דלא מצי למיטען קים לי כמאן דמספקא לי' וכנ"ל ואי דנקטו כבודם בנ"ד טענת קים לי לנפקותא דגם אי משכחינן למי מהמחברים דסברי דמשרת וב"ב פסול להעיד להבעה"ב שלו וסוגיין דעלמא לית בה אז מצי אותו שהביא העד למטען קים לי כהאו"ת דמכשיר לי' א"כ ברור ופשוט לענ"ד ספיקייהו דגם אם יהפך שכנגדו שבועתו לזה שהביא העד דודאי דעל מה שמוחזק שכנגדו לא יועיל העד הלז דהא גם איהו מצי למטען קים לי כאותו מחבר דפוסלו סוף דבר שלענ"ד או דלא מהני או דל"צ טענת קים לי או דמפשט ספיקיי' בפשיטות בענין היפוך שבועה הנ"ל באם ליתּ בי' סוגיא דעלמא כלל וכמו שכתבתי בס"ד:

תו אמינא דגם לבר מן כל דין יש מקום מרווח לומר דלא שייך כלל בנ"ד טענת קים לי דיש אתי להוכיח לכאורה בס"ד דלא אמרינן קים לי לאפטורי משבועה אך מאשר עדיין הדבר צריך אצלי תלמוד לזאת הנחתיו לע"ע:

ובעיקר הדין אי משרת ובן בית כשר להעיד להבע"ה שלו הוא באמת דין חדש לכאורה לפוסלו וכנראה דלא אשתמיט חד מהפוסקים להעיר בזה רק הרדב"ז ומ"ש הרמב"ם בפט"ז מה' עדות סוף ה"ד שתלוי בדעת הדיין ועוצם בינתו וכו' וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות אם ימצא שיש לזה העד צד הנאה בעדות זו אפי' בדרך רחוקה ונפלאה ה"ז לא יעיד בה עכ"ל. והובא כן גם בש"ע בסי' ל"ז סכ"א יש לפרש דכוונתו רק באם יש לו שום צד הנאה רחוקה בעיקר הענין והעסק עצמו שמעיד עליו כעין דמיירי הרמב"ם שם באותה הלכה גופא לעיל מינה מפני שהוא רוצה להעמידן בפני ב"ח שיטרפם ע"ש ע"ז כ' שאפי' אם אותה צד הנאה הוא בדרך רחוקה ונפלאה ע"י דבר הגורם לדבר ודבר לדבר ה"ז לא יעיד בה משא"כ במשרת וב"ב שצד ההנאה שאפשר לו בעולם להוולד ובזה הוא דבר מן הצד וענין אחר לגמרי שאינו שייך כלל לאותו ענין והעסק שמעיד לו עליו היינו שלא יתרגז עליו הבעה"ב וידיחהו מביתו ומעסקיו אם לא יעיד ככה [ולדעת האו"ת בד' הרמב"ם דס"ל דשכירו ולקיטו כשר להעיד לו ע"כ דצ"ל כן דלא לסתרו ד' הרמב"ם אהדדי] והסמך שהביא האו"ת לפוסלו מהך דב"ב (כ"ט א') בקל יש לדחותה וכנראה גם מדבריו עצמו שם וגם דהא כל עיקר סמך זה תלוי על קוטב דבעינן שתהא תחילתו וסופו בכשרות והא רוה"פ ס"ל וכן הוקבע בשו"ע להלכה בסי' ל"ג סט"ו דבפסול נגיעה דממון לא בעינן שיהא תחילה וסוף בכשרות וא"כ גם אי נימא דב"ב פסול להעיד להבעה"ב שלו תקשי ודאי לפי"ז דאכתי לסהדו עתה משרתו וב"ב שהי' לו אז ונסתלק עתה מעליו וע"כ צ"ל לדידהו דחדא ותרי מתלת שינויי נקטי וכיו"ב והגם שגם הראי' שהביא האו"ת להכשיר מד' הרמב"ם בפ"ד מה' גזילה ה"ז לא מכרעא

כ"כ כמ"ש בתומים גופי' בסי' צ' סק"ה ע"ש אך לכאורה מאין הרגלים לפסלם בהחלט דמשום ההנאה העברה שהי"ל מהבעה"ב ודאי דאין טעם כלל לפסלם והוי רק בכלל אוהב דאפי' שושבינו כשר דאלת"ה ע"כ דתפסול גם מכירי כהונה ועני המקבל קצבת פרס מבעה"ב מהעיד עליו וזה לא אמר אדם מעולם ואי משום דאינו בביתו ודאי דלית נפקותא במה שהוא בתוך ביתו או לא ורק באם שהבעה"ב ידוע לרגזן שאם יעיד ב"ב האמת או יכבוש עדותו אפשר ויכול להיות שיסלקוהו מעסוק עוד בעסקיו הי' קצת מקום לדמותו לנוטל שכר להעיד וכולי האי ואולי דודאי לא דמיין לגמרי דהתם נוטל שכר ביחוד ובתנאי מפורש עבור הגדת עדותו זאת ממש והרי צד הנאתו מסתעף ונובע מעיקר העדות עכ"פ הגם שאינו נובע מעיקר הענין והעסק גופי' שמעיד לו עליו משא"כ במשרת וב"ב שאין צד הנאתו נובע כלל מעיקר העדות רק מצד וענין אחר לגמרי כנ"ל]: ולכאורה עלה בדעתי לומר דהך דינא דנ"ד תליא בפלוגתא דרבוותא הסמ"ע והש"ך ברסי' ל"ז עם הע"ש בטעמא של פסול נוגע מחמת איזה הנאה דלהסמ"ע והש"ך דהטעם משום דחשדינן לי' למשקר בשביל ההנאה שיבוא לו מזה ברור דאין טעם לחלק בין הנאה להנאה שגם אם צד ההנאה אינה מהענין והעסק כלל שמעיד לו עליו ודאי דפסול ולדעת הע"ש דפסולו דנוגע הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו ור"ל ממונו והרי הוא כמעיד לעצמו לפי"ז מסתבר לי דדוקא כשצד הנאתו שיכול להיות לו עפ"י עדותו הוא בעיקר העסק שמעיד עליו או עכ"פ מסתעף ונובע מהעסק ממש משא"כ כשצד אפשרות הנאתו אינו שייך כלל להעסק שמעיד עליו הרי אינו נוגע ולא קרוב כלל לעיקר עדותו ואינו מעיד כלל לעצמו וממונו רק לאחרים לגמרי ואפשרות הנאתו שיכול להיות לו ע"י סיבת עדותו זאת היא מלתא באנפי נפשה ובעיקר ממון העדות לא מקרי קרוב כלל ואין לומר דהגם דבעיקר עדותו באמת לא מקרי קרוב כלל עכ"ז כיון שיש לו נפקותא מעדותו לענין הנאת ממון או מניעת הפסד ולאותו הממון ה"ה קרוב לעצמו א"כ הא הוי לכאורה דומה למי שמעיד לאחד שאינו קרובו ויש מזה נפקותא הנאת ממון גם לקרובו ה"ה פסול להעיד גם להרחוק כדאמרי' בפ"ק דמכות (ז' ריש ע"א) גבי אלעא וטובי' והוקבע בש"ע סי' ל"ג סי"ו. ובירושלמי שהביאו הרי"ף והרא"ש שם לשיטת ר"ח והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן והרא"ש ע' בש"ע סי' נ"א ס"ו וש"ך שם סק"ח וה"נ דכוותה ולא פלגינן דיבורי' והו"ל עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה הא ליתא חדא דל"ד כלל לדהתם דהתם באלעא וטובי' קרובי' הערבא הי' הנאת קרובם הערב בעיקר העסק ממש שהעידו עליו וכן בההיא דירושלמי הנ"ל בכותב נכסיו לשני ב"א ע"ש משא"כ כאן וה"ז כל דברינו עתה לחלק בזה ואיך נביא ראי' מזה ע"ז ותו דלענין עדות לעצמו לא מקרי עד

כלל ואין עליו שם עד ולהכי לא שייך לומר בו עדות שבטלה מקצתה ב"כ ולהכי עדותו לאחר שאינו קרובו כשר כמו שהביא הב"י בטור בסמי' ל"ג בשם הריטב"א ומייתי ראי' ע"ז מהש"ס ע"ש. והיוצא מזה דלדעת הע"ש הנ"ל מהניא עדותו כשאפשרות הנאתו אינו שייך להעסק שמעיד עליו ולמשקר בשביל הנאה שעולה ע"ד להיות לו עי"ז הא ל"ח לדעת הע"ש ונוטל שכר להעיד שאני שעכ"פ צד הנאתו מסתעף בבירור מעיקר עדותו ממש וגם ההנאה ניכרת עתה להדיא מהעדות משא"כ כאן:

העולה מדברינו לנ"ד דלדעת הע"ש משולחו וב"ב של הבעה"ב כשר להעיד לו ולד' הסמ"ע והש"ך הוא פסול ולהלכה נ' ודאי כהסמ"ע והש"ך דבתראי אינון נגד הע"ש ואנן בתריי' גררינן בכ"מ ששניה' מסכימים נגד הע"ש. ובפרט שהגאון בעל נו"ב ז"ל במ"ק בחלק אה"ע בסי' כ"ז הכריע כמות' עש"ה וגם נראה ברור שהע"ש לא ראתה עינו ד' הרמב"ן בשם הר"י מיג"ש שהביא הש"ך שם בסוף דבריו שכותב להדיא דטעם פסול נוגע הוא משום דחשדינן ליה למשקר דאלו ראם לא היה חולק בפשיטות כ"כ מסברא דנפשי' היפך מדברי גדולי הראשוני' לכה"פ הי' מביא דבריהם ולישא וליתן בדעתם ומעתה הלא מודעת הכלל שבמקום שהבתרא לא ראה ד' הקמא אין הלכה כבתרא נגדו ויש ראיה ע"ז מש"ס ערוך בב"ב וכ"ש הכא שהסמ"ע והש"ך דהוו בתראי טפי מיני' קמו ג"כ כדעת הראשונים ז"ל. וגם דפשטי' דלישנא דהרמב"ם שהבאתי לעיל שכ' וידע דבר הגורם לד"א כו' משמעין שאפי' אם צד אפשרות הנאתו הוא מצד אחר לגמרי שלא מהענין והעסק שמעיד עליו ג"כ פסול הוא. וד' הרמב"ם בפ"ד מה' גזילה שהביא האו"ת להוכיח ממנו דס"ל ז"ל דשכירו ולקיטו כשר להעידו כבר כתבנו דלא מכרעא כמ"ש בתומים גופי' בסי' צ' סק"ה ולפענ"ד יש לפרש עוד דבריו ז"ל דלהכי נקט ואין משביעין את הגזלן מפני שהוא חשוד על השבועה. היינו אפי' אם השכירו ולקיטו של הבעה"ב כבר נסתלק מהבעה"ב. והרמב"ם הוא מהכת הסוברין דבפסול ממון לא בעינן שתהא תחילתו וסופו בכשרות כדכ' הוא ז"ל להדיא בריש פט"ו מה"ע וא"כ אחר שנסתלק השכירו ולקיטו מעליו ה"ה כשר להעיד. ומעתה הוה הבעה"ב טוענו ברי עפ"י עד כשר והיה מזקיק להגזלן לישבע. רק מפני שחשוד הוא על השבועה אינו נשבע ומעתה אין שום הכרע כלל בדברי הרמב"ם דפ"ד מה' גזילה דב"ב כשר להעיד וממילא הדרן לקמייתא כפי שמטין ונראין ד' הרמב"ם דפי"ו מה"ע הנ"ל דכל שאפשרי שתהי' לו איזה צד הנאה מחמת עדותו כשכירו ולקיטו ומשרתו ומשולחו וכיו"ב ה"ה פסול להעיד בה:

אך כ"ז באם נראה להדיינים שהבעה"ב בר הכי הוא שיתרגז על ב"ב ושכירו אם לא יעיד כדבריו ויכול להיות באפשרי שיסלקו מעסקיו עבור זה אבל אם לפי ראות לאו בר הכי

הוא ג"כ ברור בהיפך דכשר להעידו דלא הוה אלא כאוהבו ושושבינו והרשות נתונה לדיין לסמוך בזה על השערתו ואומדנא דילי' וכעין שכ' הרמב"ם הנ"ל שדברים אלו תלוין בדעת הדיין וכו' ויעמיק לראות אם ימצא וכו'. ועדיף טובא מהך שכ' הסמ"ע בסי' ל"ז ססקכ"ד ע"ש שאפי' הש"ך שחוכך שם בזה ע"ש בסקי"א בנ"ד יודה ודאי דאפשר למיקם עלה דמלתא [ודעת לנבון נקל ההפרש הרב שביניהם] וסוגיא דעלמא עתה במדינת ליטא הנהוג שמפשרין בנדון כזה. ובמדינת רייסין זה שנים לא כבירים שנעתקתי למדינה זו אינני יודע סוגיא דעלמא בזה היכי אזלא:

ולפמ"ש אין מקום כלל לספיקייהו באם יהפך שכנגדו שבועתו לזה שהביא העד דאם נראה שהבעה"ב לאו קפדנא הוא בזה כ"כ ה"ה כשר להעידו בודאי וא"כ המביאו נפטר משבועתו מטעם עד המסייעו ושכנגדו מתחייב עי"ז שד"א ובדאורייתא הא לא מפכינן. ואם נראה דקפדנא ורגזנא הוא בכזה וכיו"ב ה"ה פסול גמור להעידו וא"כ אפס מקום בזה לטענת קים לי ואם יהפכנה ישבע זה ויטול ולנדון אחר בעלמא אם הי' יכול לטעון קים לי ברור לדעתי שאם הי' שכנגדו מהפך שבועתו ע"ז דטעין קים לי. לא מצי טעין קים לי במה שחבירו מוחזק והיה צריך לישבע הנלע"ד ברור כתבתי וה' ינחנו בדרך אמת בתורה דכתיב בה אמת. למען חותמו אמת. ואל יצל מפינו דבר אמת. עד הוכן בחסד כסא וישב עליו באמת. ברחמי אל אמת. ושלום על דייני ישראל כנפשם ונפש אחד אחוז באהבתם הדו"ש:

סימן ב

עובדא הוה שהלכה סחורתו של הרב הגאון מו' דוד לוריא ז"ל מק"ק ביחאב ישן דרך ק' סלוצק ועכבה כלת אחותו את הסחורה הנ"ל. וטענה ע"י המורשא שלה לפני הבד"צ דסלוצק. שלוותה לאחותו חמותה מאה ועשרים רובל כסף והמרגליות של חמותה הי' אצלה. וקודם נסיעתה מחמותה בקשה חמותה מאתה ליתן לה המרגליות שלה. ולא רצתה ליתן לה עד שתסלק לה החוב הנ"ל. כי מסרה לה חמותה המרגליות בתורת משכון על חוב הנ"ל. אח"כ בא אחי חמותה הרב רד"ל הנ' ואמר לה. תחזיר המרגליות לחמותך ולא יהי' לך על חמותך שום תביעה כי אנכי אסלק לך. וממני תתבע ועפ"י דיבורו זה נתנה המרגליות הממושכנים אצלה לחמותה בחזרה. כ"ז טען המורשא של האשה הנ"ל לפני הבד"צ דשם. גם הביאה ע"ז ע"א שהי' אז בשעת מעשה והעיד כן בב"ד דשם. והב"ד שלחו טענות אלו בכתב לק"ק ביחאב ישן להרב הגאון מוהרד"ל הנ"ל שישיב ע"ז: וזהו מה שהשיב וטען ע"ז הגאון רד"ל הנ"ל.

ע"ד הטענות של המורשא ששלחו לידי בכ"י הסו"ד דקהילתם חדת היא לי שנהוג בקהילתם ליתן רשות לאשה נתבעת להעמיד מורשא. ולא החזיקו הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל לחלוק כבוד לנשים יקרות רק לשלוח סופרי הדיינים לביתם לשמוע טענותיהם מפיהם וכמה גדולים ד' מרן הרשב"א ז"ל בת' שחשש באם שיעמיד הנתבע מורשא ילמדו לשקר וכן עלתה לנו פה בנ"ד שבתחילה השיבה במכתבה אלי [ששלחתי לחזרה ליד המורשא שלי להראותו לפני ב"ד] שאני הבטחתי לה אז שחותנתה תשלם בודאי ולא הזכירה אז שום לשון ערבות וכ"ש קבלנות ולא ענין המשכון של המרגליות. ועתה התחכם המורשא ואגמרה טענתא בלשון קבלנות שלא תהי' לה שום תביעה על חותנתה רק עלי וגם בדה לה ענין המשכון [ויש מקום לבע"ד לטעון. דהא דכ' הפוסקים ז"ל שאחרי שכ' טענותיהם בשטר א"י לחזור ולטעון כיון שתלו הדבר בטעמא דכיון שכתבו דייקו שפיר. א"כ י"ל דל"ד שטרי טענתא שכותבין בב"ד טענותיהם כדי שלא יוכלו לחזור ולטעון. אלא אפי' כ' הבע"ד בעצמו טענותיו בכתב שלא בב"ד. אע"ג דבעלמא אמרינן דעביד אינש דלא מגלי טענתי' אלא בב"ד ויכול לחזור ולטעון הכא כיון דכתב ודאי דקדק יפה וכבר מצאנו למהר"י אדרבי ז"ל בת' דברי ריבות סי' ת"ה שפסק אם כתב לחבירו באגרת כמה מגיע ממנו שוב א"י לטעון טעיתי בחשבון. דכיון דכ' ודאי דקדק יפה. ומקום לומר דכתיבה אפי' חוץ לב"ד. כיון דיכול חבירו להביא הכתב לפני בית דין מדייק בה שפיר כאלו טוען לפני בית דין אך להלכה לא נראה כן]:

והנה אחותי חותנתה טוענת שמעולם לא נתנה לה המרגליות בתורת משכון. והדבר ידוע גם לכלתה בעצמה שהמרגליות אינן שלה כלל רק שאולים בידה והאיך תעלה על דעתה ליתנם לה בתורת משכון. ונחזי אנן ודאי הדבר ברור. מרגליות בנ"ד להשאיל חמות לכלתה להתקשט בהם פשיטא דהוי דבר העשוי להשאיל שאורח ארעא הוא וגם ראו בידה המרגליות. ומעתה א"ל נאמנות לטעון שבמשכון באו לידה. ואף אם רוצה היא בעצמה להחזיק בם בתורת משכון. מ"מ אין לב"ד להחשיבו כמשכון לענין זה לחייב האומר לה להחזיר המשכון לחמותה כדין ערב בשעת מתן מעות. וכמ"ש בכה"ג הגהות ב"י אות ט' בשם הגאון ר"ש יונה [בעל שי למורא] בחידושיו על הטור דאם תפס המלוה מהלוה שלא כדין החזרה עפ"י הערב אינו כלום והדבר מוכרח בעצמו לדעת הרמב"ם פ"ג מהל' גזילה דהחוטף משכון מחבירו הוי כגזלן וכן הכריע הרשב"ש בת' סי' ש"פ וסי' ר"ד מהירושלמי [ועיין בד' האחרונים בח"מ סי' ד' בזה]:

ולא עוד אין לנו להאמין לדבריה דלשם משכון היו בידה ולשווי' נפשא רשיעא שא"כ איך היתה מתקשטת בהם. הא אסור משום רבית [אם לא שימציא לה המורשא כעת

לטעון שהתנית תחילה ע"ז ובנכייתא] ויש לנו לתלות שהיו שלא בתורת משכון. עיין ברא"ש פ' א"נ סי' נ"ה עכ"ל הרב מו' דוד לוריא הנ"ל:

והנה קודם ששלח הרב הנ"ל טענותיו הנ"ל לק"ק סלוצק שלח אלי טענת המורשא וטענותיו הנ"ל ובקשני לעיין בזה ולהודיעו דעתי בזה:

וזה אשר השבתי לו:

בענין אשר הביא כת"ר מת' דברי ריבות הן מודעת לכת"ר דברי הרא"ש ספ"ק דגיטין בעובד דגינאי בשם ר"ח ורי"ף ור"י והגם דהתם עובדא הוה דקני מיני' וכן הראי' שהביא הרא"ש וכן התוספות שם מר"פ שבועת הדיינים מנה לי בידך וכו' הא איירי בהודה לו מעיקרא בב"ד וכן הקושיא שהקשה שם מההיא דפ' ג"פ שכ"מ שאמר תנו מנה לפלוני וכו' נמי י"ל משום דתנו דשכ"מ כקנין בבריא הוא ולכן ודאי דייק ואינו נאמן לומר טעיתי אמנם לפענ"ד ברור מלשון הרא"ש שם דא"נ לומר טעיתי אפי' כשהודה בלא קנין כמש"ש וז"ל דאין דרך אדם להודות עד שיכוין חשבונו יפה ושם בסמוך וז"ל אבל אינש אחריני א"נ לומר שטעה ואפי' במיגו מאחר שהודה עכ"ל ולא הזכיר קנין כלל וכן סתמו דבריהם הטור והמחבר בסי' קכ"ו סי"ג וגם משמע נמי להדיא דאפי' לא אמר אתם עדי אינו נאמן ונפלאתי לכאו' על מהרי"ק שרש ס"ה שדייק מד' הר"ן בשם הראב"ד דדוקא אם קנו מיני' בפני עדים הוא דא"נ לומר טעיתי ולא הזכיר כלל ד' הרא"ש הנ"ל שמוכח מדבריו הפכו כנ"ל:

וא"כ לכאורה דלא תקשי ע"ז מההיא דעביד אינש דלא מגלי טענתי' אלא בבי דינא בפ' חזקת (ל"א א') צריך לחלק בין עניני חשבון דבי דרך האדם לדייק הטיב נכוונו יפה אפי' חוץ לב"ד ובין שארי טענות דאינו מדייק בהם חוץ לב"ד אם לא באמר אתם עדי או בקנו מיני' ודוקא בחשבונות שאדם כותב על פנקסו בינו לבין עצמו הוא דכ' מהרי"ק שם דאינו רגיל לדקדק ורושם לפעמים גם כפי שעולה על לבו לפום ריהטא והטעם כמש"ש משום דחושב בלבו שיוכל לתקנו אח"כ וכו' ע"ש [ומצאתי אח"כ גם בת' דברי ריבות הנ"ל ובש"ך סי' פ"א סוף סקס"א כדברי בחילוק זה] וא"כ ממילא מוכח דכשכותב ומוסר חשבונותיו לבעל דינו שלא יוכל לתקן מעתה דא"נ לומר טעיתי וכ"ש היכא דל"ל מיגו וכ"מ קצת מלשון הרא"ש שם שכ' דאין דרך להודות עד שיכוין חשבונו יפה ולא כ' עד שיכוין דבריו יפה אלא שמהרי"ק עצמו בשרש קצ"ג ענף ד' למד מד' ר"ח ורי"ף ורא"ש אלו גם לש"ד שאינם חשבונות דג"כ א"נ לומר טעיתי ובטלה דעתי נגדו אמנם א"כ לכאורה יהי' ד' מהרי"ק שבשרש ס"ה שכ' דאפי' בהודאה בפני עדים אי לא קנו מיני' יכול לומר טעיתי סותרים דברי עצמו שבשרש קצ"ג הנ"ל דבכת"י לחוד ג"כ לא

יוכל לומר טעיתי גם בלא קנין וע"כ לפענ"ד לחלק בין כתב ידו [ומסרו להבע"ד כנ"ל] ובין הודאה ע"פ ואלים לי' לענין זה כת"י דעביד דדייק בי' טובא כמו בהודאה בפני עדים ואמר אתם עדי או בקנין ועתה ראיתי להש"ך ז"ל בסי' קכ"ו סקס"א שדחק עצמו מאד בפי' ד' מהרי"ק שבשרש קצ"ג הנ"ל ולפענ"ד הי' נראה כמ"ש:

אלא שהרמ"א ז"ל שם בסי' קכ"ו סי"ג פסק דגם בכת"י נאמן לומר טעיתי במיגו דפרעתי דלא כמהרי"ק אמנם הרי כ' שם בד"מ הטעם דכת"י אינו כמודה בעדים משום דהי' יכול לומר עליו אמנה הוא או חתמתי אמגילתא בב"ד כדי לקיים חתימתי ומצא זה וכתב עליו השטר וזה אינו שייך כלל בנ"ד. ועוד דנ"ד הא לכאורה ל"ל מיגו דפרעתי אלא שיש מקום לבע"ד לחלוק בין כת"י לאגרת אבל לפענ"ד לא מסתבר זה נ"ד באגרת שכתבה להבע"ד בקובלנא או התנצלות דודאי מידק דייקא:

אמנם האמת נראה לחלק שאם תטעון טעיתי באגרת לא מהימנא אכן אם תטעון לא רציתי לגלות חוץ לב"ד וכ"ש לבע"ד בעצמו טענותי האמיתים כדי שלא יהא לו שהות להתחכם בשינונו להשיב כהלכה על טענותי נ"ל ברור דמהימנא בזה וכ"ש אם אולי תוכל לתרץ דבריה בטענותיה עתה באופן שנוכל לסבול לשונה שבאגרת הנ"ל [ואולי אפי' גם באופן רחוק קצת ונראה לפענ"ד כמעט ראי' ברורה לזה מההיא דפ' חזקת (ל"א א') זה אומר של אבותי וז"א של אבותי האי אייתי סהדי כו' והאי כו' והאי דאמרית לך דאהבתי דסמיך לי עלה כדאהבתי ואפסקא הלכתא שם דחוזר וטוען] ודאי דמהימנא ג"כ ואפי' אם כבר יצא מב"ד עש"ך סי' פ' סק"ג ועכ"פ איך שיהי' נפלענ"ד שנוכל לקרותו על ידי אגרתה הנ"ל דין מרומה עכ"פ באם שתטען עליו טעיתי ולא תתרץ דבריה:

וגם שבאם לא יסכימו הב"ד דשם על טענות כת"ר אלו שאינה נאמנת לומר שבאו המרגליות לידה בתורת משכון או שיפסקו שהיתה יכולה להחזיקם אח"כ בתורת משכון כשיכתבו לכת"ר טעמם ונימוקם ע"ז ולא יחזיקו תפיסתה עתה את הסחורה לתפיסה עפ"י ד"ת. מכמה טעמים שי"ל בזה ולזאת א"כ יחייבו לכת"ר שבועה להכחיש העד ר' זאב אם יקבלוהו לעד כשר דלא ככנה"ג [ע' בסי' שלפני זה] נ"ל להמציא עוד לכנות עכ"פ האגרת שלה ככת"י התובע המסייע להנתבע שפוטר עי"ז את הנתבע משבועתו כמ"ש מהרי"ק בשרש קצ"ג:

והוקבע כן בש"ע סי' פ"ז להלכה:

ונידון אשר העיר כת"ר ממ"ש הרשב"ש בת' בשם הירו' הנה לכאורה ש"ס ערוך הוא בבבלי פ' המקבל (קי"ג) דדוקא שליח ב"ד מנתח נתוחי בשוק אבל לא הבע"ד בעצמו אמנם הרשב"ש חידש מהירושלמי שגם בעבר והשכין שלא ברשות חייב להחזיר תחילה

המשכון ואח"כ לדון עמו שזה לא נשמע מש"ס דילן אמנם ברור דהרשב"ש מיירי דוקא בתפיסה בעדים כדדייק לכתוב בהדיא בסי' ר"ד וז"ל וכל העם יודעים שלא נטלם ממנו אלא ביד חזקה. וכן בירוש' גופי' דייק משו"ה לומר דחד ב"נ קם עם חברי' בשוקא וארים וכו' וכן י"ל דעובדא שהביא שם בסי' ש"פ נמי הכי מיירי כי בלא"ה אינו מבואר שם כ"כ איך הי' המעשה בבירור אבל תפיסה שלא בעדים ורוצה לירד עמו אח"כ לדין אלא שתופסו כדי שיהא נאמן במיגו דלא תפסתי אפשר דשרי אפי' בחוב [וכ"ש אם מגיע לו בשביל שגזלו האיך דלאו למימרא בעי דשרי] ומ"ש דדוקא שליח ב"ד הוא דמנתח נתוחי אבל לא הבע"ד בעצמו היינו כשאין התופס רוצה לירד עמו לדין תיכף ואם כן נידון דידן לפי מה שלקחה אזני מגופא דעובדא הי' התפיסה שלא בעדים יש מקום לחייב האומר לה להחזיר המשכון וערב לה כערב בשעת מתן מעות כיון דהתפיסה הי' ברשות אמנם באמת הוא דוחק ועוד י"ל דנ"ד הוי כהך עובדא דעזי דאכלי חושלא וכו' בפ' חזקת (לו א') כיון דמתחילה ברשות באו לידה ע' לשון הרשב"ש שם בסי' ש"פ דהא ברשותה היו אמנם באמת אאל"כ כיון דמתחילה לפ"ד חמותה אמרה לה בפירוש דרך שאלה הוי ממש כנידון עובדא שנשאל עלה הרשב"ש שם אמנם אם חמותה טוענת שנתנתם לה בסתם להתקשט לא בפירוש דרך שאלה נלפענ"ד דדמי לתפיס' דעיזי דאכלי חושלא כ"מ מהרשב"ש שם והגם דהם דבר העשוי להשאיל עכ"ז היתה רשאה להחזיק בהם אח"כ בתורת משכון וד' האחרונים בענין החילוקי דינים בדין עביד אינש דינא לנפשיה הלא ידועים לכת"ר:

אך אחת היא אשר נפלענ"ד לחדש בזה בדרך אפשרי לחוד דהא רב יהודה ורב נחמן דפליגי בעביד אינש דינא לנפשי' תרווייהו תלמידייהו דשמואל הוו ותרוויי' אליבא דשמואל פליגי ועובדא דהירוש' הנ"ל אמרו שם דשמואל הוא דפסק הכי ואנן קי"ל כר"נ אליבא דשמואל דעביד אינש דינא לנפשי' הגם דמעשה רב וא"כ היה לנו לפסוק כרב יהודה משמיה דשמואל מהך דירושלמי מ"מ כיון דפרכינן התם בסוגיא כמה פירכות ממשניות ובריייתות לרב יהודה וכלהו שנינהו בשינויי דחיקי:

נקטינן כר"נ וכמש"ש הרא"ש וכל הראשונים ז"ל הך סברא לחד מתרי טעמי דפסקינן משו"ה כר"נ ולא כר"י וכ"ש אי נימא דרב נחמן משמי' דנפשי' אמרה ורב יהודה דס"ל דלא עביד אינש דינא לנפשי' משמואל הוא דקבלה דבפי' שמיע לי מיני' הכי או אפשר מכללא דהך עובדא דבירוש' וליכא למפרך ע"ז דא"כ הו"ל לר"י למימר מלתי' בהדיא משמי' דשמואל דהא אשכחינן דוכתי טובי בש"ס דרב יהודה אמר דינים בסתם ובתר הכי אמר אביי או מאן דהוא הא דר"י דרב הוא או דשמואל הוא והדר בעי עלה הש"ס

בפי' שמיע לי' מיני' או מכללא ולא פשיט הש"ס בפשיטות דודאי מכללא הוא דאי בפירוש אמאי לא אמר בהדיא משמי' דרבי':

ונידון האיסור ריבית דבמשכנתא דנ"ד יש לרצות בזה ג"כ מלבד מה שהערתי מדין הלואה בריבית לבניו וב"ב דהא ודאי מפרך לכאורה מכשותא בכרמא בפ' תולין (קל"ט) ועכ"ז עדיין צריך אני להתלמד בזה לעת הפנאי בעז"ה דחביב עלאי משום דהיא מלתא חדתא שלא נזכר בשום מקום לכאורה:

סימן ג

ב"ה יום עש"ק י"ו אדר ראשון ת"ר לפ"ק

נשאלתי מהרב המופלג מ' יהודה ליב אלי' הכהן נ"י מו"ץ דק"ק חאטימסק וז"ל איש אחד עשה חליפין שנתן ג' עזים בעד בהמה אחת ועוד יתן אחר ג' חדשים עשרה רו"כ והחליפין הי' בעת שעמד על הדרך ליסע לעסקיו וצוה לבעל הבהמה שימסור הבהמה לאשתו ולקבל העזים ועשה כן ואחר ג' ימים רצתה אשת המחליף להחזיר הבהמה לבעלי' מחמת אונאתה כי אינה עומדת לחליבה ולא רצה בעל הבהמה לקבלה ואחר שבא בעל העזים מדרכו אחר ב' חדשים תבע ממנו בעל הבהמה העשרה רו"כ הנ"ל ולא רצה ליתן מחמת האונאה עכ"ל השאלה והרב הנ"ל האריך קצת בזה ויובן מתוך תשובתי:

תשובה אשר כתב מע"ל שבעל העזים יכול לחזור גם אחר שיעור כדי שיראה כו' מטעם שהי' אנוס כמבואר בש"ע סי' רכ"ז ס"ז ולכן הגם דבנ"ד שהא אחר בואו מדרכו יותר משיעור כדי שיראה עכ"ז יכול לחזור כמ"ש הסמ"ע שם סקי"ז אני אומר שבנ"ד אין שייך כלל שיעור כדי שיראה כו' כיון שהאונאה הוא בענין החלב שנותנת מעט מאד א"צ לזה לא תגר ולא קרוב כי הוא דבר הנראה בחוש להקונה עצמו וכיון שבעל הבהמה עצמו יודע שבעל העזים צריך הבהמה לחליבה ולא לשחיטה הגם שודאי גם אם אשת בעל העזים לא חזרה משך רב מ"מ הי' יכול בעלה לחזור בבואו לביתו אמנם בבואו לביתו כיון ששהה משך לפי ראות עיני הדיין לפי הענין ולא חזר ודאי דלא יכול לחזור דהא טעמא דהסמ"ע דגם בשהא אחר שעבר האונס הוא משום דיכול להתנצל ולומר שאחר שעבר האונס לא עלה על דעתו לחקור עד עתה וזה לא שייך כלל בנ"ד לפמ"ש דמה חקירה מאחרים הי' צריך כלל בנ"ד שהרי הוא דבר הנראה וניכר כל יום בעת החליבה [מלבד מה שדחה הט"ז כל עיקר סברת הסמ"ע ע"ש והדין עמו בזה] אלא שבאמת אני אומר דאדרבה א"צ כלל בנ"ד גם לסברת הסמ"ע דהא באמת הא חזרה אשת בעל העזים אחר ג' ימים ראשונים ונ"ד שהיתה החזרה מחמת שאינה ראוי' לחליבה לפי ערך הדמים שהי'

בזה יותר משיעור אונאה כמ"ש מע"ל ברור לענ"ד שהיתה יכולה לחזור אחר ג' ימים כי כל ג' ימים הראשונים בחנה חליבתה וסברה אולי מקרה הוא ב' וג"פ או אולי מחמת שינוי מקום וכיו"ב שיארע ג"כ לפעמים שמתמעט החלב מאד ב' וג' פעמים הראשונים ואחר שראתה שכבר עברו ג' ימים ולא אשתנית למעליותא הרי הודיעה לבעל הבהמה שהיא חוזרת ופשוט ודאי שהאשה היא כבעלה בזה והיתה יכולה לחזור כ"ז שאין ניכר שבעלה מוותר ע"ז ואינו רוצה לחזור וכ"ש בנ"ד שכ' שבעל העזים מסר הענין לאשתו קודם נסיעתו:

ואשר כ' עוד שבנ"ד נראה לו שיכול לחזור משום דדמי לדין חזרת מוכר שיכול לחזור לעולם כדקי"ל שם סעי' ח' דבריו נכונים בזה בגוף הענין אלא דאי משום הך לחוד הי' מהצורך לחקור הטיב עכ"פ אולי ידוע הוא שכבר ידע בעל העזים שיווי עזיו ע"י שכבר בא לידו כמותם או ע"י איזה אופן שיהי'. ומסתמא חקר ע"ז אבל לפמש"ל א"צ כלל בנ"ד לזה שהרי חזרה אשתו תיכף אחר שלשה ימים כנ"ל:

גם מ"ש עוד דיכול לחזור גם מטעם המבואר בש"ך שם סק"ד דבלא נתן עדיין המעות נאמן לומר לא נתרציתי במיגו דנתתי גם בזה דבריו נכונים אלא דהש"ך גופי' הניחו בצ"ע עכ"ז לסניף ודאי דיש לצרפו.

אמנם כ"ז אם הי' הדבר מכר גמור אבל נ"ד שהי' דרך חליפין הרי מבואר שם בסעי' כ' והוא לשון הרמב"ם רפי"ג מה' מכירה דאין בחליפין דין אונאה וכמ"ש גם מע"ל.

אלא שבעיקר דין אונאה בחליפין הגם שבש"ע סתם לגמרי כהרמב"ם ורש"י בב"מ (מ"ז א') ד"ה דמכור והרשב"א שא"ל אונאה הנה המעיין בד' הראשונים ז"ל יראה שכמה מגדוליהם חולקים ע"ז דהנה הראב"ד שם השיג על הרמב"ם בזה ודחאו בשתי ידים. והרמב"ן כפי שהביא הה"מ שם משמו [ומהתימא על הנמ"י שהביא משמו דגם באינו מקפיד יש אונאה גם בחליפין] מחלק בחליפין בין מקפיד על שיווי החפץ דאז י"ל אונאה ובין אינו מקפיד דאז הוא דא"ל אונאה והנה הב"י כתב בשם הרשב"א הטעם דאין אונאה בחליפין משום דממכר כתיב וכנראה ברור דר"ל דגזה"כ הוא ושמעתי מפה קדוש דודי מו"ר הגאון החסיד מ' חיים ז"ל מוואלאזין שהקשה ע"ז מהבריי' דפ' מרובה (ע"ט א) דמני התם גם גנב והחליף דמשלם תשלומי ד' וה':

והא התם נמי או מכרו כתיב כך הקשה הוא ז"ל ונחזי אנן דלענ"ד נראה דזה הוי קשיתי' להרמב"ן ז"ל דמסוגיא דפ' הזהב שם גבי מכור לי באלו כו' לפי פי' רש"י ז"ל שם מוכח להדיא דאין אונאה לחליפין וא"כ תקשי מהך דפ' מרובה הנ"ל ולכן ס"ל להרמב"ן ז"ל דודאי גם חליפין ממכר אקרי היכי דלא שייך לחלק בין מקפיד לאינו מקפיד ר"ל בין

נישומו ללא נישומו כגון לענין תשלומי ד' וה' אבל לענין אונאה יש חילוק בין אם הוא מקפיד על שיוויו ממש לאינו מקפיד דבמקפיד ממש היינו ממכר דמה לי מקפיד על מעות שיוויו ומ"ל מקפיד על שיווי החפץ שנוטל עבור חפצו שיהא כשיווי חפצו ממש ובאינו מקפיד אמדו חז"ל דעתו דמסתמא רצונו יותר הרבה באותו החפץ מבחפצו וחפצו זיל בעינו שכן דרך ב"א לפעמים בעסק חליפי סחורות וכלים ובהמות וחפצים:

ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמסוף ד' הרמב"ם הנ"ל ממה שכ' בדין פירות בין ששמו אותם קודם מכירה בין ששמו אותם אחר מכירה י"ל אונאה מוכח דיש חסרון הניכר בריש דבריו וכצ"ל המחליף כלים וכו' או טלה בסוס אם שמו אותם קודם מכירה יש לו אונאה ואם שמו אותם אחר המכירה אין להם אונאה ולענ"ד הוציא כן מהירושלמי שהביא המגדול עוז שם וסמך גדול לדברי אלו דמודעת שהרמב"ם ז"ל ברובי דבריו הוא הולך בשיטות רבי' הר"י ן' מיגש ז"ל ומצאתי בש"מ ב"מ בסוגיא דמכור לי באלו הביא ת' אחת בשם הר"י מיגש כ' וז"ל מי שהחליף עם חבירו סחורה בסחורה מבלתי שישומו אותם בדמים כלל אין אחד מהם יכול לטעון על חבירו טענת אונאה לפי שהעיקר בידינו חליפין א"ל אונאה עכ"ל הרי הגם שכ' שהעיקר דחליפין א"ל אונאה עכ"ז דקדק בדבריו דדוקא מבלתי שישומו אותם בדמים כלל ומעתה כדי שיהיו ד' הרמב"ם ז"ל בשיטת רבי' הר"י ן' מיגש ז"ל הי' נלענ"ד. דיש חסרון בדבריו ז"ל אמנם עכ"ז לא מלאני לבי להחליט זה בבירור נגד דעת רבותינו האחרונים ז"ל הנמצאים אתנו שלא כתבו זאת:

אך עכ"פ איך שיהי' דעת הרמב"ם ז"ל הנה לפנינו דעת הראב"ד וגם הר"ן הביא הנמ"י בשמו סוברים דבכל גוונא יש אונאה לחליפין וכ"כ הריטב"א בשם מורו הובאו דבריו בש"מ שם ופירשו הר"ן והריטב"א ד' הש"ס גבי מכור לי באלו דאין להוכיח מזה כלל דלא ליהוי דין אונאה בחליפין ובשמו אותם הנה לפנינו גם דעת הר"י מיג"ש והרמב"ן גם כפי שהביא הה"מ בשמו וכ"ש כפי מה שהביא בשמו הנמ"י הא סובר דגם בלא שמו יש בו אונאה] כולם סוברים די"ל אונאה ולא נשאר מעתה רק דעת הרמב"ם כפי מה שתפסו רבותיו האחרונים ז"ל ודעת הרשב"א שהביא הב"י שסוברים דגם בשמו אותם אין אונאה בחליפין ויחידאין אינון נגד הרבה מהראשונים ז"ל הנ"ל דבזה כולה שוים דבשמו אותם ודאי די"ל אונאה וגם אם נרצה לדחוק קצת יש מקום לפרש גם ד' הרשב"א שם כשיטת הרבים וכ"ש דהברייתא דפ' מרובה מכרעא טובא ומוכח בבירור דא"א לומר דגזה"כ הוא בממכר דוקא אבל לא בחליפין כלל גם אם שמו ומקפיד על שיוויו ממש וכמש"ל מכל הלין אמינא דעכ"פ הבו דלא לוסיף עלה דדוקא חליפין בחליפין ממש אבל נ"ד שהי' חליפין חפץ בחפץ ומעות שיש מקום לומר ברווחא דגם להרמב"ם יש בזה דין

אונאה עפ"י החילוק שכותב מע"ל דההיא דסי' ר"ג ס"י וההיא דסי' רכ"ז ס"ל הם דברים מחולקים שדבריו נכונים בזה גם לענ"ד ובפרט דהוא להוציא ממון מיד בעליו לזאת אני אומר שבנ"ד הייתי מורה בטח דיש לו עליו אונאה ויקבל שלום וברכה ויצליחהו ה' בתורתו כנפשו ונפש ידידו הד"ש:

סימן ד

עוד להרב הנ"ל

אשר שאל מע"ל בא' שמכר לחבירו סוס ונמצא שאינו יכול לעמוד מחמת כחישותו אם זה הוי בכלל מום דאפי' בכ"ש מבטל המקח כדקי"ל בסי' רל"ב ס"ד או נימא כיון דאם יאכילוה דברים הטובים לה תחזור לקדמותה הוה מום עובר וינכה לו מן הדמים ורוצה מע"ל לדמות ד"ז להא דמבואר שם ס"ה לענין ראובן שמכר בתים כו' ונכנסו עובדי כוכבים וקלקלו קצת כו' דהדין דראובן ינכה מן הדמים כדי שיחזור הבית לקדמותה עכ"ד הנה אם הקונה משך כדין הרי ראה ומחיל ודאי כוונתו בלא משך ולענין מי שפרע. לענ"ד יש לדמותו למ"ש בסי' ר"ד סס"ב וי"א דה"ה כו' ומקורו מהש"ס ב"מ (מ"ט ב') מעובדא דחמרא דבעי וכו' והך דסי' רל"ב ס"ה מקורו מת' הרא"ש נ' דשם היה קנין גמור. וגם דשם היה הקלקול רק דבר מועט לפי ערך הבתים ע' טור שם ס"ה שבגוף השאלה מבואר שם כן. והגם שזה היה רק טענת הבע"ד ובגוף הת' לא נזכר שם שהוא מטעם שהקלקול הוא דבר מועט הנה המעיין בגוף ת' הרא"ש בספרו יראה שכ' וז"ל אם אירע בו קלקול קצת מום עובר הוא ובטור נשמט תי' קצת. ובפרע שבנ"ד הנפקותא הוא רק לענין מש"פ אין לדמותו להך דת' הרא"ש כלל. אלא להך דסי' ר"ד וגם די"ל דנ"ד עדיף מהך עובדא דבעו למינסבי דבי פרזק רופילא הנ"ל דהתם רק בעו למנסבי' ואולי דהי' אפשר להעריקו לאגמא או שארי תחבולות כיו"ב להצילו מידם. משא"כ כאן דהריעותא גדולה לעין ומי יודע אם תחזור לקדמותה גם ע"י אכילת דברים המועילים לה. ולא ניחא ליה למיקם עמי' אח"כ בדינא ודיינא. ואולי דגם החולקים התם ע' בב"י מודים בנ"ד. ותו דבנדון דת' הרא"ש היה המעשה שגם המוכר לא ידע בעת גמר המקח מקלקול ביתו כי הי' בעיר אחרת. ובנ"ד באם שלפי ענין המעשה ידע המוכר מזה בעת המכירה הרי אינה אותו בעת המכירה במזיד ביתר משתות לפי הנראה ויקבל שלום וברכה ארוכה כנפשו ונפש ידידו הד"ש:

סימן ה

ב"ה יום א' י"א כסלו רני ושמחי לפ"ק מסטיסלאוו. אדברה שלום וברכה לכבוד רחימאי הרב הגדול קנקן חדש מלא ישן ומוכתר ביראת ה' כ"ש מו' אברהם דוד נ"י מו"צ דק' טשאווס יצ"ו:

בדבר שאלתו כהוגן. באחד שהלוה לחבירו בהיתר עסקא והפסיד הלוה ונתחייב שבועה ע"ז ורצה להפך השבועה על המלוה אם חושד אותו בזה כדעת הי"א בסי' פ"ז סי"א ונסתפק ידידי בנדון זה אם יכול להפך משום שהלוה כ' בפירוש בהשט"ע שלא יהא נאמן כ"א בשבועה וכל תנאי שבממון קיים מה"ת אולי הוא שד"א ועוד שכ' בפירוש ואין אני נאמן כ"א בשד"א. הנה מה שעלה ע"ד כבוד ידידי שגם אם התנה וקיבל ע"ע שבועה סתם אולי הוא שד"א מחמת שכל תנאי שבממון קיים הוא מה"ת הוא בעיני דבר זר ומתמיה שהגם שגם אם לא היה מקבל ע"ע שבועה ג"כ חייב שבועה דרבנן ולא הי' צריך לכתוב בהשטר שקיבל ע"ע שבועה. עכ"ז הוא רק לשופרא דשטרי וגם דלאו כו"ע דינא גמירי אבל ודאי דהכוונה בסתם שבועה הוא רק שבועה דרבנן אך נ"ד שכ' בפירוש שאינו נאמן כ"א בש"ח דאו' ודאי יש מקום לדון שא"י להפך אך נסתפק מע"ל על עיקר הדבר אם יכול אדם לחייב א"ע שבועה אפי' אם קנו מידו ע"ז משום שאולי הוא קנין דברים וכדעת הש"ך בסי' ס"ו ס"ק קכ"ח. ולפי"ז אם כ' לו זה בשטר ג"כ אינו כלום ע"ש בסי' רמ"ה אך ק' ליה לידידי מהך דפ"ק דב"מ (י"ז א') דמוכח משם להדיא שיכול לחייב א"ע שבועה והוקבע כן להלכה בטוש"ע סי' פ"ז סכ"ז ועכ"פ בקנו מידו ע"ז ודאי אינו יכול לחזור בו וכמ"ש הש"ך גופי' התם בס"ק ס"ב וגם שכ"ה להדי' בסי' כ"ב ס"ג דאם קנו מידו שישבע אינו יכול לחזור בו. בזה דבריו נכונים נגד ד' הש"ך שבסי' ס"ו. וגם אנכי פסקתי למעשה מאז בעובדא דאתא לידי שא"י לחזור בקנו מידו שישבע מטעם שד' הש"ך שבסי' ס"ו סתורין ומופרכין וכמ"ש גם כבוד ידידי ואשר כ' הש"ך שם שהד"מ לא ירד לדעת הב"י אני אומר אדרבה הש"ך לא ירד לכוונת הד"מ בזה. כי באמת גם הד"מ הבין בכוונת הב"י כמו שמפרש הש"ך ד' הב"י כי ד' הב"י מורין כרגע לכל מעיין כפי' הש"ך. אלא כוונת הד"מ לחלוק על עיקר החילוק של הב"י בזה בין שו"ש לש"ח ודברי הב"י והש"ך בזה הם צע"ג. ותו אמינא בר מן כל דין. דבנ"ד לא היה קנין דברים גם לד' הב"י והש"ך בסי' ס"ו דכ"ש הוא מדין שבסי' רמ"ה ס"ג והיא ברייי' מפורשת בפ' השולח (מ' ב'). שאם כ' לו בשטר (כדמפרש ר"י שם וכולן בשטר) שדה פ' תהא נתונה לך או תהא שלך קנה כ"ש בנ"ד שהקנין או הכתיבה של החיוב בשטר חל על המעות שמקבל עתה ומחוייב לשלם שלא יהא יכול ליפטר מהתשלומין כ"א בשבועה דאורייתא:

ובדבר אם יכול להפך בנ"ד הנה בתחילה עלה בדעתי שאפשר לפרש סוף לשון השטר בזה שהלוה בא להקל ע"ע דהא אם לא היה הלוה כותב רק שאינו נאמן נגד המלוה ולא היה מזכיר שבועה כלל. הרי ממילא שהאמין עליו את המלוה נאמנות סתם ולא הי' נפטר גם בשד"א אא"כ הי' מברר בעדים. רק שהתנה עמו שאם ירצה לישבע שד"א לא יהא צריך לברר בעדים ולפי"ז הא לא חייב ע"ע לישבע שד"א. אלא אדרבה התנה עמו להקל ע"ע שלא יהא צריך לברר בעדים דוקא. וכל תנאי שבממון קיים. ואם נפרש הלשון כך הא ודאי שא"י להפך. דכיון דמטעם תנאי שביניהם הוא דאתינן עלה הא זה לא הודבר ולא הותנה ביניהם שאם לא ירצה הלוה לישבע ולא לברר בעדים שישבע המלוה. אך באמת לבי מהסס בזה כי לשון השטר לא משמע כן כלל לומר דפלגי' דיבורי' ולפרש כן. וכלל לשון זה מורה בפשיטות שבא להחמיר ע"ע שלא יהי' נאמן בשבועה דרבנן אלא בשבועה דאורייתא דוקא. אמנם א"צ לזה דבלא"ה ברור לענ"ד שא"י להפך. ומ"ש מע"ל דהכא לענין שבועה דבלא"ה אסור לשהות עם אשתו בלא כתובה עכ"ז אמרי' דרק אדעתא דרבנן מחייב א"ע [ר"ל ואינו משלם רק כסף מדינה להנך דסברי הכי] ולכן גם מ"ש שחד"א איכא למימר דהוא רק לענין נק"ח ובשם ולא לשאר מילי ויד בעה"ש על התחתונה עכ"ד ידידי אני אומר דנ"ד לא דמי כלל לכתובה. דהתם חכמים תקנו שיכתוב דוקא שטר כתובה דהא אפי' אם יחד לה מעות או מטלטלי לכתובתה ונתנם בידה אסור לו להתייחד עמה ודאי אמרי' שכתב לה הכתובה ומחייב עצמו רק אדעתא דרבנן שתקנו שיכתוב דוקא ושיהא כפי הסך שתקנו דהא אינו מזכיר בהכתובה שהוא מחייב עצמו יותר ממה שחייבוהו חכמים אבל נ"ד הא גם אם לא הזכיר שבועה כלל בשטר הוא ג"כ חייב שבועה דרבנן והוא רוצה ליפות כחו של המלוה ומקבל ע"ע שבועה חמורה דאורייתא מה שייך בזה לומר שאעפ"כ לא חייב עצמו רק אדעתא דרבנן אף שכותב בפירוש שהוא חייב עצמו יותר ממה שחייבוהו חכמים וא"כ מנין לנו לחלק מדנפשין בפירושו שלא התחייב עצמו רק לקצת דברים של דיני שד"א ולא לכולם גם מה שהביא ידידי סמך לדבריו ממ"ש באה"ע סי' ס"ו ס"ה דהא דכותב בכתובתה דחזי ליכי מדאו' הוא רק לענין לגבות בכסף צורי אבל לכל מילי הוי כתובה דרבנן עכ"ל. ג"כ ליתא דבכתובה תקנת חכמים בתחילה כך היתה שיתן לה מאתים כסף צורי דוקא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה:

ובדבר קושייתו לדעת הרשב"א שהביא הש"ך בסי' ל"ט דאפי' אם שיעבודא לאו דאורייתא. מ"מ אם שיעבדו בפירוש הוא דאורייתא. והקשה ידידי דא"כ מאי פריך הש"ס בפ' שום היתומים ארב פפא דא' שפריעת חוב רק מצוה ויתמי לאו בני מיעבד מצוה

נינהו ממתני' דשום היתומים וכו' לישני דמיירי כששיעבד אביהם בפירוש ודאי קושיא היא. והנה כה"ג איכא לאקשויי על ד' התוס' בקידושין (י"ג ב') ובב"ב (קע"ו א') דר"פ סובר במלוה הכתובה בתורה כגון נזיקין וערכין וקרבן דשיעבודא דאורייתא ובמלוה שאינה כתובה בתורה סובר שיעבודא לאו דאורייתא אמאי לא משני דמתני' דשום היתומים מיירי במלוה הכתובה בתורה. וההכרח לומר בזה לענ"ד דקים ליה לסתמא דהש"ס דגם אי שיעבודא דאורייתא מ"מ ביתומים קטנים אין נזקקין לנכסיהם מתקנת חכמים מטעם הפקר ב"ד ורק בכתובה משום חינא הניחו הדבר על עיקרו ויקבל כבודו שלום וברכה:

סליק חלק חשן משפט למלאות העמוד אדפיס גם כאן איזו חידושים בס"ד מאתי המלב"ה הצעיר חיים יוסף בן הגאון המחבר זללה"ה

מ"ק (כ' ע"ב) דתניא מי שמת חמיו או חמותו כו' וכן היא וכו' הרמב"ם ז"ל השמיט הא דאין אשה כוחלת ופוקסת בימי אבלה וצריך טעם למה. והלא ברייתא מפורשת היא כאן ובפ"ק דכתובות. ונראה דס"ל להרמב"ם ז"ל דמברייתא אין הכרע לאיסור. אלא דקאמר דאם היא רוצה להחמיר ע"ע בכיחול ופיקוס אינו יכול לכופה וכן בסיפא במת חמי' וחמותה. י"ל דבאבילות דידי' שנוהגת עמו מחמרי' עלה טפי. שלא יהא נראה דאינה חוששת לצערו ואבלו. וכיון דאין הכרע ע"כ השמיט ד"ז. ואע"ג דבתענית (י"ג ב) מוקי לברייתא דאין הבוגרת כו' בכיחול ופיקוס. היינו לאוקימתא דרבא שם דס"ל דרחיצה בצונן שרי. אבל למאי דמסיק הלכתא דרחיצה בצונן אסור י"ל דברייתא איירי ברחיצה בצונן ועפי"ז יש לתמוה על הרמב"ן וטוש"ע יו"ד סי' שפ"א ס"ו שתפסו במוחלט לחלק בין נערה לבוגרת. דמנ"ל הא דהא לפום מאי דמסקי' לאסור רחיצה בצונן הא איכא לאוקמה ברית' ברחיצה וכיחול ופיקוס בכל גווני אסור לפי מה שהבינו ברייתא דמ"ק ודכתובות כפשטא וצ"ע:

שבועות (ה' ע"א) תוס' ד"ה שתים. ונראה כמ"ש בקונ' במס' שבת כו'. דבריהם ז"ל נפלאו ממני דלכאו' נראה דדבריו ז"ל כאן עיקר דלפי' דהתם ק' הא ע"כ דעריב פטורי דעני ודבעה"ב יחד דהא לגבי עני ליכא הוצאה דפטור. ולגבי בעה"ב ליכא הכנסה דפטור לפי' דהתם דעקירות קחשיב אבל לפירושו דכאן א"ש דלא מהדר אלא למיחשב ההכנסות בפ"ע וההוצאות בפ"ע ואה"נ דעריב פטורי הוצאה והכנסה דשניהם. וגם דכפי' דהכא מ' פשטי' דסוגיין דקאמר הכא דלאו עיקר שבת אבות תני תולדות ל"ת. התם וכו' תנא אבות ותולדות. והיינו משום הכא לא קתני רק חדא זימנא ב' שהן ד' והיינו הוצאות ובמס' שבת קתני תרתי זימני. וחד קאי אהכנסות שהן התולדות והיינו בפנים דקאמר

ואידך קאי אהוצאות שהן האבות. והיינו בחוץ דקא'. אבל לפי' דהתם קשיא מא האי דקאמר הכא וכו' אבות תני תולדות ל"ת. הא אע"ג דל"ת הכא רק חדא זימנא ב' שהן ד' ע"כ דתני נמי תולדות שכן הוא פי' דב' שהן ד' והכי הול"ל התם דעיקר שבת הוא תני של עני ושל בעה"ב הכא דלאו עיק"ש הוא תנא רק חדא מינייי' או דעני או דבעה"ב. ותו לא הוה קשיא מאי נינהו וכו' וכ"ת מהן וכו' אלא דהא דומיא דמראות נגעים קתני ולפי' דהכא א"ש. ואע"ג דמסיק הש"ס דשתים שהן ארבע דהכא אבות ותולדות וכלהו לחיובא היינו משום דהכא לא תני מלת בחוץ אבל במס' שבת נקט בפנים ובחוץ לכל חד. ע"כ לפרש דחד קאי אהכנסות לחוד ואידך אהוצאות לחוד:

שם (ז' ב) תוס' ד"ה וכפר ומדאיתקש ליכא למימר דא"כ תרומה נמי לא הבינותי דהא כ' בעצמם לעיל מינה ד"ה אתיא דתרומה ליכא לדמויי למקדש דלא דמי ליה בשום גווני דמקדש לאו מידי דאכילה הוא וזדונו כרת וצ"ע:

שם (ח' ע"א) תו' ד"ה ואימא יולדות אבל ק' דהא בר קרבן הוא. ק"ל דהא שפיר י"ל דפירכת הש"ס היא בשפגעה יוה"כ קודם מלאת דאכתי לאו בת קרבן היא. כמו בטומאת מקדש וקדשיו דאכתי לא אתידע לה ידיעה בתריי' המביאה לידי קרבן. ומ"ל מחוסר זמן למחוסר ידיעה סוף סוף לאו בת קרבן היא השתא. וכן במצורע טמא בכה"ג הוא דפריך ומעתה אין אנו צריכין לדחוק דכולהו פירכי מיירו בספק וצ"ע:

אבן העזר

סימן א

ב"ה יום ו' עש"ק ט' ניסן תקצ"ו לפ"ק מסטיסלאוו

לענין שאילתא דשאילנא בדבר האשה אשר זה ערך שנה ומחצה שלעתים איננה שפוי' בדעתה והי' באפשרי למצוא מזור ותרופה למחלתה זו אך אישה ר' שלמה מיאן בכתף סוררת מתת לכסף מוצא כראוי על ענין כזה והמציא לו איזה מורים וסדרו לו ספר כריתות בסתר והצנע במקום אשר מעולם לא סדרו שמה שום גט וגם נשתנה עתה שם המקום ע"י אנשי ר' שלמה הנ"ל שהושיב שמה על אדמתו ועפ"י גב"ע מאנשיו הנ"ל בדבר אשתו שהיא שוטה גמורה ובלא היתר ממאה רבנים תחילה והשליש הגט ביד אחד ולא השליש תחילה הכתובה ותוספת ביד ב"ד או נאמן המרוצה ואף גם בגדיה ותכשיטיה הם עדיין תח"י אישה ומאז שהושלש הגט דנה בגירושין ושילוחין בזרוע רמה והכאות מביתו ומארבע ילדי' שילדה לו ואביה ומשפחתה מר צורחים והיא גם

היא ברחובות תתן קולה יקבל בקנא"ס על זבל"א וזבל"א ושליש המרוצה ואשר יצא מאתם עלינו לקיים ולא אבה שמוע. כל זה נתברר לי אחר החקירה מהצד.
תשובה הנה ודאי לא למימרא בעי שגם לדעת הסוברים דבמקום מצוה כגון יבום וכיו"ב לא גזר רגמ"ה איסור שתי נשים וא"כ במקום עיגון דאיש דלא תהו בראה כגון בנישתטית [ע' בש"ע אה"ע סי' א' סעיף יו"ד בהג"ה] דלא מהני לה בדיקות פקחות כמ"ש רבינו שמחה חד מגדולי הראשונים שהביא הרש"ל בת' סי' ס"ה ומצוה דלא תהו הא מקרי מצוה רבה כמ"ש בפ"ב דמגילה (כ"ז א') דאין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה [וכמ"ש התוס' בשבת (ד' א') ד"ה וכי וריש חגיגה ד"ה לא תהו ופסחים (פ"ח ב') ד"ה כופין וגיטין (ל"ח) ד"ה כל ושם (מ"א) ד"ה לא וב"ב (י"ג א') ד"ה שנאמר ובת' רבי' שמחה שם ולדעת הדרישה שהביא הש"ך ביו"ד ריש סי' רנ"ב עדיף גם מפדיון שבוים דאחריני דקראוהו בהדיא בב"ב (ח' א') מצוה רבה והגם שהש"ך חולק עליו יש להליץ בעד הדרישה בזה ואכמ"ל] מ"מ במאי פקעה זכות הראשונה ביבום וכיו"ב לכ"ע רק בנישתטית באנו בזה למחלוקת הרמב"ם עם הראב"ד והרמ"ה והרשב"א עי' בטור וב"י בסי' קי"ט. וכבר הכריע הרמ"א ז"ל והוסכם מכל האחרונים ז"ל כהראב"ד ורמ"ה והרשב"א דחייב האיש ברפואתה וה"ה בשאר וכסות [כנראה משמעות דעת הב"י בבדה"ב שם שלדעת הראב"ד חייב גם בשאר וכסות ופשיטא להרמ"ה והרשב"א שכ"כ להדיא] ודירה לפי כבודה או לפי כבוד משפחתה אם רגילין בגדולות יותר ממנו אע"ג דאין כולם רגילין בכך כיון דאינה אוכלת עמו עתה כמ"ש הטור בסי' ע' הביאו בש"ע:
ולכאורה הי' נראה לומר דלדינא לא פליגי הרמב"ם והראב"ד בענין חיוב רפואתה [הגם שהראב"ד לא כך הבין בדעת הרמב"ם] די"ל דהרמב"ם מיירי בשוטה שדברו בו חכמים בכ"מ שאינו בן רפואה כדאמר להדיא בגיטין (ע' ב') שוטה לאו סמיא בידן ודוחק לומר דלר"י [ע' בירוש' שם הגי' מוחלפת] דפליג התם אר"ל להכי מדמי קורדייקוס לשוטה היינו משום דס"ל דגם שוטה סמיא בידן ואפ"ה אין כותבין אלא כשישתפה דאין סברא דלפלגו במציאות אלא ודאי דגם ר"י ס"ל דשוטה לאו סמיא בידן אלא משום דלא מסתבר לי' לחלק דמשום דקורדייקוס סמי' בידן יהא משו"ה בר גירושין גם כשהדיין אינו בן דעת ולא עבדו לי' סמא ואם נאמר כן בדעת הרמב"ם ע"כ נפרש דמ"ש הרמב"ם שם ואינו חייב לרפאותה כפי' הב"ש בסק"י שם דר"ל אם חלתה בעת שטותה בשאר חולי.
והכל מטעם שכ' הה"מ שם עי"ש אמנם באמת לבי מגמגם בזה דנראה מדלא אמר הש"ס בגיטין שם שוטה לאו בר רפואה הוא והאי בר רפואה הוא נראה דהש"ס ר"ל דשוטה לאו סמי' ביד כל אדם וצריך עכ"פ לרופאים מומחים משא"כ קורדייקוס סמי' ביד כל

אדם שרפואתו בדוקה וקלה שביד כל אדם לעשותו כדא' התם בשרא סומקא אגומרא וחמרא מרקא [מזוג במים הרבה] וע"כ לומר כן דהא ודאי כל שוטה אינו בר גירושין בעת שטותו וא"כ ע"כ לומר לפי"ז דכל שוטה לאו סמיא בידן ואינו בן רפואה וזה ודאי החוש מכחישו וכמ"ש הראב"ד ועל כל פנים יש שמשתטות מחמת חולי וחוזרות ומתרפאות: ועכ"פ גם לפי הבנת הראב"ד בדעת הרמב"ם ודאי דחייב לשכור לה דירה ולהעמיד לה שומר קבוע שלא ינהגו בה מנהג הפקר שהרי זה כל טעם תקנת חכמים שתקנו שאינו יכול לגרשה גם ביודעת לשמור גיטה אם א"י לשמור א"ע ואי נימא דיוכל האיש גם להוציאה מביתו א"כ הלא תהוי תקנת חכמים זו קלקלתה. דהלא מוטב הי' שיגרשנה ואם ינהגו בה מנהג הפקר פנוי' היא עכ"פ משיוציאנה עתה מביתו ואם ינהגו בה מנהג הפקר יכשלו בא"א החמורה וכמו במומרת דמזכה לה גט ע"י אחר כמ"ש הרב בהג"ה בסי' א' סס"י וע' בביאורי הגר"א ז"ל שם סקל"ג שהביא ראי' לזה מהש"ס ולכן דקדק הרמב"ם בלשונו שם וכ' ואם גרשה ה"ז מגורשת ומוציאה מביתו אבל בריש דבריו כתב לפיכך מניחה ונושא אחרת ולא כ' ומוציאה מביתו וזה ברור בכוונת הרמב"ם ז"ל.

וגם נ"ל ברור דגם להרמב"ם ז"ל חייב האיש עכ"פ בטיפול והשגחה להמציא שאר וכסות משלה דאל"כ בקיצור הול"ל לפיכך מניחה ונושא אחרת ואין מחייבין אותו בשאר וכסות וכו' ומה לו להזכיר ומאכילה ומשקה משלה אלא ודאי דר"ל דחיובא עלי' רמיא להטפל בזה וכדאמר בהאי לישנא גופי' במצות האב על הבן בספ"ק דקידושין בברייי' (סוף דל"א) איזהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש וכו' אע"ג דהלכה כרנב"א שם דמשל אב וע"כ דהכיבוד הוא הטורח והטיפול של הבן בזה וה"ה כאן שאמר בהך לישנא ומאכילה וכו' וה"נ דייק לישני' דהרמב"ם בסופו שכ' ואם גרשה וכו' ואינו חייב לחזור ולהטפל בה משמע בבירור דברישא כשלא גרשה חייב להטפל בה עכ"פ:

ועכ"פ איך שיהי' בדעת הרמב"ם בדין שאר וכסות ורפואה כבר הוסכם והוקבע הלכה לדורות מהרב רמ"א וכל האחרונים ז"ל כדעת הראב"ד והרמ"ה והרשב"א שהוא חייב בכל חיובי האיש לאשתו וגם טענת קים לי כהרמב"ם לית הכא חדא דמודעת הכלל דאינו יכול לומר קים לי כדעת יחיד נגד רוב הפוסקים ככולם מקמאי ובתראי [וע' בס' או"ת סי' כ"ה במה שהניף ידו בעים על סדר ספר תקפו כהן מש"ש על סי' קכ"ג וקכ"ד דס' ת"כ עש"ה ובפרט בדבר שכבר הוקבע בש"ע ובד' הרמ"א ז"ל כמ"ש האו"ת בסוף דבריו שם הלכה למעשה וע' בת' כנסת יחזקאל רסי' מ"ג ושם בס"ס ס"ב בד"ה ועוד אני אומר והדברים בזה ארוכים] ותו דנ"ל עוד ברור דבכתובה ותנאי כתובה שהוא מעשה ב"ד ותנאי ב"ד ושיעבוד קרקעות בקנין אלים טפי האשה נקראת מוחזקת באופן כשקודם

לזה הי' מגיע לה בודאי כגון בנשתטית תחתיו שקודם שנשתטית הי' מגיע לה בודאי וי"ל בס"ד הרצאת דברים בזה אך כיון שבנ"ד כל עיקר דין זה א"צ לו כלל רק לרווחא דמלתא לא אאריך כאן לבארו בפרטיות. ויש לצרף לזה גם דעת מהרי"ק בשרש צ"ד דאין יכול לטעון קים לי רק בנדונית חתנים משום דמסתבר לי' להר"ר שמואל מבונבורג להלכה כרש"י רק שלא רצה לחלוק על ר"ת אבל לא בעלמא ע"ש [וע' או"ת שם על סי' פ"ב פ"ג פ"ד דבס' תקפו כהן שם]:

ותו דכבר כ' האחרונים ז"ל דגם בנשתטית גמורה כיון דבמדינות אלו קבלו מאז חרגמ"ה שלא לגרש בע"כ גם הרמב"ם יודה בזה דחייב הוא בכל חיובי האיש לאשתו ובמקומו של הרמב"ם לא פשט בזמנו חרגמ"ה [וע' ת' מהרי"ק שם וע' בח"מ בסי' ע"ז סק"ג ובסי' קי"ט סק"ט וס"ק י"ב] וכבר רבו הסוברים דחרגמ"ה הי' גם במקום מצוה כמבואר בת' האחרונים ז"ל וכן עמא דבר בכל אלו המדינות וע' בביאורי הגר"א ז"ל סי' א' סקכ"ח ואפי' במקום מצוה דאורייי' וכ"ש בנ"ד שכבר י"ל ממנה זכרים ונקבות דהוא רק מד"ס ומצות חכמים משום ולערב אל תנח ידך ומשום לא טוב היות וגו' [עי' ברמב"ם פט"ו מה' אישות הי"ו]:

וגם נראה משמעות דבריהם ז"ל שלא היתה גזירת חרמו ז"ל על שום זמן מוגבל כלל אלא עד יבוא מורה צדק [ומהתימא על הב"י שכ' בש"ע בסתם בסי' א' סעי' יו"ד ולא החרים אלא עד סוף אלף החמישי כאלו הוא דבר ברור ומקורו מת' הרשב"א שהביא מהרי"ק בסוף שרש ק"א ושם כ' רק ששמענו שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי והוא דבר שאינו כמ"ש] וכן שמעתי מפה קדוש דודי מו"ר הגאון החסיד מ' חיים ז"ל מוואלאזין וכן מראין ד' ההגמ"ר דיבמות ודכתובות וד' הריטב"א ומהר"י מינץ שהביאו הב"י והד"מ בסי' א' שהרי כולם היו בתחילת אלף הששי ועכ"ז כתבו בלשון חרם רגמ"ה הן שלא לגרש בע"כ והן שלא לישא שתי נשים משמע שגם עיקר החרם נוהג לא רק הקבלה אח"כ ובפרט מדאסרו מהם גם במקום מצוה ע"ש ולא נמצא שום זכר מזה כלל בנוסח התקנות שבת' מהר"ם מינץ ובת' מהר"ם מרוטנבורג ובכלבו וכן מצאתי בת' רש"ל סי' י"ד ע"ש:

ועוד אני אומר דאפי' אם לא יהא אלא ספק אם גזר והחרים רגמ"ה וב"ד גם במקום מצוה או לא הגם שהד"מ בסי' א' אות ט' כ' דכיון שכ' ההגמ"ר בכתובות דגזירת רגמ"ה הי' טעמו משום קטטה בעלמא ולא משום דררא דאיסורא דאורייתא בספיקו הלך אחר המיקל כ"ש בתקנה בעלמא ע"ש והביאו הב"ש שם ס"ק כ"א ובעניותי נפלאתי על ד' קדשו אלו דנראה ברור דכוונתו ז"ל על עיקר גזירת רגמ"ה גם קודם סיום אלף החמישי

[לפי דעתו ז"ל וכבר כתבתי שלא כן נראה הסכם הרבה גדולים] וא"כ הא ספק חרם לחומרא אזלינן בי'. **(הגה"ה מב"ה עי' ת' נו"ב מה"ת ח' יו"ד סי' קמ"ו מ"ש בזה בשם ת' להרמב"ן ע"ש:)** כמבואר בהדיא בת' הרשב"א ח"א סי' תקצ"א ומחמת שת' זו קצרה היא ראיתי להעתיקה בלשונה וז"ל שם ולענין מה ששאלת אחר שהי' הדבר מסופק אם להיתר אם לאיסור וכו' אסור לשתות מיינו מחמת החרם או לא הזאת ספיקא דאורייתא אם לאו תשובה דע כי זו ספיקא דאורייתא הוא דאסור לעבור על החרם ד"ת כי בכל המקומות הרגילו לומר משביעין אנו ומחרימין ויש כאן שבועה וגם כי ארור יש בו עם שבועה כדאיתא בשלהי שבועת העדות אסור להקל עליו לכתחילה עד שיתברר לכם התירה דכל ספיקא דאורייתא לחומרא עכ"ל וע' גם בת' כנסת יחזקאל סי' ס"א דגם בספק תקנת חזרת הנדונית בשנה ראשונה ושני' לא מקרי הבעל מוחזק משום דהתקנה היתה בחרם גמור וגזירת עירין ויש להחמיר בספיקן דמדעשו התקנות בחרמים נוראים וס"ת וגזירת עירין רצו לחזק התקנה בכל יפוי כח אף במקום ספק ע"ש. וכ' שם כן גם בשם ת' הרשב"א [ולא ציין איזה ת' ודאי כיון לאותה תשובה שכתבתי] ושכן כתב הר"ן ובת' דברי ריבות סי' נ' ובת' משאת בנימין ות' עבודת הגרשוני ושאין מפקפק בזה ע"ש. מעתה ודאי קם דינא דגם בספק פלוגתא דרבוותא אי נוהג חדרגמ"ה גם במקום מצוה או לא ודאי דאזלינן ביה לחומרא. וגם כופין להעובר בכל מה דמצינן כמ"ש הרב בהג"ה בסי' א' סס"י על ד' מהרי"ק ועד"מ שם וזה כ' אפי' לדעתו שכבר נשלם עיקר גזירת רגמ"ה בהשלמת אלף החמישי וכ"ש וק"ו לפמש"ל דגם עיקר גזירתו נוהג ודאי גם בזה"ז עד יבא מורה צדק:

ולזאת ודאי ברור שבלא השלשת הכתובה ותוספת וגם שישכור לה דירה הגונה עם שומר כנ"ל [גם לדעת הרמב"ם כנ"ל] וגם שיתן לאביה או משפחתה בטחונו' ראוים על מזונו' ורפואות סך כפי ראות עיני ב"ד הגון ומפורסם [לדעת הראב"ד והרמ"ה והרשב"א שהוקבע הלכה כמותם כנ"ל] וגם שיחזיר לה כל בגדי' ותכשיטי'. אם לא יקיים כ"ז הרי חרגמ"ה עליו במקומו עומד ואין מועיל כלל ע"ז התרת מאה רבנים. וכמבואר להדיא בגוף התקנות המועתקים בסוף ת' מהר"ם מרוטנבורג ובתשו' מהר"ם מינץ ובכלבו עיי"ש. וכן הביאו הח"מ והב"ש בסי' קי"ט בשם הב"ח וע' בת' ב"ח הישנות סי' צ"ג. וגם הגט שסדרו לר"ש הנ"ל אינו כלום להתירו עי"ז לישא אחרת בלא ההשלשה והחזרה הנ"ל כיון שלא נמסר הגע לידה בעת חלימתה עכ"פ וברצונה דוקא. וגם צרוף מאה רבנים אינו מועיל בזה מלבד מה שיש לפקפק הרבה בענין שם המקום כנ"ל. וכ"ז פשוט וברור.

אך לטפויי קאתינא בנ"ד דגם אפי' אם יקיים עתה ככל הנ"ל עכ"ז עדיין חל עליו חרגמ"ה מלישא אחרת עלי' עפ"י התרת מאה רבנים שקיבץ או יקבץ עפ"י הגב"ע הנ"ל דנלע"ד דכיון דהתקנה והגזירה כך היתה שלא יהא היתר לגזירתו זו דשתי נשים גם ע"פ מאה רבנים אם לא באופן כשיראו טעם מבורר דוקא להתיר כמבואר להדיא בת' מהרמ"מ ומהר"י מינץ ובכלבו שם. א"כ בנ"ד שכל סמיכות המאה רבנים המסכימים לר"ש הנ"ל הוא אך רק על הגב"ע שמראה להם ר"ש שהיא שוטה גמורה ושאינה בת רפואה מעתה. ואם אמת הדבר שעדיו הנ"ל הם מאנשי ר"ש היושבים על אדמתו. וכפי שידעתי הטיב בירור ענינו עם אנשיו הנ"ל עפ"י דיניהם שבידו לדחות לגמרי מעל אדמתו את מי ומי שירצה בכל עת וגם ללחצם ולנוגשם בעניניו אתם. ומוכרחים לעשות ולקיים ציוויו עליהם ופקודתו תשמור רוחם. ברור לענ"ד שאין בעדותם כלום בדבר עניניו והוא דהנה ודאי דלא עדיף עדותם לו מעדות משרת ובן בית להבעה"ב שלו וכבר כתבתי לעיל בחלק ח"מ סי' א' דדעת האו"ת והעיר שושן להכשיר ודעת הסמ"ע והש"ך [וכן נראה להדיא דעת הר"י ן' מיגש והרמב"ן ז"ל. ושכן יש לפרש דברי הרמב"ם ז"ל ג"כ] דפסולים. והעליתי שם דהעיקר להלכה כדעת הסמ"ע והש"ך ז"ל שמשרת וב"ב פסולים להעיד להבעה"ב שלהם וע' בנו"ב קמא חאה"ע סי' כ"ז עש"ה. ומעתה ודאי דאנשי ר"ש הנ"ל היושבים על אדמתו דפשיטא דלא עדיפי ממשרת פסולים המה להעיד לר"ש לענ"ד. וגם אין יכול ר"ש לטעון בזה קים לי כהע"ש והאו"ת נגד הסמ"ע והש"ך והנו"ב. כיון דסוגיא דעלמא עתה כוותייהו אזלי. וכ"ש נגד הר"י מיג"ש והרמב"ן. כיון שהע"ש לא ראה דבריהם כמ"ש שם. ולפי מה שכתבתי שם גם הרמב"ם סבר הכי וגם דהאו"ת גופי' בסי' צ' דחה ראייתו מד' הרמב"ם דפ"ד מה' גזילה ע"ש. אך מחמת שבימיו או באתרי' הוה עמא דבר להכשירם לכן נטה הוא ז"ל לפירושו בסי' ל"ב בד' הרמב"ם. ועתה בזה"ז אדרבה גם סוגיא דעלמא שלא להכשירם וא"כ הרי אפס מקום בזה גם לטענת קים לי: העולה מדברינו להלכה. שהגט הנ"ל שנסדר והושלש ביד אחד בלא השלשת הכתובה ותוספת ובלא בירור גמור כד"ת בב"ד הגון ומפורסם שאפס תקוה לרפאותה עוד מחולי זה ושאין כח בבן דעת לדור אתה. ובלא שישכור לה דירה הגונה לפי כבודו או לפ"כ בני משפחתה אם הם רגילין בגדולות יותר ממנו לפי ראות עיני ב"ד הגון וגם על רפואות באם לא יברר ר"ש כד"ת שאינה בת רפואה עוד. וגם שיחזור לה כל בגדיה ותכשיטיה. אם לא יקיים ככל הנ"ל תחילה דודאי דאין הגט כלום ואין בו ממש כיון שלא נמסר בידה בעת חלימתה עכ"פ וברצונה דוקא וחרגמ"ה עליו במקומו עומד מלישא אחרת עליה ואין מועיל כלל ע"ז התרת מאה רבנים. וגם לא להפקיע אפי' זכות אחד מזכיותי' הנ"ל.

וגם מחמת שם נהר שצריך לכתחי' לכותבו. ובמקום שסדרו הגט הלז אין שם הנהר ידוע כלל. וכ"ז שלא נמסר ליד האשה מקרי לכתחי' ואם היה הגט למראית עין קרוב הדבר שימצא בו עוד איזה פסולים דודאי לא איסתייע להו מלתא להמסדרים ההדיוטים לסדרו כהלכה ובפרט מה שיש לפקפק בשם המקום שסדרו בו הגט ולזאת אחר שיקיים וגם יברר כנ"ל. יהא צריך אז גט אחר מחדש כהלכה עפ"י ב"ד הגון. וגדולה מזו אני אומר שגם אפי' אם יקיים ויברר כפי האמור. או שיתפשר בטוב עמה ועם אביה. עכ"ז עדן חל עליו חרגמ"ה וב"ד מלישא אחרת עלי' עפ"י התרת המאה רבנים עפ"י הגב"ע הנ"ל מאנשיו. כי אין ממש בהגב"ע הלז כמ"ש למעלה. ויהא צריך אז גב"ע מחדש והתרת מאה רבנים מחדש עפ"י הגב"ע הכשרים דוקא ופשיטא שבינו ביני עד שיתפשר עמה הוא מחוייב בכל חיובי האיש לאשתו:

סימן ב

ב"ה יום ג' ז' אלול תר"א לפ"ק להרב המופלג ס' משה הכהן מ"ץ דק"ק קלימאוויי"ץ מכתבו קבלתי ואשר שאל בדבר כהן שנשא אשה בחזקת בתולה וטען טענת דמים. וכן בליל טבילה שני' ולמחרתו דליל טבילה שלישית נמצא דם על הסדין והיא אומרת שבא עלי' ואלה בתוליה והוא אומר שלא בא עלי' אותה הלילה זה תוכן ד' ידידי בגוף המעשה והנה בעיקר הדין לכאורה הי' אפשר לצדד היתר בזה והוא דהגם דמ"ש בבריי' יבמות (נ"ט א') דבוגרת כלו בתולי' ע"כ דר"ל רק נתמעטו כמ"ש התוס' שם ונ"ל דהכי מוכרח ודאי ממ"ש הש"ס התם דלתרויי' תנאי דפליגי בבוגרת אי הוה אמרי' דאפי' מקצת בתולי' שריא בוגרת לכה"ג אמנם לגי' ר"ח בכתובות (ל"ו א' וב') אי דקא טעין פ"פ וכו' ע"כ דס"ל דלפי זו הברייי' דתני בה בהדיא דבוגרת א"ל טענת בתולים הוא משום דס"ל לברייי' זו דאיכא בוגרת דאין לה בתולים לגמרי וכ"כ התוס' להדיא בשמו בסוגיא דפ"פ (ט' א') והגם דאיכא נמי בוגרת דיש לה בתולים אמרי' אוקי אחזקת' דהיתה לה חזקת כשרות לכהונה ואימר לא זינתה כלל אלא שהיא מאותן בוגרות דאין להם בתולים ובזה לא שייך לומר מ"ש התוס' שם בד"ה ל"צ דנגד חזקה זו יש חזקת בתולה שהיתה בתולה מעיקרא דזה לא שייך רק בטענת פ"פ דגם בוגרת פתחה סתום לגי' ר"ח וע"כ לומר שנבעלה בודאי ואיבדה בתוליה ע"י דבר הבא לה מחוץ לגופה אלא שא"י אם תחתיו או קודם ע"ז שייך שפיר למימר דמוקמינן לה בחזקת בתולה כל מה דמצינן לאוקמה ואמרי' דתחתיו נבעלה משא"כ כאן דאמרי' אימר דכלו בתולי' ממילא כפי טבע גופה שעשוי להשתנות בזה ממילא לפי רוב השנים היוצאין ולא נבעלה כלל וליכא נפקותא כלל אי כלו ממילא תחתיו או קודם לזה ודאי דלא שייך בזה כלל הך חזקה מה שהיתה מעיקרא בקטנותה

ונערותה בחזקת בתולה ומעתה נשאר רק חזקת כשרות לכהונה ולכן תני בבריי' שם דא"ל טענת דמים ויותר הי' נראה לומר דלא דאיכא בוגרת דבתולי' כלין לגמרי אלא דמתמעטין הבתולים כ"כ עד שלמיעוטן מתחפין בש"ז ואינה ניכרת וכדחיישינן לה לחומרא לענין שצריך פרישה כמ"ש בטוש"ע י"ד סי' קצ"ג ולפי"ז הוה נמי א"ש טפי דלא תפלוג הך בריי' אבריי' דיבמות הנ"ל דס"ל ע"כ דכל בוגרת י"ל מקצת בתולים [דאל"כ היכי שריא בוגרת לכ"ג אי אמרי' דאפי' מקצת בתולים סני דעכ"ז הא מידי ספיקא לא נפיק דלמא היא מאותן בוגרות דכלו בתולי' לגמרי והוי ספיקא דאוריי' והיכי שרינן לי' למינסבה לכתחילה ואי דנימא דמיעוטא הוא אותן שכלו בתוליהם לגמרי ולא חיישינן להו דא"כ תקשי בהך בריי' דכתובות הנ"ל דלגי' ר"ח ס"ל הך בריי' ע"כ דפלגא ופלגא הוא וע"כ דפליגי אבריי' דיבמות אבל הא ל"ק דא"כ לוקמי הש"ס ביבמות שם פלוגתיי' דר"מ עם ר"א ור"ש בהא ור"מ לשיטתי' דחייש למיעוטא משום דאיכא למימר דאותן שאין להם בתולים הוו מיעוטא דמיעוטא דגם ר"מ לא חייש לה] ולפי"ז הא ודאי דלא שייך כלל חזקת בתולה דמעיקרא דהא אמרינן דהשתא נמי בתולה היא אלא שנתמעטו בתולי' ולא מינכר בהש"ז ואוקמינן לה אחזקת כשרות לכהונה ולכן קאמר בבריי' דאין לה טענת דמים כלל אפי' לאוסרה עליו ומעתה כיון דקשין גירושין ובפרט דהא ודאי דאינו נאמן בזה להפסידה תוספת כתובתה אלא עיקר כיון דמכחישתו הגירושין יותר קשין לזאת הי' אפשר לצדד היתר כנ"ל הגם דבש"ע אה"ע סי' ס"ח סתם כפרש"י וגירסתו בכתובות שם. הרי הרשב"א בת"ה שהביאו הב"י ביו"ד סי' קצ"ג והרא"ש בפ' תינוקת ס"ל בהדיא כר"ח ע"ש וכן משמעין קצת ד' הטור שכ' ואפי' בוגרת שכלו בתולי' [ויש לדון בזה בד' הטור וש"ע באה"ע סי' ס"ח עם הטור ביו"ד הנ"ל והב"י שהשמיט בש"ע בי"ד שם ואפי' בוגרת וכו' ודעת לנבון נקל].

אמנם באמת אאל"כ דכבר הורה הנסיון והתפרסם מאד דבזמנינו ומהרבה דורות שלפנינו כל הבוגרות גם אם היא בת עשרים שנה ויותר י"ל בתולים הניכרים לעין וע"כ לומר או דמזה מוכח גי' רש"י או דנשתנה הטבע גם בזה [וכמ"ש התוס' והרא"ש בפ' א"ט (מ"ז א') (וע' מג"א סי' קע"ג] ולפי"ז ודאי דמעיקר הדין בנ"ד שוי אנפשי' חד"א ולא הי' צריך מע"ל לשתי ספיקות לאיסורא בנ"ד. הגם דלפמ"ש הח"מ בסי' ס"ח דבזה"ז שמקדשין תחת החופה ומיד תוך ז' ימי המשתה בועל ב"מ ואין הכלה מתייחדת עם שום אדם אינו מצוי שתזנה תוך זה הזמן **(הגה"ה מב"ה אמר ב"ה בגליון הח"מ שלי כתבתי דאישתמיט לי' ולהב"ש שכ"ה להדיא בר"ן רפ"ק דכתובות ד"ה ולפיכך כו' עיין שם)** ותולין במצוי כשלא נמצא לה בתולים דודאי זינתה קודם הקידושין ולפ"ז הוה צריכינן

ודאי בנ"ד למה שגם אם זינתה קודם הקידושין עכ"ז אסורה משום דרוב העיר ורוב סיעה וכמעט כולם העיר שהיתה שם מקודם פסולין אצלה עכ"ז אין צריכין לזה בנ"ד שכ' רומע"ל שביאה ראשונה הי' ערך כחמשה שבועות אחר החופה וא"כ גם לדידן איכא לספוקי בה דאימר תחתיו זינתה לפ"ד הבעל גם אם הי' רוב העיר ורוב סיעה כשרים אצלה עכ"פ איך שהוא גם דעתי מסכמת שלפ"ד הבעל שוי' אנפשי' חד"א אך עיקר הענין מצד עצמו תמוה מאד מה שאומר שלא בא עליה אותה הלילה. אחר שהוסכם בינו ובין אבי האשה להבחין עוד אך הפעם בליל טבילה זו א"כ מפני מה לא בא עלי' אז ובפרט דהגם דרז"ל אמרו דבתר דבעיל ביאה ראשונה תו לא תקיף יצרי' כ"כ ומצי מוקים אנפשיה ר"ל רק דיכול להיות במציאות דמוקי אנפשיה אבל ודאי דאינו מצוי כ"כ ובפרט דבזה"ז גם רוב ע"ה יודעים דבליל טבילה הוא בעילת מצוה. וכנראה לעין שיש דברים בגו. והגם דמעתה גם אם יאמר ששקר ענה בה והאמת שבא עליה אותה הלילה תו לא מהימן בתר דשוי אנפשי' חד"א בדבריו הראשונים. עכ"ז עדיין יש פתח תקוה להיתר עפ"י דרישה וחקירה ברורה בזהירות גדולה בהדברים שלא ילמוד מתוכם לשקר. אולי יתברר עי"ז שהערה בה עכ"פ ונראה מד' רש"י ז"ל בסוגיא דפ"פ בד"ה מאי לאו דגם ע"י הערה יכול להיות ששיבר בתולי' והוציא דם בתולים. ואז הוות שריא ליה לענ"ד דאנן נתרץ דבריו הראשונים דמשום דרק הערה בה סובר דאינה ביאה כלל שעי"ז יצאו הדמים וכ"ש בבחור וכעין דמחלק ר"א התם (י' ע"א) בפ"פ בין בחור לנשוי וה' ישפות לו שלום כנפשו ונפש ידידו הד"ש:

סימן ג

נוסח גב"ע בעסק עגונה שנטבע בעלה שהוגבה בק"ק קריטשוב ונשלח אלי לעיין בשריותה וז"ל.

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינן ואתא לקדמנא ר' יעקב בר אשר ענזיל ואסהיד בפנינו איך שהייתי בעיר ריגא והלכתי חוץ לעיר לראות הבאיידאקין שקורין [שטרוהעש] שעל שפת נהר (דוינא) וראיתי את ר' אפרים פישל ב"ר שלמה הלוי הלך מכלי אל כלי על הנסר שמכלי אל כלי. והלך במרוצה על הנסר ונשמט הנסר מהכלי ונפל ר' פישל הנ"ל אל הנהר דווינא. וראיתי שהושיט את ידו ותיכף נפל לעומק המים. ועכבתי שם על הנהר כמה שעות עד שנתאספו אנשים ובקשו אותו ולא מצאו דאתי לידם רק שמצאו הכובע שלו והיארמילקע שלו ור' פישל הנ"ל הי' מלובש בבגדים כבדים. והמקום אשר נפל שם היה עמוק בערך שבעה קלאפטער כל הנ"ל הגיד ר' יעקב ב"מ אשר אנזיל הנ"ל בתו"ע בפנינו ב"ד הח"מ ולראי' באנו עה"ח יום ב' י"ט כסליו תקצ"ד לפ"ק פה ק' קריטשוב יצ"ו:

נאום יעקב בא"א מ' דוד זצלה"ה מ"ץ דק' הנ"ל ונאום יצחק בא"א מ' שמואל זצ"ל ד"ץ דק' הנ"ל ונאום יעקב בא"א מ' ארי' ליב זצללה"ה ד"ץ דק' הנ"ל

תשובה הנה דעת הראשונים והאחרונים ז"ל דאיסורו דמים שאל"ס אם שהה עליו עכ"פ כדי שתצא נפשו ולא עלה. דרבנן היא ומדאורייתא שרי' [ע' להלן בסי' שאח"ז שהוכחתי בס"ד דגם אם לא שהא עליו עד כדי שתצא נפשו הוא ג"כ מדרבנן] ולכאורה מוכח כן בפשיטות מלישני' דרב אשי בהאשה בתרא (קכ"א א' ובע"ב שם). בעובדא דחסא דאמר הא דאמרי רבנן משאל"ס אשתו אסורה וכו' אמנם אי משום הא לא אריא כלל דאשכחן כהך לישנא בכמה דוכתי בש"ס גם באיסורין דאורייתא בפ"ק דחולין (י' ע"ב) מנא הא מלתא דאמור רבנן אוקמי מלתא אחזקה ושם (י"א א') מנא הא מלתא דאמור רבנן זיל בתר רובא ושם (צ"ז א') אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים וטעם כעיקר לר"ת ולרוה"פ דאורייתא הוא ובפ' התערובות (ע"ט א') אמור רבנן ברובא ועוד בכמה דוכתי כהך לישנא בדאורייתא. וע"כ דר"ל ששנו חכמים במשנתם. או דר"ל שהורו רבנן. אך לדינא ודאי ראיה ברורה לזה מהך דאמרי' התם (קכ"א ב') דאי אינסבא לא מפקינן לה מיני'. וה"נ משמע לדידי לישנא דר"ג ור"ע ורבי בהברייתו' שהובאו (שם ע"א) שאמרו כמה גדולים דברי חכמים וכו' מים שאל"ס אשתו אסורה ולא אשכחן כהך לישנא בש"ס אלא באיסור דרבנן כההיא דפ"ק דשבת (י' ב') גבי ולא יקרא לאור הנר הרי ודאי דמדאורייתא הוא בחזקת מת לגמרי משום דרובן למיתה כמ"ש הרמב"ם בפי"ג מגירושין הי"ט וכ' (וע' הטיב בד' הה"מ והכ"מ שם) והתוס' בפ' החולץ (ל"ו ב') וכל הפוסקי' ולכן מורידין יורשיו לנחלה כמ"ש הרמב"ם בפ"ז מה' נחלות ה"ג והטוש"ע ח"מ סי' רפ"ד ס"ג ורק לענין להשיא את אשתו אחמרו רבנן בלכתחילה מחשש רחוק דלמא גלי אשפלוהו או דף נזדמן לו ועלה והטעם אי משום חומר איסור כרת כמ"ש הרמב"ם בה' נחלות שם או גם משום לזות שפתים כמ"ש המרדכי שלהי מכילתין ע"ש ושם (וע' בת' שאחר זה אות ח' בהג"ה המתחלת ואע"ג דבספק וכו') וכן להרמב"ם ז"ל שפסקו בכל הספיקות דהאיבעיות שאם נשאת לא תצא והנה בכ"מ ובב"י כ' ע"ז שנ"ל טעמו משום דס"ל דאתינן במכ"ש ממה דאמרינן במשאל"ם דלא תצא אע"ג דבמתניתין ובריי' סתמא קתני אשתו אסורה. כ"ש במאי דמספקא לן ע"כ ע"ש. ולפי מה שאכתוב להלן אי"ה אא"ל כן כדעתו ז"ל והי' נלפענ"ד דטעמו הוא משום דאזיל לשיטתי' דס"ל דהא דספיקא דאורייתא אזלינן לחומרא הוא רק מדרבנן אבל מדאוריי' אזלינן בכל ספק להקל ולפי"ז איכא למימר שפיר דיליף להו לכלהו ספיקי בהוא הדין מדין דמשאל"ס משום דאיסורו דרבנן לכן לא תצא א"כ ה"ה לכולהו ספיקי כיון דאיסורייהו ג"כ דרבנן

לשיטתי' אמנם באמת ג"ז אא"ל בטעמו ז"ל. דהא היכא דאיכא חזקת איסור גם להרמב"ם הא בעינן לאוקמי בכל ספיקא אחזקה קמייתא וה"נ הא בחזקת א"א קאי וחזקה הא דאורייתא היא לכ"ע ועוד דגם אין לדמות כ"כ איסור גמור דרבנן מדינא למילף ליה קולא מאיסור דרבנן שאסרוהו מחמת סייג וחומרא בעלמא לזאת הנראה דהרמב"ם לשיטתי' במקומות רבות שפוסק כהירושלמי וכ"ש כשלא נמצא לו סתיר' בתלמוד דידן. ובירושלמי ריש פ' האשה שהלכה אמרי' גבי ע"א במלחמה מעשה בא לפני רבי ואמר מאן דנישאת נשאת ומאן דלא נשאת לא נשאת ובתלמוד דידן שם הוא בעיא דלא איפשטא. והדברים בזה ארוכים ואכ"מ. ואיך שיהי' עכ"פ הא כ' הוא ז"ל להדיא בה' נחלות שם דאיסור משאל"ס סוא חומרא דרבנן לבד ולכן כ' בקו"ע סעיף רמ"ז בשם רבינו בצלאל אשכנזי דכל הספיקות במים שאל"ס אזלי' בהו לקולא וכן הביא הב"ש בס"ק ק"ה בשם הט"ז להקל בספק אם הוא משאל"ס או יל"ס משום דספק דרבנן הוא:

ב ובנ"ד הנה לכאורה יש קצת מקום לחתור צד היתר לאשה זו מדברי הר"א מוואדין שהביא המרדכי בשילהי מכילתין דמדקאמר סתמא מים שאל"ס אשתו אסורא ולא קאמר לעולם ש"מ דלאו לעולם קאמר ושתלו אותה רבותינו על חכמי הדור וירא שמים שיתבוננו וישכילו על ענין המאורע. ועפי"ז האריך שם למצוא עלילה להתיר אשה שנתעגנה ארבע שנים שנטבע בעלה וחזקות מוכיחות שנטבע שכליו נמצאו על שפת הים ע"ש והגם שהביא המרדכי שם שה"ר אברהם ב"ר משה כ' ע"ז דקשה בעיניו להתיר עפי"ז ושכ"נ לרבי' ברוך וראבי"ה דלא קבעו חכמים זמן לדבר ואין בידינו לבדות זמן מלבנו ודברים בלא ראיה ולתת אמתלאות ע"ש באורך הנה לפמ"ש בקו"ע סעי' רכ"ו בשם ר' יואל דבכל פלוגתא דהתרה הלך אחר המיקל וכ"פ הט"ז גם בשם ת' מהר"ם מטראני סי' קפ"ח (עב"ש ס"ק מ"ו וח"מ סי' קל"א) א"כ לכאורה יש מקום לסמוך אהר"א מוואדין להקל גם אפי' אם הי' האיסור דמשאל"ס מדאורייתא. והגם דבפ' יש בכור (מ"ו ב') אמרינן דלא הקילו בעדות אשה אלא בסופה אבל לא בתחילתה בענין ההכרה עצמה ע"ש. הנה נראה דעת כמה פוסקים שחתרו למצוא קולי קולות בעיגונא גם בענין ההכרה. ע"כ לומר דנקטו כהאבע"א שם דיש להקל גם בתחילתה ע"ש. ומד' הרא"ש בתשוב' ריש כלל נ"א ובס' ב' שם כנראה דגם הוא תפס כשינוייא בתרא הנ"ל דגם לענין ההכרה הקילו. אח"כ מצאתי בס' תשובת גאוני בתראי שאלה לזקיני הגאון בעל תוס' יו"ט ז"ל שהעיר קצת מהקצת מזה ע"ש:

ג אמנם באמת ד' הרא"ש אלו תמוהים מאוד בעיני התרוטות. דאדרבה הא חזינן דתפסו הרי"ף והרא"ש ורוב הפוסקים לחומרא לישנא בתרא דרבא דסימנים דרבנן. ולא סמכינן

אלא אסימנים מובהקים ביותר וכנראה שחזר בו הרא"ש ז"ל בפסקיו ממ"ש בתשובה הנ"ל (שחיברם קודם פסקיו כמודעת) ואשכחן ליה כה"ג בכמה דוכתי כידוע בפוסקים [וכ"כ בקו"ע סעי' ק"ל דאזלינן להחמיר בתרי לישני בעדות חשה] וכן בעובדא דגברא חרוכא (בד' קט"ו א') פסקו רוב הראשונים ז"ל כרחב"א לחומרא. וגם הפוסקים לקולא כרבא שם כ' הנמ"י שם הטעם דהיינו משום דאמר סבר רחב"א למימר וכו' דמשמע דלפום קושטא דמלתא לבתר גם רחב"א סובר לדינא כרבא ע"ש הרי מוכח מזה דאל"ה סבירא להו גם להפוסקים אלו דלחומרא בעינן למינקט א"כ ע"כ נראה דנקטו רוה"פ הראשונים כשינויא קמא הנ"ל דפ' יש בכור דבתחילתה לא הקילו וספיקא דהתרי לישני דרבא הנ"ל אי סימנים דאורייתא או דרבנן וכן עובדא דגברא חרוכה הם בתחילתה בענין ההכרה וכ"כ הריב"ש בת' בסי' שע"ח הובא בש"ע בהגה"ה סעי' ט"ו דבפלוגתא בענינים אלו לחומרא אזלינן דספיקא דאורייתא הוא. וכן הרמב"ם ז"ל לפמ"ש עליו הכ"מ בפי"ג מגירושין פוסק גם הוא כל"ב דסימנים דרבנן ודלא כמ"ש הה"מ בדעתו בפ"ג מה' גזילה ואבידה ה"ה ע"ש וכן נלענ"ד ג"כ לדקדק זה מד' הרמב"ם בהל' גירושין שם מדלא הזכיר הך דסימנים בגופו ובכליו דלא מהני אלא בהלכה כ"א במצאוהו הרוג או מת ולא הזכירו בכל הדינים שזכר שם לעיל מזה מהי"ו עד הכ"א. וע"כ דלאו אסימנים גרועים דגופו וכליו כ' דלא מהנו. והם ארוך וגוץ וחיווירי וסומקי דא"כ גם בכל הדינים שמהי"ו עד הכ"א נמי ודאי דלא מהנו והי"ל להזכירם גם התם. אלא ע"כ דר"ל סימני' אמצעיים דבהו מיירי התרי לישני דרבא. והיינו משום דס"ל לחומרא דסימנים דרבנן (וע' בתשו' שאחר זה באורך בס"ד בגוף הדין אי סמנים דאורייתא או דרבנן. ובדעת הרמב"ם בזה) ולכן במצאוהו הרוג או מת דמדאורייתא הוא בחזקת חי לגמרי ואזלי' בתרה אפי' לקולא לענין גט כדאי' במשנ' גיטין (כ"ח א) דאפי' הניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא חי וכן הנך תלתא דר"א בן פרט' דבמתני' שם ע"ב שהן בחזקת חיים ואפי' לקולא וסימני גופי' וכליו אתו לאפקי' מחזקת חיים דאורייי' נקט לחומרא כל"ב דרבא אבל בראוהו נטבע במשאל"ס ושהו עליו עכ"פ עד כדי שת"נ דמדאורייי' הוא בחזקת מת לגמרי כמש"ל וכן מגוייד וצלוב וכל הנך דמנו התם הרמב"ם מהט"ז עד הכ"א דכולם רובן למיתה וכל עיקר איסוריי' הוא רק מדרבנן שפיר איכא למיסמך אל"ק דרבא לקולא דמהני סימנים אמצעים וא"כ מוכח ממילא דס"ל גם להרמב"ם דבפלוגתא דהתרה בענין ההכרה הלך אחר המחמיר אם האיסור הוא מדאו' כל"ק דבכורות שם.

ד אלא שי"ל דהא לפמ"ש עכ"פ הרי יצא לנו מד' הרמב"ם גופייהו הנ"ל דבמשאל"ס עכ"פ שפיר סמכי' אסי' אמצעים משום דאיסורו דרבנן וא"כ ע"כ דס"ל דבמשאל"ס

אזלינן לקולא בפלוגתא דהתרה גם בענין ההכרה כהאיבע"א דשם ולא אשכחן דליפלגי עלי' בהא הרי"ף והרא"ש דאינהו לא מיירו אלא באיסור דאו' כגון במצאוהו הרוג או מת אבל לא במשאל"ס ודכוותיי' שרובן למיתה ולמה לנו לחלק בזה את השווין וא"כ הרי יש קצת מקום לסמוך אהר"א מווראדין הנ"ל להקל:

אמנם עכ"ז לא הונח לנו בזה דהא דאזלינן בדרבנן בתר המיקל היינו רק יחיד נגד יחיד או רבים נגד רבים אבל לא ביחיד נגד רבים והרי כאן רבים חולקים אהר"א מווראדין כמו שהביא המרדכי שם אך הגאון ר"א מזרחי ז"ל (הביאו הח"מ בס"ק ל"א) הביא ראי' דבשעה"ד עכ"פ אזלינן לקולא בפלוגתא גם ביחיד נגד רבים גם באיסו' דאוריי' ממתני' דעדיות פ"א מ"ה ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הל' אלא כד' המרובין שאם יראה ב"ד את דברי היחיד ויסמוך עליו (עח"מ שם וב"ש סקמ"ו) ולפי"ז בנ"ד אם היא ילדה וסתמה רדופה להנשא אולי מקרי שעה"ד. א"כ לכאורה יש לסמוך בזה אהר"א מווראדין גם נגד רבים החולקים עליו אמנם לענ"ד אין ראייתו זו של הר"א מזרחי ז"ל מכרעת כלל דהא לפי' הרמב"ם שם שפי' דהיינו בדיעבד דוקא כשכבר עשו ב"ד כדעת היחיד וכן לפי' השני של הראב"ד שם שפי' דהיינו שאם יראה לב"ד האחרון דברי היחיד יכולים לסמוך עליו כדאשכחן שאמורא פוסק לפעמים כיחיד נגד רבים משום דמסתבר לי' טעמי דהיחיד ופי' זה תפס שם לעיקר אין ממשנה זו שום ראי' (אלא שי"ל שגם לפי' זה דהראב"ד יש להוכיח זה עכ"פ מהתוספתא שהביא הראב"ד שם ע"ש וצ"ע) ורק לפי' הראשון של הראב"ד שם שפי' שר"ל דבשעת הדחק יכול לסמוך על דברי היחיד יש להביא קצת ראי' א"כ הא אין הראי' מוכרחת עכ"פ. כיון שהוא בעצמו פירשה בדרך אחר ותפסו לעיקר כנ"ל וכן לפי' הרמב"ם ג"כ הא אין ראי' כנ"ל.

ה אמנם עדיין יש מקום אתי לשריותא דאתתא דא דנ"ד משאל"ס אם שהא עליו עכ"פ עד כדי שתצא נפשו איסורו הוא ודאי מדרבנן לחוד לכ"ע כנ"ל ויש להביא ראי' לכאורה דבשעה"ד מצינן למסמך אפי' אדברי יחיד נגד רבים ממאי דאמרי' בפ"ק דנדה (ו' ב') דאמר רבי כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעה"ד אע"ג דרבים פליגי עלי' משום דלא אתמר הלכתא בהדיא לא כמר ולא כמר ע"ש והתם בטומאת מעל"ע שבנדה איירי דהוא מדרבנן **(הגה"ה מב"ה על מדוכה זו כבר ישב הש"ך ביו"ד סי' רמ"ב בהנהגת הוראת או"ה ע"ש באורך:)** וגם ממה דאמרי' בפ"ק דברכות (ט' א) אריב"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשה"ד לצאת י"ח ק"ש דלילה אחר עה"ש קודם הנץ ואע"ג דזמן ק"ש הוא דאורייתא מובשכבך אולי סובר ריב"ל כשמואל שם (כ"א א') דק"ש גופי' דרבנן היא או י"ל בפשיטות דהא ק"ש עצמה אין איסור בדבר לקרותה גם אחר שעברה זמנה דתיהוי

כקורא בתורה והנפקותא הוא רק לענין הברכות דק"ש דאי עדיין זמנה שרי למימר עלה אז גם הברכות ואי עברה זמנה אסור לומר אז הברכות ואע"ג דבק"ש דשחרית הא תנן בהדיא דגם הקורא מכאן ואילך שעבר זק"ש לא הפסיד הברכות כדמפרש עלה בבריי' שם וע"כ הטעם הוא כמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סי' מ"ז וס"ט בשם הגאונים ז"ל משום דברכות עיקרן לאו אק"ש נתקנו. הא באמת גם שם פסק ר"ה גאון ז"ל דרק עד ד' שעות דעדיין הוא זמן תפלת השחר הוא דשרי לומר אז ברכות ק"ש אבל לא אח"כ. וא"כ גם כאן דזמן תפילת ערבית כבר עברה מעה"ש ולא הי' רשאי לומר הברכות רק משום דבשעה"ד סמכינן אר"ש דסובר דעדיין זק"ש הוא עד הנץ לכן שריא לדידי' למימר אז הברכות ומשום דברכות ק"ש הם דרבנן לכן מצינן למסמך בשעה"ד אר"ש נגד רבים דפליגי עליו משום דלא אתמר הלכתא בהדיא לא כמר וכו' [ואולי יש להסמיך מזה דעת רה"ג הנ"ל להוכיח דינו הלז מזה דאלת"ה קשה טובא למאי נ"מ בענין כלל לסמוך אר"ש דוקא ומשום שעת הדחק דוקא הא גם בלא"ה תהוי הק"ש כקורא בתורה והברכות נמי הא לא הפסיד גם אי עברה זמנה כנ"ל אלא ודאי מוכח דלא הפסיד הברכות רק עד זמן תפלה אלא שבאמת הוכחה זו בקל יש לדחותה די"ל דברכות ק"ש דערבית שאני דלהכי לא מצי למימרינהו לרבנן דר"ש אחר עבור זמן תפלת ערבית מעה"ש משום דנוסחייהו מעריב ערבים וגולל אור וכו' לא שייכים כלל אחר עה"ש דהוי אז יום לכל מילי כדתנן בספ"ב דמגילה משא"כ ברכות ק"ש דשחרית דנוסחתם שייך כל היום י"ל דאפשר דזמנה כל היום] ואיך שיהי' עכ"פ הא ודאי ע"כ דהנפקותא הוא רק לענין הברכות דק"ש ומשום דהברכות הן דרבנן לכן שרי למסמך בהו בשעה"ד ואיכא אר"ש אע"ג דרבים פליגי עלי' **(הגה"ה מבה"מ ואע"ג דאי נימא דעבר זמנן הו"ל ברכה שאינה צריכה)** **(ואיכא משום לא תשא כבר כתבו התו' בר"ה ובכמה דוכתי דברכה שאינה צריכה אינו אלא לא תשא דרבנן ולשי' הרמב"ם ז"ל דס"ל דהוא דאוריי' צ"ע האיך סמכי' אר"ש בהא נגד רבים גם בשעה"ד.)** וכן בפ' כירה (מ"ה א') לענין טלטול שרגא דחנוכה מקמי חברי בשבתא דאיסור מוקצה הוא דרבנן בנן אמר רב דכדאי ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד וכן בגיטין (יט א') לענין נכתב ביום ונחתם בלילה דפסולו ג"כ מדרבנן אי משום פירות אי משום בת אחותו אמר ריב"ל כדאי הוא ר"ש שמכשיר בהא לסמוך עליו בשעה"ד וע' בת' הרשב"א ח"א סי' רנ"ג. ורשב"ץ בפסקיו לנדה שם בד' ו':

אך באמת ג"ז עדן לא מעלה ארוכה למשרי אתתא דא משום הך לחוד דהד"מ באה"ע סי' קכ"ז אות ד' הביא בשם הרד"ך בת' בית ד' דנראה דאין לומר כלל בזה"ז שראוי לסמוך על מי בשעה"ד עכ"ל. וגוף ת' זו אינה בידי לעיין בו טעמו בזה ואולי טעמו הוא משום

דהקטן בחכמה ובמנין אין סומכין עליו נגד הגדול ממנו בחכמה ובמנין אפי' בשעה"ד אא"כ יש בזה הפסד מרובה ע"ש ברשב"א סי' רנ"ג (וע' במשנה דעדיות הנ"ל באות ד') ואנן לא בקיאינן כ"כ איזהו מקרי גדול מחבירו בחכמה:

ו ותו אמינא דלפענ"ד אין לקרות דעת הר"א מווראדין הנ"ל בזה אפי' בשם דעת יחיד נגד רבים כיון שהפוסקים והב"י דחו דעתו זאת בשתי ידים והתפלאו ע"ז מאד וכן נראה ברור דעת כה"פ ראשונים ואחרונים ז"ל מדלא אשתמיט חד מנייהו לסמוך על שריותא דא ובפרט לתקנת עיגון כי רבה היא ולא הזכירו דעתו זו אפי' לציורוף וסניף בעלמא והרמב"ם ז"ל לשונו מראה להדיא בלי שום פקפוק דס"ל דלעולם אסור כדדייק להדיא בה' גירושין שם ובה' נחלות שם וז"ל מי שטבע כו' במשאל"ס ואבד זכרו ונשתכח שמו אעפ"כ לא תנשא ע"י עדות זו:

גם עיקר דקדוקו של הר"א מווראדין מדלא קתני אסורה לעולם הוא קלוש וחלוש מאד להוכיח קולא מזה מד' התוס' ברפ"ק דביצה ודאי אין מזה שום ראי' כלל לומר דלישנא דאסור משמע לעולם דהא בביצה או אפרוח שנולד ביו"ט לא שייך כלל איסור לעולם דמה"ת יאסר לעולם ואיסורו בו ביום הוא כמו בעלמא איסור עולם דהיינו כל משך הזמן דשייך בו האיסור שלו רק שתחילה כתבו התוס' וכ"ת אוסרין משמע לעולם ר"ל וכ"ת דלשון אוסרין לא שייך כלל אלא על דבר שאסור לעולם דוקא ולא על דבר שאיסורו ע"כ נפסק לזמן ע"ז כתבו דמהך ברייתא דאפרוח מוכח דשייך לשון אוסרין גם על איסור שנפסק ע"כ לזמן וסתמו כפירושו דהיינו עד כל משך זמן שהאיסור שייך בו והיינו איסור עולם דילי' אבל דבר ששייך בו איסור עולם ודאי אי תני אסור סתמו כפירושו דר"ל איסור עולם. וע"ע בפ' חרש (קי"ג ב') א' אביי וכו' דקתני גבי דידה נשתטית לא יוציא וגבי דידי' לא יוציא עולמית מ"ש הכא דקתני עולמית ומ"ש התם וכו' אלא ש"מ הא דאורייי' והא דרבנן ובפ' מי שאחזו (ע"א ב') אמר אביי וכו' מאי עולמית לאו אע"ג דיכול לדבר מתוך הכתב אר"פ וכו' ומאי עולמות אע"ג דחזינא לי' דחריף א"נ לכדר"י ערש"י שם ד"ה א"נ אבל דיוק כי האי דר"א מווראדין לא אשכחן:

ז ולכאורה הי' נראה להביא ראי' לדעת הר"א מווראדין מהא דאמר בעובדא דגברא חרוכא (קט"ו א') ומחמת כיסופא אזל וערק לעלמא ולכאו' שהוצרך לזה ולא אמר סתם דפסחא דידי' דשדי לאו הוכחה היא משום דאימר נורא איתלי' בי' בידי' לחוד ואיתייליד בי' מומא וכיון דהך אינה הוכחה ממילא קם דינא דהוי ממש כעישונו עלינו בית כדסבר למימר מעיקרא ולמה הוצרך להוסיף גם טעמא דכיסופא אלא ע"כ דהיינו משום דאל"כ תקשי אמאי אסורה לעולם עכ"פ [דבהא נראה ודאי גם דעת הר"א מווראדין דלעולם

אסורה] גם אחר שאבד זכרו דהא אם הי' בעולם איך לא בא לביתו גם אחר זמן מרובה ע"ז אמר דהטעם משום דאימא מחמת כיסופא אזל כו' ולכן גם עתה כסיפא לי' לשוב לביתו וא"כ לפי"ז הא ממילא מוכח מינה דדוקא היכי דשייך טעמא דכיסופא כההוא עובדא דהתם דבהילולא דילי' הוה והי' בוש מכלתו [דאלת"ה מה"ת דנימא דמיכסף במומא דאתייליד בי' ע"י סיבה מן השמים] אבל בנטבע במשאל"ס ובאופן דלית ביה טעמא דכיסופא. לפי"ז תהוי שריא להתנסבא אחר שאבד זכרו לזמן מרובה ולא שב לביתו:

אבל באמת הא ליתא דא"כ אכתי תקשי בדינא דעישינו עלינו בית דאמרי' ג"כ דאינה נאמנת. ומשמע דגם הר"א מוואדין מודה בהא דלעולם אסורה דלא אשכחן שהקיל רק במשאל"ס ואמאי הא גם בזה ליתא לטעמ' דכיסופא א"ו עכ"ל דלדינא מה שלא שב לביתו גם אח"ז מרובה ואבד זכרו אינה הוכחה כלל להתירה בשום דבר היכא דספיקי' דאורייי'. דמי יודע איזה סיבה נתחדשה לו שמחמת זה לא יכול לשוב לביתו. כי מקרי בני האדם רבים ומתחדשים בהתהפכות הזמנים. והר"א מוואדין לא הקיל ע"י איבוד זכרו אלא במשאל"ס לבד משום דאיסורו דרבנן לחוד [דאלת"ה תקשי באמת אהר"א מוואדין גופי' אמאי הקיל ע"ז רק במשאל"ס] ומה שהוצרך לומר בעובדא דהתם טעמא דכיסופא הוא לדעתי רק דלא תקשי האיך מדמי לה רחב"א לעישינו וכו' הא התם לא הי' יכול לבוא תיכף לביתו גם אם ניצל. דלישנא דעישינו ע"ב משמע דר"ל לסטים נפלו עליהם ועישינו עליהם הבית. ולכן לא בא לביתו תיכף מיראתו מהלסטים אבל בההוא עובדא אם ניצל אמאי לא בא תיכף לביתו. עז"א דגם כאן י"ל טעם דמשום כיסופא אזל וערק לעלמא ודמיא ממש לעושינו כו':

ח אמנם עדיין יש מקום אתי להצדיק דעת הר"א מוואדין בזה. וממילא יצא מזה צד היתר גם לנ"ד והוא לפמ"ש התוס' בפ' החולץ (ל"ו ב') ד"ה הא לא שהה דהניצולין במשאל"ס מיעוט המצוי הוא וכ"נ דעתם גם בפ' האשה בתרא (קכ"א א') ד"ה ולא היא ע"ש:

והנה דעת הר"א מוואדין שבמרדכי שם מראין להדיא דלא הקיל באיבוד זכרו לבד אלא בצירו' לזה שאר אומדנו' מוכיחו' **(הגה"ה ולפי"ז יצא לנו דאיסורו דמשאל"ס לר"מ במתני' שם וכן משיל"ס לדידי' דאין חילוק ביניהם לא הוי כאיסורו דמשאל"ס לרבנן דר"מ התם דלר"מ איסורו הוא ספיקא דאורייי' ולרבנן איסורו מחומרא דרבנן לבד דר"מ אית ליה בפ' עשרה יוחסין (פ' א') ובפ' כיסוי הדם (פ"ו א') סמוך מיעוטא לחזקה ורבנן דר"מ ס"ל התם להדיא דלא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה)** **(וכן משמע דעתם גם במכילתין (קי"ט ב') ע"ש:

וא"כ כיון דהניצולין במשאל"ס מיעוטא דשכיח הוא ואיכא נמי חזקת איסור א"א נגד הרוב דאין ניצולין סמוך מיעוטא לחזק"א והו"ל פלגא ופלגא לפחות עכ"פ כמ"ש במכילתין שם [וע' תוס' פ' עשרה יוחסין שם ובפרק כיסוי הדם שם] וה"ל ספיקא דאורייתא ואע"ג שכ' התוס' בפ"ק דחולין (י"ב א') ד"ה פסח כו' דר"מ לא חייש למיעוטא אלא מדרבנן. מ"מ הא הוכיחו התו' בפ' כה"ד שם ד"ה סמוך כו' דעם החזקה ע"כ דחייש ר"מ למיעוטא מה"ת ע"ש ולרבנן דלא אמרי' סמוך וכו' ורובא הא עדיף מחזקה ושרי מדאורייתא לגמרי רק שראו חכמים להחמיר בדבר לחומרא בעלמא אי משום חומר איסורי' או משום לזות שפתים כמש"ל אות א' ולפי"ז להרשב"א דס"ל דספיקא דאורייתא הוא מדאורייי' לחומרא ודאי דהפרש רב בזה בין ר"מ ורבנן דלר"מ ודאי גם אם נישאת תצא אלא אפי' דהרמב"ם דס"ל דכל ספיקא דאורייתא הוא רק מדרבנן לחומרא וא"כ לפמש"ל אות א' בדעת הרמב"ם די"ל דלהכי ס"ל בכל הספיקות דלא איפשטו אם נשאת לא תצא משום דלשיטתי' אזיל בספד"א הוא רק מדרבנן לחומרא א"כ גם כאן י"ל לכאו' דאם נשאת ל"ת. אף ע"ג דהו"ל פלגא ופלגא והגם שהוכחנו שם שאאל"כ בדעתו ז"ל משום דהא אית לה חזקת איסור אשת איש ובעינן לאוקמה אחזקה דאורייתא היינו בספיקא דהאיבעיו' דבלא החזקה הו"ל ספק גמור וא"כ כדאוקמינן נה אחזקתה הנ"ל הוי כודאי איסור דאורייתא ממש משא"כ הכא דבלא החזקה היא מיעוט ועם החזקה עצמה דסמכי' לה המיעוט הוה פלגא ופלגא וא"כ הרי לכאו' יש מקום לומר לשיטתו דס' דאורייתא הוא מדרבנן לחומרא כאן אם נשאת ל"ת אפי' לר"מ אמנם באמת כבר כתבתי שם דעכ"ז ק' מהיכי גמיר לה הרמב"ם ז"ל דהספיקות אם נשאת ל"ת. דמדינא דמשאל"ס לא מכרעא כ"כ דל"ת כמש"ש. ושנראה ע"כ דהרמב"ם הוציא דינו הלז מהירו' ע"ש. וא"כ אין ראי' משם לכאן לר"מ דנימא דמשום דלר"פ הו"ל פלגא ופלגא להכי לדינא גם לדידי' אם נשאת ל"ת. וא"כ הרי הדין חלוק גם להרמב"ם בין ר"מ לרבנן באם נשאת ותו דגם אי נימא דלהרמב"ם לדינא ל"ת גם לר"מ מ"מ עכ"פ ודאי דאין איסורן דומה בלכתחילה דלר' מאיר הוא איסור גמור מדרבנן מדינא כשאר כל ספיקי דאורייתא. ולרבנן האיסור לכתחילה הוא רק חומרא ותקנתא וסייג בעלמא:)** שנטבע ע"ש וא"כ יש מקום לומר בפשיטות דל"ה הניצולין במים שאל"ס מיעוט המצוי אלא כשאין שם עוד גם איזה אומדנו' המוכי' רק עצם הטביע' ואיבוד זכרו לבד לכן אחמרו בה רבנן אבל בהצטרף לזה גם עוד אומד' המוכיחות איכ' למימר ברווחא דאז הוי מעוט' דל"ש כלל לומר שעם כ"ז אולי ניצול ובמיעוט' דל"ש לא אחמור רבנן כלל לדעת התוס' הנ"ל. וא"כ

לפי"ז הא נ"ד נמי יש מלבד איבוד זכרו גם עוד אומדנות המוכיחות לפי המבו' בהגב"ע דנ"ד ושרי:

ט אמנם המרדכי בר"פ האשה בתרא כתב לחד שינוייא דהוי מיעוט שאינו מצוי שינצל לכתחי' לא תנשא משום חומר א"א ולזות שפתים. וכ"ד הרבה פוסקים דהוי מיעוט דל"ש ועכ"ז אסרו וא"כ ממילא נשמע דגם אם יש לזה עוד אומדנות המוכיחות ג"כ אסרו דבמיעוט' דל"ש גופי' ודאי דאין לחלק ובהכי מתיישבא לי טפי מאי ס"ד דרב שילא דמיא דקוו וקיימו כמשיל"ס דמי. אבל לפי"ז א"ש טפי דהוה ס"ד דרב שילא דאיסורו דמשאל"ס הוא משום דמיעוט המצוי הוא. ולכן הוה מסתבר ליה דה"מ במים שיכולין לשוט בהם יכול להיות ושכיח ששט למרחוק ועלה אבל בקוו וקיימי ל"ש שינצל אם לא ע"י סיבה רחוקה מאד שגל ישפילהו וכי"ב והוי מיעוטא דל"ש ושריא וע"ז קאמר ולא היא כיון דאיכא גלי וכו' ור"ל דבאמת לא פלוג רבנן ואסרו בו אפי' במיעוט שאינו מצוי דמדקתני במתני' סתמא משאל"ס אשתו אסורה משמע דבכ"ג אסרוה דרך תקנה וגזירה מטעמים הנ"ל ולכן בר שמתא הוא כדין העובר על תקנת חכמים וגזירתם כדתנן במשנה ו' פ"ה דעדיות [וע' בת' א' מחלק יו"ד שהארכתי הרבה בזה בס"ד עש"ה]:

ובהכי אתי נמי שפיר טפי לישנא דכמה גדולים דברי חכמים שאמרו משאל"ס וכו' ור"ל מה שלא חלקו ואסרו סתמא בכל גווני בעולם. משום דמ"מ הא חזינן שיכול להיות לפעמים שיזדמן עי סיבה רחוקה שיעלה כדאירע בעובדי דמייתי התם. ולהכי נמי אמרו כמה גדולים וכו' שאמרו מים שיל"ס אשתו מותרת ומשאל"ס אשתו אסורה. דלכאו' ק"ק דלענין מאי הוו צריכי רשב"ג ור"ע ורבי כלהו למימר לענין הני עובדי דידהו הא דמשיל"ס מותרת. אמנם לפמ"ש יתיישב דר"ל דהגם דכיון דההצלה ממשאל"ס הוא רחוק מאד והוה מיעוטא דל"ש כלל והו"ל בכ"ד כודאי לכ"ע וא"כ הול"ל דדינו כמשיל"ס דשריא משום דודאי הוא שנטבע לז"א כמה גדולים ד"ח דאע"ג דבמשיל"ס אמרו דמותר' אפ"ה במשאל"ס אסרו בכל גווני. משום דהא חזינן שעכ"ז הא אירע שעלה גם ע"י סיבה רחוקה ולכן ראוי להחמיר בו משום א"א ולזות שפתים. וכן מוכח לדעתי בבירור גם דעת הרמב"ם ז"ל דס"ל ג"כ דהניצולין במשאל"ס הם מיעוטא דל"ש מדסתם בפ"ז מה' נחלות ה"ג בבאו עדים שטבע במשאל"ס ואבד זכרו אעפ"י שאין משיאין אשתו לכתחילה הרי היורשין נוחלין על פיהם ושכזה מעשה בכל יום בכל בתי דינין ע"ש והרי קיי"ל כשמואל בר"פ הפרה ור"פ המוכר פירות וסתמא דהש"ס בר"פ המניח דבממונא לא אזלי' ב"ר להוציא מחזקת מרא קמא ופסק כן הרמב"ם בפי"ו מהל' מכירה ה"ה וכה"פ אלא עכ"ל דמשאל"ס וכל אינך דחשיב התם הניצולין הוו מיעוטא דמיעוטא דלא שכיח כלל. ולהכי

אזלינן בתר הך רובא גם לענין ממונא וגם מד' הראב"ד בהשגות שם תראה להדיא דמודה לו בזה עיין שם. ומ"ש הרמב"ם שם בכל אלו הדברים וכיו"ב וכו' יורדין לנחלה בעדות זו ר"ל כיו"ב דוקא דהיינו היכא דהמיעוט שלהן אינו מצוי כלל. אבל באותן שמיעוטן מצוי ודאי דאין מורידין יורשיו לנחלה ומדהעתיקו הטוש"ע בח"מ סי' רפ"ד דברי הרמב"ם אלו להלכה ולמעשה והוסכם מכל האחרונים שם א"כ מעתה זכינו לדין דכ"ה ע"כ גם דעת הטוש"ע ואחרונים דהניצולין במשאל"ס הוא מיעוטא דל"ש [ובזה ממילא דלא אתיא שפיר מ"ש בכ"מ ובב"י הטעם על פסקו של הרמב"ם בכל הספיקות דהאיבעיות אם נשאת ל"ת דהוא משום דס"ל להרמב"ם דאתין במכ"ש ממה דאמרי' במשאל"ס דלא תצא אע"ג דבמתני' ובבריי' קתני סתמא אשתו אסורה. כ"ש במאי דמספקא לן ע"כ ע"ש ולפמ"ש אין הדמיון עולה יפה די"ל דשאני משאל"ס וכיו"ב דס"ל להרמב"ם גופי' דמיעוט שאינו מצוי הוא כמ"ש ואין לדון מזה להקל גם בספיקות דהאיבעיות:

י) ותו דהא עכ"ל דאסרו משאל"ס גם בגוונא דהוה מיעוט' דהא רובייהו דצורבא מרבנן קלא אית להו אי סליק כמ"ש התוס' (קכ"א א') ד"ה ולא היא ע"ש ומשמע ודאי דאפי' בגוונא דלא שהה עד שתצא נפשו צו"מ שלא יוודע עלייתו הוא מיעוטא לחוש אולי ניצל ואזל לעלמא ובשהא עד שת"נ הא גם באינש דעלמא כיון שלא נודע עלייתו הוא עכ"פ רק מיעוטא לחוש אולי ניצל דהא להכי גם באינש דעלמא אם נשאת ל"ת וא"כ צו"מ וגם שהא עד שתצא נפשו הוא מיעוטא דמיעוטא לחוד [אך מד' התוס' הנ"ל נראה להדיא דס"ל דג"ז הוה מיעוט המצוי מדאייתו ראי' לזה מרוב גוססים ודבריהם אלו באמת קשים להולמם לענ"ד] ועכ"ז אמרו דגם צו"מ לכתחי' אסור הרי מוכח דגם במיעוטא דל"ש אסרו:

יא ולשיטת ר"ת שהביא הרא"ש בשמו בפ"ק דחולין סט"ז דלהכי לא אמרינן ברוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן סמוך מיעוטא לחזקת איסור שבחיי' משום דהוי מיעוט שאינו מצוי ע"ש משמע דאי הוה מיעוט המצוי אמרי' סמוך וכו' אפי' לרבנן דר"מ (ע' במכילתין קי"ט א') לפי"ז י"ל אולי דבהא הוא דפליג ר"א וכן ר"נ שם ע"ב שאמרו דצו"מ שרי במשאל"ס עם סתמא דהש"ס דאמרה על שניהם ולא היא כו' ויתיישב בזה גם לישנא דהש"ס דאמר ול"ש צו"מ כו' דיעבד אין לכתחי' לא דלמאי צריך להאריך בלשונו ולומר דיעבד אין שאינו שייך להענין כלל לכאורה אמנם נראה לומר דר"נ ור"א הוו סברי דאיסור דמשאל"ס בלכתחי' הוא משום דהוי מיעוט המצוי כמ"ש התוס' הנ"ל בפ' החולץ והמרדכי ריש האשה בתרא וסמוך מיעוטא לחזק"א א"א ואסור מדינא ודהקילו בדיעבד ע"כ הוא משום דבעיגונא הקילו בדיעבד דלא נימא סמוך וכו' כמ"ש המרדכי

שם וא"כ צו"מ דרוביי' אם איתא דסליק קלא אית לי' א"כ במשאל"ס ושהא עד כדי שת"נ הו"ל מיעוטא דל"ש כנ"ל וא"כ ל"א בי' סמוך כו' כמו ברמא"ש נ"ל להכי שרי בצו"מ גם לכתחילה כיון דלא אמרינן בי' סמוך כו' כמו בשאר אינשי בדיעבד אבל סתמא דהש"ס ס"ל דגם בשאר אינשי נמי מיעוטא דל"ש הוא שינצלו ומדינא לא אמרי' בהו סמוך כו' אלא שאפ"ה אסרוה חכמים לכתחילה עכ"פ לחומרא בעלמא משום חומר א"א ולזות שפתים כשינויא בתרא דהמרדכי שם וא"כ אין שייך לחלק בין אינש דעלמא לצו"מ בלכתחילה ולענין דיעבד לחוד הוא דאוקמייהו אדינא דלא אמרי' בי' סמוך כו' ושריא ועפ"ז אפשר לומר נמי דלהכי לא א' רב אשי למילתי' הא דצו"מ שרי אלא במשאל"ס דווקא ולא גבי שום חד מהנך דמיתני במתני' ובבריי' דאין מעידין עליהן משמע ודאי דבכל הנך פשיטא לי' לרב אשי דגם בצו"מ אסור והיינו כמש"ל באות ט' ובסמוך משום דאע"ג דרובייהו דצו"מ אי סליק קלא אית לי' מ"מ מיעוט המצוי הוא דל"ל קלא ואמרי' בי' סמוך וכו' ואסור [וגם לרוב הפוסקים דסברי דלרבנן דר"מ לא ס"ל סמוך וכו' מ"מ כיון דמיעוט המצוי הוא אחמרו בי' רבנן מטעמים הנ"ל] אבל במשאל"ס דגם דאינש אחרינא הוא רק מיעוטא לחוד וא"כ בצו"מ הו"ל מיעוטא דמיעוטא ובזה כ"ע סברי דלא אמרינן בי' סמוך וכו' ולהסוברים דרבנן דר"מ לא ס"ל סמוך וכו' מ"מ הוה ס"ד דבכה"ג לא אחמרו רבנן כלל גם בלכתחילה ולכן הוה ס"ד למשרי בי' וכנ"ל]:

יב עוד י"ל באנפא אחרינא במאי פליגי ר"נ ור"א עם סתמא דהש"ס דקאמר ולא היא וכו' ויתיישב גם לפי"ז לישנא דהש"ס שהאריך בלשונו ל"ש וכו' דיעבד אין וכו' והוא דר"א הוה דייק באמת דמדלא קתני אסורה לעולם [וכדדייק לה הר"א מווראדין לפי האמת לדינא] ע"כ היינו משום דאח"ז מרובה שלא נודע ממנו ואבד זכרו שרי באמת משום דאי סליק הי' נודע ממנו בהמשך זמן מרובה וא"כ ממילא נשמע מינה דבצו"מ גם לאלתר שרי מהך טעמא גופי' דצו"מ אי איתא דסליק לאלתר קלא א"ל כבשאר אינשי לזמן מרובה ע"ז השיב סתמא דהש"ס לדחות ראייתו וקאמר ולא היא אלא דלהכי לא קתני אסורה לעולם משום דרצה להשמיענו בזה דבדיעבד שריא ולא שכוונתו בזה להשמיענו חילוק בין לאלתר לזמן מרובה ובין שאר אינשי לצו"מ ואם נימא הכי נדחה בזה לגמרי דינו של הר"א מווראדין מכל וכל דהא לפי"ז דחה לה הש"ס גופי' להך דיוקא:

עי"ל באופן ג' כל הנך ג' דקדוקים שדקדקנו והוא דהא לכאו' ק' טובא דנראין התרי מימרי דר"א כסותרין זא"ז דהכא אמר ר"א דבצו"מ אפי' לכתחילה שריא וא"כ בע"ב בעובדא דחסא לל"ק אמאי קאי ר"א גופי' עלה ש"מ הא דא' רבנן משאל"ס אשתו אסורה אי נסיב לא מפקינן לה הא חסא גברא רבה הוה כדא' שם לל"ב [וזה ודאי לא מסתבר

כלל למימר דהתרי לישני דר"נ שם פליגי במציאות אי הוה חסא גברא רבה או לאו] וא"כ הא ס"ל לר"א גופי' הכא דבצו"מ אפי' אי הות אתי' איתתי' למשאל אורי נמי מורינן לה לכתחילה דתנסב וצ"ל ע"כ דל"ק דבעובדא דחסא סבר דלא א' ר"א מעולם דבצו"מ גם לכתחילה שריא ודאמר הכא דר"א אמרה סובר כל"ב דהתם דעובדא דחסא הוה דאנסבה ר"נ לכתחילה ומשום דבצו"מ גם לכתחי' שריא כדאמר שם לל"ב וסובר ג"כ כר"נ ותרי מ"ד נינהו אליבא דר"א ע"ז השיב סתמא דהש"ס אמ"ד דר"א א' דבצו"מ שרי גם לכתחילה והיינו כמ"ש משום דסבר כל"ב דהתם דעובדא דחסא הוה דאינסבה ר"נ לכתחילה ולא היא וכו' ור"ל דלאו הכי הוה ההוא עובדא אלא כדא' התם לל"ק דבעצמה אינסבה לא עפ"י הוראת ר"נ ולא נשמע מהך עובדא מדלא אמרו לה ול"מ אלא דדיעבד שריא אבל בדין לכתחילה לא נשמע מזה שום היתר גם בצו"מ ופליגי מימרא דר"א דהכא עם סתמא דהש"ס דקא' ולא היא וכו' בעובדא דחסא היכי הוה אי כל"ק או כל"ב ולה"נ הוצרך להאריך ולומר דדיעבד אין לכתחילה לא ולה"נ אמרה ר"א אדין דמשאל"ס משום דעובדא דחסא הכי הוה:

יג תבנן לדינא דלפי מה שהוכחנו בס"ד דע"כ דלא פלוג רבנן בתקנתם וגזירתם במים שאין להם סוף וגזרו גם אפי' היכא דהוא מיעוטא דל"ש שינצל או שבאמת כל הניצולין במשאל"ס הם מיעוטא דל"ש כלל וכמש"ל אות י' אין מקום כלל לפענ"ד לדעת הר"א מווראדין ז"ל ולפי עניות דעתי להביא עוד סמוכות לדעת כה"פ ז"ל החולקים על הר"א מווראדין ז"ל מעובדא דשני ת"ח (קט"ו א') דקאמר הש"ס ותסברא משאל"ס נינהו ומשאל"ס אשתו אסורה אלא ה"ד דאמרי אסקינהו קמן וכו' ור"ל דע"כ הכי מתוקמא דאל"כ אין סברא להתיר כדמוכח לשון ותסברא ואי כד' הר"א מווראדין היכי מכריח הש"ס דע"כ לא מתוקמא אלא באסקינהו קמן הא איכא לאשכוחי שריותא כשהי' בזה אומדנות מוכיחות ואחר עבור ג' או ד' שנים וא"כ דלמא באמת בעובדא דשני ת"ח הי' גם אומדנות המוכיחות ואחר זמן מרובה הוא דשרי רבי לנשותיהן והתנא דבריי' לא חש לפרש זה משום דלא איירי בה אלא בא רק להשמיענו הך דינא דהשיאן רבי עפ"י עדות נשים א"ו דלא פלוג רבנן ואסרו לעולם ובכל גווני והגם שיש קצת מקום לדחות זה בדוחק מ"מ האמת יורה דרכו לפענ"ד כמ"ש:

בהא סלקינן ונחתינן שחלילה לסמוך ע"ד הר"א מווראדין ז"ל להקל וכ"ש אחר שכבר דחאו הב"י ז"ל מהלכה בשתי ידים וגם מדלא אשתמיט שום חד מהראשונים או מהאחרונים ז"ל לסמוך ע"ד אפי' לצירוף וסניף בעלמא ובפרט לתק"ע כי רבה היא והרבה שקדו בה חז"ל הרי בבירור דעת כולם ז"ל דלית אתר למסמך עלה.

יד אמנם באמת בנ"ד כפי המבואר בהגב"ע הנ"ל נ"ל להלכה ולמעשה להתירה בפשיטות דהא חזינן דרב שילא מעיקרא הוה סבר כיון דאגמא דסמקי הוא מיא דקוו וקיימי כמשיל"ס דמו והיינו משום דאינו יכול לשוט ע"פ למרחוק אי איתא דסליק הא חזי לי' כפרש"י התם כיון ששהא עד כדי שת"נ ולבסוף דהדר בי' ר"ש מהוראתו הא קאמר להדיא הטעם משום דכיון דאיכא גלי אימר גלי אשפילוהו ול"א סתמא ולא היא אלא דמים שאל"ס היא ואסור משום דלא פלוג רבנן במלתא אלא דאפי' היכא דלפי ראות עינינו ליכא שום סברא בעולם באיזה סיבה ואופן ניצל אפ"ה אסרוהו רבנן ומדלא אמר סתמא ש"מ ודאי דדוקא אי איכא גלי דיש סיבה נראית לפנינו שבאפשרי להנצל עי"ז גם אם אין באפשרי לשוט בו. וכההיא עובדא דר"מ בברייתא התם בתר הכי שהגלים טרדוהו אחד לחבירו והקיאוהו ליבשה והכי מוכח להדיא בתוספתא דילן בהבריי' דפלוגתיי' דר"מ ורבנן דמייתי הש"ס בתלמודין סיומא דילא בתוספתא משאל"ס אשתו אסורה שמא גל טורד אותו ומעלה אותו ליבשה משמע להדיא הא בלא גל שריא או אם נשברה הספינה הרי ג"כ סיבה נראית לפנינו שאפשרי להנצל ע"י דף של ספינה שיזדמן לו לעלות עלי' אז אמרי' הגם שגם זאת ההצלה ל"ש כלל:

ומיעוטא דמיעוטא הוא ואינו מצוי כלל שינצל ע"י סיבות רחוקות כאלו עכ"ז לא פלוג רבנן במלתא כיון שעכ"פ יש איזה סיבה נראית לעין להצלה אבל אם לא הי' בהנידון שום דבר מהני תלתא אז לא מקרי כלל אפי' מיעוט שאינו מצוי שינצל אלא אמרי' ודאי מת בטביעתו ולא תלינן שע"י נס גדול מן השמים עלה דאע"ג דבירוש' אמרי' בחי' אוכלת בו אני אומר נתרחמו עליו מן השמים [דמדא' סתם מ' דאפי' אם אוכלת במקום שהנפש יוצאה ע' בבבלי (ק"כ ב)] נפל לבור אריות אני אומר שמא נס נעשה לו כדניאל נפל לתוך כבשן האש אני אומר שמא נעשה לו נס כחמו"ע הא תלמוד דידן פליג בהא אהירוש' כדמייתי להדיא ברייתא (בדף קכ"א א' וב') דנפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו לת"ק דהתם דהל' כוותיי' כדמפרש התם דאגב איצצי מזקי לי' ולא תלינן בנס ושם עוד בבריי' נפל לתוך כבשן האש מעידין ועוד בבריי' שם אהא דאמר ר"מ בא' שנפל לבור הגדול וכו' השיבוהו חכמים דאין מזכירין מעשה נסים וכן שם (ק"כ ב') בראו שהעוף אוכל במקום שהנפש יוצאה ע"ש וכן נראה להדיא מד' התוס' שם ד"ה אין מזכירין דבמשאל"ס דאסור הוא דוקא כשיש לתלות בדף של ספינה או גל טורד ע"ש. וכן יש להוכיח גם מלישנא דהשתי ברייתות הנ"ל שבבריי' קמייתא קא' וראיתי שנשברה בים ובשני' אמר שמיטרפת בים ובתוספתא דילן הגי' בה שטבעה בים והיינו משום דבלא נשברה לא תלינן בדף של ספינה ממקום רחוק שתזדמן לו לכאן וא"כ אם גם גלים

אין שם שריא ולכן בשני' דטבעה לחוד ולא נשברה הוצרך לגלים ואין לדחות זה ולומר דהני תרי עובדי הכי הוה דהא בתוספתא דילן מביא עובדא דר"מ לראי' שתלינן בגל טורד משמע הא לא"ה שריא ואין להקשות לפי"ז דא"כ אכתי תשאר הקושיא שהקשינו לעיל בעובדא דשני ת"ח (קט"ו) במקומה דאכתי איך מכריח ואומר ותסברא וכו' אלא דקאמרי דאסקוהו קמייהו וכו' הא בברייתא התם וטבעה קתני ולא נשברה וא"כ הא איכא לאשכוחי שריותא כשלא היו גלים וגם לא היו יכולין לשוט הא ל"ק דסתם ים או נהר גדול שיכולים לילך בה בספינה גדולה ודאי אית בי' גלים.

טו ומעתה זכינו לדין בס"ד בנ"ד לפי המבואר בהגב"ע הנ"ל שנטבע בין הכלים ואומרים שידוע ומפורסם שטבעם להמשיך את הנטבע לעצמם לתחת הכלים במקומם דווקא ומצורף לזה שהי' מלובש בבגדים כבדים וא"כ הא והא ודאי גרמה לי' שמחמת זה לא הי' יכול לשוט מתחתם תיכף למרחוק עד שלא יראוהו כלל ומטעם זה ממילא בלתי אפשרי ג"כ לומר שגלים טרדוהו אחד לחבירו דתחת הכלים הא ליכא גלים וגם כי הלא לא נשמע שנשברה אז שום ספינה או כלי אחר בכל המרחק רב מסביביו שנוכל לומר שנזדמן לו איזה דף מהם לעלות עי"ז למרחוק והגם שי"ל שהנסר שהלך עליו ונשמט הנסר מהכלי כמבואר בהגב"ע כנראה שהנסר הלז כיון שנשמט מהכלי מסתמא וקרוב לודאי שנפל הנסר ג"כ למים וא"כ הרי יש לתלות שבאפשרי עכ"פ שנזדמן לו הנסר הלז בתוך המים ועלה על ידה למרחוק אמנם לפי הנראה שמטעם הנ"ל שטבע הכלים להמשיך את הנטבע לתחתם. מחמת זה א"א ג"כ להטפס ולעלות ולאחוז בהנסר ולשוט על ידו למרחוק במהירות חוץ להכלים אחר שכבר נתייגע ונתחלש מאד בודאי ע"י עסקו בדם נפשו להציל עצמו בכל היגיעות וכחות כנראה מהושטת ידו למעלה וירידתו אח"כ במצולות באפס עזר וא"כ הרי אין כאן שום אחד מהשלש סיבות הנ"ל שאמרו בש"ס דאז אשתו אסורה ולא שום סיבה אחרת בעולם כי"ב שתהא נראית לעין עכ"פ שבאפשרי בעולם להנצל ע"י הרי דיצא נ"ד גם אפי' מכלל מיעוטא דל"ש. לפי מה שהוכחנו בס"ד מהש"ס ונכנס לכלל ודאי מת ע"י טביעה זו ובכהאי גוונא לא אחמרו רבנן כלל אפי' בדרך לא פלוג כנ"ל. לזאת גם דעתי הקלושה מסכמת דאתתא דא שהיתה אשת ר' אפרים פישל ב"ר שלמה הלוי מקריטשוב שריא להתנסבא באופן אם יסכימו לזה עוד שני רבנים מפורסמי' מחכמי דורנו. הן מטעמים שכתבתי והן מטעמים ונימוקים אחרים. ולראי' בעה"ח יום ג' י"ג אייר כ"ח למב"י תקצ"ה לפ"ק פ"ק מסטיסלאוו:

סימן ד

בענין שאילתא דשאילנא. ע"ד העיגונא מאמנאשטירשציזנ' שאישה ר' משה ב"ר יואל הלוי מפ"ק נטבע בנהר דניעפר שאצל עיר האראדושטעש הסמוך לק' קרעמענטשוק כפי הגב"ע דהב"ד דק"ק קרעמענטשוק שהובאה לפני וז"ל:

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינן ואתא לקדמנא ה' יעקב ב"ר יוסף ואמר לנו בתו"ע באליו"ע בזה"ל אנכי הלכתי עם ר' משה ב"ר יואל הלוי מק"ק מסטיסלאוו על הבאיידיק לק' קרעמענטשוק על נהר דניעפר בימות הקיץ דשנת תקצ"ג. עד שבאנו לק' האראדושטעש הסמוך לקרעמענטשוק. ובשלנו שם. ובא ר' משה הנ"ל ולקח הקדירה. והעמידה על המדרגה תחתונה שסמוך להמים לקררה. ואנכי חפשתי המדרגה העליונה. ותיכף שעמד ר' משה הנ"ל על המדרגה ונטה לנהר. הוחלקו רגליו מהמדריגה ונפל לנהר והמדריגה נשמטה מתחתיו ונפלה למרחוק ונגעה בי. הבטתי אנה ואנה. ושמעתי קול נפילת ר' משה הנ"ל במים אך הנפילה עצמה לא ראיתי. ותיכף נאבד ר' משה הנ"ל אח"כ עליתי על הבאיידעק. וראיתי שצף ר"מ הנ"ל על המים וראיתיו בפניו והכרתיו. ורציתי ליתן לו השאסט. ולא קיבל. אח"כ שט מהבאיידעק ערך שלשה קלאפטער ויותר. ואח"כ ירד לעומק הנהר ולא ראיתיו עוד. עמדתי אנכי ור' שמעון בעל הספינה ור' בנימין מקרעצים לערך א' שעה וחצי ויותר והבטנו על הנהר למרחוק לכל צד. ולא ראינוהו כל הנ"ל הי' בסוף חדש סיון. ואח"כ לערך ג' שבועות וחצי מצאוהו בקרילאוו. ושלחו לקרעמענטשוק שיבואו להכירו ונסעתי אני ולא הראוהו לי עד שאמרתי עליו סימנים. ואלו הן. בעת שרחצתי עמו בנהר ראיתי שהי' על רגלו אחת כמדומה לי על רגל שמאל פצעים שהתחילו להתרפאות וניכר מקומם ונמצאו כדברי על רגל שמאל ב) הי' עליו ארבע כנפות מן דומע (פאסקוואטע טונקלע). ג) הלך במכנסיי' מן (לייווינט פארשיננע) ארוכים ד) הלך בזילעט ממוקטאן שחור עם קנעפלעך שחורים ביינענע אך לא מצאו רק קנעפל אחד וכנראה שמחמת שנתנפח מחמת המים הי' צר עליו הזילעט ומחמת זה נפרדו הקנעפלעך מהזילעט. ה) בכיס של הזילעט הי' לו סכין קטן עם שני קלינגלעך. גם הי' לו בכיס הזילעט כיס קטן. כל הנ"ל הגדתי בקרילאוו ונמצא כדברי:

כל הנ"ל העיד ה' יעקב ב"ה יוסף הנ"ל ממסטיסלאוו בתו"ע באליונ"ע וע"ז באנו עה"ח יום ו' עש"ק יו"ד אדר שני תקצ"ד לפ"ק פ"ק קרעמענטשוק יצ"ו:

נאום פסח בר"מ סג"ל זללה"ה מ"צ דפ"ק קרעמענטשוק ונאום נחום נח במ' משה ז"ל מ"צ דפ"ק הנ"ל. ונאום אורי במ' דוב בער זצ"ל כל זה העתקתי מלה במלה מגוף הגב"ע שתח"י בח"י הב"ד הנ"ל:

ואשא לבבי אל כפים אל אל בשמים. טוב טעם ודעת למדני ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ואשתעשע בחקיך תמיד. אמן כי"ר:

תשובה (א) הנה הסימן דהמכות של הרגל נראה ברור דעלה לחודה לא סמכינן כלל דאפי' אי נימא דעדיף קצת מארוך וגוץ דלא הוה סימן כלל לכו"ע כדאמרי' בהאשה בתרא (ק"כ ב') ובאלו מציאות (כ"ז ב') וגם אי נימא דסימנים דאורייתא וסמכינן אסי' אמצעי מ"מ סימן המצוי לא מקרי אפי' סי' אמצעי כדמוכח להדיא שם ושם דהברייתא דאין מעידין על השומא וכו' אוקמה רבא דכ"ע סימנים דאור' והכא בשומ' מצוי' בב"ג קמיפלגי. וכן להאיבע"א שם א' דכ"ע שומא אינה מצוי' בב"ג והכא וכו' הרי דלתרווי' לישני דהתם אי הוה מצוי בב"ג לא הוה סמכי' עלה. אע"ג דקיימינן התם למ"ד סימנים דאורייתא. ומכות ופצעים נראה שהוא מצוי בכמה אנשים וא"כ לא הוה אפי' סימן אמצעי ולא סמכינן עלה אפי' למ"ד סימנים דאורייתא [וע' בת' הר"ן סי' ע"א הביאו הב"י ומ"ש עליו הב"י בענין סי' צלקת ובתה"ד סי' רל"ט ובמ"ב סי' ס"ג ומ"ש עליהם הט"ז בסקל"א]. ואע"ג שמכוין העד באיזה אבר הם המכות. דכה"ג בשומא אי לאו משום ב"ג או משום דעשוי להשתנות לאח"מ הוה סי' אמצעי. דהא פרש"י ז"ל במציעא (כ"ז ב') בפלוגתא דשומא הנ"ל דמיירי שאמרו שומא הי' בו באבר פלוני [וע"כ דבב"ג היא מצוי' באותו אבר ממש] ובנ"ד הא א' העד שכמדומה לו שהמכות הם ברגל שמאל וכנראה שקרוב לודאי הי' לו זאת. וכן נמצא מ"מ נראה דמכות שכיחי טפי משומא בהרבה בני אדם. ולכן אפי' אם העיד באיזה אבר הם לא מקרי סימן אמצעי. ואפי' בצלקת כ' הט"ז שם דהוא שכיח בהרבה ב"א אלא שאם מצמצם ומכוין מקומו בפרטיות באותו האבר עצמו אז הוה אפי' סימן מובהק ביותר ע"ש. וכל שכן מכות בעלמא ודאי דמצוי טפי:

**(הגה"ה וסי' מובהק ביותר דסמכי' עליה אפי' אם סי' דרבנן כמ"ש הנמ"י ביבמות שם והתוס' (קט"ו ב') ד"ה וקאמרי ושם (ק"כ א') סד"ה אמר רבא וכמו שהוכיח הב"י בר"ס י"ז מהש"ס ע"ש. והוסכם כן מכל הפוסקי' הלכה רווחת [וע' ב"י שם ונוראות להפליא על שהוכרח שם להביא ממרחק להוכיח היכן ס"ל להרי"ף כן. דהלא כן מבואר להדי' במקומו מדהביא הרי"ף ל"ב דרבא שם ושם דכ"ע סי' דרבנן ובשומא ס"מ קמיפלגי וכו' ע"ש] הוא דוקא כשלא ימצא רק בא' מאלף והוא דבר זר ומופלג מאד כמו שכ' הב"ש ס"ק ע"ב בשם המ"ב. והסכימו כן כל האחרונים. ועיינתי בח' המ"ב בסי' ס"ג וראיתי שכ' זה רק מסברא דנפשי' ומהתימא שלא הביא ע"ז ראיה ברורה ומוכרחת מהש"ס במקומו וכמ"ש משום דאל"כ מאי איכא בין סי' אמצעים דהוו דרבנן להך ל"ב דלא מקרו סי' אלא כשאינם מצוים כנ"ל לס"מ ביותר דהוו דאו' גם להך לישנא. ולא עוד אלא שכ' שם וז"ל

ולפיכך מוכרחים אנו לומר דסי' רושם וכה"ג דשכיחי הרבה חשובים סי' בינונים וכו' ע"ש והוא נגד הש"ס לגמרי דמוכח להדיא דבשכיח טובא לא הוי אפי' סי' בינוני וגם הוא סוחר בזה ד"ע שכ' שם למעלה מזה וז"ל אבל רושם שתחת העין לא שכיח כלל עכ"ל הרי שכ' בעצמו דלא שכיח כלל

ב) ** (:

) ותו אמינא. דכיון דאמרי' התם (ק"כ ע"ב וקכ"א א') דמיא מרזו מכה. ופרש"י דמקום המכה מרזו מכבידין הכאב ונופח. וכ"פ הפוסקים דאי איכא מכה בפנים [ועט"ז ס' קל"ג] משתנ' עי"ז במים צורת הפנים ואין מעידין. [ובעניותי נפלא בעיני על הרמב"ם בפי"ג מגירושין הכ"ב שלא הזכיר כלל הא דאם יש מכה בפנים אין מעידין. ומפרשיו לא העירו בזה כלום] וא"כ כ"ש הוא לפענ"ד שצורת וענין המכה עצמה משתנה במים והו"ל כההיא דאמרי' התם בדק"כ סע"א) ובאלו מציאות שם לחד לישנא דמ"ד אין מעידין על השומ' היינו משום דסב' דשומא עשוי' להשתנות לאחר מיתה. וגם לל"ק התם דאמר דפליגי אי מצוי' בב"ג או לא. וכן לל"ב דפליגי אי הוה ס"מ או לא. לאו משום דס"ל דגם אי אשתנה לאחר מיתה לא חיישי' לה דזה אא"ל. דמשמע דר' אליעזר בן מהבאי לא פליג אמתני' דאין מעידין אלא עד ג' ימים. משום דאח"כ משתנה וחיישינן לה וא"כ מ"ט ס"ל בשומא דמעידין אלא ע"כ דגם התרי לישני הנ"ל ס"ל דאי הוה עשוי להשתנות לאח"מ הוה חיישי' לה אלא דס"ל דאין שומא עשוי' להשתנות לאח"מ [ולא אבין דעת הטור במ"ש ושומא לא הוה ס"מ וכו' לפי שעשוי להשתנות עכ"ל ותמוה דהא מוכח להדיא מדבריו שם שפוסק כל"ב דרבא דסימנים דרבנן. והך לישנא הא ע"כ ס"ל דאין שומא עשוי' להשתנות כמ"ש. ואין לומר דגם להך לישנא י"ל דבהא הוא דפליגי ראב"מ ורבנן דרבנן משו"ה ס"ל דלא הוה ס"מ משום דעשוי' להשתנות וראב"מ ס"ל דאין עשוי' להשתנות ולהכי הוה ס"מ. דא"כ מאי איצטריך לומר לרבנן דמשום דס"ל דסימנים דרבנן ובעינן ס"מ ביותר לכן אין מעידין על השומא. הא כיון דס"ל דעשוי' להשתנות א"כ לא הוי אפי' סי' אמצעי כלל. וראיתי שהב"ש בס"ק ע' דיבר קצת מזה וכ' שהטור מפרש דגם לל"ב טעמיי' דרבנן דלא הוה ס"מ ביותר משום דנשתנית לפעמים. ומ"מ סימן אמצעי הוה משום דאין רגילה כ"כ להשתנות ולדבריו לא ידעתי מה הכריחו להטור לפרש הל"ב בדוחק כזה. ולא כפשטי' דמשו"ה לא הוה ס"מ ביותר משום דאינו דבר זר ומופלג כ"כ וגם המ"ב שם פי' דברי הטור בזה בדוחק גדול עיין שם וצ"ע].

ג וכיון דמוכח דלכולהו לישני דהתם דבר העשוי להשתנות ודאי דאין מעידין עליו לכ"ע מעתה מאחר שהוכחנו דמכה עשוי' להתנפח ולהשתנות במים וא"כ בנ"ד הגם

שכך נמצא כדברי העד שהמכות התחילו להקרם עליהן עור איכא למיחש דלמא אינש אחרינא הוא ובחייו לא הוקרם המכה ומחמת המים הוא שנשתנה והתנפח והקרים עלי' עור. והגם שידוע שקירום עור על מכה הוא מחמת שמתחלת לחיות ולהתרפא [וע' נדה (נ"ח ב') במשנה. ומ"ש ע"ז הרשב"א בשער הכתמים הובא בב"י יו"ד סי' ק"צ ובש"ע סעי' כ"ב] ומיא הא אדרבה מקלקלין ומתפיחין המכה כמ"ש הש"ס שם ורש"י והפוסקי' וא"כ י"ל לכאורה בנ"ד דאי איתא שהמים קלקלו המכות לא הי' להם להמצא בקירום עור עליהם הא ליתא דמאן יימר לן שאחר המצאו הי' הקירום עור על אותו אופן וענין כמו שהיה בחייו. כי אין במשמע בדברי העד כלל כפי המבואר בכתב הגב"ע. ואכתי דלמא אחרינא הוא ובחייו הוקרם יותר מקירום המכות של משה הנטבע דנ"ד. ומחמת המים נתקלקל קצת הקירום ואף על גב דהח"מ כ' בס"ק נ' דבמכה שנתרפאת בחיים לא שייך לומר דמיא מרזו מכה. הא הביא התם הב"ש בס"ק פ"א דהמ"ב לא כ"כ וגם הח"מ גופי' אולי ר"ל בנתרפאה הרבה. ובנ"ד כפי המבואר בהגב"ע כנראה שרק התחילו עדיין להקרם:

ולל"ב דרבא דסימנים דרבנן ורק ס"מ ביותר הוא דאוריי' לסמוך עליו שפסקו רוב הפוסקים ככולם כוותי' הוה בעינן עכ"פ שיצמצם מקום המכה ברגל גופי' היכן כדא' אשי בפ"ק דמציעא (י"ח ב') ובפ"ג דגיטין (כ"ז ב') כגון דאמר נקב יש בצד אות פלוני וכו' אבל נקב בעלמא לא והביאו בשם העיטור וכן הביא המ"ב שם בשם הרא"ם דדוקא אות פלוני ממש אבל בצד, תיבה פלונית לא וכ"ש כאן בנ"ד ואע"ג שחילק המ"ב שם מסברא דנפשי' בין נקב ביריעה לרושם שתחת העין היינו משום דנקבים ביריעות שכיחי ורושם תחת עין ל"ש כלל כמ"ש שם [אלא שבלא"ה דבריו מגומגמים שם מאד בזה וסותרים ד"ע כמש"ל בהג"ה] ולכן א"צ לכוין אפי' תחת איזה עין הוא ע"ש אבל בנ"ד כיון דשכיח א"כ אפי' אי הוה א' שיודע בבירור שהמכות הם ברגל שמאלי נ' דלא הוה מהני אא"כ יצמצם ויכוין מקומם בראש הרגל או באמצעיתו או בסופו וכולי האי ואולי היינו יכולים לדמותו לנקב בצד א"פ אלא דאי משום הא הי' אפשר לומר דס"מ ביותר הוא דלא הוי משום הא אבל סי' אמצעי הוי וא"כ לפי מה שנכתוב לקמן אי"ה דבמים שאל"ס יש מקום לסמוך גם אסימן אמצעי אולי הי' אפשר לסמוך בנ"ד על סי' המכות אמנם כבר כתבתי לעיל דכיון דשכיח הוא לא מקרי אפי' סי' אמצעי:

ו ומעתה שריותא דאתתא דא תליא רק בסימני הבגדים בפרטיהם והכלים שנמצאו אצלו ולכאו' עדותו של ה' יעקב בהבגדים היינו המכנסיים. והא"כ והזילעט הי' רק על צבעם וא"כ ודאי דלא הי' מועיל כלל דהא לתרוויי' לישני דהתם. סימני חיורי וסומקי

לא מהני אמנם באמת נ"ד עדיף מינה דהא העיד מאיזה מין צבע פרטי של אותו הצבע הי' כל בגד שעל הא"כ העיד איזה מין טונקלע הי' וכן על הזילעט שהי' דמוקטאן שחור והקנעפלאך שהי' של עצם ולפי"ז תליא מעתה בשני דברים היינו אי חיישי' לשאלה **(הגה"ה ולכאורה הי' מקום להתיר עפ"י עדותו על סימני הארנקי שלו שנמצאו כדבריו ואמרו בהאשה בתרא ובאלו מציאות דבארנקי לא חיישי' לשאלה. וכבר חלקו האחרונים ז"ל על הב"י בתשובה. ופסקו דל"ח לשאלה בכיס וארנקי וטבעת אמנם א"א לסמוך ע"ז בנ"ד כיון דלא מבואר בכתב הגב"ע איזה סימנים אמר על הארנקי ואולי הי' סימני חיורי וסומקי [והב"ד שקבלו עדותו הי' להם לחקור מאתו בפירוש מה היו סימניו בהארנקי ולפרש זה בהגב"ע ומה לעשות דדייני דלא גמירי נינהו ואלו פירשו זה בפירוש הי' באפשרי להתירה בפשיטות עי"ז בלבד מכיבול עיגונא] א"כ יש להסתפק אולי יקרא זה חסרון ידיעה בגופה של עדות דאין אנו מקילין בו לל"ק דבפ' יש בכור (מ"ו ב') ע"ש וע' במרדכי שלהי יבמות גבי ראוהו צף ע"ג המים. וכעין שנסתפק המהר"ם פאדווא בת' סי' ל"ו ע"ש ולפמ"ש להלן בס"ד באות ז' דנראה דעת כמה פוסקים דנקטו כהאבע"א דשם ובפרט במשאל"ס שאיסורו חומרא דרבנן יש מקום לסמוך ע"ז עכ"ז אין להתיר מחמת זה בלבד:)** וגם אי סמכינן אסימנים אמצעיים ויש אתי בזה הרצאת דברים הרבה בס"ד אדברה בקוצר דעתי וירווח לי דהנה בהאשה בתרא שם ובא"מ שם פריך להך לישנא דאמר רבא סי' דאורייי' ממתני' בהאשה בתרא שם אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החטם אעפ"י שיש סי' בגופו ובכליו ומשני אכליו משום דחיישי' לשאלה ואב"א כליו בחיורי וסומקי ואם כן לל"ק לא מהני בכלים אפי' ס"מ ביות ולהאב"א מ פשטי' דהסוגי' דהדר בי' משינוייא קמא ול"ח כלל לשאלה וכ"כ להדיא התוספות ביבמות שם סד"ה כליו ובד"ה ואבע"א וא"כ דינן כסימני הגוף ותליא אי סי' דאורייתא מהני גם סי' אמצעי ואי סי' דרבנן מהני עכ"פ ס"מ ביותר כמו בגופו וכ"כ הב"י בשם הר"ן שכ' בפ"ב דמציעא בשם יש מי שאומר דלמסקנא הדרינן מפירוקא קמא ול"ח כלל לשאלה ונראה שגם הר"ן ז"ל עצמו מסכים לזה וכנראה שפוסק כן להלכה כהאבע"א מדקרי לה בשם מסקנא וכן בתוס' הנ"ל קרי לה בשם מסקנא וכ"פ הנמ"י להלכה להדיא בשלהי יבמות ע"ש והגם דהב"י כ' עליהם דדברים אלו לאו דסמכא אינון משום דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והעיטור חולקים עליהם כבר עמדו בזה הש"ך בח"מ סי' ס"ה ס"ק כ"ו והגר"א ז"ל בביאוריו לאה"ע סי' י"ז ס"ק פ"ג שדבריו ז"ל תמוהין דהא אדרבה הרי"ף לא הביא כלל כל השקלא וטריא דהך סוגיא דקא' ולהך לישנא וכו' והביא רק הא"ד דרבא דסי' דרבנן וכו' ולא הזכיר כלל חשש שאלה לא כאן ולא בפ"ב דמציעא לענין אבידה וגם הרמב"ם לא

הזכירה כלל לא בה' גירושין ולא בה' אבידה ולפענ"ד נ' עוד דאדרבה מדסתם הרמב"ם וכ' בפי"ג מגירושין הכ"א רק לשון המשנה ואעפ"י שי"ל סימנים בגופו ובכליו כייל כליו בהדי גופו וממילא משתמע דכמו דבגופו מהני עכ"פ ס"מ ביותר לכו"ע וכדפסק הוא ז"ל בעצמו בפי"ג מה' אבידה ה"ה ובפי"ג מגירושין הכ"א לפי מה שכתב הה"מ בפי"ג ופ"ג מגירושין והכ"מ בפי"ג מגירושין ובפי"ג מאבידה שם ה"ה דבכליו הני נמי עכ"פ ס"מ ביותר אלא שהרא"ש ז"ל הגם דבשלהי יבמות סי' ג' העתיק רק לשון הרי"ף ז"ל הנ"ל ולא הביא הך דבכלים חיישי' לשאלה. אמנם בפ"ק דמציעא סי' נ' ובת' שהובאה בטור ססי' קי"ח כ' דחיישי' לשאלה עכ"פ הרי"ף והרמב"ם ז"ל מדשתקו לגמרי מהך סוגיא והך דינא נראה דעתם בבירור דס"ל ג"כ כדעת התוס' והר"ן והנמ"י הנ"ל דלמסקנא באמת ל"ח כלל לשאלה וגם שהרי הר"ן והנמ"י הם מפרשי הרי"ף ז"ל ואי הוה רמיזא כלל בד' הרי"ף דס"ל דחיישי' לשאלה לא הוו שתקי מלאדכורי וכ"ש דלא הוו סתמי לפסוק להדיא היפך דעתו בסתם:

ה וכן נראה דעת הטור בסי' י"ז שכ' וז"ל ואם אין מכירין אותו בטב"ע אפי' י"ל סימנים בכליו ובגופו אין סומכין עליהם אם אינן מובהקין משמע להדיא דאם הם מובהקים מהני גם בכלים ול"ח לשאלה והב"י שם דחק לפרש דהאי אם אינן מובהקין קאי רק אסימני גופו ולא אסימני כליו וכל מעיין ישפוט בצדק שהוא דחוק מאד וכי מי הכריחו להטור ז"ל למינקט כי הך לישנא ולסמוך שנפרש דבריו בפי' דחוק וגם מדשתק גם הוא ולא הביא הך דינא דחשש שאלה ש"מ דס"ל כהאבע"א ואין לומר דמשמע לי' להב"י דעת הטור כן ממ"ש הטור לעיל מזה בסמוך וז"ל כ' ר"ת וכו' או ע"י ס"מ שי"ל בגופו ומדלא הזכיר בזה כליו ג"כ משמע דס"ל דבכליו לא מהני אפי' ס"מ משום חשש שאלה אבל אין דקדוק קל כזה כדאי להוציא דבריו דכאן מפשטן ולדחוק בדבריו וגם באמת אינו דקדוק כלל דהא לא מיירי עדיין מכלים רק חילק בשם ר"ת בין כשאין שם אלא הראש לאם כל גופו שלם שאז יכולין להכירו ע"י סימנים מובהקים דגופו ומה לו להזכיר כאן כלים כיון דבכלים לא שייך חילוק זה.

אמנם יש להביא קצת סמך לפי' הב"י מדשינה הטור לישני' דמתני' דקתני בה בגופו ובכליו והוא ז"ל כ' בהיפך בכליו ובגופו והיינו לרמז דמה שמסיים אם אינן מובהקין קאי רק אגופו דסמיך לי' כפי' הב"י אבל ג"ז אינו כדאי להוציא הדברים מפשטן וגם דוחק לומר דבאמת האי אם אין מובהקין קאי ודאי גם אכלים אמנם כיון דחיישינן לשאלה א"כ ממילא אין הסימנים מובהקים וכסברת הב"ש בס"ק ס"ט מלבד שהסברא בעצמה דחוקה [וע' להלן אות ט' שהוכחנו מהש"ס שסברא זאת דחוי' לגמרי ואין לה מקום כלל]

הלא בדברי הטור לא רמיזא זאת כלל אכן נראה מה שדחקו להב"י לדחוק בדברי הטור כאן הוא ממה שבסי' קל"ב כ' הטור להדיא ו ודע שלא השאילו לאחר וגם כדי שלא יחלוק הטור על אביו הרא"ש ועל הרי"ף והרמב"ם שסוברים כן לפ"ד הב"י ז"ל כנ"ל ועכ"ז ודאי דלישני' דהטור כאן מוכיחין דלא כפי' הב"י ובפרט מה שלא הזכיר כאן כלל חשש שאלה והזניחו עד סי' קל"ב:

ו והכי משמע נמי פשטי' דמתני' אעפ"י שי"ל סימנים בגופו ובכליו מדכיילינהו בהדדי משמע דחד דינא אית להו וכנ"ל **(הגה"ה וע' ב"ש סקס"ט הביא קושיית הגאון מהר"ל ז"נ מפראג דחי גם ללישנא דסימנים דרבנן נמי חיישינן לשאלה א"כ ממילא גם טכ"ע לח מהני בכנים וא"כ אמאי תני במתני' דסימני כלים לא מהני שהן מדרבנן תקשי לי' דאפי' טב"ע שהוא מדאוריי' נמי נא מהני ולא אבין זאת. דהא אי חיישי' לשאלה ע"כ דגופו וכליו לאו בחד גוונא מיירי בין ללישנא דסימנים דאוריי' ובין ללישנא דסימנים דרבנן לפי"ז י"ל דסימני כליו מיירי באמת גם בסי' מובהקים ביותר דהוו דחוריי'. ואפ"ה לא מהני ומאי עדיפיתא דטבע טפי מס"מ ביותר ואין לדחוק ולומר דנא סיימוהו קושי' וכוונת קו' הוא דהא לא הוי כלים דומי' דגופו דהא בכלים אפי' טבע שהיא דאירייי' לא מהני דא"כ בפשיטות הו"ל לאקשויי אסימנים גופיי' דגופו לא מיירי אלא בסימנים אמצעים וכליו מיירי אפי' בס"מ ביותר דהוו דאוריי' ואפ"ה לא מהני וגם אין לומר דקושייתו הוא דאמאי נקט מתני' לישנא דסימנים גם בכליו והניח מקום לטעות דכלים דומיא דגופו כפשטי' דמתניתין והיינו בסימנים מנים אמצעים אבל ס"מ מהני גם בכלים ול"ח לשאלה ליתני בכלים טב"ע ואפ"ה לא מהני וע"כ היינו משום דחיישי' לשאלה וממילא הוה ידעינן דמזה הטעם גם ס"מ ביותר לא מהני דמלבד שדחוק מאד להעמיד זאת בדבריו יקשה עוד דא"כ הו"ל לאקשויי קושייתו זאת אסתמי' דהש"ס גם ללישנא דסי' דאורייתא ובכלים דלא מהני סימנים היינו משום דחיישינן לשאלה דא"כ אמאי נקט לישנא דסימנים גם בכלים והניח מקום לטעות וכנ"ל וכן יקשה זאת גם אם נימא דקושייתו הוא כמש"ל דאם כן לא הוה כלים דומיא דגופו דהוה לי' לאקשויי הכי אסתמי' דהש"ס לתרווייהו לישני וצ"ע.)** והגם שגם זה יש ליישב עפ"י סברת הב"ש סקס"ט הנ"ל שלפי"ז הוי גופו וכליו בחד גוונא דבתרוויי' בעינן ס"מ ביותר וממילא בכלים דלא מושלי אינשי באמת מהני ס"מ כמו בגופו ובכלים דמושלי הא לא משכחת ס"מ מחמת חשש שאלה אמנם באמת שסברתו זאת דחוקה מאד כמש"ל. ועוד תראה בד' התוס' יבמות שם ד"ה כליו דחיישי' וכו' כמה דחקו עצמם ללישנא דחיישינן לשאלה ולסוף נשארו בקושיא וכתבו שם דלמסקנא דלא חיישינן לשאלה א"ש ע"ש ועי' בקו"ע סעי'

רכ"ו בשם ר' יואל דבכל פלוגתא דהתרה הלך אחר המיקל וכ"פ הט"ז גם בשם ת' מהר"מ מטראני [ע' ב"ש סקמ"ו וח"מ סקל"א] וא"כ גם כאן דאיכא תרי לישני אי חיישינן לשאלה י"ל הלכה כלישנא דמיקל. והגם דבפ' יש בכור (מו ב) אמרי' לחד לישנא דלא הקילו בעדות אשה אלא בסופה אבל לא בתחילתה בענין ההכרה ע"ש הנה נראה דעת כמה פוסקים שחתרו למצוא קולי קולות בעיגונא גם בענין ההכרה ע"כ דנקטו כהאיבע"א דשם דיש להקל גם בתחילתה ומד' הרא"ש בת' ריש כלל נ"א ובסי' ב' שם נראה דגם הוא תפס כשינוייא בתרא הנ"ל דגם לענין ההכרה הקילו עש"ה אח"כ מצאתי בס' תשובה גאוני בתראי שאלה י' לאא"ז הגאון בעל תוי"ט ז"ל שהעיר קצת מהקצת מזה ע"ש וכן הרמב"ם ז"ל לפמ"ש עליו הכ"מ בפי"ג מגירושין פוסק גם הוא כל"ב דרבא דסימנים דרבנן ודלא כמ"ש הה"מ בדעתו בפ"ג מהל' גזילה ואבידה ה"ה ע"ש וכן נפלענ"ד ברור כמ"ש אי"ה באורך להלן (אות ט"ו) בהג"ה הרי מוכח דגם הוא סובר דבפלוגתא דהתרה בענין ההכרה הלך אחר המחמיר אם האיסור הוא דאוריי' כל"ק דבכורות שם וא"כ הא התרי לישני דחשש שאלה נמי בענין ההכרה הוא והוה לן למינקט לחומרא אך עכ"ז לפענ"ד דפסקי' בהא כל"ב דל"ח לשאלה משום דהסוגיא מוכחת כל"ב וכמש"ל (אות ו') בשם התוס':

ח ועוד נראה לומר דגם לפמ"ש הב"י דחיישי' לשאלה יש לחלק ברווחא דדוקא כשמצאוהו הרוג או מת דמדאו' הוא בחזקת חי לגמרי ואזלי' בתרי' אפי' לקולא לענין גט כמ"ש במשנה גיטין (כ"ח א') דאפי' הניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת חי וכן הנך תלתא דר"א בן פרטא דבמתני' שם ע"ב שהן בחזקת קיימין ואפי' לקולא וסימני כליו אתו לאפקי' מחזקת חיים דאורייתא בהא שפיר י"ל דחיישי' לשאלה ואין ספק מוציא מידי ודאי דאוריי' ואפי' אי נימא דשאלה וה"ה מכירה ואבידה (ע' ח"מ סקכ"ב) חששות רחוקות נינהו ולא ספק השקול נינהו מ"מ אחמור בי' רבנן שלא להוציא עי"ז מחזקת חיים דאורייתא ולא עדיף מכל הדברים שרובן למיתה כגון משאל"ס בלא סימנים ושהא עד כדי שת"נ או גוב אריות ונמרים וצלוב ומגוייד שמנה הרמב"ם בפי"ג מגירושין הט"ז י"ז י"ח שרובן למיתה כמש"ש הי"ד דבכל אלו אעפ"כ לא תנשא לכתחי' דהחמירו בהם משום חומר איסור א"א וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז מה' נחלות ה"ג ע"ש. וה"נ החמירו חכמים משום איסור א"א בכלים דניחוש לשאלה ומכירה ואבידה אבל בראוהו נטבע במשאל"ס ושהא עליו עד כדי שת"נ ולא ראהו עולה דמדאו' הוא בחזקת מת לגמרי דלכן אם נשאת ל"ת כמפורש בש"ס פרק האשה בתרא קכ"א א' וב') וכמ"ש הרמב"ם בפי"ג מגירושין הי"ט וכ' (עי' דברי הה"מ והכ"מ שם) והיינו משום דרובן למיתה כמ"ש הרמב"ם שם

והתוס' בפ' החולץ (ל"ו ב') וכל הפוסקים ולכן מורידין יורשיו לכחלה בכל אלו הדברים הנ"ל שרובן למיתה כמ"ש הרמב"ם בפ"ז מה' נחלות ה"ג והטוש"ע ח"מ סי' רפ"ד ס"ג ודאין משיאין את אשתו הוא רק חומרא דרבנן בלכתחילה מחששות רחוקות דלמא גלי אשפילוהו או דף נזדמן לו ועלה כדאמרי' בהאשה בתרא והטעם אי משום חומר איסור א"א כמ"ש הרמב"ם בה' נחלות שם או גם משום לזות שפתים כמ"ש המרדכי בשלהי יבמות א"כ ברווחא מסתבר למימר דאם יש מצורף זה גם סימני כליו דלכתחי' נמי שריא לאנסובי ול"ח לשאלה דספיקא דרבנן לקולא וכ"כ בקו"ע סרמ"ז בשם ר"ב אשכנזי דכל הספיקות במשאל"ס כולם לקולא **(הגה"ה ואע"ג דבספק אי אישתהי אחר עלי' מן המים החמיר הר"ן ז"ל בת' סי ע"א במשאל"מ שלא לסמוך תו אסימנים והובאה בב"י ואי דרבנן הוא הא ספיקא להקל הא לא תברא דהמעיין שם בגוף הת' בל' השאלה בעיניו יראה דההוא עובדא הוה שלא הי' שום אדם רואה בעת טביעת אנשי הספינה וא"כ ה"ה סד"א בעצם. אלא דהו"מ להקל בזה כמו בספיקא דתוך ג"י שכ' החו' (קכ"א א') דתלינן להקל שהוא עדיין תוך ג"י ע"ז כתב הר"ן שם דל"ד לדהתם דכאן יותר מצוי ששהא יותר משעה א' ועוד נ"ל דכיון דיותר מצוי ששהא יותר משעה. הא לאו ס' השקול הוא וא"כ גם אם הי' שוהה כדי שת"נ אסור במשאל"ס אבל בס' השקול ודאי שרי במשאל"ס משום דאיסורו דרבנן וכמ"ש:)** [ועיין ב"ש ס"ק ק"ה שהביא כעין זה בשם הט"ז להקל בספק אם הוא משיל"ס או שאל"ס משום דסד"ר הוא וגדולה מזו ע' בקו"ע סרכ"ט ור"ל בשם ת' המבי"ט מה שעלה ע"ד שיש באפשרי להתיר במשאל"ס משום דהוא דרבנן] ואם הקילו התוס' וכמה מהראשוני' בספק אם הוא תוך ג"י אע"ג. דהספק בעצמו הוא בדאורייי' רק משום דהחשש הוא דרבנן עמ"ש בזה כ"ש כאן דעיקר הספק הוא בדרבנן וכ"ש אי נימא דשאלה ומכירה ואבידה חששות רחוקות נינהו ודאי ברור דלא חיישינן להו בדבר שעיקר איסורי' הוא רק חומרא דרבנן לבד כמ"ש בס"ד:

ט ועוד דגם להפוסקים דחיישי' לשאלה היינו משום דמספקא להו כהי מהני תרי לישני נקטינן אי כל"ק דחיישי' כהאיבע"א דל"ח כפשטי' דסוגיא וסברת כמה מהראשונים כמש"ל אות ד' ופסקו לחומרא וא"כ בנ"ד דסד"ר הוא נקטי' לקולא כהאבע"א דל"ח ועוד דהא דאצטריך הש"ס לאוקמא דהא דסימני כלים לא מהני הוא משום חשש שאלה הוא רק ללישנא דסימנים דאורייי' וכמו שהוכיח כן הב"ש בס"ק ס"ט מהתוס' ע"ש. והגם דהוא גופי' דחיק שם לדחותה אשינוי' דחיקא לא סמכי' להל' למעשה ומחוורתא כדבריו הראשונים שם וכ"מ נמי מהש"ס דקא' דוקא ולהך לישנא דא' רבא סימנים דאורייתא וכו' והוי קשיא לי' דאפי' סימנים בכליו אמאי לא מהני ודחיק לי' לאשכוחי סימנים גרועים

בכלים והוכרח ע"כ לומר דהוא משום חשש שאלה ולא הוה לפי"ז דומיא דסימנים בגופו דטעמי' משום דמיירי בסימנים גרועים ארוך וגוץ. וגם נדחק לפי"ז לאוקמא ע"כ טעמי' דאוכף וכיס וארנקי וטבעת משום דלא **(הגה"ה ולכאורה יש לדקדק ממתני' דגם באיסור דרבנן חיישינן לשאלה בכלים להך לישנא דפ' יש בכור (מ"ו ב') דמדאו' פדחת לחוד הוה הכירא לענין בכור ולענין עדות אשה ולכל מילי אלא דרבנן הוא דאחמרו בעדות אשה לחוד וקתני במתני' אין מעידין אלא על פ"פ עם החטם ואעפ"י שי"ל סימנים בגופו ובכליו ומ' ג"כ דאפי' סימני כלים בצירוף הכרת פ"פ בלא חטם ג"כ לא מהני הרי דגם באיסור דרבנן דהיינו הכרת פדחת בלא חטם דרק מדרבנן לא מהני ואפ"ה לא מהני בי' גם בהצטרף לזה עוד סימני כליו וע"כ היינו משום חשש שאלה. הרי לכאו' דגם באיסור דרבנן ע"כ דחיישינן לשאלה וא"כ ה"ה במשאל"ס דאיסורו דרבנן עכ"ז חיישינן לשאלה. והגם דיש לדחות ולומר דמתני' ר"ל דסימני כלים לחוד הוא דלא מהני משום חשש שאלה. משום דבדאוריי' חיישינן לשאלה אבל בהצטרף להם עוד גם הכרת פדחת אפי' בלא חטם סמכינן שפיר אסימני כלים. ונ"ח לשאלה משום דאיסורו דרבנן אך הרי הרמב"ם ז"ל כ' להדיא בפי"ג מגירושין הכ"א וז"ל אם פדחתו וחוטמו ופ"פ קיימין וכו' מעידין עליו ואם ניטל א' מאלו אעפ"י שיש לו סימנים בגופו ובכליו וכו' אין מעידין עליו. הרי פירש דבריו להדיא דלא מצטרפי סימני כלים גם להכרת פדחת עמו וי"ל דמיירי בסי' אמצעים לכן לא מהני גם להכרת פדחת עמו משום דס"ל דסימנים אמצעים הן דרבנן. ולא משום חשש שאלה דל"ח לה באיסור דרבנן.)** **(וה"ה וכ"ש באיסור מים שאל"ס דהוא רק חומרא דרבנן בלחוד משום סייג בעלמא דקיל מאיסור גמור דרבנן כמש"ל וע' מ"ש עוד בזה להלן באות י"א בהג"ה ושייך גם כאן:)** מושלי להו אבל ללישנא דסימנים דרבנן אתיא מתני' כפשטא גופו וכליו בחד גוונא בסימנים אמצעיים ולא צריכין נמי לפי"ז לדחוקי באוכף וכיס וכו' וה"נ מוכח ממה דפריך הש"ס בפ' אלו מציאות (כ"ז ב') ואי חיישינן לשאלה חמור בסימני אוכף היכי מהדרינן משמע ודאי כדרך סוגיית הש"ס ברוב המקומות שבא לחלק בזה דבריו הראשונים דפשיט ממתני' דסימנים לאו דאורייתא ודחי לי' התרצן דלעולם סי' דאוריי' וכליו משום דחיישינן לשאלה ופריך דא"כ דעעמי' משום חשש שאלה חמור בסי' אוכף היכי מהדרינן ור"ל אלא ע"כ דל"ח לשאלה וטעמא דסימני כלים דלא מהני הוא משום כדאמרי' מעיקרא דסימנים דרבנן [ועפי"ז ממילא אדחי סברת הב"ש בסקס"ט שכ' דללישנא דסימנים דרבנן ובעי ס"מ ביותר ממילא מוכח דחיישי' לשאלה בכלים משום דכיון דלפעמים מושלי להו א"כ לא הוה ס"מ ביותר ולפמ"ש הרי אדרבה מוכח דללישנא דסימנים דרבנן ע"כ דל"ח לשאלה]

וא"כ כיון דתפסו הפוסקים ל"ב דרבא דסימנים דרבנן תו לא צריכינן כלל ממילא לטעמא דחשש שאלה ול"ח לה באמת כלל ונראה ג"כ דמשו"ה לא הביא הרי"ף כלל הך סוגיא דחשש שאלה וכן הרמב"ם לא הזכיר הך דינא משום דכיון דהרי"ף הביא רק הא"ד דרבא דסימנים דרבנן וא"כ ע"כ דל"ח לשאלה וכמ"ש דחד באידך תליא:

י ותו דבנ"ד כיון דראהו העד נטבע בבגדים אל שנמצאו לכ"ע ל"ח בהא לשאלה כמ"ש התו' בהאשה בתרא (ק"כ ב') סד"ה ואבע"א ובפ"ג דגיטין (כ"ח א') ד"ה מצאו בחפיסה לענין גט שנמצא ע"ש ושם וכן הרמ"א בסוף סעיף ל"ב בשם ת' מהר"ם פאדווא סי' ל"ו והגם שהב"ש שם ס"ק צ"ח כ' דמיירי דוקא כשנמצא מיד לטביעה אין דבריו מוכרחים וכן בח"מ ס"ק ס' כ' בהדיא דמהני אפי' אם נמצא אחר כמה ימים מהטביעה ובאמת ד' הב"ש תמוהים דהא הנדון דמהרמ"פ מבואר בגב"ע דשם שלא מיד לטביעה נמצא אלא ביום שני ואפי' אם נדחוק ונאמר דביום שני מקרי מיד הלשון דמהרמ"פ בתשובתו שם מראה להדיא דלאו משום דנמצא מיד דוקא הוא דמהני אם נמצא באותן הבגדים שנטבע דכל כי האי הו"ל לפרש דבריו אלא כ' סתם דחשש שאלה לא שייך בנדון דשם משום שהעובד כוכבי' הי' אתו בספינה וראהו שם מלובש בהן קודם הטביעה ע"ש ואע"ג דהרמ"א כ' דדוקא בי"ל סי' מובהק בבגדיו הוא דמועיל זה אין כוונתו על ס"מ ביותר דווקא דבאמת במשאל"ס ושהא עד כדי שתצא נפשו נפלע"ד לומר דמהני סי' אמצעי גם לפי מה שתפסו הפוסקים בפשיטות דסימנים אמצעים הן דרבנן כל"ב דרבא דכיון דעיקר איסור דמשאל"ס הוא חומרא דרבנן בלכתחי' בלבד לכ"ע וכמש"ל מסתבר ברווחא דאלמוהו רבנן לסימנייהו באיסורא דרבנן למסמך עלייהו אפי' לכתחי' וחילי דילי בזה ממ"ש רש"י בהאשה בתרא (ק"כ א') ד"ה בין כליו וז"ל אלמא סמכינן אסימנים וכו' אפי' למשרי איסור א"א דאוריי' אלמא סי' דאוריית' עכ"ל ושם ריש ע"ב בד"ה מובהק הוא כ' וז"ל ואע"ג דסימנים דרבנן אסימן כי האי סמכי' אפי' באיסור דאורייתא וכן בפ' כל הגט (כ"ז ב') ד"ה מספקא לי' כ' וז"ל ודלמא סימנים דרבנן וכו' אבל למשרי איסורא לא מצו רבנן לעקור דבר מה"ת עכ"ל וגם באלו מציאות (כ"ז ב') ד"ה סימנים דרבנן כ' וגבי א"א דאיסורא דאוריי' הוא לא סמכי' עלייהו עכ"ל. הרי שדקדק רש"י ז"ל מאד בלשונו דרק באיסור דאוריי' הוא דלא סמכי' אסימנים אי סימנים דרבנן אבל באיסור דרבנן משמע להדיא דסמכינן עליי' גם אי הוו דרבנן [ויש מקום קצת לדחותו בדוחק אך האמת יורה דרכו לפענ"ד ברור כמ"ש].

יא וה"נ מ' לדידי דגם הרמב"ם איתי לי' סברא זו מדלא הזכיר הך דינא דסי' בגופו ובכליו דלא מהנו אלא בה' כ"א בפי"ג מגירושין במצאוהו הרוג או מת ולא הזכירוהו כלל בכל

הדינים שזכר שם לעיל מהי"ו עד הכ"א וע"כ דלאו אסימנים גרועים דגופו וכליו כ' דלא מהני והם ארוך וגוץ וחיורי וסומקי דא"כ גם בכל הדינים הנ"ל ודאי דלא מהני והי"ל להזכירם גם התם אלא ע"כ דר"ל סי' אמצעים דבהו מיירי התרי לישני דרבא וע"כ היינו משום דבמצאוהו הרוג או מת דהי' עד עתה בחזקת חי לגמרי כמש"ל באו' ח' הוא דלא מהני סי' אמצעים דהוו רק דרבנן אבל במשאל"ס ושהא עד כשת"נ וכן מגויד וצלוב וכל הנך דמני התם מהי"ו עד הכ"א דכולם רובן למיתה וכמש"ל שם וכל עיקר איסוריי' רק מדרבנן שפיר סמכי' גם אסי' אמצעים דרבנן הרי מוכח בס"ד דגם הרמב"ם ס"ל סברתנו. הנ"ל דהימנו רבנן לסימניי' באיסורייהו ואין להשיב ע"ז ממ"ש הוא ז"ל בפ"ז מה' נחלות ה"ג בהדיא דגם בהי' לו סימנים מובהקים בגופו לא מהני והא התם קאי אנטבע במשאל"ס ושהא עד כדי שת"נ וכל הנך דמני התם דכולהו איסורם רק מדרבנן כמש"ש הוא ז"ל בהדיא ואפ"ה כתב דלא מהני גם סימנים מובהקים ר"ל אמצעי'] הא לא תברא דהמדקדק הטיב בלשונו שם יראה דיותר נוטין דבריו שם דמ"ש דאפי' ס"מ אין מועילין קאי רק אנדקר במלחמה ומת או נהרג דבז' לא קא' ראוהו כדא' התם בכל הנך דמני התם ע"ש והיינו ר"ל מצאוהו נדקר או נהרג דאיסורו דאוריי' לכן לא מהני בי' סימני' אמצעים ומ"ש גם ע"ז דהוא חומרא דרבנן היינו בצירוף הסימנים **(הגה"ה ולפלפולא בעלמא אמינא. דלכאורה יש להקשות ד' הרמב"ם ז"ל אהדדי דלפי מה שהוכחנו דגם הרמב"ם סבירא לי' דבאיסור דרבנן סמכינן אסי' אמצעים והא לכאורה יש להקשות ע"ז דלישנא קמא דפ' יש בכור (מ"ו ב') דמדאורייתא פדחת לחוד הוי הכירא לענין בכור ולעדות אשה ולכל מילי אלא דרבנן הוא דאחמרו בעדות אשה לחוד ובמתני' במכילתין קתני אין מעמידין אלא על פ"פ עם החטם אעפ"י שי"ל סימנים בגופו ובכליו וכענין ממש שכתבנו לעיל בהג"ה אות ט' בענין חשש שאלה בכלים ע"ש. והגם דההוכחה ממתני' יש מקים לדחותה כמש"ש אך מד' הרמב"ם בפי"ג מגירושין הכ"א שהבאתי שם לשונו ודאי יש להכריח כן בבירור ע"ש. והנה שם לענין חשש שאלה דכלים יישבנו דהרמב"ם מפרש למתני' בסימנים אמצעים הוא דלא מהני גם אפילו בהצטרף לזה גם הכרת פדחת ומשום דסי' דרבנן ולא משום חשש שאלה אבל לענין שאנחנו דנין עתה דבאיסיר דרבנן סמכינן שפיר אסימנים אמצעים. א"כ אפי' אי נימא דמתני' מיירי בסימנים אמצעים הרי לפי זה ע"כ מוכרח מינה עכ"פ דאדרבה דלא סמכינן אסימנים אמצעים שהן דרבנן אפי' באיסור דרבנן דהיינו בצירוף הכרח פדחת בלא חטם דרק מדרבנן לא מהני והנראה לומר ע"כ דפי' משנתנו בזה תלי' באמת בהנך תרי לישני גופיי' הנ"ל דבכורות)** **(דלל"ק דמדאורייתא הכרת פדחת לחוד נמי מהני גם בעדות אשה. נפרש מתני' דסבירא לי'

דסימנים לחוד לא מהני אבל בהצטרף לזה גם הכרת פדחת מהני ולהאבע"א בהכרת פדחת לחוד בלא חטם לא מהני אפי' מדאורייתא שפיר מצינן לפרש מתני' דר"ל דגם בהצטרף סימנים עם הכרת פדחת נמי לח מהני. ולפי זה הנה בדעת הרי"ף והרא"ש דתפסו ל"ב דרבא דסימנים דרבנן. נוכל לומר באמת דסבירא לי' לגמרי כל"ק דבכורות ולהכי פסקו כא"ד דרבא לחומרא דסימנים דרבנן משום דבתחילתה לא הקילו כל"ק דבכורות ובהצטרף סימנים אמצעים להכרת פדחת סברו דמהני ודלא כהרמב"ם בזה ומשום דאלמוה רבנן לסימנייהו באיסוריי' כנ"ל או כשנרצה נוכל לדחוק ולומר דאי סבירא לי' בהך דינא כהרמב"ם דלא מצטרפי סימנים אמצעים גם להכרת פדחת יש לומר דלא סבירא לי' כהרמב"ם באידך דינא דסבר דבאיסור דרבנן סמכינן אסי' אמצעים גם להא"ד דרבא כדהוכחנו בפנים באות י"א שע"כ כן דעתו ז"ל אלא דסברי דגם באיסור דרבנן לא סמכינן אסימנים אמצעים כיון שאין שום הכרע ברור בדבריהם ז"ל איך סברי בהני תרי דיני לזאת עכ"פ אין להקשות שים סתירה בדבריהם ז"ל גופיי' אהדדי אבל הרמב"ם ז"ל שפוסק בהדיא בפי"ג מגירושין שגם בהצטרפות הסימנים עם א' מאלו [היינו הכרת פדחת בלא חטם] נמי אין מעידין עליו ע"כ לומר לפמ"ש פי' מתני' הנ"ל לפי התרי לישני דבכורות שפוסק בזה כהאבע"א דבכורות בפירוש משנתנו הנ"ל וא"כ הרי מעתה דבריו ז"ל כסותרין זא"ז דהא מדלא הזכיר בדין מים שאל"ס ומגוייד וצלוב ודכוותיי' דלא מהני בהו סימני גופו וכליו. ע"כ היינו משום דאיסוריי' רק מדרבנן מהני בהו באמת סי' אמצעים דגוף וכלים וכמש"ל אות זה וע"כ דהיינו כל"ק דבכורות כמ"ש כאן דסבירא לי' בפירוש משנתנו דלהכרת פדחת מהני הצטרפות הכרת סימנים אמצעים משום דלהך לישנא הא דהכרת פדחת לחוד לא מהני הוא רק מדרבנן וא"כ איך כ' בהכ"א דהכרת פדחת לחוד לא מהני אעפ"י שיש לו עוד גם סימני גוף וכלים. והוא ע"כ כהאבע"א שם בפירוש משנתנו כמו שביארנו ואא"ל דהרמב"ם כוונתו כאן על סימנים גרועים דוקא ואין מהצורך כלל להאריך בזה ויש מקום לתרץ. דשאני משאל"ס ומגוייד ודכוותיי' דאיסורייהו אינו איסור גמור דרבנן אלא חומרא דרבנן בלכתחילה אלא דלא משנינא לך שינויא דחיקא דבאמת הא לק"מ דברווחא יש לומר דס"ל להרמב"ם דבהא ל"פ גם האבע"א וסבירא לי' ג"כ הך חילוק בין תחילת העדות לסופה ובאיסור דרבנן שפיר סמכינן גם אסימנים אמצעים ול"פ אל"ק אלא בענין הכרת פדחת בלא חטם אי מהני מדאורייתא עכ"פ גם לעדות אשה דסבירא לי' להאבע"א דלא מהני אפי' מדאורייתא ולכן לא מהני גם בהצטרף לזה עוד סי' אמצעים ג"כ משום דהן דרבנן כמו סי' אמצעים לחוד דלא מהני אבל בשאר מילי דאיסורן רק מדרבנן. יש לומר דסבירא

לי' גם להאבע"א דמהני בהו אז סימנים ולמה לנו לחלק את השוין במקום שאין אנו מוכרחין כלל לומר דפליגי:)** וגם איבוד זכרו ודו"ק [ולפי"ז ממילא מוכח דס"ל גם להרמב"ם כמש"ל (אות ח') דבמשאל"ס ושהא וכו' הלך אחר המקיל בפלוגתא דהתרה גם בענין ההכרה בתחילתה כהאבע"א דבפ' יש בכור (מ"ו ב') ולא אשכחן דלפלגו עלי' בהא הרי"ף והרא"ש דאינהו לא מיירי אלא באיסור דאוריי' כגון במצאוהו הרוג או מת אבל לא במשאל"ס ודכוותי' שרובן למיתה ולמה לנו לחלק את השוין בזה]:

ומעתה ע"כ דמ"ש הרמ"א בסוף סעיף ל"ב דדוקא בי"ל סימני' מובהקים בבגדיו הוא דמועיל אם רואה נטבע בבגדים אלו שנמצא אם כוונתו על ס"מ ביותר דוקא דהא בזה ודאי מועיל גם סי' אמצעי כדהוכחנו וגם באמת שבגוף ת' מהר"ם פאדווא שם לא נמצא כן אלא אדרבה פשטי' דלישנא דהתם מראה דלא אתי אלא לאפוקי סימני חיוורי וסומקי וכיו"ב דכ' וז"ל ואף לפי המסקנא דאמר ואבע"א בחיוורי וסומקי שאינם סימנים וכו' הלא בנ"ד אמר סתם שראהו במלבושיו שהי' מלובש בספינה אולי היתה לו הכרה טובה במלבושים ולא ע"י הצבע עכ"ל ולא גמגם והסתפק בזה מהרמ"פ שם ולא רצה לסמוך להתירה משום זה בלבד אלא משום ששם היה המעשה דלא הוה ידעינן כלל בבירור איזה הכרה הי' לו בהמלבושים ע"ש אבל אם הי' העו"ג אומ' הסימנים האמצעים על המלבושים נראה ברור מדבריו שם שהי' סומך להתיר גם עי"ז בלבד אלא ודאי ברור כוונת הרמ"א ז"ל על סי' אמצעי וכן נמצא לאיזה מהראשונים ז"ל דלסימנים אמצעים נמי מובהקים קרי להו ובפרט בד' הרמב"ם ז"ל וכן בש"ס באלו מציאות (כ"ז סוף ע"ב) ואנא יהיבנ' סימני' מובהקים דידה ושם (כ"ח ב') ומאי לא א' סימני' דלא אמר סימנים מובהקים דידה שפירושם סימנים אמצעים וכמ"ש התוס' שם (כ"ז ב') ד"ה ואנא ע"ש:

יב ובר מן דין י"ל עוד לפי"ז דהא מה דתפסו הפוסקים דסימנים דרבנן הוא מספיקא אי קי"ל כל"ק דרבא או כל"ב וכן לרב אשי גיטין (כ"ח ב') ולסתמא דהש"ס ב"מ (כ"ז א') מספקא להו אי דאוריי' או דרבנן ולכן נקטו לחומרא (ואע"ג דלבתר פשיט לה רבא (שם כ"ח א') דסימנים דאוריי' מ"מ הא בתר דא תיכף קא' רבא גופי' את"ל סימנים דאוריי' הרי דלא איפשטא לי' דא בבירור וכן מוכח לישני' דרבא גופי' (כ"ז א') דא' דאי כ' רחמנא שלמה הו"א ה"מ בעדים דגופא וסימנים דגופא אבל חמור בעדים דאוכף וסימנים דאוכף וכו' וע"כ מ"ש בעדים דגופא וכן בחמור דעדים דאוכף היינו אי סימנים לאו דאוריי' וסימני' דגופא ואוכף היינו אי סימנים דאורייתא וכמ"ש התוס' שם בד"ה בעידי אוכף אלא דאיכא למדחי דמקמי דפשטה אמר הכי] מוכח קצת דלא איפשט לי' בבירור וא"כ במשאל"ס ושהא וכו' דאיסורו דרבנן כנ"ל ספיקו לקולא וסמכי' בהא אסימנים אמצעים

דכליו מספיקא דלמא מהני סימנים אמצעים גם מדאוריי' ולשאלה ג"כ לא חיישינן בכה"ג אפי' אי סימנים דאוריי' ג"כ מהך טעמא גופי' דהא גם להך לישנא גופי' דסימנים דאוריית' נמי מספקא לן אי כל"ק דחיישי' לשאלה או כהאיבע"א דכליו בחיוורי וסומקי ובדרבנן לקולא נקטי' ואין לומר דהוה ס"ס לחומרא דלמא סימנים דרבנן. ואת"ל דאוריי' דלמא ה' כל"ק להך לישנא גופי' דסימנים דאוריי' דחיישי' לשאלה [והוה נמי ס"ס המתהפך] כבר כ' המהרי"ט בת' סי' ל"א דבעדות אשה לית בה דין ס"ס כלל משום דכל ספיקות שאתה מרבה בו כולא חד ספיקא הוא שמא זהו או אינו והגם שהוא ז"ל כ' זה לענין ס"ס לקולא הלא ה"ה והוא הטעם גם בלחומרא ולא שייך לחלק ביניהם.

יג והנה לכאורה דהתוס' ס"ל דלא מהני סימנים דרבנן גם במשאל"ס שהרי כתבו בעובד' דשני ת"ח (קט"ו ב') בד"ה וקאמרי וז"ל ואי סימנים לאו דאורייתא איירי הכא בסימנים מובהקים עכ"ל. אך דלא למיעבד פלוגתא בהך מלתא בין רש"י והרמב"ם להתוס' י"ל דאי משום לא אריא. דהא לישנא דברייתא דהך עובדא דתני בה שהיו באין בספינה וטבעה ברווחא יש לפרש שלא ראו אלא טביעת הספינה ולא שהו עד כדי יציאת הנפש. וא"כ הרי האיסור הוא דאורייתא לדעת רוב הפוסקים. לזאת ודאי דבעינן סימנים מובהקים ללישנא דסימנים דרבנן. וסתמא דהש"ס קיצרה בלשונה ומוקי בקיצור דקאמרי סימנים. ואנן נפרשהו לכל חד מהנך תרי לישני כדאית לי'. וגם דהשתא איירי בכל גווני גם בלא שהא כדי יציאת הנפש. ובשהא נימא באמת דמיירי גם בסימנים אמצעים אפי' ללישנא דסימנים דרבנן. וגם דהוה כפשטא דברייתא כנ"ל. משא"כ אי הוה מוקי להדיא בשהא דוקא. היה מוכרח להאריך בלישני'. וגם לא בכל גווני. והא דפריך הש"ס שם ותסברא משאל"ס נינהו וכו' ואי כדקאמרינן דמיירי בדלא שהא וכו'. הא הו"מ נמי למיפרך גם אי איירי במשיל"ס דהא ג"כ אסורה אי לא שהא כדי יציאת הנפש. י"ל דה"ק דאפי' אם תפרש הברייתא בשהא וכו' אכתי תקשי דהא משאל"ס הוא וכו'. והב"י בש"ע סוף סעיף ל"ב שכ' ג"כ בדין משאל"ס וז"ל ומיהו אם הי' בו ס"מ ביותר ברגלו סומכין עליו וכו' והוא לשון הנמ"י שם בסוגיא. הגם דע"כ דמיירי גם בשהא כדי וכו' כדמוכח להדיא מדבריו שבריש סעיף זה שחילק וכ' וטבע בים הגדול דחיישי' שמא יצא ממקום אחר ובמים מכונסים שעומד ורואה כל סביביו ושהא כדי וכו' מעיד עליו שמת ומשיאין וכו' א"כ בים הגדול דאסור ע"כ דגם בשהא עד כדי יציאת הנפש מיירי. אמנם ודאי דאין אנו מוכרחים לומר דמיירי דוקא רק ששהא לחוד. אלא טפי מסתבר למימר דמיירי בכל גווני. א"כ להכי נקט בסוף הסעיף מלתא דפסיקא אם היה בו סימן מובהק ביותר וכו' דאז גם בלא שהא שרי:

יד ולולא דמסתפינא להכניס ראשי בזה. אמינא דלפום קושטא איפשיט ליה לרבא לאח"כ דסימנים דאורייתא מוהי' עמך וכו' (שם כ"ח א') והא דבתר דא תיכף קא' רבא גופי' את"ל סימנים דאורייתא דנראה כמסתפק בדבר הוא כדשני הש"ס ע"ז משום דאיכא למימר כדשנינן. רק איכא למימר ור"ל משום דיש מקום לבע"ד לחלוק ולדחותה כדשנינן דהיינו בעדים. אבל לרבא גופי' עכ"ז איפשט ליה לפום קושטא דסימנים דאוריי' דטפי מסתבר לי' למימר דעד דרוש אחיך אותו היינו בסימנים כדמוכח ממתני' דתכריך שטרות דסימנים דאוריית' [ולמאי דאמר דיש לדחות בעד דרוש אחיך היינו בעדים. ע"כ דחיק ומוקים אנפשי' לתרץ מתני' דתכריך שטרות כמ"ש התוס' (שם כ"ח א') ד"ה מצא כו' דניחא ליה ללוה דליהדר למלוה בסימנים כי היכי דכי ילוה הוא לאחר יהדרו גם לדידי' ע"ש אי אפשר לומר דכיון דברוב מציאות ניחא ליה לבעל אבידה כדא' רבא (שם כ"ז ב') לא פלוג רבנן גם היכא דלא שייך זה מטעם הפקר ב"ד או אפשר הטעם כדכ' הרא"ש שם בסי' ל"ג דלאו משום סימנא מהדרינן דלא הוה סימנא כולי האי אלא לצורבא מרבנן מהדרינן בטביע' עינא דע"י סי' כל דהו מכיר בט"ע עכ"ל **(הגה"ה ועל מ"ש הרא"ש שם סס"ד דבס"מ גם לרמאי מחזירין קשי' לי טובא דאפי' אי נימא דסימנים מובהקים גמורים הוו דאו' ממש אמנם כיון דהסי' אמצעים הוו דרבנן. ע"כ גם לשאר אינשי לא מהדרי' אבידה מדאו' אלא בס"מ ביותר דוקא. ורבנן הוא דעביד תקנתא באבידה וכמ"ש רבא (שם כ"ז ב'). וא"כ למאי איצטרך קרא דעד דרוש לרמאי. ואולי סובר הרא"ש דקרא דעד דרוש דמייתי מתני' הוא אסמכתא בעלמא וכדתני עלה בברייתא ומשרבו הרמאים התקינו וכו' וכמ"ש התו' שם כ"ז ב' ד"ה דרשוהו וכוונת מתניתין דברמאי לא עביד רבנן תקנתא ואוקמוה אדאורייתא דליבעי דוקא ס"מ ביותר:

אמנם לולא ד' התוס' הנ"ל הי' נראה לתרץ קושיית' שם שהקשו דהא במתני' דריש מהך קרא דעד דרוש כו' דלא יחזיר אף בסימנים:

ואיך קא' הש"ס דהברייתא דדריש אהך קרא דרשוהו אם הוא רמאי דר"ל ע"י סימנים ע"ש. והוא לפי שיטתם ז"ל בעצמם דס"מ ביותר הוא דאו' גם ללישנא דסימנים דרבנן. דה"ק אלא דרשוהו וכו' מאי לאו בסימנים. ר"ל דהנ"מ בין רמאי לשאר אינשי הוא בענין הסימנים. דברמאי בעי סימנים ביותר מובהקים ובשאר אינשי סגי בסימנים אמצעים הרי דבסי' אמצעים הם דאו'. ודחי לא בעדים ובשאר אינשי סגי בס"מ ביותר ומהך הוא דנפקא לן דס"מ ביותר הוא דאורייתא לשיטת הסוברים כן אמנם הרא"ש שכ שם דגם לפי האמת מדינא מהדרינן בס"מ ביותר גם לרמאי ע"כ לא יפרש כן וע"כ צ"ל או שמפרש כמש"ל דללישנא דסי' דרבנן גם ס"מ ביותר הוא מסברא לחוד דמסתבר להו לרבנן דאין

לך עדות ברורה מזו. או דסבירא לי' דקרא דעד דרוש דמייתו לה ארמאי אסמכתא בעלמא הוא וכנ"ל:)** או אפשר דס"ל דתכריך שטרות איירי בנותן שני סמני' אמצעים בצירוף היינו סי' התכריך וסי' המנין והוי כס"מ ביותר כדע' המ"ב וט"ז ולרבא נראה לו דוחק לאוקמה בנותן שני הסימנים דוקא אמנם ליכא לאתויי ראיה מהכא לדעת המ"ב והט"ז דאיכא למדחי בנוונוי דתלתא שינויי דלעיל ועוד דגם לתירוץ זה נמי י"ל דאדרבה דלהכי לא אוקמה רבא בנותן שני סימנים אמצעים. משום דס"ל באמת דצירוף שני סימנים אמצעים לא חשיב ס"מ ביותר באופן דליכא למשמ' מינה לא תיובתא ולא סייעתא להך דינא דהמ"ב והט"ז וזיל הכא קמדחי' ליה]. ויש מקום לדקדק זאת מלישנא דרבא שם (כ"ז א) דבריש דבריו נקט עדים וסימנים. והיינו כפי' התו' כנ"ל (אות י"ב) ובסוף דבריו מסיים בסימנים לחוד דקא' כ' רחמנא חמור דאפי' בסימני אוכף והיינו משום דאיפשט לי' באמת דסימנים דאורייתא כמש"ל אלא דיש לדחות דנקט לישנא דהברייתי' חמור בסימני אוכף לפי' התוס' (שם ע"ב) ד"ה ת"ש שכ' דברייתא היא:

טו וסמך לדברי מאי דמסתבר ליה לרבא הכי דעד דרוש היינו בסימנים י"ל דאולי דדייק לה מלישני' דאותו דקרא ומפרש ליה מלשון אות וסימן ופירושו שידרשהו מאתך ע"י הסימן שיתן בהאבידה. וכדדריש ליה הכי להדיא בזוהר פ' חקת (קפ"ד א') ע"ש (וע' מנחת שי פ' הנ"ל ע"פ אל תירא אותו) ובזה יתיישב מה שראיתי מקשים בד' רבא דל"ל למינקט הוכחתו דסי' דאו' מקרא דעד דרוש ולא משלמה דנקט בה במתני בהדי' סימנים ולפי"ז א"ש משום דתיבת שלמה לא נרמז בה סימנים וי"ל דאתא לתובעין לחוד אבל בקרא דעד דרוש דייק לה אולי מלישנא דאותו ואע"ג דלרב אשי מספקא ליה (גיטין כ"ז א') אי סימנים דאורייתא או דרבנן לא שבקי' פשיטותי' דרבא משום ספיקא דר"א. וכה"ג אשכחן בדוכתי טובא בפוסקים ובהכי א"ש מתני' מה שמלה מיוחדת שי"ל סימנין ולא נצטרך לדחוקי נפשין למימר דסימנים כדי נסבה כדדחי הש"ס. וגם לא נצטרך לשבש הברייתא דחמור בסימני אוכף כדהוכרח הש"ס לומר אי סמנים דרבנן. אימא בעידי אוכף **(הגה"ה אמנם לדעת התוס' (קט"ז ב') ד"ה וקאמרי ובפ"ק דמציעא (י"ט א'))** **(ד"ה אי סימנים דסבירא לי' דס"מ הוו דאו' גם אי סימנים אמצעים דרבנן יש לדקדק ודאי. אמאי אצטריך לדחוקי ולשבש הברייי' אימא בעידי אוכף אפי' לפי הסברא דסימנים דרבנן ולא משני דסימני אוכף היינו ס"מ ביותר דהוו דאו'. ומלישנא דרש"י פ' א"מ (כ"ז ב') ד"ה מובהק ושלהי יבמות (ק"ך ריש ע"ב) ד"ה מובהק מוכח לכאורה דסבירא לי' דגם ס"מ הוו דרבנן. מסברא דנפשיי' דרבנן דאין לך עדות ברורה מזו כמ"ש רש"י שם ד"ה ודוקא ואין להביא ראי' לפי' רש"י ולאקשויי אתוס' מלישנא דרבא שם ריש ע"א

דא' דאי כ' רחמנא שלמה הו"א ה"מ בעדים דגופה וסימנים דגופה וע"כ הא דקא' בעדים דגופה היינו אי סימנים לאו דאו' וכמש"ל אות י"ב ואי ס"מ דאו' לפלוג ולתני בסימנים גופיי' בין מובהקים לאמצעים די"ל דלס"מ נמי קרי להו רבא עדים משום דמעולים נינהו כעדים כמש"ל. [וכעין זה תירץ בב"י סי' י"ז תמיהתו על התוס' שם (כ"ז ב') ד"ה סימנין ע"ש] וגם ממה דדחיק הש"ס לשנויי בשלמה דסימנים כדי נסבה. ולא משני דהיינו בס"מ ביותר אין ראי' דס"מ נמי הוו דרבנן. אי סימנים אמצעים דרבנן דלא הוי מצי לשנויי הכי משום דלא שייך כלל דסתם שלמה י"ל ס"מ ביותר אמנם משינויא דש"ס הנ"ל בחמור אימא בעידי אוכף ודאי יש ראי' לדעת רש"י וקושיא לד' התוס' דל"ל לשבושי הברייתא דקתני בה סימנים בהדיא. וע"כ צ"ל דאי סימנים אמצעים דרבנן גם ס"מ ביותר לא אתיין מקרא מיותר אלא מדרבנן מסברת נפשייהו כמש"ל וכן מצאתי להש"ך בח"פ סי' רס"ז ס"ק ז' שכ' כן:)** וכ"כ הה"מ בפ"ג מה' גזילה ואבידה ה"ה שכ"ה ד' הרמב"ם ע"ש. ונראה דלדידי' גם לישנא דאת"ל לא תבר' כלל. דס"ל ז"ל בכל מקום דאת"ל הוא פשיטות האיבעיא היכי דה"מ למימר האת"ל בגוונא אחרינא משום דמסתמא הכי מסתבר לי' להלכה כמודעת דרכו ז"ל בקדש. וכן כאן המ"ל באת"ל דסימנים דרבנן סימני' מובהקים ועדים ונתן לבעל העדים דהוי רבותא טפי דאפי' ס"מ דאין לך עדות ברורה מזו כמ"ש רש"י בגיטין (כ"ז ב') ודוקא. ואפ"ה עדים עדיפי [ולא מסתבר לומר דבאמת לא עדיפי כלל עדים גמורים טפי מסימנים מובהקים] ואפ"ה אמר את"ל סימנים דאוריי' דוקא. ש"מ דמשום דהכי מסתבר ליה טפי להלכה. והא דפריך הש"ס ארבא את"ל הא פשיט ליה דסימנים דאורייתא הכי פריך דמאי קאמר את"ל דמשמע רק משום דהכי מסתבר לי טפי והא ע"כ מוכח מקרא דעד דרוש דסי' דאורייתא ולא שייך לומר ע"ז את"ל. אהא משני משום דאיכא למדחי דקרא ר"ל בעדים [ומתני' דתכריך שטרות יש להעמידה בד' גווני כמש"ל אות י"ד] אלא רק משום דעכ"ז מסתבר ליה לרבא טפי למימר דהך קרא פירושו בסימנים כנ"ל. לכן אמר בל' את"ל סד"א ואיך שיהי' עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא אי סד"א או דרבנן. וכיון דנ"ד דרבנן הוא אפי' לכתחילה תנשא בסימנים אמצעים דכלים כיון דלשאלה לא חיישי' בכה"ג כמ"ש בס"ד):

טז ואם נפשך לומר דהגם דנ"ד סימני הבגדים כפי העדות עדיפא ודאי מסימני חיוורי וסומקי וכמש"ל עכ"ז עדיין לא מקרי סימן אמצעי משום דתאמר דסימנים מצוים הם וכבר כתבתי דסימן המצוי לא מקרי סי' אמצעי ובפרט שפשטי' דדברי התוס' בהאשה שלו' (קט"ו ב') ד"ה וקאמרי סימנים משמעין לכאורה דס"ל דגם במשאל"ס בעינן ס"מ ביותר דווקא [ע"ל אות י"ג] וגם דברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות נחלות (הובא שם) מטין

לכאורה הכי וא"כ הו"ל רש"י יחידאי לגבייהו בזה אומר שבנ"ד אם נרצה נוכל לומר עוד דלאו מטעם עצם סימני המלבושים אתינן עלה. אלא גם מטעם אחר והוא דהל' המבואר בהגב"ע דנ"ד שאמר העד בזה הל' לא הראוהו לי עד שאמרתי עליו סימנים מורה בבירור שאחר אמירתו הסימני' הראוהו לו ג"כ. וא"כ ודאי הכיר אותו וגם מלבושיו בט"ע גמור. והגם דבענין הכר' פ"פ וחטם יש לעיין אי הוה מהני בנ"ד כיון דהיה כמה ימים בין ההעלאה מהמים עד שראו ה' יעקב העד. שהרי אחר העלאתו בקרילאוו שלחו משם לקרעמענשוק שיבוא מי להכירו ואח"כ נסע העד הרי דאשתהי טובא ביני ביני ובש"ס פ' האשה שלום (קט"ו ריש ע"ב) אמרי' דלא שרינן במים שאל"ס אלא אי אמרי העדים אסקינהו קמן וחזינהו לאלתר וקאמרי סימנים וכ"א בהאשה בתרא (קכ"א א') וגם דהא אשתהי זמן מרובה במים. וכתב הרמב"ם והוקבע כן להלכ' בש"ע סעיף כ"ו דחיישי' ביה דלמא אשתני במים. והארכתי בזה בתשו' אחת בסייעתא דשמיא והראיתי שם פנים **(הגה"ה אמנם לפענ"ד נראה ברור דדעת הרמב"ם ז"ל דסימנים דרבנן כדמוכח מדבריו בפרק ג' מגירושין הי"א ובפי"ג שם הכ"א וכמ"ש הכ"מ שם ע"ש ועוד יותר מבואר להדיא בפ"ז מה' נחלות ה"ג דכ' דאין משיאין גם ע"י סי' מובהקים [וע"כ ר"ל אמצעים ולא מובהקים ביותר והם שקראום האחרונים סי' אמצעים וקרו להו מובהקים נגד ארוך וגוץ חיווריו וסומקי וכי"ב וכן מצינו לאיזה מהראשונים דקרו לאמצעים מובהקים והכי אשכחן נמי בש"ס כמש"ל אות י"א] ומה שהוצרך שם לומר דהוא מפני חומר איסור כרת הוא משום דהא קאי התם במשאל"ס וצלוב והעוף אוכל בו וכיו"ב שחזקתן למיתה כמש"ש וגם אבד זכרו. דמדאורייתא שריא לגמרי גם בלא שום סי' כלל. ואז מה שהחמירו בזה הוא רק משום חומר איסור כרת וכדאמ' במשאל"ס אשתו אסורה אע"ג דאם נשאת ל"ת. וכן הדין בכל אינך דמני הרמב"ם התם ולכן מורידין יורשיו לנחלה משום דרובן למיתה ואבד זכרן ואי סבירא לי' לרבינו זיל דסימנים דאורייתא. למאי דקדק כמ"פ ואבד זכרו דוקא הא לנחלה מורידין ודאי ע"י הסימנים לחוד גם בלא אבד זכרו וכן היו משיאין את אשתו ע"י הסימנין לחוד ולא הוה חיישינן לאיסור כרת דהא להדיא אמרינן בש"ס פ' א"מ (כ"ז ב') נ"מ לאהדורי גט אשה בסימנים אי אמרת דאורייתא מהדרינן הרי מבואר דאי סימנים דאורייתא לא חיישינן לאיסור כרת. וסמכינן עלייהו וכן כולא סוגיא דשם ובפ' האשה דק"כ מוכיחין דאי סימנים דאורייתא משיאין לאשתו וכן מ' ממ"ש רבינו בפי"ג מגירושין שם ואפי' שומא אין מעידין עליו והרי לל"ק דרבא דסימנים דאו' אמרינן בב"מ שם וביבמות שם דשומא יכול להיות דגריעא משארי סימנים אמצעים ומאי אפי' דקאמר אבל ללישנא דסימנים דרבנן א"ש דאמרינן שם ושם

דפליגי ראב"מ ורבנן אי הוו שומא ס"מ ביותר ופוסק כרבנן דלא הוי אלא סימן אמצעי ואין מעידין. ומ"ש בפי"ג מגזילה ואבידה וז"ל הסימנים המובהקים סומכין עליהם בכ"מ דין תורה [וע"כ דלאו מובהקים ביותר קאמר אלא מובהקים קצת והם סימנים אמצעים דהא פירש שם בעצמו והמדה או המשקל או המנין סי' מובהקים הם. ומ"ש הכ"מ שם בפירושן של דברי הרמב"ם אלו כל מעיין הישר יראה שפירושו אין לו מקום כלל בד' הרמב"ם] נ"ל שט"ס הוא וצ"צ כמו דין תורה ור"ל דבאבידה עבדו רבנן תקנתא [וגם אפי' בתכריך שטרות מהטעמים הנ"ל אות י"ד] דלהדרו בסימנים אמצעים כמו אם היו דאורייתא [ואם באנו לקיים הגי' בכ"מ:

י"ל לכאורה דר"ל בכל מקום לענין דיני ממונות כגון לענין הורדת יורשים לנחלה ומטעם הפקר ב"ד. אמנם באמת לא יצדק זאת דהא רבא מהדר לאשכוחי טעמא באבידה משום דניחא לי' וכו' ולא סגי בטעם הפקר ב"ד לחוד ובאמת הסברא נותנת דלמה להו לאפקורי בלא טעם ותיקון וא"כ בשארי ד"מ דלא שייך בהו הך טעמא דבאבידה איך סומכין אסימנים אלא שיש לומר קצת דר"ל בכ"מ באבידה והיינו גם היכא)** **(דלא שייך כ"כ דניחא לי' וכו' כגון בתכריך שטרות דקתני בהדיא בבריי' דמהדרי' והיינו מהטעמים שכתבנו באות י"ד או מאיזה טעם שיהי'). ואע"ג דהרמב"ם פוסק בכל מקום כאת"ל. היינו באת"ל דבתר איבעיא משא"כ הכא דאדרבה בתר דפשטה אמר תו את"ל הרי דהדר בי' מפשיטותי' מטעם דמפרש הש"ס משום דאיכא למדחי כדשנינן דעד דרוש היינו בעדים. ונשאר בספיקו. ומתני' דתכריך שטרות מוקי בחד מהנך גווני הנ"ל ודנקט רבא בב"מ (כ"ז א') בריש דבריו עדים וסימנים ומסיים בסימנים לחוד סובר רבי' דרבא לישנא דהברייתא נקט חמור בסימני אוכף כמש"ל שם]. ומה שלא הזכיר רבינו בפי"ג מגירושין דע"י ס"מ ביותר משיאין ורק לענין החזרת הגט כ' בפ"ג שם הי"א דמחזירין ע"י סי' דנקב בצד אות פלוני י"ל דהיינו משום דבאמת ק' מאד לעמוד על בירור הדבר מה נקרא סימן מובהק ביותר. דהא רב אשי נקט דוקא בצד אות פלוני אבל בצד תיבה פלונית לא מקרי ס"מ ביותר וא"כ קשה מאד ומי הוא הבקי בזה לשער אם סי' זה דומה לצד אות פלוני או לצד תיבה פלונית לזאת לא הזכיר הרמב"ם רק מאי דאשכחינן בש"ס להדיא דנקב בצד אות פ' הוה ס"מ ביותר וההיא עובדא דעסיא שכ' בהי"ו שם פירושו הוא כדכ' ע"ז הרשב"א שם הביאו הה"מ שם ע"ש ולא מחמת שי"ל בה ס"מ ביותר. והנה במה דסבירא לי' להרמב"ם דסימנים דרבנן כ"ה דעת רוב הראשונים והאחרונים ז"ל אבל מה דס"ל ז"ל דאנן לא בקיאינן לשער מה מקרי ס"מ ביותר יחידאי הוא בדבר זה וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל בסגנון אחד מתנבאים דגם אנן אפשר לן למיקם

ע"ז. והיינו כשהוא דבר זר ומופלג מאד ויותר נראה דגם הרמב"ם סבירא לי' דגם אנן אפשר לן למיקם אמלתא אלא שאין דרכו להביא בחיבורו זה דין שלא נזכר מפורש בשני התלמודים או בתוספתא כידוע ואיך שיהי' עכ"פ נתברר שדעת הרמב"ם ז"ל דסי' דרבנן: ולכאורה קשיא טובא ע"ז מסוגיא דפ' או"ב (ע"ט א' וב') דאמרינן התם א"ל כ' אבא לשמעי' וכו' אלמא קסבר וכו' וסימנים דאורייתא ועיין רש"י שם דכוונת הש"ס אהאבע"א דפ' אלו מציאות אי סימנים דאורייתא ופסקו שם הרמב"ם וכל הפוסקים כר' אבא דסמכינן אהנך סימנים דהתם ונוראות נפלאתי שלא עמדו בזה מפרשי הרמב"ם ולא שום פוסק שראיתי ולפענ"ד דהם מפרשים דמאי דקאמר דסבירא לי' לר' אבא דסימנים דאורייתא לאו לנפקותא בכ"מ כפרש"י אלא דר"ל דהנך סימנים דכלאים הוו דאורייתא אחר כתבי זאת מצאתי להר"ן ז"ל שפירש כן בסתם הגם שידוע דרכו שנמשך עפ"י רוב אחר פי' רש"י ואולי שכיון למ"ש:)** שיש מקום להתיר בזה ולא אכפיל הדברים כאן אחר שבנ"ד אין מהצורך כלל לזה דהא החשש דאשתהי אחר עלייתו מהמים אמר בהאשה בתרא שם משום דמתפח תפח [והוא הטע' ודאי גם באשתהי זמן מרובה במים] ולא שייך זה רק בסימני גופו לד' הרמב"ם או בט"ע דגוף לד' המרדכי אבל לא בט"ע או סימני המלבושים דאין משתנין ודאי גם אי אשתהי זמן מרובה במים או אחר ההעלאה מהמים. ומועילין גם במי שראה הטביעה ולית ביה חשש אמירת בדדמי (ע' ש"ע סעיף כ"ח):

ומעתה בנידון דידן שכפי הלשון שבהגב"ע ברור שאחר שהגיד ה' יעקב סימני הבגדים הראוהו לו. ודאי הכיר מלבושיו בט"ע גמור ע"י אלו הסימנים. וא"כ הגם דעצם סימני הבגדים לחודייהו אולי דלא מהנו משום דאולי מצוים הם וכנ"ל. אמנם הא ודאי דט"ע ע"י אלו הסימנים מהנו דט"ע עדיף מסימנא והוא דאוריית' לכ"ע כדאמרי' בפ"ק דמציעא (י"ט א) ובפ' כל הגט (כ"ז ב') ובפ' גיד הנשה אית לי' לרבא גופי' הכי [וכעין שפירשו התוס' בהאשה שלום (קט"ו ב') ד"ה וקאמרי בתירוצם השני וז"ל א"נ מהני עפ"י ט"ע עכ"ל וע"כ דר"ל טב"ע ע"י סימנים דהא טב"ע לחודי' כ' התו' בעצמם שם בתחילת דבריהם דלא מהני וכן בפ' כל הגט שם ד"ה סד"א כ' וז"ל דע"י סי' מכירים העדים בט"ע] ועי' בת' ח"צ סי' קל"ד וכבר כ' התוס' שם והסכימו כן כה"פ דכל אדם אפילו ע"ה יש לו טב"ע גמור ולשאלה כבר כתבתי בס"ד דלהלכה נקטי' דל"ח ליה כלל אפי' באיסור דאורייתא. וכן מצאתי בת' מהרי"ט ח"ב סי' ל"ה שהביא כן גם בשם הריטב"א בחי' שכ"כ בפשיטות דלא חיישינן לשאלה [והב"ש בסק"ט כ' שהב"י הביא בשם הריטב"א דחיישינן לשאלה אפי' בכלים דלא מושלי וחפשתי זאת בב"י על הטור ולא מצאתי

ואולי הוא בת' הב"י. והוא תמוה שהרי מהרי"ט הביא בשמו בפשיטות דל"ח כלל אפי' בכלים דמושלי] והאוסרי' מהראשונים ז"ל המה רק הרא"ש והטור יחידאי נינהו נגד כל הני רבוותא הנ"ל ולא לאפושי גברא קאתינא אלא דלפענ"ד האמת יו"ד למעיין הישר שסוגיית הש"ס מוכחת כהני רבוותא דל"ח לשאלה וכ"ש בנ"ד מים שאל"ס ושהא עד כדי שת"נ כמ"ש בס"ד להלן דהוא חומרא דרבנן לבד:

יז וגם יש לצרף בזה דעת מהרי"ט בת' שם דציצית הוה ג"כ חפצים דלא מושלי אינשי ע"ש [והוא הטעם דלא חיישי' בהו גם לאבידה ומכירה]:

יח גם יש לצרף לזה דעת מהרי"ט בת' שם. דגם לל"ק דחיישי' לשאלה בכלים. היינו רק בחפץ א' או ב' אבל בכל בגדיו לא חיישינן לשאלה ואע"ג דבעל כה"ג חלק עליו בזה משום דבש"ס סתמא אמרינן בל"ק דחיישינן לשאלה וכמדומני שכן ראיתי זה, כביר גם בת' ב"ח החדשות בסי' ס"ה בדברי הרב מ' אברהם בנו של המ"ב ז"ל שכ' כן בפשיטות דגם בכל הבגדים חיישינן לפענ"ד הדין עם מהרי"ט דהא חזינן דאע"ג דבש"ס אמרינן בתחילה סתמא דחיישי' וכן במתני' סתמא קתני אעפ"י שי"ל כו' ובכליו עכ"ז אמרו לבתר הכי דבכלים דלאו אורחא להשאילם כגון אוכף וכיס וארנקי וטבעת והדומה להם ל"ח לשאלה הרי ע"כ דנמסר הדבר לחכמים כפי ראות עיניהם לפי הענין והזמן שזה אין דרכו להשאילו ל"ח בי' לשאלה וכדמצינו באיזו תשובות שדנו בזה כפי הענין והזמן אם לחוש בהם לשאלה וא"כ אנן סהדי דכ"ש וק"ו שאין מדרך כלל שישאיל אדם כל בגדיו מראשו ועד רגליו לאדם אחר וישאר הוא שלוח ערטילאי ויקח לו בגדי' אחרים או שיחליף כל בגדיו על בגדים אחרים ועדיף טובא מכיס וארנקי ודומיו דאמרו בש"ס להדיא דל"ח בהו לשאלה ובזה מפשט ספיקי' דהח"מ בסעי' ל"ב ס"ק ס' ע"ש.

יט וכיון דל"ח לשאלה מעתה עוד יש לצרף בנ"ד גם דעת המ"ב והט"ז (עב"ש ס"ק ע"ג) וכ"פ דצירוף שני סימנים בגוף אחד הוי ס"מ ביותר משום דל"ש אפי' אחד מאלף שיתרמו כמ"כ שני סימנים אלו מכוונים יחד גם באדם אחר ושאותו אדם נטבע ג"כ והוא הוא שנמצא עתה וא"כ ה"ה והוא הטעם לצרף גם כמה סימני מלבושים יחד דליהוו כס"מ ביותר והגם שהם ז"ל כ' דדוקא סימנים אמצעים מצטרפים אבל לא גרועים וע' עוד בח"מ בס"ק נ"ה בסוף התשובה שם מ"ש בזה ובקו"ע סעי' ל"ד בשם מהריב"ל כ' שלמעשה אין לסמוך ע"ז ולפענ"ד להביא לזה סמך גדול דגם ב' סימני' גרועי' מצטרפים מהש"ס בגיטין (כ"ז ב') דאמרי' התם מ"ד ליחוש דלמא אתרמו שמא כשמה ועדים כעדים קמ"ל הרי דאע"ג דכל חד לחודי' הוי רק סי' גרוע כדמוכח כולא סוגיא דשם עכ"ז שני הדברים יחד הוי ס"מ והרי הש"ס מדמי התם ובמציעא (כ"ז ב') גט לעיגונא לענין זה

ע"ש וא"כ גם בעיגונא דינא הכי ואין לדחות זה ולומר דדלמא ר' ירמי' דשני הכי ס"ל סימנים אמצעים דאוריי' ולהכי מהני לדידי' צירוף שני סימנים גרועים להיות כסימן אמצעי בלבד אבל לדידן דנקטינן דסימנים דרבנן ובעינן דוקא ס"מ ביותר שהוא דבר זר ומופלג מאד כמש"ל לא מהני אפי' מאה סימנים גרועים למיהוי משו"ה כס"מ ביותר וכהמ"ב וט"ז ז"ל אאל"כ דהא הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וטוש"ע כולם פסקו דסימנים דרבנן ואפ"ה הביאו גם הך שינויי' דר' ירמי' לפסק הלכה והרי"ף כ' שם דלית בה ספיקא ומתני' דתכריך שטרות דספ"ק דמציעא דשם יש ג"כ ב' סימנים היינו התכריך והמנין ועכ"ז אי סימנים לאו דאוריי' לא הוה מהדרינן כדאמר התם (כ"ח א') כ"כ מזה לעיל אות י"ד דליכא למשמע מינה לא סייעתא ולא תיובתא לדין זה ע"ש ומתני' דהאשה בתרא (ק"כ א') דתני אעפ"י שי"ל סימנים וכו' ר"ל סימנים דעלמא וכה"ג טובא אשכחן בש"ס: ולכאורה יש להקשות ע"ז ממה דהוכיח הש"ס בפ' או"ב (ע"ט ב') דס"ל לר' אבא דסימנים דאוריי' מדא' לשמעי' דלעייל לי' הנך דדמיין הדדי בסימנים דשם והא התם תלתא סימנים הוו [רברבן אודני' וזוטר גנובתי' ועבי קלי'] וא"כ הא הוי לפמ"ש ס"מ ביותר אפי' אי סימנים דרבנן וא"כ הרי מוכח לכאו' דאי סימנים דרבנן גם ב' סימנים או יותר נמי לא מהני באיסור דאו' [וקושיא זו יקשה בין לפרש"י שם ובין לפי' הר"ן שם שהבאנו לעיל בסוף הגה"ה דאות ט"ו המתחלת אמנם לפענ"ד] אך באמת לק"מ מהא לענ"ד דל"ד כלל לצירוף שני סימנים דעלמא. דהתם כל סי' יכול להמצא בלא הסימן השני משא"כ כאן דהנך ג' דברים ביחד חד סימן מקרי שחמור עבי' קלי' ורברבן אודני' וזוטר גנובתי' ואין במציאות חמור בלתי שלשת דברים אלו ביחד ובסוס אלו הג"ד הם בהיפוך:

גם אין להקשות דא"כ ל"ל למימר בפ' א"מ (כ"ז ב') דסימני' בשלמה כדי נסבה וכן ל"ל לשבושי הברייי' דחמור בסי' אוכף אימא בעידי אוכף לימא דסימנים דתני בשלמה ובאוכף פירושם ב' סימנים דוקא [ואפ"ה לא תקשי לישנא דמה שלמה מיוחדת שי"ל סימנים. דודאי כל שלמה י"ל ב' וג' סימנים היינו מדת ארכה ורחבה ומשקלה] דנ"ל דוחק לומר דמתני' ובריי' כוונתם סי' היינו שנים דוקא והגם דעכ"ז אין בי כח לחלוק חלילה אהני מרנן הרמ"א ומ"ב וט"ז ומהריב"ל הנ"ל עכ"ז סניף וצירוף בעלמא יש לעשותו להני צדדי שריותא שכתבנו בלא זה ובפרט במשאל"ס דאיסורו הוא רק חומרא דרבנן כמש"ל:

כ גם יש לצרף בנ"ד דעת הר' נתן רבו של מהרא"י הובא בפסקיו סי' קס"א שמצא בס' מתית דמצרפין סימני כלים לשאר אומדנות וסימנים גרועים אפי' אי חיישי' לשאלה והגם שמהרא"י ז"ל שם גמגם בזה הרבה ע' בת' ח"צ סי' קל"ד שדיבר בזה באורך והביא ראי' מפ' גט פשוט (קע"ב א') דלנפילה דחד ל"ח וה"ה לשאלה דיחיד ר"ל דהיכי אתרמי

שהנטבע אחר שעלה השאיל או מכר מלבושיו כולם לאיש שי"ל ג"כ אותם הסימנים בגופו מכוון ע"ש והוי בצירוף כס"מ ביותר דטעמו ג"כ משום דלא שכיח כלל ולפי"ז ע"כ צ"ל דמתני' דקתני ואעפ"י שי"ל סימנים בגופו ובכליו. וא"ו דבכליו היא וא"ו המחלקת ור"ל או בכליו וכה"ג אשכחן דוכתי טובא בש"ס וא"כ בנ"ד יש לצרף סימני מלבושיו הנ"ל לסימן המכות שבגופו הנ"ל:

אלא דלכאו' הוה ק"ל טובא על ראיית הח"צ הנ"ל מהך דא' בהאשה שלום (קט"ז א') דהך דתרי שטרי דחבי בר ינאי וינאי בר חבי דאגבה רבה בר אבוה ודחי לה אביי התם למאי ניחוש לה אי לנפילה מזהר זהיר בי' אי לפקדון כיון דשמי' כשמי' לא מפקיד גבי' ע"ש ומדאמר בפקדון דרק משום דשמי' כשמי' לא מפקיד גבי' הא אי לא"ה הוה חיישי' לפקדון בזה אע"ג דהוה פקדון דיחיד וע"כ דל"ד לנפילה דל"ח לה משום דהוה נפילה דיחיד כמ"ש התוס' שם ד"ה למאי וכו' וא"כ בשאלה דיחיד דל"ש הך טעמא דהתם בפקדון שטר מוכח התם דע"כ דחיישי' לה ולא דמי לנפילה דיחיד כנ"ל אמנם באמת אפי' התחלת קושיא אין כאן מזה לענ"ד והח"צ שפיר קאמר דהא יש להעיר דאמאי שני אביי הכא לישני' ממה דאמר איהו גופי' בפ' גט פשוט שם דהתם אמר לנפילה דחד ל"ח והכא אמר הטעם דל"ח לנפילה משום דמיזהר זהיר בי' וברור לענ"ד דהיינו משום דבהנהו שטרי דחב"י במחוזא לאו נפילה דיחיד הוא כלל דהא אמר הכא דחב"י ויב"ח במחוזא שכיחי טובא וא"כ הא הוי נפילה דרבים. ולנפילה דרבים הא סבר אביי בג"פ שם דחיישי' לזה דייק אביי לישני' הכא ואמר דאדרבה דמשום דהוחזקו ושכיחי במחוזא טובא חב"י לכן ודאי מזהר זהיר בי' טפי מנפילה וסליק אדעתי' טפי למזהר בי' משום דאפשר ושכיח שימצאנו חד מהנך חבי כו' משא"כ בסתם נפילה דרבים דלא הוחזקו טובא יב"ש לא זהיר בי' כ"כ מנפילה ולכן חיישי' לה אבל בפ' ג"פ שם דמיירי דלא הוחזקו רק שני יב"ש בעיר אחת אמר אביי טעמי' משום דלנפיל' דחד ל"ח ולאו משום דזהיר בי' טפי. דלא חש כ"כ דאפי' אי נפיל מיני' דאתרמי שימצאנו דוקא אותו יב"ש. אלא הטעם דלהכי ל"ח משום דלא שכיח כלל דאתרמי כך שימצאנו היב"ש השני. ומעתה א"ש הא דאצטריך למימר בפקדון דרק דמשום דשמי' כשמי' לא מפקיד גבי' משום דהא פקדון דרבים הוא כמש"ל:

והוו חיישי' לה אי לאו האי טעמא [ולפי"ז תמוהין מאד לענ"ד ד' התוס' שם ד"ה למאי וכו' שכ' דהא דאמר אביי אי לנפילה מזהר זהיר בי' היינו משום דהוי נפילה דיחיד וגם הח"צ ז"ל העתיק דבריהם אלו שם. והוא תמוה מאד מצד הענין גופי' וכמ"ש וגם דהא לפי"ז נדחית ראייתו לגמרי וכמ"ש]:

כא אמנם עדיין ראייתו זאת צ"ע דכ"ז הוא רק לאביי כנ"ל אבל רבא הא פליג עלי' התם בהאשה שלום וס"ל דגם לנפילה דרבים ל"ח באיסור בלא הוחזקו עכ"פ והלכתא כרבא וא"כ ע"כ דל"ד לדידי' נפילה לשאלה דמשני הש"ם בהאשה בתרא אליבא דרבא גופי' דחיישי' לשאלה בכלים. והיינו ע"כ כמ"ש הח"צ גופי' שם משום דחילוק יש בין שאלה שהיא בכוונת שואל ומשאיל לנפילה שהיא בלתי כוונת מאביד וגם המוצאה בהיסח הדעת באה לו. והגם שהח"צ גופי' הרגיש בזה וכ' וז"ל ואף רבא לא פליג עלי' דאביי בהך סברא אלא דרבא עדיפא קאמר דאף לנפילה דרבים ל"ח אבל הא פשיטא דרבא ל"פ אהך סברא דאביי וכו' ע"ש ולפענ"ד אינו מוכרח כלל דהא רבה ע"כ דלא ס"ל בהא כאביי דבפ' ג"פ שם מייתי רבה ראי' דל"ח לנפילה מהא דשני יוסף ב"ש בעיר אחת דיכול אחד מהם להוציא שטר על אחרים ומאי מייתי ראי' מנפילה דיחיד אנפילה דרבים דלמא רבא כרבה רבי' ס"ל בהא ולא כאביי ומעתה בשאלה להך לישנא דחיישי' לה כיון דחיישי' לשל רבים ממילא ה"ה דחיישי' גם לשאלה דיחיד. ותו דהא ע"כ דלהך לישנא אליבא דרבא דחיישי' לשאלה רבא לא מדמי שאלה לנפילה. דהא לפי מה שהוכחנו לעיל באות כ' הנהו שטרי דמחווזא דבהאשה שלום שם נפילה דרבים היא. ואפ"ה סבר רבא התם דל"ח לנפילה וליכא למימר דסבר דחיישי' לנפילה דרבים ושטרי דמחווזא ה"ט משום דסבר ג"כ כאביי דלנפילה לא הוה לן למיחש התם משום דמזהר זהיר בי' [משום דשכיחי חב"י טובא במחווזא משא"כ בשאר נפילה דרבים] ולפקדון נמי ל"ח משום דשמי' כשמי' כאביי ודמייתי ראי' מינה היינו משום דס"ל דאותיות אין נקנין במסירה והכי מייתי ראי' מדלא חייש רבה ב"א דאגבי להו לדלמא מסר לי' בלא קנין ושמא יחזור בו אע"ג דהוחזקו לענין איסורא כי לא הוחזקו מיהא ל"ח אא"ל כן. דהא רבא אית לי' בפ' ג"פ (קע"ג א') דאותיות נקנין במסירה וגם א"צ להביא ראי' כלל שמסרו לידו ע"ש וא"כ הדרא קושי' לדוכתא מאי ראי' מייתי רבא מהנהו שטרי דמחווזא ועכ"ל דראייתו מדל"ח בהו לנפילה הרי דל"ח רבא אפי' לנפילה דרבים וא"כ ע"כ דלהך לישנא אליבא דרבא דחיישי' לשאלה ל"ד לנפילה וא"כ הדרא קושיא ראשונה דילן הנ"ל לדוכתא דמנ"ל דסבר רבא בחשש שאלה סברת אביי בחשש נפילה לחלק בין שאלה דרבים לדיחיד דלמא כרבה ס"ל בנפילה דס"ל ע"כ לפי מה שהוכחנו דאי הוה חיישי' לנפילה דרבים גם לנפילה דיחיד הוה לן למיחש וא"כ ממילא ה"ה בשאלה כיון דס"ל לרבא להך לישנא דחיישי' לדרבים ה"ה דחיישי' לדיחיד. אך בנ"ד א"צ לזה רק לסניף וצירוף בעלמא לרווחא דמלתא כי גם בלא זה אתתא דא שריא לענ"ד כמש"ל בס"ד:

כב ולענין בכמה נקרא שהא עליו עד כדי שתצא נפשו דליהוי משו"ה לכ"ע איסורו דרבנן לחוד כבר כ' מהרי"ט בת' ח"ב סי' כ"ו דמ"ש רש"י ז"ל בפ' הפרה (נ' ע"א) בענין בתו של נחוניא חופר שיחין ששעה שלישית א"ל עלתה ופרש"י דהו"ל שהות כדי שת"נ אם ישנה שם ע"כ לו' דאותן שעות אינם מן הכ"ד שעות במעל"ע אלא ר"ל שעה קלה ע"ש ומסיק מהרי"ט שם שהשיעור הוא כפי שב"א משערים שבאם הוא עדיין במים אינו יכול לחיות עוד ועמ"ש תר"י בר"פ אין עומדין על מ"ש שם חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת כ' וז"ל אעפ"י שבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא זמן מועט כהכא וכו' ופליאה דעת ממני לעמוד ע"ד הריב"ש בת' בסי' שע"ה ור"א ששון ס"א והרח"ש שהביאו האחרונים בשמם דס"ל דשלש שעות ממש קאמר. ולא הקיל הרח"ש אלא עד תחילת שעה שלישית (וספרי תשובותיהם אינם תח"י) דא"כ מאי מועיל מה שעמד כל השתים או השלש שעות וראה שלא עלה דליהוי משו"ה איסורו דרבנן לכ"ע דהא גם בתוך שעה ראשונה וכ"ש בשני' הי' שהות הרבה שישאוהו שאון מיא דרדיפי למקום רחוק יותר מכפי ראות עיני אדם ואולי משם עלה ומאי איכא בין שהא ללא שהא אלא ע"כ דר"ל שעה קלה כדעת מהרי"ט. והוא כפי שב"א משערים שאינו יכול לחיות יותר מזה במים לפי הענין. והשתא א"ש תועלת דשהא עליו עד כדי שת"נ משום דמסתמא רובא דרובא הנטבע מתחזק עצמו בכל כוחותיו תיכף לעלות מהמים ומיעוטא דמיעוטא הוא שישוט או שישאוהו המים תוך כדי יציאת הנפש שהיא שעה מועטת למקום רחוק יותר משיעור ראיה והוא ע"י סיבות רחוקות כגון ע"י גלים או דף וכיו"ב לכן שרי מדאורייתא אם לא ראוהו עולה תוך כדי יציאת הנפש. וכן משמע קצת בת' הרמב"ן סי' קכ"ח שהביא הב"י שלא מיעט אלא אם אינו מעיד רק שראה ספינה שנשתברה ולא טביעה ממש. משמע דאם מעיד שראה הטביעה מסתמא היינו שהא עד כדי שת"נ. ויותר מוכח כן קצת גם בש"ס בעובדא דחסא (קכ"א ב') דמשום דא' העובד כוכבים טבע חסא לא אפיק ר"נ לדביתהו דאינסבה [והביאו גם המהרי"ט שם] והיינו משום דמסתמא דמלתא רובא דרובא הרואה אדם שטובע משתדל בכל יכולתו להצילו ממילא מחמת זה הרי שהא עליו עד כדי שת"נ שהיא שעה מועטת כמ"ש [אלא שבקל יש לדחות ראיה זו]:

ומעתה בנ"ד שאמר העד ששהא עליו הוא ועוד שני אנשים לערך א' שעה וחצי ויותר. והציצו והביטו עליו מכל הד' רוחות ולא ראוהו עולה כנראה ששהו עליו הרבה יותר מכדי שתצא נפשו במים וא"כ הרי איסורו דרבנן לחוד לכ"ע מחמת חומרא לבד כמש"ל לזאת הנלע"ד שעכ"פ בצירוף כל הלין טעמי וצדדי קולות שנתבארו בס"ד שיש בנ"ד

יש מקום מרווח להתיר אשה זו להנשא. אך זאת ודאי לא למימרא בעי שלא לסמוך ח"ו על דעתי בלבד עד יסכימו ע"ז שני רבנים גדולים המפו' למובהקים בהוראה ואז יושיבו ב"ד של שלשה ויתירוה להנשא ולראיה בעה"ח אור עש"ק ך"ה טבת תקצ"ו לפ"ק פ"ק מסטיסלאוו יצ"ו:

תשובה הנ"ל שלחתי להגאון המפורסם מ' יעקב ז"ל מקארלין ושלח אלי תשובה ארוכה ונדפסה בספר שו"ת "משכנות יעקב" חאה"ע סי' ט' ובמכתבו אלי מלא אחרי בהיתר אשה זו:

סימן ה

בעסק עגונה אחת שנטבע בעלה במים שאל"ס כפי הגב"ע שנשלחה אלי מכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם כש"ת מ' מאיר ברלין נ"י מד"א דק"ק מאהילאוו ובנו הרב הגדול חו"ב מ' חיים נ"י עם תשובה ארוכה מהם בפלפולא דאורייתא ובקשו מאתי לחוות דעתי בזה ופרטי גופא דעובדא יובן מתוך תשובתי:

וזה אשר השיבותי להם בס"ד

הנה דעת רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל דאיסורו דמים שאל"ס [אם שהא עליו עכ"פ כדי שת"נ] לדעת הרשב"א והריב"ש דבעינן שהא איסורו דרבנן ומדאוריי' שריא וכבר הארכתי בזה בתשו' אחת למדי להוכיח כן מהש"ס. וכ"כ להדיא הרמב"ם ז"ל בפ"ז מה' נחלות והנה שיעור שיקרא משאל"ס שהוא כל שהעומד אינו רואה גבולי המים מד' רוחותיו הנה ראיתי בת' דודי מו"ר הגאון החסיד מ' חיים ז"ל מוואלאזין שנדפסה בסוף ספר מקור מים חיים להגאון החסיד מהרי"מ פאדאווא זצ"ל מבריסק בח"ב בקונטרס ענף עץ אבות תשובה ד' הביא ד' רש"י במכילתין (ק"כ ב') ד"ה מן הארכובה שכתב שמא יצא מן המים ברחוק פרסה או יותר ולא ראהו:

ומסיק שם דודי הגאון ז"ל שיש לדון שלראות דבר פרטי עליית אדם מן המים. וכ"ש לראות אולי הוציא ראשו חוץ למים [ע"ש] אף ברחוק מיל לא שליט עינא לראות דהא גבי הגר אשכחן דבהרחק כמטחוי קשת סגי שלא לראות במות הילד והתם רחוק מיל הוא דהוי כדילפינן במד"ר דנגד נגד והרחק רחוק ואף דאיכא למידחי דשאני התם דהוי שיחין. מ"מ מלישנא דקרא איכא למילף וכו' עכ"ל דודי הגאון ז"ל ע"ש.

ולכאורה עלה בדעתי להביא עוד ראי' דשיעור ראי' הוא רק מיל מהמשנה ובריייתא בפ' שני שעירים (ס"ז א') שמירושלים ועד צוק י"ב מילין ועשר סוכות ושבהסוכה אחרונה הי' מלוהו מיל וכו' ורואה את מעשיו. ואם רש"י ז"ל בדוקא קאמר שהראי' יכולה לשלוט עד סמוך לפרסה הלא הי' יכול האחרון לראות את מעשיו בעמדו אצל סוכתו בריחוק

שני מילין וגם כי הלא לפי"ז הי' די בח' סוכות והאחרון הי' מלוהו מיל והי' רואה את מעשיו ברחוק שלשה מילין אמנם באמת אין מכאן ראי' כלל דהא גם אותן שבכל הט' סוכות שהיו מלוין אותו הי' רק משום שיהא לו לצוותא כן גם האחרון ליוהו משום צוותא עד היותר סמוך האפשרי להצוק.

אמנם נ"ל ראי' אחרת דשיעור ראי' הוא רק עד מיל מהבריי' שהובאה בס"פ אין דורשין והשוכר את הפועל (ס"ט א') הרי שהיו חמריו ופועליו טעונין טהרות אפי' הפליג מהן יותר ממיל טהרותיו טהורות ואם אמ' להם לכו ואני אבוא אחריכ' כיון שנתעלמ' עינו מהם טהרותיו טמאות מדנקט אפי' וכו' יותר ממיל ור"ל שמעתה אינו יכול לראותם [וע' בר"ן בפ' אלו טריפות (מ"ז) על מש"ש אפי' כטרפא דאסא טריפה מה שהביא מפ' הי' קורא (ט"ו א') שאמר שם על אפי' מיל אינו חוזר ומינה וט' ומפ' מי שמת (קמ"ו א') במשנה אפי' בדינר וכו' ובגמ' שם א' רבא שם דוקא דינר וכו' ופריך פשיטא וכו' ומוכיח הר"ן וכן כה"פ מזה דשיעור אונא הוא כטרפא דאסא הא פחות מטרפא דאסא כשירה וע' ט"ז יו"ד סי' ל"ו ס"ק י"ד ובנקה"כ שם] שהרי בסיפא כשאמר להם לכו וכו' כיון שנתעלמה עינו מהם טהרותיו טמאות הרי להדיא ששיעור ראי' הוא רק עד מיל אך שיש מקום לדחות זה שיש לחלק שלראות פרטיות מעשה כמו כאן לראות בפרטיות אם נוגע העובד כוכבים בהיין שיעורו רק עד מיל משא"כ ראי' כללית לראות עליית אדם מהמים אפשר שהראי' שולטת גם עד פרסה ובהכי הוה א"ש מ"ש בברייתא בפ' מי שהוציאוהו (מ"ג) דשפופרת הי"ל לר"ג שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה בים ואלפים אמה ביבשה ופרש"י שם דר"ל שהיתה מתוקנת במדתה למדת צפיית אלפים אמה והיינו משום דהראי' שולטת בריחוק גם עד פרסה ולכן הוצרך לשפופרת שתהא מתוקנת במדתה שלא לראות רק עד אלפים אמה מכוון אבל אי נימא דשיעור ראי' הוא רק עד מיל מכוון ק"ק מה הוצרך לשפופרת ויש ליישב ומ"מ טפי מסתבר דהא דנקט רש"י ברחוק פרסה לאו משום דשיעור ראי' כך הוא. אלא לריחוק בעלמא נקטי':

ולענין בכמה נקרא שהא עד שת"נ דליהוי משו"ה לכ"ע איסורו מדרבנן לחוד. עמש"ל בסי' ד' אות כ"ב דהעיקר כדעת מהרי"ט שהשיעור הוא כפי שבני אדם משערים שאם הוא עדיין במים אינו יכול לחיות עוד ע"ש בח"ב סי' כ"ו **(הגה"ה אמנם ממתני' דפ"ט דבכורות (נ"ד ב') דאמרה דשיעור מלא רגל בהמה רועה הוא ששה עשר מיל ומפ' בגמ' שם הטעם משום דקים להו לרבנן דשיתסר מיל קא שלטא בי' עינא דרועה ע"ש א"כ מוכח מינה לכאו' דשיעור ראי' הוא עד ט"ז מיל שהוא ד' פרסאות ולפי"ז הוה א"ש השיעור דכדי יציאת הנפש עד ב' או ג' שעות ממש. דעד כדי שישוט למרחוק יותר מכדי

שליטת עין רואה שהוא ד' פרסאות צריך שהות כב' או ג' שעות ממש לכל חד כדאית לי אך הלא רש"י גופי' כ' רק ברחוק פרסה או יותר ולא ראהו ובאמת שגם החוש יעיד ההיפוך שאינו שולט ודאי גם עד פרסה וכ"ש ד' פרסאות וצע"ג בזה לענ"ד:)** [אב"ה עוד האריך בזה אאמו"ר הגאון ז"ל ולאשר כבר נכללו בתשו' הקודמת השמטים]:

והנה כבר ביארתי בתשובה אחת (לעיל סי' ג') באורך דהא דאחמרו רבנן במשאל"ס היינו דוקא כשיש איזה סיבה נראי' לעין ההצלה ע"ש באורך ושכן מצאתי אח"כ בת' הב"ח הישנות בסי' ע"ט שהדבר פשוט בעיניו להתיר מטעם זה ושהבא להחמיר בנדון שלו עתיד ליתן עליו את הדין ולענ"ד שגם בנ"ד שייכים כל הלין מטעם שכתבתי בס"ד. סיומא דפסקא בנ"ד דכפי פרטי העובדא המבוארים בהגב"ע אין אנו צריכים כלל לקולא זו כי נלענ"ד ברור להלכה ולמעשה להתיר אשה זו בפשיטות להנשא מכל הלין טעמי שכתבתי למעלה ושלום וברכה כנפש כת"ר ונפש אחד אחוז באהבת תורתם הדו"ש ושלום תורתם באהבה החותם אור יום ג' יו"ד אלול תר"ך לפ"ק פ"ק מסטיסלאוו יצ"ו:

סימן ו

ע"ד העגונה דק' קריסלאווא

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינן. ואתא לקדמנא ר' אברהם ב"ר דוד והעיד בת"ע באליו"ע בזה הלשון אני הלכתי על הבאיידעק על נהר דווינע. ונתעכבה הבאיידעק. ועמדה על האבנים הנקרא פאראעס והעץ הנקרא שצארנע מהבאיידעק עמדה לרוחב הנהר וראיתי שמרחוק הולכת ספינה הנקרא (לאייווע) והיה שם בנימין בן משה. ועוד כמה אנשים. וכאשר ראיתי שהספינה הולכת במהירות גדולה התחלתי לצעוק אל האנשים שבספינה שישכיבו עצמם בתחתית הספינה בכדי שלא תפגע בהם השצארנע. והשכיבו עצמם כל האנשים שהיו בספינה ובנימין הנ"ל נשאר עומד בראש הספינה לעכב הספינה שלא תלך כ"כ במרוצה. ולא הי' יכול לעכבה. וכאשר הלכה הספינה בחפזון גדול תחת השצארנע הכתה השצארנע את בנימין הנ"ל והשליכו לנהר והספינה הלכה לה להלאה ג"כ במרוצה רבה ואותו המקום שהושלך הוא כולו אבנים. והנהר אינו עמוק שם. ובנימין הנ"ל עמד פניו נגד השצארנע וההכאה היתה בערך נגד לבו לפי אומדנא שלו ההכאה מהשצארנע וההשלכה על האבנים הי' בכל אחד מהם לבד כדי להמית שפת הספינה היתה גבוה מהמים שני ארשין בערך א' מינוט או שנים ראיתי שבנימין הנ"ל עומד על האבנים וחצי גופו היה למעלה מהמים. ועמד כמבולבל. ולא השמיע שום קול ובאותו רגע השליכו שבולת המים ונשאו למרחוק ובמשך שני קלאפטער להלאה ראיתי הבגד שלו ששט על המים וראשו הי' במים. והכרתי הבגד שלו

בטב"ע והוא הי' לבוש בגד זה. ופרכוס שלו כמדומה לי שלא ראיתי שוב העיד לפנינו ר' יוסף בער ב"ר ישראל בתו"ע כנ"ל ג"כ כמו העד הראשון הנ"ל רק שאמר שלא הי' שצארנע. אלא דרוקאלקע עוד הוסיף קצת שעומק המים במקום שנפל שם בנימין הנ"ל לא הי' רק שלשה רבעי ארשין וההכאה לא היתה נמוכה מכנגד לבו בודאי וראה אותו עומד על האבנים שבמים והיו מגיעים לו המים למעלה מהארכוב' ופניו הי' אדום כאש להבה. ורמז לי בידיו בלא השמעת קול ותיכף נפל לנהר. והרבה אנשים הביטו על הנהר יותר משלש שעות ולא עלה. והנהר הולכת שם ביושר ווייארסט ויותר. ותומ"י שהוליכו אותו המים מן האבנים תפסו ספינות קטנות והלכו על הנהר שני ווייארסט ולא ראו אותו. כך העיד ר' יוסף בער הנ"ל בתו"ע כד"ת וע"ז חתם א"ע הרב הגדול חו"ב מ' יצחק חק ציוני נ"י מ"ץ דק' קריסלאווא ובית דינו (וכעת הוא אב"ד דק' רעזיצא) ושלח אלי גם אמרי נועמו אשר פלפל בחכמה בנדון זה ובקש מאתי לחוות דעתי בזה:

וזה לשונו

כיון שהעידו העדים שהלאייווע רץ בנחיצה רבה ונחיצת הלאייווע הכה אותו על השצארנע שהיא קורה גדולה נגד חלל הגוף והקורה הפיל אותו למים נ' שבלא הטביעה לא יצא מכלל נפולה שהוא הלמ"מ כמבואר בא"ט וזה דומה למתני' טרפה לכותל וחיישינן לריא"ב. אף אם ההכאה במק"א כדאמרי' שם (נ"א א') ואי שלים חוטרא אפלגא דגבא חיישי' מ' דחיישי' משום ר"א וכ"כ הר"ן ואי מחי אגבא חיישינן משום ר"א וכ"ה ברמ"א סי' נ"ח וע"ש בט"ז דבזה לא צריך גבוה י"ט אלא הכל הוא לפי האבן וע' בסי' ל"ב ס"ו ס"ק ד' בט"ז דכ' שם בשם הר"ן דצריכה שהי' ובדיקה כדין נפולה. עוד הי' בו טריפות דנפולה מחמת שנחבט על פני המים כמו עוף שנחבט על פני המים דחיישי' משום ר"א כי נלע"ד דה"ה בבהמה שייך ג"כ ד"ז [וקצת ראיה מדלא תני לוי יתר עליהם עוף שנחבט על פני המים. ויש לדחות משום דעיקר דין נפולה שוה בשניהם. משא"כ בנשבר העצם אף ששבירת עצם בעוף הוא מטעם קרום ע"ש ברש"י וניקב הקרום שוה בשניהם. אבל היא רבותא גדולה שנשבר העצם לבד טריפה בעוף עיין חולין נ"ו] ול"ד עוף דזוטר חיותי'. וכן מבואר בארוך של הש"ך עיי"ש וכ"מ קצת מהפ"מ סי' הנ"ל וכיון ששפת הלאייווע היתה גבוהה מהמים שני ארשין שייך דין נפולה ואף אם לא היתה גבוה י"ט נמי שייך ריסוק כיון שהיתה מחמת הכאה ועי' (ד' נ"א) בהנהו זכרים המנגחים וע"ש בתו' וכיון שמשאל"ס הוא רק מדרבנן דהא אם נשאת ל"ת אפשר דמקילין בספיקו. ובפרט דספק כזה שהוא סד"א כ"ז שלא בדקו אותו. דהא אף ששהתה מעל"ע כ' הר"ן בביצה (ד' לד) לענין נפולה אם ששהתה מעל"ע אם מותר לשוחטה ביו"ט וז"ל דמסתברא

דנקטינן לחומרא דהו"ל סד"א וע' בשאג"א סי' ס"ד ובת' ח"ס סי' ס"ו. ואף שהעידו שראו אותו עומד על הסלעים. אעפ"כ בדיקה מיהא בעי וכ"ז שלא נבדק הוא בספק טריפה ומכש"כ בנ"ד שההכאה היתה במק"א דלא מהני אף הלכה לי"פ כמ"ש הר"ן לענין אם הכה אותה כנגד חוט השדרה. וז"ל איכא מ"ד וכו' וכ"פ הב"ח והפ"ח והפ"ת. ונראה דאף להשאג"א דסובר דאחר מעל"ע הוה הבדיקה רק מדרבנן. אבל אם היתה ההכאה רק במקום א' נראה דגם להשאג"א הוה הבדיקא מדאורייתא כיון דאפי' הלכה לא מהני לכמה פוסקים. וכיון שהיתה מתרמי בכענין זה בבהמה הי' בהדין נפולה א"כ ה"ה באדם כמו שכתבו התוס' ריש אלו טריפות וכמה מקומות דבהמה ודאדם שוים [ועיין בת' פמ"א סי' מ"ח שהשיג על הב"ש במה שכתב דאדם יכול לחיות יותר מי"ב חודש. וע"ש עוד מה שהשיג עליו עוד] ואף להסוברים דאדם דאית ליה מזלא שאני היינו בשארי טריפות אבל לא בטריפות דנפילה כדאיתא בסנהדרין (נ"ה ובב"ק נ"א). ע"ש בתוס' ד"ה נעביד על מתניתין בית הסקילה הי' גבוה שתי קומות ופריך הגמ' ומי בעי' כולי האי ורמינהו מה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים אף כל עשרה כו' ע"כ. אלמא דגם באדם הוא כדי להמית בעשרה טפחים וגם משמע דמקרי רובו למיתה. דאל"כ מאי מקשה הגמרא כיון די' טפחים לא הוי רק ספק מיתה. ואף לפי התירוץ משום ברור לו מיתה יפה אבל י' טפחים אין מת כ"כ מהר ע"ש ברש"י אבל רובו למיתה (אבל ברמב"ם פרק י"א מהלכות שחיטה וברש"י דזבחים (ד' ע"ד ע"ב) משמע דלא הוי רק ספק טריפה אם שחט את הנפולה בתוך מעל"ע) א"כ כיון דהפוסקים מדמים אם הכה במקום א' כדין נפולה א"כ בנ"ד הי' שני מיני נפולה א' מה שריצת הלאייווע בנחיצה רבה הכה אותו על השצארנע ועוד מה שנחבט על פני המים. וכיון שמשאל"ס הוא רק מדרבנן הוה סד"ר. כמו שמצינו באחרונים לענין משאל"ס אם העלו להנטבע ואין יכולין להכירו אלא ע"י סימן אמצעי דמקילין מטעם זה וכ"כ בס' מראות הצובאות ס"ק קכ"ו דדעתו נוטה דמהני סימן אמצעי דמספקי לן בב"מ אי סימנין דאורייתא או דרבנן א"כ הוה ספיקא דרבנן ולקולא ועוד אפ"ת סי' דרבנן סומכים עליהם דהם אמרו והם אמרו. וכן בס"ק פ"ז הביא ראיות ע"ז והביא דעת הגאון בעל אבן העוזר שם כן וכ"פ הגאון בעל בית דוד סוף תשובה כ"ז והביא ג' גדולים שפסקו כן ועוד דיש כאן ס"ס ספק נטרף מחמת הכאה או מחמת החבט שנחבט על פני המים ואת"ל דלא נטרף אולי מת מחמת הטביעה ומתהפכת ואת"ל דעלה מן המים אולי מת מחמת הנפילה ואף דהוא שם א' אולי מת או חי מלבד דיש פוסקים דאף משם א' הוה ס"ס וכן דעת הכו"פ. וגם הסדרי טהרה הביא בשם ת' ב"י ססי' קפ"ח דכה"ג מקרי ס"ס ואע"ג דמתחלה חולק ע"ז ומסיק

כן ע"כ אפשר דיכולין להקל במשאל"ס דלא הוה רק מדרבנן ומשום חומרא דא"א חשו רבנן למלתא למעוטא דמיעוטא כמבואר בתוס' בכורות (כ' ע"ב) וכ"כ הרא"ש שם ופ"ק דחולין סימן י"ב וברא"ש פ' האשה בתרא ועיין בתו' ריש פרק כל הצורות דסותר למ"ש בבכורות דמשמע דסובר דמשאל"ס הוי מיעוט דשכיח. וכן בהחולץ (ל"ו ע"ב) ד"ה האלו וכו' מספקי להו אם הוא מיעוט דשכיח או לא ונראה דזה הוא דברי ר"י ובבכורות הוא דברי ר"ת וגם הרא"ש הוא סותר קצת בפרק החולץ סי' ה' דבריו שכתב בחולין ובהאשה בתרא. כי בהחולץ משמע דסובר דמשאל"ס הוי מיעוט דשכיח. ויש ליישב קצת ואף להסוברים שהוא מיעוט דשכיח אבל עכ"פ לא הוי רק איסור דרבנן דהא אם נשאת ל"ת. דאל"כ אמאי לא סמכינן חזקה דא"א למעוטא דנמלטין ואיתרע לה רובא אלא ע"כ צ"ל דלא הוי רק מיעוטא דמיעוטא אפשר דכ"ע מודים דמקילין בס"ס כזה עוד י"ל דכאן לא מקרי שם אחד. דספק א' מתיר יותר מחבירו דמספק דאולי נתרסקו איבריו אינה רשאה לינשא אלא אחר מעל"ע משום דריסוק אינו חי יותר ממעל"ע ומחמת ספק שמת מחמת הטביעה רשאה לינשא תיכף אחר שתצא נפשו ואף דב"כ וב"כ אינה רשאה לינשא עד ג' חדשים היינו מדרבנן אבל מדאורייתא רשאה לינשא מיד. אבל אי אמרינן דמת ע"י הריסוק אם נשאת בתוך מעל"ע הראשון ה"ה ספק א"א דלמא עדיין הי' חי ותצא מבעלה השני דכשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל. אבל אי אמרינן דמת ע"י הטביעה א"צ לצאת מבעלה רק מהני בריחה ג"ח זהו הקולא שיש בספק הטביעה על ספק הריסוק. ואפשר לומר דיש קולא בספק הריסוק על ספק הטביעה כגון אם נתקדשה בתוך מעל"ע של הנפילה אחר כדי שת"נ דמחמת ספק הטביעה היא מקודשת גמורה ואם בא עלי' אחר לאחר מע"ל ה"ז חייב מיתה. ואם אמרינן דמת מחמת הריסוק אולי לא מת אלא אחר מעל"ע וא"כ הקדושין לא חלו. ואם בא עלי' אחר לאחר מעל"ע אינו חייב מיתה כיון דהקדושין שנתקדשה בתוך מעל"ע לא חלו ואחר מעל"ע כבר מת בעלה הראשון. והרי היא פנוי' עוד יש חלוקים בין ודאי מקודשת לספק אף בזמן הזה א"כ אינה משם א' וגם מתהפכת כמש"ל ועיין בקונ' עגונות סעיף שס"ע. וס"ס המתהפכת מהני אפילו בדאורייתא. כ"ש לגבי עגונה. ולפע"ד דאפי' להפוסקים דסימן אמצעי ל"מ במשאל"ס ש"ה דאינו רק ס"א אם האיש שמוצאין בו עתה הסימן אמצעי אם זהו הנטבע או לא א"כ הוא ס"א. ומחמירין משום חומרא דא"א. ואף שיכולין לומר ס"ס. אולי הוא זה שנטבע. ואת"ל שאין זה הנטבע אלא נטבע אחר. אולי הנטבע שנטבע בפנינו מת במים אבל לא תוכל להפכו ולומר את"ל שהנטבע לא מת הא כיון שלא מת אסורה להנשא ועוד י"ל דבסימנים שאני כמו שראיתי בספר א' וז"ל דאת"ל סימנים דרבנן אמרינן דסימנא לאו

מילתא כלל וכלל לסמוך להתיר שום איסור אפילו דרבנן אלא גבי אבידה דוקא תקינו רבנן משום הפקר ב"ד הפקר כדפירש"י כו' ע"כ משא"כ בשאלתנו. ועוד נלפענ"ד שיש כאן ג' ספיקות. א' מחמת הכאה שריצת הלאייווע הכה אותו על הקורה וחקרתי ודרשתי ואמרו לי שריצת הלאייווע הוא כמו (עקשטערנע פאצט). ב') מחמת החבט שנחבט על פני המים. אף אם לא היתה מחמת הכאה. וכ"ש שהיתה מחמת הכאה. אף אם לא הי' יו"ד טפחים ג"כ שייך דין נפולה. וכאן הי' יותר מי' טפחים עד המים. ומכש"כ שאפשר שנתרסק איבריו על הסלעים שהוא תחת המים וגובה המים על הסלעים לא היה רק ג' רביעי אמה. ומחמת חוזק הנפילה ומחמת ההכאה אפשר שלא הי' כח בהמים להחזיקו ונפל תיכף על האבנים ג) עיקר הדין של מים שאל"ס ועיין כללי ס"ס של הש"ך סעיף י"ט ואם היו יכולים לומר כיון שיש כאן שני מיני נפילה דכל אחת בפני עצמה הוי ס"ט אפשר דשניהם ביחד הוי רובא למיתה [די"פ דמה שמתירין ס"ס הוא מטעם רובא] ומשאל"ס ג"כ רובא למיתה. א"כ הוא תרי רובי למית' אפשר שהיינו מרויחין טובא דאמרינן בכתובות לענין יוחסין מחמירין ובעינן תרי רובא לכתחילה ואם נשאת אפילו בחד רובא לא תצא וכתבו התוס' (ד' י"ד) סוף ד"ה אלמנת עיסה וז"ל אע"ג דבעלמא מקילין בס"ס הכא מעלה עשו ביוחסין כי היכי דמצריך לקמן תרי רובא אע"ג דבעלמא סגי בחד רובא עכ"ל אלמא אע"ג דלענין יוחסין מחמירין דלא מהני חד רובא אבל תרי רובא מהני וה"נ לענין משאל"ס וכש"כ הוא דלענין יוחסין לא מהני ס"ס ותרי רובי מהני ומשאל"ס דמהני ס"ס כ"ש דמהני תרי רובא וצ"ע מהא דכתבו התוס' ביבמות (קכ"א) ד"ה ולא היא וז"ל אע"ג דרובא דצו"מ אי סליק קלא אית לי' וכו' עכ"ל אלמא הגם בתרי רובא אין מתירין לכתחילה ויש לחלק דבנ"ד יש תרי רובא שיכולין לתלות מיתתו וכן לענין יוחסין יש ג"כ תרי רובא שיכולין לתלות הבעילה ויעוין בת' קהלת יעקב שמביא בשם מורו הגאון החסיד מו"ה חיים זצ"ל מוואלאזין שהתיר בתרי רובא למיתה באחד שנפל מהגשר שהי' גבוה שתי קומות על הקרח ונתגלגל אל המים ע"ש. וראיתי בשו"ת מהרי"ק וז"ל דאין נראה כלל להחמיר בא"א יותר מביוחסין שהרי ביוחסין החמירו מאד כדפרישית עכ"ל כ"ז כתבתי לפי הנראה מהגב"ע דזה מקרי וודאי נפולה והוה ס"ט אולי נתרסקו איבריו ואף אם הי' ע"ז גופא ס' אם היתה ההכאה כ"כ בכח שיכולין להכניס בגדר נפולה דאין זה מן הסברא דאם הכה במקל הכאה קלה דיהא מקרי ריסוק לדעת הסוברים דאף אם לא נפלה מחמת ההכאה מקרי נפילה] א"כ יש כאן ס"ס לחומרא. א' אולי לא מקרי נפולה ב' דאף אם מקרי נפולה אולי לא נתרסקו איבריו ולכאורה י"ל דאא"ל ס"ס לחומרא משום דאינו מתהפך דאין אתה יכול לומר את"ל דנתרסקו אבריו

הא כיון דנתרסקו אבריו א"כ בוודאי מת ועיין בפמ"ג בכללי ס"ס אות ט"ו ד"ה ונראה וד"ה והוי אבל זה אינו כלום כיון דמתחלה צריך אתה לדון אם נכנס זה בגדר נפולה א"כ מקרי ס"ס אף שאינו מתהפך ועיין בש"ך בכללי ס"ס אות ט"ו וכיון דאין אנו יכולין להתחיל ולומר דלמא נתרסקו איבריו עד דאמרינן הריעותא דנפולה וכיון דיש ספק בהריעותא שפיר מקרי ס"ס אף דאינו מתהפך ואף משם א' ויעוין בחו"ד סוף סימן ק"י בבית הספק בסעי' ק"י ד"ה ס"ס משם אחד אבל אחר העיון נראה דאין ספק בהריעותא מחמת כמה טעמים א' ההכאה ב' הנפילה שנפל מחמת ההכאה ג' מה שהעידו שראו אותו מבולבל ולא השמיע שום קול ומה שלא הי' יכול להחזיק עצמו שלא ישטפו המים ואף דשאני נחל דרדיפי מיא כדאמרינן ביומא (ע"ז) היינו למעלה מן המתנים כדאיתא שם גבי מים מפכים דיחזקאל אבל כאן היה המים למטה מן המתנים ואעפ"כ לא הי' יכול להחזיק עצמו ושטפו אותו המים ואף דחולה שנפל למטה נמי ה"ה בחזקת חי דאמרינן בשבת (ד' ל"ב) עלה למטה ונפל כמו שעלה לגרדום לידון ואמרינן בגיטין מי שעלה לגרדום לידון הרי הוא בחזקת חי. וכן במתניתין דגיטין (כ"ח) המביא גט והניחו זקן או חולה נותן בחזקת שהוא קיים ולא חילק בין מוטל למטה או לא דמשמע אף שהוא מוטל למטה ודוקא בגוסס חיישינן כדאיתא התם וכן בב"ב (קסג) ההוא שכ"מ דהוה כתיב בי' כדקציר ורמי בערסי' כו' ואמרינן שם דה"ה בחזקת חי:

ואף מאן דפליג התם היינו משום דהרי מת וקברו מוכיח עלי' וכן מהא דאמרינן בעלמא רוב גוססים למיתה אבל כל מי שאינו גוסס ה"ה בחזקת חי אבל נראה דלכה"פ ריעותא מקרי ועיין בג"ע שהעיד העד בזה"ל לפי אומדנא שלי יכולין ליהרג מהכאה זו ומהנפילה על האבנים ועיין ב"ק (צ' ע"ב) מה אגרוף מיוחד שמסור כו' אף כל שהוא מסור לעדים וכן במכות אומדין אותו אם יכול לקבל אלמא שמסור לב"א לידע אם יכול ליהרג מהכאה כזו ובנ"ד לכה"פ ריעותא מקרי דומה לדבר מצינו כן בבהמה כ"ז שאינה עומדת ה"ה בחזקת מסוכנת ואם שחט את המסוכנת ולא ידע אם פרכסה ה"ה ספק נבילה. וה"נ כיון שעמד במקום סכנה גדולה כזו ולא החזיק עצמו שלא לנפול אף שהי' המים למטה מן המתנים דומה לבהמה שמעמידים אותה ואינה עומדת [ומה שראו אותו עומד רגע אחת יכול לתלות שהמים העמידו אותו על רגע אחת] ואף דיש לדחות דאפשר שאינו דומה מסוכן דאדם למסוכן דבהמה. ועוד דהתם יש טעם אחר אם לא ידע אם פרכסה משום דיצאה נשמתה קודם גמר השחיטה מחמת חלישותה מהתחלת השחיטה אבל עכ"פ דריעותא מקרי דהא בבריאה אף דלא פרכסה מותרת וכן באדם נראה דריעותא מקרי ועוד דאין לך ריעותא גדולה מזו מה שלא יצא מהמים ואבד זכרו זה יותר מעשר שנים וא"כ צריך

להיות מתהפך כמו בפתח פתוח וכמו בנמצא סכין פגומה וע"ש בחו"ד שהבאתי לעיל א"כ אין אנו יכולין לומר ס"ס לחומרא כיון שריעותא לפניך צ"ל מתהפך ולקולא יש ס"ס מתהפך ואינו משם א' אבל לפי הנראה מג"ע אין אנו צריכין לזה כיון שהי' כאן דין נפולה גמורה כמש"ל וס"ס גמורה יש כאן ועיין במהרי"ק סימן קע"א (דף קנ"ב) דספק מקרי אפילו אפשר רחוק ע"ש וכן הוא בט"ז בהלכות תולעים וכן בספר מנחם עזרי' סימן קכ"ו מביא ראי' מרא"ש פ"ק דכתובות דאונסא לא שכיח ואפ"ה מכניסין אותו בס"ס ע"ש ועיין בפ"ח ובתבואת שור סימן ל"ב. עוד יש לצדד קצת דאף דאמרינן רוב חולים לחיים אבל מיעוטים יש שמתים ואף אי אמרינן שמיעוטי דמעוטי שמתים הא במשאל"ס ג"כ לא הוה רק מיעוטא דמיעוטא שיוצאים כמ"ש התוס' בבכורות שהבאתי לעיל ויותר שכיח מיעוטי דמיעוטי חולים שמתים ממעוטי דמיעוטי נטבעים שיוצאים אם לא שנאמר שחשו חכמים חששה רחוקה מאוד משום חומרא דא"א א"כ אפשר שחוששין אף בחולה שאינו יכול לעמוד שנפל למשאל"ס אולי הגלים דחפו אותו למרחוק לובשה ומחולי' ג"כ חי ואף שהמיעוט חולים שמתים ממעט המיעוט דמיעוט שיוצאין וצ"ע כד דייקינן מה דאמרינן בהאשה בתרא (קכ"א) מחילה של דגים במשיל"ס ל"ש ול"ק דליכא כלל משמע דלעתים רחוקות אפשר למתרמי שיהא מחילה של דגים אף במשיל"ס אלא דלא חשו חכמים חששה רחוקה כזו ואפשר מאי דקאמר הגמרא ל"ש פי' ל"ש כלל וליכא כלל ומ"ש דאפשר להתיר בשאלתנו מטעם ס"ס אין להקשות מדוע לא התירו ס"ס ביוחסין לכתחילה י"ל משום שהוא איסור דאורייתא והחמירו ביוחסין לכתחלה ועיין בב"ש סי' ב' ס"ק י"ד דכתב דלא הוי ס"ס גמור [ומדברי התו' אלמנת עיסה מוכח דלא סברי כן ואף לדברי הב"ש דמתיר שם בס"ס גמור אין ס"ס ראי' לנ"ד משום חזקת א"א שלא יצטרף למעוטי דמעוטי דנמלטים]. ועוד אפשר לומר דאיסור כהונה שאני כדאמרינן ביבמות (ד' פ"ח) וגיטין (ד' פ"ב ע"ב) אבל במשאל"ס מתירין ס"ס לכתחילה כמ"ש בקו"ע שהבאתי לעיל עוד יש לצדד קצת לפי מה שראיתי בשו"ת פנים מאירות שאלה מ"ח וז"ל שהעידו לאחר שנפל לעומק המים בא למעלה והתחיל לחלחל בגרונו ולא הי' יכול עוד לדבר כו' וא"כ י"ל הא דאין משיאין את אשתו כשנפל למשאל"ס הייינו היכא שראינו שנפל ולא ראינו אח"ז בגופו שום חולשה די"ל דגלי אשפלוהו ואדם בריא יכול לעצור את רוחו ולשוט תחת המים אבל שראו שהמים חונקין אותו מעידים עליו וכו' ע"ש בסוף הת' שכ' מ"מ יש להתיר כו' התחיל לנחור בגרונו ולא הי' יכול לדבר מכח המים שבאו לגרונו א"כ הוה כגוסס ע"י אדם כו' וע"ש עכ"ל א"כ בנ"ד ג"כ ראינו חולשת הגוף מה שלא הי' יכול לדבר ועוד דלא הי' יכול להחזיק עצמו כדי שלא ישטפוהו המים

אף שהמים היו למטה מן המתנים אף שהמעשה של הפמ"א הי' שהתחיל לנחור בגרונו אבל נ' שא"ז סימני גסיסה כי גוס' פרשו בהגהת ש"ע אה"ע סימן קכ"א סעיף ז' תרגום על צד תאמנה על גסיהן כלומר על חזה שלהן וענין גוסס כי הקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה ע"כ אבל מה שמנחר בגרונו דהיינו חלחול הוא מחמת חניקת המים א"כ גם בשאלתנו יכולין לתלות שמה שלא הי' יכול לדבר הוא מחמת חניקת המים ואפשר שהפמ"א מדמה כמו שהגוסס אין יכול להעלות הליחה ומחמת זה הוא נחנק וע"כ הוא מנחר בגרונו כן הוא גם בנ"ד מה שהי' מנחר בגרונו הוא סימן חניקה. אף שיש לדחות אולי הגלים דחפו אותו ליבשה ושם הקיאו המים וחי' משא"כ בגוסס ע"י חולי כי מן הסתם אם היו מעלין אותו ליבשה בשעה שהי' מנחר בגרונו הי' מקיא המים וחי' אעפ"כ הקיל הפ"מ וא"כ יש לצדד קצת בשאלתנו ג"כ מה שלא הי' יכול לדבר מחמת חניקת המים עוד יש לצדד במה שכתב הפ"מ בנידון דידי' וז"ל שאח"כ רץ על חוף הנהר סמוך לגדותיו ולא ראה אותו ואם הלך מהלך רב כשיעור שא"א להחיות א"כ אין חשש שמא יצא ממק"א דהא ידוע שא"א לשוט כ"כ מהר כמו אדם הרץ ברגליו סמוך לנהר וא"כ הוי כמשיל"ס ע"כ א"כ ה"ה בנ"ד כיון שהעיד שנסעו על הספינה במורד המים ב' ויארסט ולא ראו אותו הוה כמשיל"ס אבל לא נ"ל צד היתר זה שכתב הפ"מ דהא לא חלקו חכמים במשאל"ס אף אם א' נטבע באמצע הים הגדול ואחד ראה בכלי מחזה מד' רוחותיו כמה פרסאות וראה שהנטבע אינו שט ושהה השיעור שת"נ אעפ"כ אסרו חכמים לכתחילה גם צריכין לחוש למחילה של דגים ואף שכתב רש"י (דף קכ"א) שחוטטים סמוך לשפת הנהר ע"ש כי באמצע הים אם הדגים יעשו מחילה יכנסו שם המים משא"כ סמוך לשפת הנהר ששפת הנהר גבוה מהמים ומגביה ראשו ע"ש אבל באמצע לא שייך זה אעפ"כ לא מצינו שחלקו חכמים בזה ומה שהבאתי לעיל מקו"ע שמתיר ס"ס במשאל"ס מסופקני אם כוונתו ס"ס לבד הספק של משאל"ס או עם הספק של משאל"ס כי מביא בקיצור וגם בק"ע לא כ' בסעי' שס"ט אלא דס"ס מתירין ויוכל להיות בשארי ענייני עגונה אבל במשאל"ס מתירין אף בס"א ומדברי האחרונים שהבאתי לעיל מוכח דמתירין ספק אחד במשאל"ס משום דמשאל"ס הוא רק מדרבנן ומקילין בספיקו דהוה סד"ר וכנלע"ד ראי' לדבר מקדושין (דף נ' ע"ב) גבי סבלונות דמביא התוס' והרא"ש בשם ר"ח דחיישי' למיעוטא דכ' הרא"ש וכן מרומז בזה בתוס' וז"ל ואין לתמוה אמאי חיישינן למיעוטא דמצינו נמי בכה"ג לענין איסור א"א כו' וכן לענין משאל"ס עכ"ל אלמא דמדמה הרא"ש זל"ז וכתב הרמ"א באה"ע סימן מ"ה סעיף א' דאזלינן בספיקו של סבלונות להקל א"כ גם במשאל"ס אף דיש חזקת א"א אבל מיעוט נמלטין ל"ש

לגמרי ובסבלונות אף דמיעוט מקדשי והדר מסבלי שכיח קצת מ"מ יש כאן חזקת פנוי' ויש בשניהם חדא למעליותא וחדא לגריעותא ולהכי מדמה הרא"ש זל"ז כמ"ש הח"מ בשם מהרי"ק א"כ כמו דהתם מקילין בספיקו הכא נמי במשאל"ס וכ"מ מרמזי הביאור הגר"א שם ס"ק ח' ומה שכתבתי לעיל דעת הר"ן דסובר דגם אחר מעל"ע הוי הבדיקה מדאו' נראה דה"ה אם עמדה ג"כ הדין כן לדידי' דהא גם בעמדה אמרינן בחולין אמר ר"י כו' בדיקה ודאי בעי ואף דהפוסקים חולקים על הר"ן וכן סתם בש"ע א"ח סימן תצ"ח אעפ"כ כדאי הר"ן לסמוך עליו בשעה"ד ועי' בב"י סימן הנ"ל שמביא ג"כ בשם ספר הכלבו בשם ספר ההשלמה וכדאי הפוסקים לסמוך עליהם כדאיתא בגיטין י"ט כדאי ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד ועיין שם ברש"י ואפילו להח"מ בסימן י"ב ס"ק ל"א דמחמיר במקום דאיכא פלוגתא היינו משום דהפלוגתא הוא בשעה"ד כגון בעיגון ע"ש אבל בנ"ד נראה דיכולין לסמוך על הר"ן וסיעתו כיון דהפלוגתא הוא בעלמא שלא בענין עגונא ומכש"כ דאף להפוסקים דפליגי על הר"ן אבל מדרבנן הם סוברים דבעי בדיקה וכיון שעיקר האיסור דמשאל"ס הוא דרבנן א"כ הוה ספיקא דרבנן וכמו שכתבתי לעיל ואף להחולקין על סי' אמצעי אבל בנ"ד נראה שיודו כמו שכתבתי לעיל ומכש"כ לדעת הט"ז והב"ש שפוסקין שסומכין על דעת יחיד במקום רבים באיסור עגונה וכן פסק הספר גט פשוט להלכה והאריך בזה:

עוד יש לצדד להתיר לפי מה שמצאתי בכתבי הרב ר"נ וז"ל נגבה בעדות איך שהאנשים שהיו עם הנטבע ראו איך שהוכה על מוחו בהשצארין של הספינה ונטבע ולא עלה מן המים כלל אלא עמד פ"א ואח"כ הוכשל כחו ונכסה תחת המים והכובע נמצאה למעלה מן המים והיתה מלוכלכת בדם ע"כ ועוד כתב שבגדי קיץ הי'. עוד כתב וז"ל אך עדיין לא הוגבה שהכאה ע"ג מוח הי' עכ"ל וקצת ספק אצלי מה כוונתו אי כוונתו שלא הוגבה בבירור שהכאה היתה במוח אבל זה הוגבה בבירור שהכא' היתה בראש וא"כ יש כאן הכחשה בינם ובין העד שהעיד לפנינו כי העד העיד שההכאה היתה בערך הלב או כוונתו שלא הוגבה בבירור אלא ספק אולי היתה בגוף ואף שלפי הג"ע שגבה הרב הנ"ל יש ס"ס לחומרא א' אולי לא היתה הכאה נגד המוח ב' אף אם היתה הכאה נגד המוח אולי הלכה כדיעה הסוברת שהמוח א"צ בדיקה לנפולה הנה מלבד שהס"ס זו הוי כעין ש"א דהוא ס"א אם נהרג מחמת הכאה זו א"ל גם מלבד זה כדאי הרמב"ם שסובר שגם בהמות צריך בדיקה לסמוך עליו בשעת הדחק ובפרט שהמחבר כ"כ בש"ע סי' נ"ח וכן שתקו לו האחרונים ז"ל ועיין בביאורי הגר"א ז"ל שם גם יש ליישב דברי העדים שלא יהיו מכחישים זא"ז אפשר לומר שמתחילה היתה ההכאה נגד

הלב ונשמט למטה ותומ"י הכה אותו הקורה נגד המוח וכ"ש לפי מה שנסתפקתי שמה שכתב הרב שלא הוגבה בבירור אפשר כוונתו שלא הוגבה כלל בבירור באיזה מקום היתה ההכאה ואפשר שההכאה היתה כדברי העד שגבינו ממנו שההכאה היתה בערך הלב ומה שמצאו בכובע דם אפשר שהוא מחמת שהוכה בראשו על האבנים שבמים שהמים לא הי' עמוק לכל היותר רק ג' רביעי אמה ובשטח גדול יש שם אבנים וכן העידו העדים בג"ע שיכול ליהרג מחמת ההכאה בקורה ומחמת הנפילה שנפל על האבנים וכיון שמצאו דם בכובע שייך ג"כ לומר מיא מרזי מכה:

את כל הדברים הנ"ל שלחתי להרב הגאון מו"ה דוד טעבל ז"ל מד"א דק"ק מינסק ע' בספרו נחלת דוד סי' מ"ב מה שהשיב לי ע"ז וז"ל שם בקצרה ומ"ש עוד כת"ר מטעם תרי רובא יש להביא ראי' דתרי רובא לא מהני והוא מהש"ס במס' יבמות (ק"כ ע"ב) דמוקי למתניתין דקתני ואפילו ראוהו מגוייד כו' כר"ש בן אלעזר דאמר אף על המגויד אין מעידין מפני שיכול לכוות ולחיות ופריך ומי מצי לאוקמי כרשב"א והא קתני סיפא מעשה בעסיא באחד ששילשלוהו בים ואמרו חכמים מן הארכובה ולמעלה תנשא ומשני שאני מיא דמרזי מכה הרי חזינן דא"ל דמרזי מכה הוה מתסרי לרשב"א אף דודאי דהא דיוכל לכוות ולחיות הוי מיעוט דאלו היתה רפואה זו ידועה לכל והכל יודעים אותה לעשותה לא הוו פליגי רבנן עליו ומדחזינן דפליגי רבנן ש"מ דאינו רק מיעוטא וא"כ גם לרשב"א א"ל דבמשאל"ס מן הארכובה ולמעלה תנשא משום דאיכא תרי רובא רובא דמשאלס"ו ורובא דאינם יודעין הרפואה דיכולה לכוות ולחיות אלא ש"מ כיון שאינם מענין אחד אין מצטרפין כו' עכ"ל גם האריך עוד:

וזה אשר השבתי להרב הגאון הנ"ל ובמאי דסיים מר אפתח מה שהביא ראי' מפלוגתא דת"ק ורשב"א דגם בתרי רובא למיתה מחמירין נלע"ד דאין מזה ראי' דנראה לענ"ד דפליגי בזה דת"ק סובר דמגויד אין לו שום רפואה אפילו ע"י כוויה אפילו מיעוטא ואין מועיל כלום הרפואה של כווי' לת"ק וראי' ברורה לזה מדפריך הגמ' ריש אלו טריפות ע"ב אלא לתנא דבי ר"י כו' והא איכא בהמה שנחתכו רגלי' מהארכובה ולמעלה טריפה ותירץ סבר לה כרבי שמעון בן אלעזר דאמר יכולה לכוות ולחיות עכ"ל אבל לתנא דפליג על ר"ש טריפה מוכח דסובר דלית לה שום רפואה דאי כדברי מר דלרבנן שמיעוט דיודעין הרפואה של כוויה אמאי מטרפי רבנן הא אמרינן שם (דף נ"ד) גבי רב פפא רישבא מחו בכוליא וקטלי כו' והא חזינן דקא מתה. גמירי דאי בדרי לה סמי חייא ע"כ. אלמא כיון שיש לה בעולם שום רפואה לא מטרפה ואין סברא לומר דרפואה ידועה לכל היא מדפריך והא קא חזינא דקא מתה דאכתי לא ידע דאם יש לה רפואה אין בכלל

כל שאין כמוה חי'. וגם המתרץ לא השיב רק שיש לה רפואה מאיזה סם אבל זה לא השיב לו דאם יש לה רפואה היא כשרה דגם המקשן ידע מזה אלא סבר דאין לה שום רפואה ותירץ גמירי דאי בדרי לה סמי חייא פירוש שיש לחכמי הגמרא בקבלה שיש לה רפואה ואיזה סם וכן נלע"ד עיקר שמה שקבלו חז"ל טריפה אינה חיה היינו שאין לה שום רפואה בעולם אבל אם יש אחד אפי' בסוף העולם שיודע לעשות הרפואה אין בכלל זה טריפה אינה חיה כי מאי נ"מ אם שכיח או לא כיון שאין עושין לה הרפואה וכשרה בלא הרפואה ופירושו של מר בסוגיא דיבמות אינני מבין דכתב וז"ל אף דוודאי דהא דיוכל לכוות ולחיות הוי מיעוט דאלו היתה הרפואה זו ידועה לכל והכל יודעין אותה לעשותה לא הוו פליגי רבנן עליו ומדחזינן דפליגי רבנן ש"מ דאינו רק מיעוטא עכ"ל איני מבין מאי נ"מ בין מרובין למיעוטין הא אף שלא יש רק רופא אחד בעיר רופא כל החלאים שבעיר. ומאן דכאיב לי' כאיבא אזיל לבי אסי' אלא עיקר הפלוגתא דת"ק ור"ש דת"ק סובר דרפואה של כווי' אינה רפואה כלל ורשב"א סובר דרפואה של כווי' רפואה היא אע"ג שדוחק קצת לומר דפליגי במציאות מצינו כעין זה בפרק אלו טריפות במשנה וגמרא דפליגי תנאים ואמוראים בכמה מיני טריפות אי מטרפה בחולי זה או לא אע"ג דרק שמונה מיני טריפות נאמרו למשה בסיני אעפ"כ דיעה המטרפת סוברת שאינה יכולה לחיות מחולי זה ע"כ הוא נכלל בכלל השמונה ודיעה המכשרת סוברת שיכולה לחיות י"ב חודש אע"ג דפלוגתא זו הוה כעין פלוגתא דמציאות ועיין שם (נ"ז ע"ב) אמרו עליו על ר"ש בן חלפתא וכן ביומא (דף פ"ג) פליגי ח"ק ור' מתיא בן חרש במי שנשכו כלב שוטה אי הוה רפואה גמורה החצר הכבד שלו והיינו יכולין לומר דבפלוגתא דת"ק ור"ש בהא דת"ק סובר שלא יש רק מיעוט בני אדם שמתרפאים מרפואה של כווי' אבל רוב בני אדם אינם מתרפאים. ור"ש סובר דרוב בני אדם או מחצה מתרפאים או יש לומר שר"ש סובר ג"כ דרק מיעוט בני אדם מתרפאים אלא דחייש ר"ש למיעוט דילמא הוא מהמיעוט וא"כ מוכח דגם בתרי רובא למיתה מחמירין דלא מיקל רשב"א אלא משום דמרזי מכה אבל העיקר נראה דת"ק סובר דהרפואה דכווי' אין שום רפואה כלל כמו שמוכח ממסכת חולין שהבאתי ור"ש סובר שהרפואה של כווי' היא רפואה ואזלי לשיטתייהו דפליגי בטריפות דבהמה וכיון שהוכחנו דת"ק סובר שלא יש אפילו מיעוטין שחיין מרפואה של כווי'. א"כ אין הכרח לומר שרשב"א סובר שלא יש רק מיעוטין שחיין מרפואה של כווי'.

ומה שכתב מר שאין לומר בזה ספק דרבנן להקל כיון שהספק הראשון הוא דאו' (פירוש ספק הריסוק) וע"י גילגול בא לדרבנן ומדמה זאת לכלים שנתבשל בהם ספק טריפה

שאסורים גם לאחר מעל"ע עכ"ל נלענ"ד דיש חילוק בדבר דהתם שאני שאין אנו יכולים להתחיל ולדבר בהיתר הכלים או באיסורן קודם שמתחילין לדבר איזה ריעותא יש בכלים וע"כ צריכים אנו להתחיל ולומר שבכלים נתבשל ספק טריפה א"כ בהתחלה מעמידים הכלים בספק תו לא אמרינן ספק דרבנן להקל משא"כ בנ"ד מאן לימא לן להתחיל בספק ריסוק כי כשמתחילין לדון בהתירא דהך איתתא אנו מתחילין תחילה לומר דמה שלא יצא מהמים הוא מחמת שמת מחמת המים ומדאו' מותרת רק שחכמים אסרוה במשאל"ס אולי יצא למרחוק אנו אומרים דאף אם יצא למרחוק אולי מת אח"כ מחמת הריסוק דמקודם והוה ספק דרבנן ולקולא ועוד דהתם שאני שהספק טריפה שנתבשלה בהכלים היא היא האוסרתן וכיון שנאסרו הכלים מאותו ספק עשאוהו כגופו של איסור ע"כ אע"פ שנתגלגל אח"כ ונעשה דרבנן אין אנו יכולין לומר שהספק טריפה שאסרנו הכלים מחמתו תסייע עתה להתירן. משא"כ בשאלתנו אטו הריסוק אסרה [שנימא כמו שכתב מר כיון שהספק הראשון של ריסוק הוא מדאו' ואח"כ נתגלגל לדרבנן אין אומרים בזה ספק דרבנן ולקולא] הלא אסורה ועומדת מחמת איסור א"א אטו הריסוק מיגרע גרע אדרבה הריסוק מחליש איסור א"א [צ"ע על חילוק זה דכ"ש בנ"ד דעומדת בחזקת א"א שלא יתיר לה הספק ריסוק כיון שאח"כ נתגלגל לאיסור דרבנן במכש"כ מהכלים] אבל בלא החילוק זה יש לחלק כמו שכתבתי לעיל וכמו שאכתוב להלן ודומה קצת להא דהתיר השאגת ארי' בסי' ס"ט דישראל ועו"ג שיש להם חמץ בשותפות ועבר עליו הפסח שמתיר מטעם דחמץ שעבר עליו הפסח הוא רק מדרבנן ובדרבנן יש ברירה עכ"ל אלמא אע"ג דבפסח הוא אסור מדאו' ובדאו' אין ברירה ונתגלגל אחה"פ לאיסור דרבנן אלא ע"כ כיון דבפסח לא הי' אסור מטעם אין ברירה דהא אפילו חמץ של עו"ג ג"כ אסור בפסח ע"כ אין שייך לומר שאיסור דאו' נתגלגל לאיסור דרבנן משום דמה דאמרינן דבאיסור דאו' אין ברירה לא זה אסר את החמץ. ה"נ בנ"ד אין שייך לומר דספק דאורייתא נתגלגל לדרבנן דהריסוק לא אסרה. ויש לחלק דהתם אין נפקותא כלל בפסח בין יש ברירה או אין ברירה משא"כ בשאלתנו יש נפקותא גדולה בין אם נתרסק או לא ולכאורה גם שם יש נפקותא ג"כ בפסח גופא דאי אמרינן אין ברירה מחוייב בפסח לקנות ג"כ חלקו של עובד כוכבים ולבערו שלא יעבור עליו על ב"י וא"א יש ברירה יכול ליטול חלקו לבד ולבער. א"כ הדר' הראי' לדוכתה ואפשר לחלק דבעיקר דין אה"נ בפסח אין חילוק בין י"ב לא"ב וצ"ע עי"ל דאחר שנתרסק בקורה אינו נכנס בגדר ס' א"א דהא נפולה יכולה לחיות מעל"ע וכל הספיקות אנו מתחי' אחר ששהו כשת"נ שיצא מחזק' חי והיא יצתה מחזקת א"א א"כ סד"ר קדים דאיסור משאל"ס קדים

מחמת ס' אולי יצא למרחוק אנו אומרים דאף אם יצא למרחוק אולי מת לאחר מעל"ע או יב"ח מ' הריסוק דמקודם ובלא"ה ראיתי באחרונים שמקי' בהכלים אחר מעל"ע ובר מ"ד מה שהחמירו בכלים וכן בס"ס אם סד"א נולד קודם אינו לד' ר"ת ריש ביצה כמבואר בטוב"י סי' נ"ז. ומ"ש הפר"ח דדוקא אם נולד ביחד היינו לד' ר"י. וע' פמ"ג במ"ז סי' ק"י שכ' דמדינא ה' כר"ת אלא שראוי לחוש לד' ר"י ע"ש. וכ"כ הב"א בשער הקבוע סי' מ"ז. וכ"מ בטור סס' נ"ז שסיים ומ"מ גמגם לאיסור. וכ"ד הר"ש פ"ג דערלה וכ"ד ההמ"מ ע' ביאורי הגר"א ז"ל סי' ק"י. ונ' דיש להקל בעגונא כדאמרי' בעלמא כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעה"ד. וכ"ש דמדאו' אין חילוק כמ"ש האחרו' וע' ג"פ בכללים סוף כ"ו וא"כ בנ"ד כדאי הן כל הני רבוותא לסמוך עליהם בשעה"ד גם יש לצרף לסניף במה שהמעשה היא יותר מעשר שנים וגם לפ"ד הש"ך והאחרונים דאם לא נודע הס"א קודם הב' יש להקל בהפ"מ א"כ גם בנ"ד אולי מקרי זאת לא נודע דמסתמא לא היתה האשה בשעה שנתרסק בהקורה. וגם העדים אינם יודעין אי שייך בזה ריסוק רק אח"כ בעת הגב"ע נתעוררתי להסתפק בזה. הרי לא נודע הס"א קודם הב' ומ"ש מר דיש לחלק בין שהאבן נפל עליו ובין שהוא מתקרב להקורה. דבזה אפשר דבהתקרבו אלי' הטה עצמו מעט ולא הי' כשיעור ריסוק. והאיש שראהו מרחוק אולי אמר בדדמי עכד"ק איני מבין. כי לא עצינו שיש חילוק בין אם עמד מרחוק או מקרוב. כיון שהעיד שראה שההכאה היתה בערך הלב מה לנו לחשוב בזה ומה שרמז מר שאומר בדדמי נלע"ד דבדדמי ל"ש אלא בעד שראה הטביעה ומעיד שהעלוהו מן המים והכירו בטב"ע וא"ל סימנים עליו אז שייך בדדמי שסובר שמסתמא זה שנפל זהו שהעלוהו אבל במשיל"ס והעיד ששהא כשת"נ מתירין ע"י. ול"ש לו' שאומר בדדמי וכן לענין ההכאה ג"כ ל"ש בדדמי ותו דבתרי ל"ש בדדמי כדכ' הרא"ש ובש"ע ס"נ ומה שחילק מר בין אם הוא בבגדים לא ערום בלי לבוש לא נעלם מאתי ג"כ וכן מחלק הש"ס בחולין (א' ב') לענין עוף גלימא מתיח חיישי' עייף מיעף ל"ח (יעו"ש ברש"י שכ' ע"ג יתידות באויר א"כ לא מוכח כ"כ) ובעת הגב"ע שאלתי באיזה בגדים הי' לבוש והשיב לי א' שהי' לבוש בבגדים קלים. וא' אמר שאותו היום הי' יום חם ולא כתבתי הדברים בגב"ע מחמת שאינם יודעים דבר ברור ובכתבי הרב ר"נ כ' שהעידו שהי' לבוש בגדי קיץ. רק שעיקר סמיכתי הוא על ההכאה שנראה שהכל לפי כח ההכאה כמ"ש הט"ז בסי' נ"ח. גם מסנהדרין (מ"ה) מ' דגם בבגדים יכולים לקיים מצות סקילה רק שמת מהר בלא בגדים. דאל"כ מה צריך קרא אותו בלא כסותו גם ברש"י שם בזיוני דאינשי עדיף ליה כו' הלכך נוח לה שתסקל בלבושה ותשהה למות כו' עכ"ל מ' שמתה אף בבגדים. רק שאינה מתה כ"כ מהר. וכ"ה בפי' המשניות להרמב"ם

ז"ל ע"ש. וע"כ כתב הרמב"ם שמניחין עלי' רק חלוקה משום שתמות מהר משום ואהבת לרעך וגו' ואין לחלק ולומר דש"ה דבה"ס היה גבוה ב' קומות אבל בי"ט או פחות מב"ק דוקא ערום ודקשי' ליה לגמ' ומי בעי' כ"ה היינו לפי מה דנסקל ערום וכן מה שצריך קרא אותו. היינו משום דאי לאו מיעוטא היינו אומרים שיסקל בכסותו ויגביה הרבה (או דדי לזה ב"ק) דמנ"ל לחלק דפשט הסוגי' מורה דאין חילוק בין י"ט לב"ק ובין לבוש או לא. אלא שערום בב"ק מת מהר ובבגדים וי"ט שוהה למות וכן לענין מעקה שחסה תורה שלא יפול מי"ט וימות. ומסתמא חסה לפי דרכן של ב"א שהולכין מלובשין (ע' ח"מ סי' תכ"ז ס"ז) הן אמת שבודאי יש חילוק בין בגדים עבים לקלים מהסברא וגם ממאי דאמרי' בב"ק (דף נ) א"ש וא"ת לחבטו ולא להבלו התורה העידה על הבור אפי' מלא ספוגין ש"צ. אבל ההכאה בודאי שייך בה ריסוק. גם החבט ע"פ המים מידי ספיקא ל"נ ואני שואל ובא אם הי' מתרמי ההכאה והחבט כזו בבהמה הכרוכה בבגדים כמדומ' שהיו מורין שצריכה לכה"פ בדיקה וא"כ באדם יכולין להכניס זה בס"ס כמש"ל מד' הרא"ש בפ"ק דכתובות דאונסא ל"ש ואפ"ה מכניסין אותו לס"ס וכ"כ הט"ז סי' פ"ד סק"ז. ונ' דאף להסוברים דאדם דאית ליה מזלא יכול לחיות יותר מיב"ח. אבל בנ"ד שייך לומר מיא מרזו מכה. ומכ"ש בטריפות דנפילה דמוכח דאדם ובהמה שוין. שוב בא לידי שו"ת באר יצחק מהגאון האמיתי מ' יצחק אלחנן נ"י אב"ד דק' נוואהרדאק (וכעת הוא אב"ד דק' קאוונא) והביא שם שהתיר מעשה כזו וכמעט לרוב דבריו ועיקר יסודתו כוונתי ת"ל לדעתו. עכ"ל הרב הנ"ל:

וזהו אשר השבתי לו

אשר כ' ידידי דלפי העדאת העדים שנחיצת הלאייווע הכה אותו על השצארנע נגד חלל הגוף ה"ה בכלל נפולה בבהמה וה"ה באדם לד' התוס' ר"פ א"ט ואף לר"ת שם היינו בשאר טריפות אבל לא בטריפות דנפולה וכדמוכח בסנהדרין (מ"ה) דפריך הגמ' שם מהא דמה בור שהוא כדי להמית י"ט אף כל י"ט אלמא דגם באדם קרי לי' כדי להמית ועוד האריך בזה לענין מה שיש לחלק בין ערום למלובש ובין גובה ב' קומות לי"ט ושוב דחה זה מהא דמעקה דגם במלובש ורק גובה י"ט חייב ע"כ תוכן ד' ידידי אמנם לענ"ד לכאורה יש לדחות גם ראי' זו ולו' דע"כ דולא תשים דמים אין פירושו מיתה דוקא דהא אמרו בברייתא פ"א דב"ק (ט"ו ב') ובכ"מ ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו וכו' ת"ל ולא תשים דמים וכו' ולא מסתבר לומר שנשיכת כלב רע אעפ"י שאינו כלב שוטה יהא בו סכנת מיתה ומה שת"א דין דקטול הוא משום דרובא דרובא של בתים גבוהים הרבה יותר מי"ט ולפרש תיבת דמים ולכן כתבה גם התורה לשון דמים כי

דיבר הכתוב בהוה רוב בתים אבל אין מוכרח מזה לו' דגם בית שהוא גבוה רק י"ט יש בו כדי להמית הנופל ממנו מלובש אלא רק כדי שיוזק וחייב במעקה גם בגבוה רק י"ט שלא יוזק אדם עכ"פ אמנם מלשון הרמב"ם שהובא בח"מ סי' תכ"ז שכ' בה' רוצח ה"ד אחד הגג ואחד כ"ד שי"ב סכנה וראוי שיכשל בה אדם וימות וכו' כדי שיפול בה אדם וימות כו' נראה להדיא שמפרש הולא תשים דמים היינו סכנת מיתה ממש וכפשטי' דתרגומו ומפרש דגם נשיכת כלב רע הוא סכנת מיתה ונ"ל שיצא לו זה להרמב"ם ז"ל מדא' במתני' ס"פ מרובה (ע"ט ב') לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת ולא הזכירה מתני' ע"ז קרא דולא תשים דמים והיינו אפי' בסתם כלב שאין בנשיכתו סכנת מיתה ואפי' החשש שמא תפיל אשה מאימת נביחתו שהזכירו בגמ' שם בסוף הפרק לא מקרי סכנת מיתה כיון שקודם לזה עדיין לא יצא הולד לאויר העולם וזה לא אסור מה"ת משום ולא חשים דמים ואיסורו הוא מדרבנן משום נזק עכ"פ וכדא' בבבריי' שם בסוף הפרק שהוא כמגדל חזירים ולמיקם עלי' בארור כדמפ' בגמרא שם וכן מני להו במתני' בהדי כל אינך שאיסורם מדרבנן ור' נתן חידש דבכלב רע יש בנשיכתו גם סכנת מיתה ואסור גם מה"ת משום ולא תשים דמים וכן הרמב"ם ז"ל הביא הך דלא יגדל אדם כלב [סתם] בה' נזקי ממון והך דלא יגדל כלב רע כלל בלשונו בה' רוצח שכ' וכן כל מכשול שי"ב סכנת נפשות וכו' וציין ע"ז הכ"מ הבריי' דר"נ וכן חילקם הטוש"ע ומעתה ודאי יש ראי' לענ"ד מדין מעקה שגם בנופל מלובש ומי"ט יש בו כדי למות. וגם מעתה חוזר וניעור גם הראי' שכ' ידידי מסוגיא דסנהדרין הנ"ל ובהס"ק שהי' גבוה ב' קומות הוא רק משום ברור לו מיתה יפה ותו דהכאתו בהקורה העבה מאד ודרך מרוצה נוראה של הלאייווע נגד הקורה באין מעמד ודחפתו הקורה לאחוריו בחזקה אל המים כבירים שוטפים ודאי הוא כדי למות וכתוב מפורש או בכלי עץ יד אשר ימות בו כ"ש הכאה נוראה כזה וכבר האריך בזה ידידי וגם עוד צרופים שכ' ידידי שהי' בנ"ד מספיקים למדי להתירה להנשא [וד' הארוך של הש"ך ז"ל שהביא כבוד ידידי שכ' דבעוף לא שייך ריסוק אברים. לא נהירין כלל לענ"ד דהא דרסה או שטרפה לכותל תנן והא דלא שנה גם בעוף נפלה מן הגג הוא משום שדברו חכמים בהווה דלא שייך בה כ"כ נפילה מהגג משום שפורחת ולא נופלת אא"כ כשכנפי' קשורים או קטנה מאד ואז באמת גם בה דין נפולה כמו בבהמה וזה פשוט וברור]:

ובר מן כל דין הנה לפי המבואר בהגב"ע וכפי שראיתי בד' הרב מ' נחום נ"י מפאלאצק שאמרו העדים שלא הי' אז רוח על המים ולא היו גלים אז ולשוט ע"פ המים ודאי לא הי' באפשרי לו אז מרב החלישות מחמת ההכאה הנוראה של הקורה העבה מאד פתאום

דרך נחיצת מרוצת הלאייווע נגד הקורה וביותר כי הלא א"א לשוט ע"פ המים אלא אם ראשו ע"פ המים והעדים הלא אמרו שבעת ששאוהו המים הי' ראשו כבושה בתוך המים וגם אמרו ששאוהו המים במרוצה ונחיצה כמבואר בהגב"ע וא"כ בלתי אפשרי כלל לשוט וגם הלא אמר ר' יוסף בער שתומ"י תפסו ספינות קטנות והלכו שני וויארסט ולא ראוהו והן ידוע ומורגש בחוש לכל שספינה קטנה הולכת יותר במרוצה גם מאדם בריא וגם לא מבולבל ששט כ"ש נ"ד שהי' חלוש ודאי ומבולבל מאד היתכן שישוט יותר במרוצה מהליכות הספינות ומרחוק מאד מהם עד שלא יראוהו עוד אפי' מרחוק וכן גם לא נשמע שנשברה אז שום ספינה או כלי אחר בכל המרחק מסביביו שיהא מקום לומר שנזדמן לו איזה דף מהם לעלות עי"ז למרחוק הרי אין כאן שום אחת מהשלש סיבות הנ"ל שאמרו בגמ' דאז אשתו אסורה וגם לא שום סיבה אחרת כי"ב שתהא נראית לעין שעכ"פ באפשרי בעולם להנצל על ידה מעתה הרי דיצא נ"ד אפי' מכלל מיעוטא דל"ש שינצל ויעלה ויכנס לכלל ודאי מת ע"י טביעה זו ובכה"ג הא לא אחמרו רבנן כלל אפי' בדרך לא פלוג וע' בסי' ג שהארכתי בזה בס"ד להוכיח כן מהש"ס ותוספתא ע"ש.

ולזאת לדעתי ברור דאתתא דא שהיתה אשת בנימין בר משה מק' קריסלאוויא שריא להתנסבא בלי שום פקפוק כלל. סימן ז בדין גט שנסדר בכפר אם לכתוב בו תיבת מתא אשר השבתי בזה להה"ג מו' יצחק הלוי ז"ל אב"ד דק' פאלטאווא:

א ע"ד אשר כתבתי לכת"ר שאם יסודר הגט בכפר יותר טוב שלא לכתוב כלל תיבת מתא. והראה רומע"ל לעיין בתוס' עירובין (כ"א א') ידעתיו וגם בהלכות גט שבמרדכי ראיתי שמביא ראיה זו מהנך מתוותא אמנם מל' התוס' הנ"ל שפתחו בשם כפרים וסיימו וכתבו ומתוך כך וכו' בין עיר גדולה בין עיר קטנה מ' ודאי דשם עיר ושם כפר תלוי רק בגודל וקוטן ועיר קטנה היא הנקראת כפר [וגם מתא] כמו שכתבו משמע דכפרים קטנים כו' מכלל דקטנים הוו ולכן סיימו ומתוך כך וכו' בין עיר קטנה וכ"מ להדיא גם מפרש"י בכתובות (ד' א') בד"ה דמפקא שכ' גדולה מכפר וקטנה מכרך. וה"נ משמע לדידי לישנא דמתני' דריש מגילה דקתני כפרים ועיירות גדולות ולא תני סתם ועיירות. וכן במתני' דשם (ה' א') איזהו עיר גדולה כל שי"ב עשרה בטלנין פחות מכאן ה"ז כפר ול"ת סתם איזהו עיר. ושיעור הגודל להקרא עיר ומפקא מכפר היה נראה להוכיח לכאו' שהוא חמשים דיורין ממשנה בפ' כיצד מעברין (נ"ט א') ושל רבים וכו' אא"כ עשה חוצה לה כעיר חדשה שביהודא שיש בה חמשים דיורין ובגמ' שם (ס' א) איבעיא להו וכו' כעין חדשה מהו ערש"י שם. ולפי מה דנקטו הפוסקים שם כמ"ד לא בעי שיור ונראה דהוא מטעם דאם נשייר ממנה הרי יפחת עיקר העיר מחמשים דיורין ולא מקרי עיר

בפחות מזה וע' רמב"ם בפי' המשנה שם שכ' והיא היתה עיר קטנה שבכל ארץ יהודה. כנראה מזה דעתו משום דבפחות מינה לא מקרי עיר ובעינן גם בהשיור שיהא כשיעור עיר לר' יהודה. והגם דהא דפסקו כמ"ד לא בעי שיור הוא משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב הא קולא דהתם הוא ממילא חומרא לנ"ד שלא לכתוב עיר על פחות מחמשים דיורין כיון דאם דלגו כשר כמ"ש בש"ע.

ב והיה נראה לומר ג"כ דגם ר"ש במתני' שם ור' יצחק בגמ' שם [ע' רא"ש שם שכ' דע"כ לומר שהוא תנא וע' בתשו' הרשב"א ח"א סי' של"ה] לא דפליגי אר' יהודה אלא הוא משום דס"ל דל"ב שיהא בהשיור שיעור עיר. אבל גם הם מודים דשיעור עיר הוא ל"פ מחמשים דיורין והי' נ' קצת הוכחה לזה מדלא איבעי' להש"ס אלא אכעין חדשה ולא איבעי' להו באם היתה פחות דירה אחת מכפלים בחדשה א"ו משום דהאיבעי' קאי גם אליבא דר"ש ולדידי' גם אם היתה אפי' רק גדולה מחדשה בג"ח של ב' בתים נמי ודאי דבעי שיור החצרות וב"ב וישאר עיקר העיר שמערבו את כולה גדולה כחדשה שהוא שיעור עיר. ולא מיבעי' לי' רק אם היא גדולה אך כחדשה מספקא ליה בין לר' יהודה ובין לר"ש דאי נבעי בה שיור הא יהי' עיקר העיר שיערבוה כולה פחות משיעור עיר וא"כ אין מערבין את כולה. אבל אי נימא דר"ש ס"ל דגם בפחות מחמשים דיורין מקרי עיר ע"כ דלר"ש גם בכעין חדשה בעי שיור דהא גם מלבד השיור יהי' בהמעורבת כולה שיעור עיר. ולא מיבעי' ליה רק אליבא דר"י. וא"כ לדידי' הא הוה מצי למיבעי' גם אה היא גדולה בקרוב לכפליים בחדשה:

ג אלא דלכאורה אא"ל דר"ש ס"ל ג"כ דשיעור עיר הוא ל"פ מחמשים דיורין. דבמתני' פ"ט דערכין (ל"ב א') אמר ואלו הן בתי ע"ח שלש חצירות של ב' בתים הרי דס"ל למתני' זו דבכך מקרי עיר וא"כ תהוי מתני' זו דלא כמאן. וע"כ לומר דר"ש דס"ל גבי שיור עירוב דעיר ג' חצירות של שני בתים הוא משום דס"ל דבהכי מקרי עיר ואתיא סתמא דערכין כוותי' וה"נ מוכח ממ"ש בעירובין (נ"ה ב) על ד' ר"ה דאמר יושבי צריפין אין מונין להן אלא מפתח בתיהן וקא' עלה רב חיננא בר"כ א' רב אשי ואם יש שם שלש חצירות של ב' בתים הוקבעו ופרש"י שם וז"ל ובהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן וכדתנן לקמן רש"א שלש חצירות של שני בתים עכ"ל ומיהו זה יש לדחות דמ"ש רש"י דבהכי חשיב עיר לאו לאפוקי כפר קאמר דהא גם כפר כולה כד"א וגם נותנין לה עיבור וכדתנן שם (נ"ז א') וכן שלש כפרים המשולשין אם יש וכו' אלא ר"ל דלא ליהוי כבית יחידי למדוד מפתח בתיהן. אך ממתני' דערכין הנ"ל מוכח לכאורה דע"כ דלר"ש דס"ל גבי שיור הנ"ל ג' חצירות של ב' בע"ב הוא משום דס"ל דבעינן בשיור שיעור עיר ובפחות מזה לא מקרי

עיר כי היכי דלא תהוי הך מתני' דערכין דלא כמאן. [אמנם ר' יצחק דאמר דסגי בשיור אפי' בית אחת בחצר אחת ע"כ דסובר דלא בעינן בשיור שיעור עיר דאל"כ ה"ד כפר. אבל אין להוכיח זה גם משום דאלת"ה יהי' הפסקים דהפוסקים סתרי אהדדי דגבי בתי ע"ח פסקי' כהסתם מתני' הנ"ל דבעי ג' חצירות של ב' ב' בתים וגבי שיור פסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וש"פ כר' יצחק. דאי משום הא לא אריא די"ל משום דבעירוב הלכה כדברי המיקל]:

ד אמנם בפ"ק דסנהדרין (טו ב') אשכחן פלוגתא דר' יאשי' ור' יונתן בעיר הנדחת דר' יאשי' סבר מעשרה ועד מאה [אנשים] ור' יונתן ס' ממאה ועד רובו של שבט ובירושלמי ס"פ חלק מייתי דהוא פלוגתא דר"מ ור' יהודה ג"כ ומפרש בירו' התם הטעם עיר ולא כפר עיר ולא כרך [וע' בתו' בבבלי שם ד"ה מעשרה] ופסק הרמב"ם בפ"ד מה' עבודת כוכבים כר' יהודה ור' יונתן ולפי"ז פחות ממאה אנשים הוא כפר ולא הוזכר שם כלל שיעורא דחצירות ובתים הנ"ל. וכדי שלא תקשה לן דר' יהודה דהתם אדר' יהודה דעירובין הנ"ל דס"ל התם דשיעור להקרא עיר תלי' בחמשים דיורין ולא במאה אנשים וגם כדי שלא יסתרו הפסקים אהדדי דגבי עיר הנדחת פסקינן דעיר לא הוי בפחות ממאה אנשים וגבי בתי ע"ח פסקי' דהוא ג' חצירות של ב' ב' בתים עכצ"ל דגבי עה"נ מפיק לה מיתורא דתיבת העיר שנזכר שם בפרשה ב' פעמים. וא"כ לפי"ז מעתה יש לדחות גם ראייתנו ממתני' דערכין הנ"ל דס"ל ע"כ לר"ש דשיעור להקרא עיר הוא ג' חצירות של ב' ב' בתים כי היכי דתיתי עכ"פ כוותי' מתני' הנ"ל די"ל דבלשון תורה כל היכי דכתיב עיר גם כפר במשמע ושיעור כפר הוא דלא הוי בפחות מן ג' חצירות של ב' ב' בתים וגבי עה"נ מיתורא הוא דמפיק כפר דהא מפיק התם גם כרך והרי בדין בתי ע"ח גם כרך גדולה שבגדולות נוהג בה דין בית עיר חומה אע"ג דגם בה כתיב עיר וע"כ לומר דגבי עה"נ מיתורא הוא דמפיק לה לכפר וא"כ י"ל דה"ה דגם כפר רק מיתורא תוא דמפיק לה התם ולא משום דאינה בכלל סתם עיר הנזכר בתורה ובלשון חכמים אפשר דס"ל גם לר"ש כר' יהודה דלהקרא עיר תליא בחמשים דיורין. כי היכי דתיתי שפיר טפי לפי"ז הא דלא איבעי' להש"ס אלא אכעין חדשה לחוד משום דמיבעי' ליה הך גם אליבא דר"ש וכמש"ל והא דסגי לר"ש בעירוב בשיור ג' חצירות של ב' ב' בתים. הוא משום דס"ל לר"ש דלא בעינן בשיור כדי שיעור עיר. וכבר יצאתי קצת מעניננו ונחזור לדברינו הנ"ל דאיך שיהי' עכ"פ הא ודאי דמוכח מד' התוס' בעירובין הנ"ל דשם עיר ושם כפר בלשון חכמים ודאי דתלוי בגודל וקוטן. וכדהוכחתי ג"כ מהמשניות דמגילה הנ"ל ומפרש"י רפ"ק דכתובות הנ"ל:

ה אך לפי"ז ק"ל הא דא' בפ' הניזקין (נ"ז ב') בכפר ביש וכפר שחלים וכפר דיכריא שהיה בכל אחת מהן כפלים כיוצאי מצרים. וא"כ אמאי קרי להו כפר ולא עוד אלא דלהקטנים מהם קרי התם עיירות ולאלו השלשה קרי כפרים. דקאמר ס' רבוא עיירות הי"ל וכו' וכל אחת ואחת הי' בה כיו"מ חוץ משלשה וכו' ואולי משום דלא היה בשום אחד מהשלשה הנ"ל עשרה בטלנין שנידונין לענין מקרא מגילה ככפר קרי להו כפר ולענין מקרא מגילה תלוי ודאי רק בעשרה בטלנין ולא בגודל וקוטן מדא' בירושלמי אהך מתני' איזהו עיר גדולה וכו' תני כפר שאין בו עשרה תקנתו קלקלתו נעשה כעיר. וכ"פ שם הרמב"ם בפ"א מה' מגילה ה"ח אבל בלשון חכמים ולשון ב"א תלוי בגודל וקוטן כנ"ל:

ו אבל כ"ז הוא לפי' התוס' על מש"ש הנהו מתוותא. אבל לפרש"י התם הא כ' התוס' גופיי' דלפי"ז אין ראי'. וא"כ בעניותי לא ידענא אמאי נקטו הפוסקים לדינא בפשיטות גמור לכתוב מתא גם על עיר קטנה שבקטנות ולא עוד אלא שכתב הב"י דלשון מתא לית בה ספיקא כמו במגרש או מדינה ע"ש ותו דגם לפי' התוס' נ"ל שיש לפקפק בדבר דהגם דלשון מתא הוא שם הכולל בלשון ארמי [דבכ"מ שנזכר בתנ"ך עיר תרגומו קרתא ועל בנותי' או בנותיהן ת"א כפרנהא כפרניהון] בין לעיר בין לכפר אמנם הלא במשך הזמן הענינים ולשונות ב"א משתנים וידוע שבזמנינו ומכמה דורות שלפנינו לועזים ומפרשים על תיבת מתא שר"ל עיר ועל כפר אין כותבים ולא לועזים כלל שם מתא אלא רק כפר בלחוד וכ"ת דלא איכפת לן ולא משגחינן על לשון ב"א איך הם סוברים ומפרשים לפי דעתם אלא כיון דבעיקר הלשון שם מתא כולל גם לכפר אזלינן רק בתר עיקר הלשון הא ליתא דהא הביא הב"י בשם המרדכי שכ' שהשיב הריצב"א בדבר אותם שנהגו לכתוב מגרש גם בעיירות גדולות שנראה לו טעמם לפי שלפעמים דר בבתים שבולטים ויוצאים חוץ לעיר ובלשון ב"א אין שם העיר עליהם ובלשונם שכ' מגרש הכל בכלל ומנהג כשר הוא עכ"ל הרי שאעפ"י שבעיקר לה"ק וגם מדינא הבתים הבולטים חוץ לעיר הם בכלל העיר ודאי לכ"ד לענין ע"ת וש"ד עכ"ז כיון שבלשון ב"א המשובש אין כ"כ שם העיר עליהם שינו לכתוב מגרש וקלסי' להההוא מנהגא כ"ש בנ"ד שבלשון ב"א אין שום כפר נקר בשם מתא ודאי שאין לכתוב על כפר תיבת מתא. והגם דבנדון דהריצב"א ודאי דשרי למכתב עיר גם לכתחילה דהא אנן כתבי' מתא גם אם דירתו בהבתים הבולטים ויוצאים חוץ לעיר היינו משום דבאמת גם בלשון ב"א רובם קורין גם אותם הבתים בכלל העיר. אבל מ"מ הא שמעינן ודאי מדבריו דהעיקר למיזל בהא בתר ההברה דב"א אע"ג דבעיקר לה"ק דחוק לפרשו כך וגם לדינא בש"ד אינו כך כ"ש בנ"ד שבלשונינו עתה ומכמה דורות אין כפר נקרא כלל בלשון ב"א גם למיעוטא דמיעוטא בשם מתא איך נכתוב על

כפר תיבת מתא וע' עוד בת' רבינו בצלאל אשכנזי סי' כ"ב בד"ה וראיתי בנוסח הגט שכ' הרמ"ה ז"ל וכו' ע"ש בכל אותו הדיבור והגם דאם דילג תיבת מתא ולא כתבו כלל הוא כשר אמנם אם כ' מתא על מה דלא אתקרי מתא גרע מינה וקרוב הוא לשינה שם העיר וכתבתי בת' אחרת בס"ד בדין זה באם שינה בגט בתורף בדבר שאם חיסרו לגמרי כשר בעובדא דהוה מה דהוה והערתי שם בס"ד אם שם המקום מקרי תורף או לא ומאין פנות עתה להאריך בזה כי בנ"ד ודאי דאם כתב מתא ובאמת לא אקרי מתא בלשון ב"א דריעא טפי טובא מאם לא כתבה כלל ובפרט שלפרש"י בעירובין שם אין ראי' כלל לומר אם גם עיקר לשון מתא כולל גם לכפר ובאם לא כתב תיבת מתא כלל ברור הוא דכשר לכ"ע בלא שום פקפוק וכמ"ש בהגהת הרמ"א בש"ע לזאת כתבתי אז שבאם הוא בכפר יותר טוב שלא לכתוב כלל תיבת מתא ועכ"ז דקדקתי אז בלשוני וכתבתי רק שיותר טוב שלא לכתבה ולא כתבתי בהחלט גמור הלכה חתוכה שלא לכתבה. ותו לא מידי:

סליק חלק אבן העזר בסייעתא דשמיא אב"ה מהודא ומשבח אנא למרא עלמא שהחייני והגיעני לראות בנועם אמרי אבא מארי הגאון המחבר זללה"ה כי יצאו לאור בעזרתו ית"ש כה יגדיל ה' חסדו ויגמר בעדי להוציא לאור גם יתר תשובותיו אשר מחמת הוצאות הדפוס כי רבה עלי נשארו תח"י בכתובים וה' ישים חלקי בין מצדיקי הרבים וזכות אמה"ג ז"ל יעמוד לי שלא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וז"ז מעו"ע אמן:

לקוטים מבן המחבר

יו"ד סי' נ' בש"ך סק"ג ולענד"נ דעת הרב כו' ע"ש תמוה בעיני דהא הא דנפל הבית הספק הוא שמא מתה הערוה אחר מיתת בעלה דאז בחזקת היתר לשוק קיימא ודמי ממש להא דמספקי' בנקב שמא לאח"ש דכ"ע מודו בהא דאמרי' נשחטה הותרה ומדפריך מינה אביי וס"ל דגם בכה"ג לא מוקמי' אחזקת היתר ע"כ דהכי פריך לרבה. לדידך דאזלת לקולא משום דקיימה בחזקת היתר ע"כ דמדמית לה להך דחולין להא לא תדמי' דא"כ תקשי מהך דנפל הבית דלא מוקמי' לה בחזקת היתר לשוק וא"כ ע"כ דד' התוס' הם לדינא וד' הרב בהג"ה עדיין צ"ע:

בטור סי' פ"א בב"י ד"ה חלב בהמה וחיה הטהורים כו' ומיהו לד' הר' אליעזר כו' אבל יש לתמוה עליו כו' ושמא י"ל כו' עכ"ל תמיהני דהא קי"ל דאמ"ה אינו נוהג אלא בטהורים כמ"ש הטור לעיל סי' ס"ב וא"כ שפיר קמיבעי' להו במ"ר חמור אי אסור עכ"פ משום טומאה וצע"ג.

סי' קכ"ד בש"ך ס"ק נ"ז וגם בקנה אפשר לומר כן שכל שקדמה כו' אין זה מגע כו' תמוה דא"כ אמאי אסרי' לעיל סי"ד בהוציא הברזא שהיתה נוגעת עד היין. דהא קדמה

נגיעת הברזא ביין לנגיעת אדם בברזא והוא מוסכם מכל הפוסקים עב"י שוב מצאתי שעמד בזה הגאון בעל נו"ב ז"ל בספרו דגמ"ר ותירץ דלאו משום מגע אסרי' בסי"ד אלא משום דאסרי' בסי"ז באחז כלי פתוח ושכשך. וה"ה בהוצאת הברזא ולזה דייק המחבר וכ' שא"א שלא שכשך וע"ש ואנא שותא דמרן הגאון ז"ל לא ידענא דהא מיד שיצא הברזא מכל עובי השולים. ונתגלה פי החבית. הרי נפרד מהיין לגמרי וכ"ז שהיא תקועה במקצת הרי אין השכשוך אוסר כלל כיון שהכלי סתום והיותר תמוה דהא כ' התוס' (ס' א') בשם הריב"ם דטעמא דאסרי' באחז כלי פתוח הוא משום דדמי לנוגע ע"י קנה דמ"ל נוגע ע"י קנה או ע"י שולי הכלי. והובאו דבריהם אלו בב"י כאן ד"ה כ' הרמב"ם כו' ובסי' קכ"ה:

וע"כ דס"ל דמגע ע"י ד"א בכ"ג נאסר דהא הכלי ג"כ נגעה ביין קודם נגיעתו בכלי והריב"ש שממנו מקור ד"ז דסכ"א באמת פליג אהך דסי"ז וא"כ אי לא נאסר בהך דסעי' י"ד מטעם נגיעה גם מטעם כלי פתוח אין לאסור ומדאסר בסי"ז ע"כ דס"ל דבכ"ג מקני מגע ע"י ד"א וא"כ אכתי קשיא הך דסכ"א. ומה שדייק כן מל' המחבר אינו מוכרח דמשום דלכאו' מסתבר דלא הי' שכשוך דאדרבה כל מה שמוציאו יותר מהחבית. מפרידו יותר מן היין לזה הוכרח לומר דמ"מ א"א שלא שכשך:

רפ"ה מ"ע לכתוב כו' עפמ"ג באו"ח סי' ל"ח דאם נודע לו בשבת ויו"ט שאין מזוזה בפתחו ויש לו בית אחר חייב לצאת ע"ש ונ"ל פשוט דלא מהני כאן ליתן הבית במתנה לחבירו ולחזור ולשאול ממנו [דאז פטור במזוזה כדלקמן סכ"ג בהג"ה] ול"ד לטבילת כלים דלעיל סי' ק"כ דמהני תקנה זו דהתם לא שייך מראית העין משא"כ בנ"ד דכיון דמיחזי כשלו חייב עכ"פ מדרבנן כמו בשוכר לאחר שלשים יום בססי' זה ופשוט דאם אין לו בית אחר דמחויב לעשות תקנה זו ליפטר עכ"פ מחיובא דאורייתא:

רפ"ו סכ"ב השוכר וכו' נ"ל פשוט דאם אח"כ קנה הבית ונתחייבה מדאו' צריך ליטול המזוזה ולחזור ולקובעה דאל"כ הו"ל תעשה ולא מ"ה לגבי חיובא דאורייתא:

חו"מ ס' ט' אם קדם התובע כו' דין זה היא תשובה לגאון הובא בטור ועב"י שם שכ' דאתיא לשיטת התוס' והרא"ש דאוהב שא"ג לא מיפסל מדינא רק ממדת חסידות וא"כ לדעת הרמב"ם שהביא הטור בסי' ז' דאוהב שא"ג נמי מיפסל מדינא גם בהך דינא דאם קדם התובע הנ"ל מיפסל מדינא וא"כ צע"ג כיון דהמחבר פסק לעיל סי' ז' ס"ז כד' הרמב"ם איך כתב כאן הך דתשובה לגאון וצע"ג.

מנחות (למ"ד ע"א) ולא ירבה בדפין ולא ימעט כו' רש"י ז"ל פי' שלא יעשה הדפים קצרים ונראין כאיגרות ולולא פי' ז"ל הי' נ' לפרש איפכא דלא ירבה ר"ל שלא ירחיב הדפין והוא

כדרך כתיבת איגרת בדף אחד רחב ולא ימעט לעשותן קצרים דאז עיניו משוטטות בכל רגע לאחוריו ולפניו וראי' ברורה לפי' זה מהא דדייק הש"ס בעירובין (יט:) דמדקתני בפסין דר"ל שיאריך בדיו מדין ועפי"ז אתי נמי שפיר הא דכתבה איגרת פסולה דלקמן (ל"ב:) ע"ש בתו' ד"ה כתבה:

ע"כ מחידושי בן המחבר תשובה מדו"ז הגאון מאה"ג מ' חיים זצוק"ל מוואלאזין

בענין שאילתא דשאילנא מהרב המאוה"ג המפורסם מ' א"ש פייבוש נ"י אב"ד דק' דובראוונא בנדון אשה שנישאת לקטן שלא שלמו לו י"ג שנה והיתה עמו עד כמה חדשים אחר כלות י"ג שנה. ונפטר האיש והניח אח קטן כבן שנתים והאשה אומרת שלא נבעלה כלל. ושאילנא אם יש להתירה לשוק מחמת ס"ס ספק שלא נבעלה אחר י"ג ואת"ל נבעלה שמא לא הביא סימנים והואיל והרב השואל הנ"ל שם פניו עלי. ראיתי חובה עלי לחוות דעי. ובחסדו הגדול החונן אף למי שאינו הגון אעזר ואשען שיחונן דעת אף לעני בדעת כמוני אולי אזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ומה' מענה לשון וראשית תחילה נאמר בס' אם הביא סימנים שודאי זהו הספק הראשון בנ"ד שאם נתחיל לומר ס' שמא לא בעל אחר י"ג. ואת"ל בעל שמא לא הביא סימנים:

הרי תרווייהו חד ספיקא הוא. ספק בעל משהגדיל או לא אלא ע"כ איפכא צריך להתחיל ס', נעשה גדול כלל ואת"ל נעשה גדול. שמא לא בעל משהגדיל וע' ש"ך אות ט"ו מדיני ספיקות:

על ספק הראשון אם הביא שתי שערות איכא לעיוני טובא דהא איכא חזקה דרבא דאמר בפ' יוצא דופן (מ"ו ע"א) קטנה שהגיעה לכלל שנותי' כו' חזקה הביאה סימנים והנה לשינוייא קמא דהש"ס ה"מ בסתמא אבל היכא דבדקו כו' הרי הך חזקה ודאי חזקה גמורה היא מדאורייתא. מדסמכי' עלה לחלוץ בסתמא. אלמא ודאי חזקה היא מדאורייתא ככל חזקות שבש"ס דסמכי' עליי' בין לקולא בין לחומרא. ואי קשיא אי חזקה גמורה היא אמאי לא סמכינן עלה היכא דבדקו ולא אשכחו ומ"ט לא אמרי' חזקה הביאה סימנים והשתא הוא דנשרו. הא ל"ק. דנראה ברור דאף למ"ד חוששין שמא נשרו מ"מ נשירה ודאי לא שכיחא דרובא דאינשי לא נשרן ובאמת לולא חזקה דרבא. דאמרי' חזקה הביאה סימנים ודאי לא הוה חיישי' למיעוטא דנשרן רק מחמת חזקה דהבאת סימנים ונראה דהחזקה הוא נמי מחמת רובא. דרוב הבאים לכלל שנים מביאים סימנים. וכ"כ התוס' (מ"ו ע"ב) ד"ה ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו כו' דאזלי' בתר רוב המביאים סימנים בזמנם. משו"ה חיישי' נמי למעוטי דנשרן וכ"כ הרי"ף להדיא דמחמת חזקה הוא דחיישי' לנשירה. וכ"ה בכמה פוסקים ראשונים. ודמי להך דריש פ"ב דכתובות

דמסיק הש"ם התם בדף ט"ז דרוב נשים בתולות נישאות. ורוב הנישאת בתולה יש לה קול וזו הואיל וא"ל קול איתרע לה רובא וה"נ דכוותה רוב הבאים לכלל שנים מביאים סימנים. ורוב המביאים סימנים לא נשרן. ומשכחינן להו שערות. וזו הואיל ובדקינן ולא אשכחנא איתרע לה רובא:

סוף דבר דלשינוייא קמא דמשני הש"ס ה"מ בסתמא וכו' ברור ופשוט דהך חזקה גמורה הוא מדאוריי' ככל חזקות שבש"ס רק היכא דבדקו ולא משכחו מחמת דאיתרע לה חזקה הוא דהוו ספיקא. אבל בסתמא הוי חזקה גמורה דאורייתא:

ולכאורה הי' נראה דלמסקנת הש"ס נמי קיי"ל כהך שינוייא דהא הש"ס לא נאדי מהך שינוייא אלא משום דהוי קשיא להו הניחא וכו' אלא למ"ד אין חוששין מא"ל. וא"כ למסקנא דאסיק ר"ד ה' חוששין שמא נשרו נ' דהדרי' לאוקימתא קמייתא דמוקמי' הא דא' רבא אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימני' דקאי נמי אחליצה דבסתמא מוקמי' אהך חזקה וא"צ בדיקה כלל אבל התו' ד"ה קטנה כ' דלמסקנא מיירי דלא בדקו והיינו כשינוייא בתרא דש"ס וכ"פ הרי"ף וכה"פ דכי אמר רבא חזקה למיאון אבל חליצה בעי בדיקה. ובאמת הכי מ' טפי לישנא דגמ' דמשני אלא לעולם דלא בדקו. מדקא' אלא מ' דהדר בי' משינוייא קמא וכן סתמא דגמ' (מ"ח:) משני כי קא' רבא חזקה למיאון אבל לחליצה בעי בדיקה והיינו כשינוייא בתרא ולשינוייא קמא דבחליצה נמי בסתמא לא בעי בדיקה הו"ל לשנויי דבדיקה דלאחר הפרק הוא דאם בדקו ולא מצאו מהני לה לאחזוקינן בקטנה לענין חליצה וכקושיית התוס' ואכמ"ל. וכן בפרק מי שמתו (קנ"ו ע"א) מסיק הש"ס הלכתא כר"נ א"ש בכולהו ואיהו אמר דבדקינן לחליצה והיינו כל"ב:

והנה לשינויא בתרא טעמא בעי דקרי לה חזקה ולא סמכינן עלה לחליצה ולא אתפרש לן טעמא מ"ש מכל חזקות שבש"ס דסמכינן עלייהו בין לקולא בין לחומרא וליכא לדחוקי ולומר דלישנא דחזקה ל"ד הוא אלא להך שינויא ספיקא בעלמא הוא וכס"ד דהש"ס דקאמר וכ"ת מספקי לי' ומש"ה אזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא. אבל נ' דל"ל הכי דהא בפ' בא סימן (דמ"ח) תנא בהדי' שאין משיאין ספיקות עפ"י נשים ואפ"ה קאמר התם דלאחר הפרק נשים בודקות אותן ומסיק התם טעמא להדי' משום דלאחר הפרק איכא חזקה דרבא סמכינן אנשים ובודקים תוך הפרק דליכא חזקה דרבא לא סמכינן אנשים ולא בדקו והרי התם אזיל הסוגיא אליבא דמסקנא דסוגי' דידן דכי קאמר רבא חזקה למיאון אבל לחליצה בעי בדיקה ואפ"ה סמכינן אנשים משום חזקה דרבא הרי מבואר דאף למסקנא דלשינויא בתרא נמי חזקה היא ולא ספיקא בעלמא. ומש"ה ספיקות אין משיאין עפ"י נשים והיכא דאיכא חזקה דרבא משיאין עפ"י נשים וכן כתב

רש"י בהדיא בד"ה אלא לעולם כו' דמסתמ' אמרי' דודאי א"ל הרי דעת רש"י דלשינוייא בתרא נמי הוי חזקה ודאית וא"כ טעמא בעי אי חזקה היא מ"ט לא סמכינן עלה לחליצה ולא זכינו לשום פוסק מקמאי ובתראי שיבאר לנו טעמא מאי:

ולכאורה אשכחן כה"ג דהא דדרכו של תינוק לטפח קרי ליה חזקה בשלהי קדושין (ד"פ) דאר"ש כו' שורפין על חזקה וכו' ואפ"ה אמר ר"י התם וקיי"ל כוותי' דאין שורפין על חזקה זו ולא הוי חזקה אלא לחומרא לענין לתלות והיינו מטעם שכתבו התוס' התם ובכמה דוכתי משום דהא דרוב תינוקות מטפחין לאו רוב גמור הוא וא"כ לכאורה נראה לומר דהיינו נמי טעמא דלא סמכינן לקולא אהך חזקה שהביאה סימנים משום דחזקה זו באה מחמת רובא כדפרישית לעיל דרוב הבאים לכלל שנים מביאים סימנים והאי רובא נמי א"ל דלאו רוב גמור הוא [וסמך לדבר נמי בשלהי האשה רבה (ד' ע"ז) וכן בב"ב (דקנ"ה) דהבאת סימנים תלוי' בכחישותא ובריאותה] ומש"ה לא הוי חזקה אלא לחומרא לענין מיאון אבל לא לקולא לענין חליצה אמנם התם גופי' גבי רוב תינוקות מטפחין אע"ג דלאו רוב גמור הוא מ"מ ודאי הוה סמכינן עלה אף לשרוף אי לאו דאיכא כנגדה חזקת טהרה דעיסה ומשום דאיכא חזקת טהרה דעיסה הוא דאמרי' דאין שורפין והיינו משום דלא אלים לר' יוחנן רוב שאינו גמור לשווי' מיעוטא דידי' כמאן דליתא דדוקא גבי רוב גמור הוא דסברי רבנן דמיעוטא כמאן דליתא ולא מצטרף בהדי חזקה אבל רוב שאינו גמור לא אלים כ"כ לר' יוחנן למהוי מיעוטי דידי' כמאן דליתא וכי איכא חזקה בהדי מיעוטי מצטרפין לי' למיעוטי בהדי חזקה והוי פלגא ופלגא נגד הרוב ואין שורפין ולא מסברא דנפשאי אני אומר כן אלא תלמוד ערוך הוא בידינו פ"ק דנדה (די"ח ע"ב) דקרי להא דרוב תינוקות מטפחין רובא דאיכא חזקה בהדה [ור"ל כנגדה כדפרש"י ותוס' שם] והיינו כדפרישית דזהו החילוק בין רוב גמור לשא"ג. דברוב גמור אמרינן מיעוטא כמאן דליתא דמי ורובא וחזקה רובא עדיף וברוב שא"ג ל"א דעדיף מחזקה אלא דהוי פלגא ופלגא וכ"כ התוס' שם בד"ה מיעוטא כמאן כו' ואומר ר"ת דרוב תינוקות אינו רוב גמור ולא הוי כנגד חזקה אלא פלגא ופלגא ומן התורה טהור כו' וכ"כ התוס' (ד"ג ע"א) בד"ה גמר סוף טומאה כו' וכ"כ רש"י בשלהי קדושין בד"ה ואין שורפין לתרומה כו' כדמפרש טעמא דאמרינן העמד עיסה על חזקת טהרה וכו' והוא מיעוט תינוקות הרי להדי' דעת רש"י דטעמא הוא משום דסמכינן מיעוטא לחזקה בהא סלקינן ובהא נחתינן דאפי' על רוב שאינו גמור נמי סמכינן אף לקולא היכא דליכא חזקה כנגדה וא"כ בנ"ד אף אי נימא דחזקה דהביאה סימנים באה מחמת רוב שאינו גמור מ"מ אית לן לסמוך עלה אף לקולא כיון דליכא כנגדה שום חזקה דודאי ברור ופשוט כביעתא בכותחא דבנ"ד ליכא

למימר העמידוה על חזקת קטנותה כיון דעכ"פ עשוי להשתנות ולהביא סימנים והוי ממש כבוגרת ביומא דמשלם שית דלית בה חזקה כמבואר שלהי קדושין דע"ט וא"כ טעמא בעי אי חזקה היא מ"ט לא סמכינן עלה לחליצה והי' נראה לומר דודאי הך חזקה הוי כשאר חזקות דסמכינן עלייהו אף לקולא ואה"נ אם כבר חלצה ולא אפשר למבדקה אה"נ דסמכינן אהך חזקה ושריא והא דמסקינן לחליצה בעי בדיקה היינו לכתחילה משום דכל היכא דאפשר לברורי לא סמכינן אחזקה והא דקיי"ל כר"נ אמר שמואל (ב"ב דקנ"ו) דבודקין לקדושין ולגירושין נמי אתי שפיר אהך טעמא דמחייבינן לברורי היכא דאפשר וא"כ אי לא נבדוק בקדושין ונסמוך על חזקה נימא דחזקתו ודאי הביא סימנים בשעת הקדושין ואין קדושי השני כלום לכך בודקין אולי ימצאו לו שערות והיכא דבדקו ולא אשכחו אזדא לה החזקה והוי ספיקא דאורייתא ותצטרך גט גם מהשני ואם ימצאו לו שערות הרי לא אתרעי החזקה וממילא מחזקינן לי' למפרע בגדול מחמת החזקה וכן בגירושין אי נסמוך אחזקה נימא דחזקתו ודאי הביא סימנים והוי גט גמור אבל לא סמכינן אחזקה היכא דאפשר לברורי ולבדוק אולי ימצאו לו שערות וכיון דבדקינן ולא אשכחנא הוי ספיקא דאורייתא והוו רק ספק מגורשת והיינו היכא דאפשר לברורי אבל היכא דלא אפשר לברורי באמת הוי חזקה גמורה ככל חזקות הש"ס דסמכינן עלייהו בין לקולא בין לחומרא וכן הוא להדי' דעת התוס' ב"ב (דף קנ"ד ריש ע"ב) דהך חזקה הוי חזקה גמורא היכא דלא אפשר לברורי ע"ש שהקשו בפשיטות דנסמוך על חזקה זו אף לאפוקי ממונא והיינו משום דהתם כבר מת ולא אפשר לברורי ודברי רש"י ב"ב (ד' קנ"ו) אהא שבודקין לקדושין נמי מתיישבין להתפרש כן והא דכתב שם רש"י דלא סמכינן אשנים לאחזקינהו בגדולים אף להקל אפשר דהיינו דווקא משום דקאים קמן לבדקינהו ואפשר לברורי וכמו שסיים אלא בודקין אחריו כו' ואכתי איכא למימר דעיקר הבדיקה הוא כמ"ש משום דאפשר לברורי אולי לא ימצאו שערות ואז יהי' קדושי ספק משום דאזדא לה חזקה ואם ימצאו לה שערות אז הוא דיחשבו קדושי ודאי ממילא מחמת החזקה כיון דלא איתרע ע"י הבדיקה ואם נפרש גם דברי התוס' כן דכוונתם דלאו דמשום דחזינן השתא הסימנים הוא דאמרינן מסתמא אתו לאלתר אלא דממילא כיון דלא איתרע החזקה ע"י הבדיקה ממילא קם לו בחזקת גדול למפרע. אם דעתם כן הוי ניחא סברתם לחלק בין הך דהכא להך דשלהי קידושין דאי נימא דלא מחזקינן לי' למפרע בגדול אלא מחמת השערות דחזינן השתא הרי סברתם דחוקה מאוד מ"ש התם דס"ל לשמואל השתא הוא דבגרה ומ"ש הכא אכן לפי מ"ש החילוק נכון ומבואר דהכא נמי לאו משום סימנים דחזינן השתא הוא דמחזקינן ליה לגדול אלא משום חזקה דרבא

הוא דמחזקינן ליה בגדול ולא בדקינן ליה אלא אולי לא ימצאו ואז אזלא לה החזקה אבל כיון שנמצאו ערות הרי לא אתרע לה החזקה וממילא קם בחזקת גדול למפרע מיום שבא לכלל שנים מחמת חזקה דרבא דהוי חזקה גמורה אף להקל:

גם דברי התוס' ד"ה ולגירושין יש לכוין למה שכתבנו והיינו שכתבו בתחילת דבריהם דהבדיקה הוא שאם לא ימצאו שערות לא יהא גירושין משמע להדי' שאם לא הבדיקה סמכינן אחזקה והוי גירושין גמורים רק הבדיקה הוא לברורי שמא לא ימצאו שערות ואז יתרע החזקה ולא נסמוך עליו להתירה לשוק אבל להחמיר סמכינן עלה דאם קבלה קדושין מאחר אחר הגירושין תהא צריכה גט משני משום דחזקה הביא סימנים בשעת הגט ונשרו קודם הבדיקה ולולא החזקה לא הוי חיישינן לנשירה וכמ"ש הרי"ף להדיא דמחמת החזקה הוא דחיישינן שמא נשרו וזהו שסיימו וכן לחליצה משמע דלחליצה נמי עיקר הבדיקה הוא שמא לא ימצאו שערות ואז יתרע החזקה וידעתי שפשט דברי רש"י ותוס' נוטין יותר לומר דהחזקה הוא רק לחומרא ולא לקולא כלל אבל הואיל ויש מקום לפרש דבריהם כנ"ל לא מנעתי מלפרש אולי יוכשר בעיני המעיין לפרש כן ויכוונו דברי התוס' דהכא עם דברי התוס' דקנ"ד שהבאתי לעיל דס"ל להדי' דהך חזקה הוי חזקה גמורה היכא דא"א לברורי והוי ניחא נמי שפיר הא דקשי' לן הא דקרי לה חזקה ולא סמכינן עלה לחליצה וכדכתבינא ניחא דבאמת גם לחליצה סמכינן עלה היכא דלא אפשר לברורי רק היכא דאפשר לברורי לא סמכינן אחזקה ואף שלדעתי הי' נוח לפרש כן אף אם דעת רש"י ותוס' כן כיון דכל סוגי' התלמוד נוחין להתפרש כן כדכתבינא ובפרט שכבר מצאנו להתוס' דקנ"ד דסברי הכי אבל מ"מ ודאי לקולא אין לסמוך ע"ז לומר דחליצתו תהא חליצה וגירושיו גירושין היכא דלא בדקינן וליכא לברורי הואיל ולא נמצא כן בשום פוסק ראשון ואחרון זולת בדברי תוס' דקנ"ד ופשטא דלישנא דרש"י ותוס' דקנ"ו משמע יותר דלעולם לא סמכינן אהך חזקה לקולא וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ל"ג ס"ה דינו הובא בח"מ ר"ס ל"ה באריכות ובכלל דבריו הם דברי התוס' הללו דבודקין לקדושין ודבריו מורין יותר לו' דלא סמכינן אהך חזקה לקולא כלל:

וראיתי שגם דעת הרמב"ן והר"ן הוא דחזקה דרבא לא הוי אלא לחומרא ולענין מיאון אבל לחליצה לא מהני אף היכא דכבר חלצה ולא אפשר למבדקה דהנה הרמב"ן בחידושיו למס' גדה הקשה אשינויא בתרא דאי למיאון למה לי חזקה בחששא בעלמא סגי והל"ל אינה ממאנת שמא הביאה סימנים ע"ש שתירץ דהך חזקה באמת לא איצטריך ליה לענין מיאון אלא לומר דלא ממאנה וחזקה נמי הוא ומהני חזקה לנשים בודקות אותה אחר הפרק עכ"ד הרמב"ן וכיוצא בזה המה דברי הר"ן בחידושיו והנה קושייתם ז"ל אין ענין

לדידן דאינהו לא נחתו לדקדק מאי דקשי' לן טעמא דמלתא דאי חזקה הוא אמאי לא סמכינן עלה לחליצה אלא דהוה קשה להו צריכותא דמילתא דלענין מאי איצטריך הך חזקה לענין מיאון ונראה מדבריהם ז"ל נמי דלאו ספיקא בעלמא הוא אלא חזקה נמי הוי מ"מ מדבריהם ז"ל למדנו מדתירצו דמהני הך חזקה לנשים בודקות אותה ולא תירצו דמהני להיכא דכבר חלצה ולא אפשר למבדקה. נראה ברור דעתם ז"ל דפשיטא דלא מהני כלל אף היכא דלא אפשר למבדקה אלא לענין נשים בודקות לחוד הוא דמהני. ולא זכינו שיבואר לנו טעמא דמילתא אי חזקה היא ומהני נמי לענין נשים בודקות מ"ט לא מהני לחלוץ:

ולכאורה נראה טעמייהו דהני רבוותא דקיימי בשיטת התוס' פ"ק דכתובות (ד"ט ע"א) ד"ה ואבע"א ע"ש שכתבו דהך חזקה דרוב תינוקות מטפחין שהבאתי לעיל היינו רק דרבנן וא"כ איכא למימר דחזקה דרבא נמי דכוותה דהוי רק דרבנן בעלמא ומשו"ה לא אזלינן בתרה רק לחומרא לענין מיאון אבל לא לקולא לענין חליצה [והא דכתבו התוס' פ' בא סימן (דמ"ו ע"ב) ד"ה ר"י ור"ל דאמרו תרוויי הו כו' דקטן שהקדיש לוקה משום הך רובא אלמא דרוב גמור מדאורייתא הוא הרי לא הוצרכו לזה אלא אליבא דר"ל דסבר התראת ספק לא שמה התראה. ור"ל דבאמת סבר דשורפין תרומה טל חזקה כזו אבל לדינא קי"ל כר"י דאין שורפין על חזקה הבאה מחמת רוב שאינו גמור ואליבי' דר"י הוא שכ' התוס' פ"ק דכתובות דהוי מדרבנן ועיין תוס' יבמות (ד"פ ע"א) בד"ה נעשה סריס כו' שכתבו דבכה"ג לאו התראת ספק הוא ואכמ"ל] והא דמהני לקולא לענין נשים בודקות אחר הפרק יש ליישב ברווחא דהא חזינן לתנא קמא דסבירא ליה דכל הנבדקות נבדקות על פי נשים אף קודם הפרק דליכא חזקה דרבא הרי דס"ל דאף מדאורייתא מהימני והיינו מטעם שכתב הרמב"ן הובא ג"כ בהה"מ דהיינו משום דגילוי מילתא בעלמא הוא וא"כ איכא למימר דאף ר"י דס"ל שאין משיאין ספיקות ע"פ נשים הוא רק מחומרא דרבנן דאחמרו דלא להימנינהו וכיון דחומרא דרבנן בעלמא הוא משו"ה מהני בה חזקה דרבנן בעלמא להימנינהו אחר הפרק אבל אכתי קשה דלענין מאי תקינו רבנן הך חזקה דרבא למהוי חזקה דהא לענין מיאון לא איצטריך דהא אף משום ספיקא בעלמא אסורה למאן ולחלוץ לא מהני והיכי תיסק אדעתא דתקינו רק לקולא לענין נשים בודקות אחר הפרק ולהרא"ש ז"ל יכילנא לשנויא דהא דתקינו רבנן למהוי חזקה היינו לענין מיאון דרבנן כגון שלא בעל לאחר זמן דאי משום ספיקא בעלמא הוי מיאונה מיאון דהא הוי רק ספיקא דרבנן משו"ה תקינו רבנן דלהוי חזקה דלא להוי מיאון אף במיאון דרבנן ובהכי מתרצי נמי שפיר קושיית הרמב"ן והר"ן ז"ל שהבאתי לעיל דאי למיאון למה לי

חזקה בחששא בעלמא סגי ולפמ"ש ניחא דאצטריך הך חזקה לענין מיאון דרבנן אבל להרמב"ן והר"ן ז"ל קשי' דא"כ למה נדחקו לתרץ דמהני הך חזקה לענין חליצה דנשים בודקות אחר הפרק ולא תירצו דמהני לענין מיאון גופה במיאון דרבנן ואיך שיהי' טעמם ז"ל אבל נראה להדי' דס"ל דהך חזקה לא הוי אלא מרבנן והיינו לכאורה דקיימו בשיטת התוס' בפרק קמא דכתובות:

והנה מה שיש לעיין בדברי התוס' הנ"ל בענין דינא וסוגי' דפ"פ מצאתי אין כאן מקומו אבל מ"מ נראה לכאורה שבזאת צדקו דבריהם שסברתם נראית נכונה לומר דכל היכא דאמרינן דלא הוי רוב גמור היינו דבאמת לא הוי רובא כלל אלא דנראה כאלו הוא רוב ומש"ה אחמרו בי' רבנן דנהוי רובא דאי נימא מדאורייתא הוי רוב שאינו גמור הרי לא נודע לנו שיעורו עד כמה הוי רוב שאינו גמור ובכמה הוי רוב גמור דהא לכל מילי נראה דבכל שהוא הוי רובא ע"כ טפי מסתבר לומר דכל היכא דאמרינן דהוי רוב שאינו גמור היינו באמת לא הוי רובא כלל אלא דרבנן הוא דאחמרו בי' משום דנראה כאלו הוא רוב וכעין זה כתבו התוס' בפ' כיסוי הדם דפ"ו ע"ב ובפ"ק דנדה די"ח ע"ב:

אבל מ"מ שיטתם זו דפ"ק דכתובו' דהך רובא לא הוי אלא מדרבנן נראה שאינה מוסכמת להל' דפשטא דתלמודא משמע טפי כמ"ש לעיל דהוי רובא אף מדאורייתא אלא כיון דלאו רוב גמור הוא משו"ה לר' יוחנן לא הוי מיעוטא דידי' כמאן דליתא כלל אלא דמצטרף בהדי חזקה דהא בפ"ק דנדה די"ח ע"ב קרי להש"ס להך רובא רובא דאיכא חזקה בהדה משמע להדי' דאי לאו דאיכא חזקת טהרה דעיסה נגד הך רובא הוי מהני הך רובא אף לשרוף וכ"כ התוס' שם ובריש מכילתין ד"ג ע"א ד"ה גמר סוף טומאה כו' ע"ש שכתבו להדי' שמן התורה הוי נגד חזקה כפלגא ופלגא אלא דרבנן אחמרו בה דלהוי בו דעת לשאול והכי משמע נמי להדי' בסוגי' דשלהי קדושין ד"פ ע"א דאמרינן התם תניא כוותי' דר' יוחנן שני דברים כו' ועשאום חכמים כאלו יש בהן דעת לשאול כו' תינוק הך דאמרן הרי משמע להדי' דעיקר דוקא דאין שורפין הוא משום דמדאורייתא הרי התינוק אין בו דעת לשאול הא אי הוי התינוק מדאורייתא יש בו דעת לשאול הוי טמא באמת אף לשרוף והיינו משום דמדאורייתא הוי נגד חזקה כפלגא ופלגא וכדכתבו התוס' פ"ק דנדה ד"ג ודי"ח שהבאתי לעיל [דהא ודאי על טומאה דרבנן לא שורפין תרומה לבד משום ספקות שמנו חכמים עיין רש"י פ"ק דשבת דט"ז סוף ע"א]:

ועוד לשיטת תוס' דכתובות תקשי מ"ט דר"ל וצריכין לבדוק ולומר דבהא גופא פליגי ר"י ור"ל דר"ל סבר דהתירה הוי מדאורייתא ור"י סבר דהוי רק דרבנן והוא דוחק [ולשיטת תוס' דפ"ק דנדה ניחא נמי שפיר דלא תקשי קושית התוס' דפ"ק דכתובות אי נימא דרוב

רצון דמי לרוב תינוקות מטפחין דכיון דהוי נגד חזקה כפלגא ופלגא הרי ספק גמור הוא ואסורה והיכא דאיכא עוד ספיקא הרי איכא ס"ס ושרי] ויש ליישב הנך סוגי' שלהי דקדושין ודפ"ק דנדה גם לשיטת התוס' דפ"ק דכתובות ואין רצוני להאריך בישובין ודחוקים מה גם כי לנדון שלפנינו אין הענין נוגע כ"כ דאטו בחדא מחתא מחתינהו לכולהו חזקות ותו דאף אי נימא דחזקה דרבא לא הוי אלא דרבנן ולחומרא הרי עכ"פ לחומרא הוי חזקה ולא ספיקא וחזינן נמי דמהני הך חזקה לקולא נמי לענין נשים בודקות לאחר הפרק אף דספיקות אין משיאין עפ"י נשים הרי עכ"פ דלאו ספיקא בעלמא הוא ותהוי מדרבנן עכ"פ לאו ספיקא בעלמא ואיך ניקו אנן ונימא דספיקא בעלמא הוא ולקולא ואף שבתוס' דפ"ק דכתובות שהבאתי לעיל כתבו בהדי' לחלק ברובא דרבנן דלענין חד ספק אמרינן דהוי רובא ולא מקרי ספיקא אבל לענין ס"ס חשבינן לי' לספיקא בעלמא:

אמנם נראה דוחק גדול לומר שנתנו חכמים דבריהם לשיעורין והעמידו דבריהם נגד חד ספיקא לומר דהוי רובא ולא ספיקא לנגד ס"ס לא העמידו דבריהם והוי ספיקא ולא רובא והנראה דכוונת התוס' הוא דכיון דהך רובא דרצון לא הוי אלא מדרבנן אבל מדאורייתא הוי רק ספיקא בעלמא ספק אונס ספק רצון אם כן מדאורייתא אית לן לאוקמה אחזקת היתר לבעלה כמ"ש שם התוס' בתחילת דבריהם אלא דרבנן הוא דאחמרו דלא למחשב ספק אונס לספיקא אלא למיעוטא בעלמא וא"כ בחד ספיקא נמי לא הוי אלא איסורא דרבנן בעלמא. ומשו"ה כי איכא עוד ספיקא הוי ספק דרבנן ושרי' כן נראה לפרש דברי התוס' וא"כ היינו דוקא היכא דבחד ספיקא נמי לא הוי אלא מדרבנן אבל בנ"ד דבחד ספיקא הוי ספיקא דאורייתא אלא כי איכא עוד ספיקא הוי ס"ס ושרי' לא מסתבר לחלק בין חד ספיקא לתרי ספיקי דמסתבר למימר דכיון דחזינן דהעמידו דבריהם במקום חד ספיקא למימר דהוי חזקה ולא ספיקא ה"ה נמי לענין תרי ספיקי אמרי' דספק שמא לא הביא סימנים לאו ספק הוא כלל ותהוי נמי דרבנן עכ"פ חזינן דלאו ספיקא הוא אלא אית לן למימר דחזקה הביא סימנים ושקלו רבנן לספיקא כן נראה לכאורה ועיין מ"ש לקמן אי"ה:

הנה לפמ"ש הלח"מ פי"א דגירושין דהיכא דלא בעל לאחר זמן לא בעי בדיקה כלל למיאון משמע ודאי דס"ל להרמב"ם דלא הוי רק ספיקא בעלמא ומשו"ה אזלינן לקולא בדרבנן וממאנת אף לאחר זמן כ"ז שלא נתברר שהביאה סימנים וא"כ נראה דהוי ספק שקול ממש מדתלינן לקולא בדרבנן וא"כ היכא דאיכא ס"ס היינו יכולים לסמוך לקולא אף בדאורייתא אבל אין דבריו מחוורין ע"ש בלח"מ שהחליט כן גם בדעת הה"מ לומר

שגם דעת הה"מ הוא דא"צ בדיקה כלל ובזה יש להפליא עליו שהשיא דעת הה"מ לדעת אחרת והה"מ הרי פירש דבריו ושנה ושילש דבודקין אותה בדין ד' כתב בראשית דבריו וכיון שכן אם נבדקה ואין לה סימנים ממאנת והולכת ובסוף דבריו שם סיים ובודקין אותה וכל זה מבואר בהלכות כו' ובדין ה' כתב אבל כשלא בעל כו' אלא בודקין אותה ואם לא הביאה סימנים הרי זה ממאנת ומה שהביא הלח"מ לזה הוא מ"ש הה"מ דין ד' אין אומרים הוחזקה הבאתם עד שיודע בבירור. אבל לא דק בכוונת הה"מ ואמתת כוונת הה"מ מבואר עפ"י מה שסיים שם ובודקין אותה וכל זה מבואר בהל' וכן כתב בדין ה' הרי שנבדקה כו' והעלה בהלכות מהכרח השמועות וכו' מספיקא לא חיישינן לנשירה ולא אמרינן חזקה הביאה סימנים אלא בודקין אותה כו' וכל דברי הה"מ א' הם לילך בשיטת הלכות הרי"ף. והנה פירוש הרי"ף ידוע שמפרש דמחמת חזקה דרבא הוא דחיישינן שמא נישרו [וכמ"ש בריש דברי דודאי לא הוי לן למיחש למיעוטא דנשרו אלא משום דאיכא חזקה דרבא הוי כפלגא ופלגא כהך דרפ"ב דכתובות] ע"ש בפ' ב"ש שכתב והדין הוא פירוקא דהך קושי' כו' דלא אמר רבא חזקה הביאה סימנים אלא לענין איסורא דאורייתא דעבדינן לחומרא ולא בדקינן לה דחיישינן שמא נשרו ולמסקנא דגמרא הכי פירושא דמימרא דרבא הגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה היינו דלא שייך בה בדיקה למיאון משום חזקה הביאה סימנים ומחמת החזקה חיישינן שמא נשרו וא"כ לענין מאי תהני הבדיקה כיון דאף אם נבדקה ולא משכחינן כלום אפ"ה לא תוכל למאן משום חשש נשירה [ולפירוש הרי"ף לא קשה במסקנא הא דהקשו הרמב"ן והר"ן אשינויא בתרא דאי למיאון למה לי חזקה בחששא בעלמא סגי והל"ל אינה ממאנת שמא הביאה סימנים ולפירוש הרי"ף ניחא למסקנא דקי"ל דחוששין לנשירה כמש"ל] ומעתה מבוארים דברי הה"מ מ"ש דין ה' והעלו בהלכות בהכרח השמועות כו' מספיקא לא חיישינן לנשירה ולא אמרינן חזקה הביאה סימנים אלא בודקין אותה עכ"ל דהכרח השמועות הוא קושית הרי"ף מהא דאמר שמואל בודקין למיאונין ופירוקא דהדין קושי' [וכן הקשו ותירצו התוס' ב"ב דקנ"ו] דהך דשמואל דבודקין היינו היכא דלא נבעלה דבכה"ג לא אמר רבא דא"צ בדיקה והיינו כמש"ל דלא שייך בה בדיקה משום דחזקה הביאה סימנים ואמטו להכי חיישינן לנשירה וא"כ לא תהני לה הבדיקה דרבא לא אמר חששה דנשירה מחמת חזקה דרבא אלא בדאורייתא אבל בדרבנן לא אמר דניחוש לנשירה וא"כ שייך בה בדיקה ואהא קאי מימר דשמואל דבודקין למיאונין:

מעתה גלוי ומבואר כוונת הה"מ בדין ד' שכתב אין אומרים הוחזקה הביאתן עד שיודע בבירור ובודקין אותה וכ"ז מבואר בהלכות עכ"ל והוא דאם היינו אומרים הוחזקה

הביאתן היינו חוששין לנשירה ולא הי' שייך בה בדיקה וכקושית הרי"ף משו"ה אמר אין אומרים הוחזקה הביאתן עד שיודע בבירור והיינו משום דלא חיישינן לנשירה בדרבנן וזהו שסיים ובודקין אותה וכ"ז מבואר בהלכות סוף דבר דברי הה"מ מבוארים דלמיאון דרבנן בעי בדיקה כמבואר בדבריו להדי' כמה פעמים ומקורו ברוך מתלמוד ערוך שהביא הרי"ף מימרא דשמואל דבודקין למיאונין ולא מתוקמא אלא בדרבנן כמש"כ הרי"ף וכן התוס' ב"ב דקנ"ו וכ"כ ברמב"ן במלחמות והרמב"ם עם היות שלא הזכיר דין הבדיקה במיאון דרבנן ואיכא למימר דלא ס"ל להלכה הא דאמר שמואל בודקין למיאונין וכמ"ש התוס' בפ' ב"ש (דמ"ט ע"א) ע"ש ד"ה ואב"א שתירצו כן לחד תירוצא וכן הוא בראב"ש שם ומהך דאין משיאין ספיקות עפ"י נשים נמי אין ראי' לפי שיטת הרמב"ם כיון דלדידי' הך סוגי' דלא כהלכתא היא דהא הרמב"ם פסק כת"ק דכל הנבדקים נבדקות עפ"י נשים וא"כ אפשר לומר כדברי הלח"מ בדעת הרמב"ם דבמיאון דרבנן לא בעי בדיקה וס"ל דחזקה דרבא ל"ד אלא מספיקא בעלמא הוא משו"ה אזלינן בה לקולא בדרבנן וכדמשמע קצת מדברי הרמב"ם בדין ו' שכתב שם להדיא שהרי לא בא עלי' אחר שהגיעה לשני נערות עד שניחוש לה שמא הביאה סימנים ותהא ספק מקודשת משמע לכאורה דחזקה דרבא לא הוי רק ספק לדעת הרמב"ם אבל מה לנו לחלק את השוין למה לא נאמר דהרמב"ם אזיל בשיטת הרי"ף כדרכו והא דכתב בדין ו' שתהא ספק מקודשת כבר פי' הלח"מ גופי' דקאי אהיכא דבדקו ולא אשכחי' אז הוי רק ספק מקודשת אבל היכא דלא בדקו הוי' מקודשת ודאי מחמת חזקה דרבא [ומהתימה על הלח"מ שנטה מהיפוך אל היפוך לומר דחזקה דרבא הוי חזקה ודאית ומדרבנן לא ניחוש לה כלל] וכ"כ הה"מ סוף דין ה' דהרמב"ם כדעת הרי"ף בהלכות וכך יפה לנו להשוות דעתם שהמה תמיד לאחדים אף שהרמב"ם לא הזכיר בפירוש הבדיקה במיאון דרבנן אולי סמך על דיוקא דסיפא גבי מיאון דאורייתא היכא שנבעלה כתב ואינה צריכה בדיקה למיאון דוק מינה דברישא במיאון דרבנן צריכה בדיקה וכך יפה לנו לומר דהרמב"ם לא הוי דעת יחידאה בפרט לגירסתנו בש"ס ב"ב דקנ"ו דגרסינן להדיא והלכתא כר"נ אמר שמואל בכולהו:

ועדיין יש לדחות שמפרש בפי' הרמב"ן והר"ן דלא נקיט מיאונין אלא לאפוקי מדר' יהודא. ואיך שיהי' ודאי אין לסמוך ע"ד הרמב"ם כפי' הלח"מ להוכיח מדמיאון דרבנן לא בעי בדיקה ש"מ דחזקה דרבא לאו דוקא אלא ספיקא בעלמא הוא [זולת דהלח"מ גופי' אף דס"ל דבדרבנן לא חיישינן לחזקה דרבא אפ"ה ס"ל דבדאורייתא הוי חזקה גמורה ודאית ומשהגיעה לכלל שנים הוי מקודשת גמורה וכמש"כ בדין ו' שהבאתי לעיל] דכבר

הבאתי שהרי"ף בפ' ב"ש ס"ל דהא דאמר שמואל בודקין למיאונין הכי הלכתא ומוקי לה במיאון דרבנן וכ"כ הרמב"ן במלחמות וכן מבואר באר היטיב בתוס' ב"ב דקנ"ו וכ"כ הרשב"א בתה"א בית ז' שער ד' בסוגי' דמשהגיעה לימי הנעורים כ' שם להדי' דלוסתות ומיאונים דרבנן נמי בעי בדיקה וכ"כ הטוש"ע להדי' דמיאון דרבנן בעי בדיקה וכ"כ כל הפוסקים באין חולק וכבר כתבתי דהמ"מ מפרש גם דברי הרמב"ם כן ועוד מדכתבו התוס' בפ' בא סימן (דנ"ב ע"ב) בשם ר"ת בס' הישר דמשהגיעה לכלל שנותי' לא תמאן בזה"ז דאע"ג דהיכא דלא בעל לא חיישינן שמא נשרו אין אנו בקיאים לבדוק כל הגוף כו' וכ"כ התוס' בכמה דוכתין הרי להדי' דאף במיאון דרבנן הבדיקה הוא כ"כ חובה עד דמשום דאין אנו בקיאין בבדיקה אסרו למאן כלל וכ"כ הטור בשם סה"ת וכן הוא בשו"ע ס"ס קנ"ה ואף שכתב שם הב"ש משום דהוי ספק חסרון ידיעה נראה פשוט דהיינו משום שהבדיקה היא חובה משו"ה אף אם נבדוק ולא נשכחינן כלום מ"מ דילמא איכא גומות ולא בקיאין למשכחינהו ואף דספיקא דרבנן הוא לא מקילינן בה משום דהוי ספק חסרון ידיעה אבל אי נימא דלא בעי כלל בדיקה בדרבנן וכדעת הלח"מ אכתי למה לא תמאן בזה"ז ומה בכך דהבקיאות בבדיקה הוא חסרון ידיעה אם נאמר שעפ"י הדין א"צ בדיקה כלל אלא ודאי מוכח מדברי התוס' וסה"ת וכל הפוסקים שהביאום דהבדיקה חובה היא עפ"י הדין במיאון דרבנן הרי קמן דחזקה דרבא לאו ספיקא בעלמא הוא ומשו"ה אף בדרבנן לא אזלינן בה לקולא ובהכי מיתרצי שפיר קושי' הרמב"ן והר"ן הנ"ל שהקשו אי למיאון למה לי חזקה בחששא בעלמא סגי והל"ל אינה ממאנת שמא הביאה סימנים ולפמ"ש איצטריכא לי' גם למיאון היכא דלא נבעלה לאחר זמן דלא שרינן לה בלא בדיקה וא"כ אין לסמוך על ספק שמא לא הביא סימנים אף לענין ס"ס אמנם שבתי וראיתי שיש מקום מרווח לסמוך עליו לענין ס"ס שכבר כתבתי לעיל דאע"ג דקרי' לי' חזקה מדלא סמכינן עלה לענין חליצה ברווחא איכא למימר דהך חזקה באה מחמת הרוב שאינו גמור וכדאשכחן גבי דרכו של תינוק לטפח וברוב שא"ג אף אי נימא דהוה רובא דאורייתא מ"מ שפיר אית לן לאיפלוגי בין חד ספיקא לתרי ספיקי דהנה הרב בעל פ"י חידש סברא נכונה דהנך רבוותא דספק דאורייי' אסורו מן התורה א"כ כל עיקר טעמא דשריותא דס"ס הוא משום דבחד ספק ה"ל פלגא ופלגא ומשו"ה כי איכא עוד ספיקא ה"ל רובא להתירא וכמ"ש הרשב"א בתשובה וא"כ אף ברוב גמור אי איכא עוד ספק שקול כגון ספק אינו תחתיו הרי גם כהך ספיקא לחוד הא ה"ל פלגא ופלגא א"כ בספק אונס ה"ל מיעוטא נגד רוב דרצון מ"מ הרי צד היתירא דספק אונס אע"ג דמיעוטא הוא מ"מ בהדי ספק אינו תחתיו ה"ל רובא ובזה הניח בצ"ע קושית התוס' דהכא ולדידי

קושייתו על תוס' לק"מ דכיון דקי"ל כרבנן דפליגי אר"מ וס"ל דמעוטא כמאן דליתי' ולא מצטרפינן לי' בהדי חזקה ה"נ לא מצטרפין לי' לאידך ספיקא דכמאן דליתי' כלל הוא וכן דקדקו התוס' בדברי קושייתם דנקטו בלשונם דנימא מיעוטא כמאן דליתא ולית לן אלא חד ספיקא [ומה שיש לעיין בזה להביא ראיות מאיזה סוגיות שבש"ס אכמ"ל]:

אמנם היינו ברוב גמור כדסליק אדעת התוספות בקושייתם אבל היכי דהוי רוב שא"ג הרי להדי' אמרינן בש"ס פ"ב דנדה (די"ח ע"ב) דאיכא חזקה בהדה וכמש"ל שזהו החילוק בין ר"ג לרוב שא"ג דבר"ג הוי מעוטא דידי' כמאן דליתא ולא מצטרפינן לי' בהדי חזקה וברוב שא"ג מצרפינן מיעוטא דידי' לגבי חזקה למהוי פלגא ופלגא וא"כ לענין רוב שא"ג חזר וניעור סברת הרב בעפ"י דמצטרפין מיעוטא דידי' לגבי פלגא דאידך ספיקא למהוי רובא ובהכי מיתרצא נמי שפיר קו' התוס' דפ"ק דכתובות לפי שיטת התוס' דפ"ב דנדה דסברי דברוב שא"ג הוי מדאורייתא דמ"מ למסקנת התוס' דרוב רצון הוי רוב שא"ג שהרי אית לן לאפלוגי בין ס"א לתרי ספיקי אף אי הוי רובא מדאו' וכדכתיבנא:

וא"כ בנ"ד אף אי נימא דחזקה הוי מדאורייתא מ"מ מדקאמרינן דלחליצה בעי בדיקה אית לן למימר דהך חזקה אתי' מחמת רוב שא"ג וברוב שא"ג מצטרפין מיעוטא דידי' לגבי אידך ספיקא למהוי רובא דהתירא ומכ"ש להנך רבוותא דסברי דהך חזקה לא הוי אלא מדרבנן ודאי ברור ופשוט דקיל וקיל מרוב שא"ג ואית לן לאצטרופי מיעוט דאין מביאין סימנים לפלגא דאידך ספיקא למהוי רובא וא"כ אי אית לן עוד ספק שקול יש מקום לסמוך גם על ספק שמא לא הביא סימנים:

וכבר כ' לעיל דהרא"ש והרמב"ן והר"ן ס"ל דהך חזקה לא הוי אלא מדרבנן ומכל הנך רבוותא שהבאתי לעיל דמצרכי בדיקה אף במיאון דרבנן אכתי אין ראי' דפליגי ארמב"ן ורא"ש ור"ן דאינהו נמי מצו סברי דהך חזקה לא הוי אלא מדרבנן וכדכתיבנא לעיל דלשיטה זו צריכין למימר דכל עיקר דגזרו רבנן למחשבי' לחזקה היינו להצריך בדיקה במיאון דרבנן והכי מסתבר נמי מדעת התוס' (ב"ב קנ"ו) דהא כבר כתבתי שדברי הרא"ש בתשובה ודברי התוס' ד"ה בודקין לקידושין אחד הם אלא שהרא"ש ז"ל האריך יותר ע"כ ודאי יפה לנו וחובתנו הוא, להשוות דעתם ולומר דכונת התוס' נמי כפשטות משמעותן דהך חזקה לא מהני לקולא כלל היינו מדאורייתא לא הוי חזקה כלל ואעפ"כ כ' שם התוס' אח"ז דהא דבודקין למיאונין היינו במיאון דרבנן וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' נמי כמ"ש דהחזקה היא דרבנן ועכ"פ ודאי אין שום נדנוד משמעות וראי' דפליגי אהרמב"ן ורא"ש ור"ן והו"ל תוס' דדקנ"ד יחידאי לגבי הנך רבוותא:

וא"כ לסברת בעפ"י זכינו לדין דאית לן למסמך על ספק שמא לא הביא סימנים אי איכא עוד ספק שקול ונ"ד עדיף אמנם אינני רואה כאן שום ספק אחר דספק לא בעל נראה דלאו ספק הוא כלל וכמ"ש לקמן אי"ה:

ומ"ש הרב דדובראוונא לחדש עוד ספק אם בעל לשם קידושין משום שעדיין לא נתברר לו להמנוח בעצמו שהוא גדול לא ידעתי כוונתו בזה דמה"ת הוי מספקא לי' ודאי ידע אינש בנפשו אי אית לי' שערות ולומר דגם צמחו וגם נשרו והוא לא ידע הוא ספק רחוק מאד ותו דמסתמא דעתו במלאת לו י"ג שנה שאז נקרא בר מצוה וסוגיא דעלמא הוא עפ"י חזקה דרבא דמאז נקרא בר מצוה ומאז מחזיק עצמו לגדול. ואולי דעת הרב הנ"ל דשמא ידע דבעינן שתי שערות וחזקה דרבא לא ידע ואף שבאמת הביא סימנים כדא' רבא אבל שמא לא היו רק גומות דקי"ל דהוו סימנים ואיהו לא הוה בקי בדין הגומות א"כ לא הוה בקי למשכחינהו וא"כ שפיר איכא למימר דהוי מספקא לי' אבל כבר פי' הרמב"ם פ"ב דאישות דין י"ז וכ"כ רש"י בפ' אין צדין (דכ"ח) דטעמא דגומות הוא משום דאין גומא בלא שער ושערות היו בהם ונשרו וכבר כתבתי דלא מסתבר למימר שצמחו ונפלו ולא ידעו בצמחים ובנשרם ולמימר שמא היו באיזה מקום בגוף והוא לא ידע ג"כ לא נהירא למיסמך עלה דהא הרי"ף והרמב"ם פסקו להדיא דבעינן במקום הערוה דוקא וגם התוס' והנמשכים אחריהם לא חששו לבדוק בכל הגוף אלא לחומרא בעלמא דילמא קי"ל כמ"ד ע"ג קשרי אצבעותיו:

והספק השני שמא לא נבעלה אחר שהגדיל. הנה אי לא נסמוך אדיבורה דידה דאמרה לא נבעלתי נראה ברור דאין לסמוך עליו מטעם ספק דאף אי לא נימא דאמרי' ודאי בעל מ"מ זה ברור דספק שמא לא נבעלה הוי ספק דלא שכיח כלל ואף דשכיח קצת בילדים רכים דלא עבדי מעשה משך זמן אחר נשואיהם היינו משום שאין יכולים לבעול אבל עכ"פ הראה ודאי עבדי בכל פעם שמנסה עצמו אולי יוכל לבעול וע' רש"י כתובות (ד"ט ע"ב) בד"ה מאי לאו כו' ע"ש שסיים או שהערה בה מתוך חיבתה ולא ידע ששיבר בתוליה. ואף שדעת הרב השואל כדעת מו"ר הגאון דק' אה"ו נ"י בס' תורת יקותיאל בתשובה א' שבאילן הגדול הזה נתלה לומר דביאה ראשונה ודאי בעל לאלתר דלא מוקי אנפשי' ואכתי הוי בקטנותו ובגדלותו לא בעל כלל משום דאחר דכבר בעל ביאה ראשונה תו לא תקיף יצרי' כ"כ ומוקי אנפשי' באמת סברא נכונה ופשוטה היא לחלק בין ביאה ראשונה להיכי דכבר בעל וזה ימים כביר טרם ראיתי כן בתשו' מו"ר הגאון הנ"ל הוריתי כן מסברא דנפשאי הלכה למעשה בעובדא דהוה מה דהוה בדבר שבממון והכרעתי לחלק בין ביאה ראשונה להיכי שכבר בעל אבל מ"מ אף אי נימא דדינא הכי הוא דלאחר

בעילה ראשונה לא אמרי' דודאי בעל אבל מ"מ ספק הוי דלא שכיח כלל שלא יבעול כלל משך כמה חדשים אחר שכבר בעל וטעם טעם ביאה וכדאמרינן בסנהדרין דל"ז אפשר אש בנעורת ואינו מהבהב והתם לאחר ביאה ראשונה קאי מדשרי ליחודא וסוגה בשושנים נמי ליכא הכא דהא בהיתרא יתבי תותי' וגם שכיחא לי' טפי מנדה דאיכא הרחקות טובא ואפשר שגם במטה אחת הוו כדרך אחר סמוך לנשואין ולא סינר מפסיק ולא חרב נעוץ בינו לבינה ודאי ספק לא בעל הוי ספיקא דלא שכיח כלל:

וגם בגוף הדין דלא נימא ודאי בעל. איכא לעיוני טובא דאף דבאמת סברא מרווחת היא לחלק בין ביאה ראשונה להיכא דכבר בעל ויפה כתב מו"ר הגאון הנ"ל דגם ב"ש דס"ל בפ' הזורק דפ"א דאמרינן עדי יחוד הוו עדי ודאי ביאה משום דאנן סהדי דלא פרשי זמ"ז אפשר דהיינו דוקא התם דכיון דאמרינן דאינו בועל לזנות אלא לש"ק הרי חזרו לחיבתם הראשונה והוי כביאה ראשונה דתקיף יצרי' טובא אבל לאחר שכבר בעל בעילה ראשונה אולי גם רש"י יודה דל"א אנן סהדי דודאי בעל אבל מ"מ איפכא נמי סברא מרווחת לומר דגם הרמב"ם דס"ל גבי מתייחד עם גרושתו דהוי רק ספק ביאה היינו דווקא ביחוד עם גרושתו דסנו אהדדי מסתמא כיון שנתגרשו. אבל ביחוד עם אשתו האהובה בנשואין אפשר דגם הרמב"ם יודה דלעולם אמרי' ודאי בעיל ולא פריש וכעין זה כ' הרשב"א בחי' על מתני' דגט ישן לתרץ דלא תקשי לר"י דס"ל גם לנה עמו בפונדקי דאם לא ראוה שנבעלה לכ"ע א"צ הימנו גט משום יחוד בעלמא והרי הכא בגט ישן הלא רק נתיחד עמה וחיישי' לביאה. ותירץ הרשב"א ז"ל משום דהתם דכבר נתגרשו סנו אהדדי וכ"כ שם עוד דבגט ישן לא שני לן בין נשואה לארוסה דלעולם חיישינן לביאה ול"ד להך דלנה עמו בפונדקי דהתם כבר נתגרשה וסנו אהדדי ואיכא תרתי דסנו אהדדי ודאין לבו גס בה:

ועוד דנראה ברור דמקור דינו של הרמב"ם דהוה רק ס"ק הוא מד' הירושלמי דפ' הזורק גבי לנה עמו בפונדקי אריב"ב ב"ש כדעתיי' דאמרי לא יגרש אא"כ מצא בה ע"ד מזוהמת היא לפניו ואינו חשוד עליה וב"ה כדעתיי' דאמרי אפי' הקדיחה תבשילו אינה מזוהמת וחשוד הוא עליה ומכאן הוציא ודאי הרמב"ם דינו לומר דהוי רק ספק מקודשת דהכי מ' ודאי לישנא דחשוד הוא וא"כ התוס' והרשב"א והר"ן והמרדכי וש"פ שהביאו דברי הירושלמי הנ"ל כלהו ס"ל בהא כהרמב"ם דהוי רק ס"ק ודלא כרש"י ז"ל וא"כ סברא נכונה וברורה היא לומר דדוקא ביחוד עם גרושתו הוא דהוי רק ספק ביאה והיינו משום דמאן מפיס מאיזה טעם גירשה ואולי גירשה מחמת ערות דבר ומזוהמת היא לפניו אבל

ביחוד עם אשתו דחינה על בעלה גם הרמב"ם יודה דלעולם אף אחר ביאה ראשונה לעולם אמרינן ודאי בעיל ולא פריש דהכל יודעים למה אשה יושבת תחת בעלה:
ולכאורה הי' נראה להביא ראי' דאף לאחר שכבר בעל ומצי לאוקמי אנפשי' מ"מ אית לן למימר דודאי בעל והוא מדמסיק הש"ס בפ' ב"ש דקי"ב דצרתה אינה נאסרת והרי לשיטת הרמב"ם מיירי התם תוך שלשים דמצי לאוקמי אנפשי' ביבמה ושי' הרמב"ם היא המחוורת ודאי וע' בב"י ששי' הרמב"ם היא מוסכמת מהרי"ף ור"ח וכ"נ עיקר דאתיא כפשטא דירושלמי שהביא גם הרא"ש וא"כ הא חזינן דאף דמצי לאוקמי אנפשי' מ"מ לא מהימני' לאוסרה לאחרינא ואף אם שניהם אומרים שלא נבעלה והיינו משום דחזקת כנוסה בעולה היא לאלתר וכמ"ש הח"מ שם והיינו משום דמסתמא אמרינן חזקה בעל לאלתר אף דמצי לאוקמי אנפשי' וא"כ נ"ד לכאורה להא דמיא דאף שלאחר שכבר בעל תו לא תקיף יצרי' ומצי לאוקמי אנפשי' מ"מ אית לן למימר חזקה ודאי בעל דהכל יודעים אשה למה יושבת תחת בעלה ומ"מ יש לחלק ולומר דבביאה ראשונה אף היכי דמצי לאוקמי אנפשי' ומשום דבזיז מינה מ"מ משום דתקיף יצרי' טפי הוא דאמרי' דמסתמא לא מוקי אנפשי' אבל לאחר שכבר בעל דתו לא תקיף יצרי' כ"כ אכתי אין ראי' לומר דמוקי אנפשי' מסתמא והכי משמע קצת דברי התוס' פ"ק דכתובות (ד"ט ע"ב) בד"ה מאי לאו ע"ש שכתבו דרוב פעמים לא מוקי אנפשי' אפי' שעה חדא ודברים כאלו ודאי א"א לומר אלא בביאה ראשונה דאחר ביאה ראשונה ודאי א"א לומר דלא מוקי אנפשי' אפי' שעה חדא דודאי לא מצוי כתרנגול הוא וא"כ מהא ליכא למשמע מינה.
אמנם מהא דתניא בפב"ש דקי"ט ע"א ומייתי לה נמי בפ' המדיר דע"ג אבל גירשה כשהיא קטנה והחזירה כשהיא גדולה א"נ החזירה כשהיא קטנה וגדלה אצלו ומת או חולצת או מתייבמת מוכח שפיר מדנקט סתמא וגדלה אצלו ולא תני ונבעלה כשהיא גדולה דהא הכי קיי"ל במסקנא שם (דק"ט ע"ב) דקדושי קטנה מתלא תליא עד דבעיל והכי הלכתא ודאי מדפריך מינה סתמא דגמ' בפ' המדיר ריש דע"ג דרב אדרב והא פליגי בה חדא זימנא והיינו לפום אוקימתא דבעל דוקא והכי מסיק נמי הש"ס הלכתא בפ' יוצא דופן (דמ"ו ע"א) דדוקא היכי דבעל לאחר זמן הוא דהוי קדושין דאורייתא ובהך דהחזירוה כשהיא קטנה וגדלה אצלו ודאי בעינן קדושי דאורייתא למשרי' ליבומי וא"כ למסקנא דגמ' הו"ל למתני החזירה כשהיא קטנה ונבעלה כשהיא גדולה אלא ודאי משמע מינה דמשגדלה אצלו חזקה ודאי בעל בגדלותו והוו קדושין גמורים ומתייבמת נמי בהך חזקה ומשו"ה סגי במאי דנקט וגדלה אצלו הא קמן דאף לאחר ביאה ראשונה כמו בקטנה שגדלה אצלו שכבר נבעלה בחזרתה בקטנותה אפ"ה אמרינן דגם בגדלותה כיון שיושבת

תחתיו חזקה ודאי בעל ואף שמסוגיית התלמוד אין הראי' מכרעת דתנא א"צ לפרש דבריו ובאמת למסקנא צ"ל דמיירי בדאיכא עדי ביאה גמורים או שכבר ילדה ממנו ומת הולד אבל מ"מ הא לא אשתמיט בשום דוכתא לא בגמ' ולא בשום פוסק מקמאי ובתראי לומר דמיירי בכה"ג דוקא וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מיבום דין י"ד ואם החזירה כשהיא קטנה או חרשת ונתגדלה ונתפקחה אצלו כו' מותרת ליבם ולא נקט ונבעלה בגדלותה ובפקחותה וכ"ה בטוש"ע ס"ס קע"ג ש"מ דמסתמא כשגדלה אצלו שרי ליבומי וכן יש לדקדק קצת מהא דאתמר התם בפ' ב"ש (דק"ט ע"ב) קטנה שלא מיאנה והגדילה ונשאת רב אמר א"צ גט משני ולא נקיט והגדילה ונבעלה כדקיי"ל במסקנא והרי אמורא צריך לפרש דבריו אלא משמע דסגי במאי דנקיט שלא מיאנה והגדילה דלישנא דלא מיאנה משמע דלא אימרדא ויתבא תותי' ומשהגדילה כך ויתבא תותי' אנן סהדי דנבעלה משהגדילה והא דפריך התם מאי לאו אע"ג דלא בעל מיושב שפיר ואין רצוני להאריך בזה ואע"ג דלאו ביאה ראשונה היא דכבר בעל בקטנותה מ"מ אמרינן דכיון דיתבא תותי' ודאי גם בגדלותה בעל משו"ה א"צ גט משני והכי משמען נמי דברי הרמב"ם פ"ד דאישות מדנקט התם דין ח' כיצד מקודשת כו' שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה גמרה קדושיה ונעשית א"א גמורה ובודאי א"ל נבעלה לא נעשית אשת איש גמורה כמסקנת הש"ס וכמש"כ הרמב"ם גופי' בפי"א דגירושין דין ד' וה' דלא הוי קדושי דאורייתא אם לא נבעלה בגדלותה אלא ודאי דהרמב"ם נמי מיירי שנבעלה בגדלותה אבל לא הוצרך לפרש כן משום דסגי לי' במאי דנקט שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה דמשמע שגדלה כן בישיבתה עם בעלה וכיון שיושבת עם בעלה אנן סהדי שנבעלה דהכל יודעים למה אשה יושבת תחת בעלה:

והן הן דברי הרא"ה בחידושיו למס' כתובות פ' המדיר דע"ג בסוגיא דקטנה שלא מיאנה והגדילה כו' אחר שהביא שם מסקנת הש"ס דבפ' ב"ש דק"ט דקדושי קטנה תלי' עד דבעל והיינו משום דגמר ובעל לשם קדושין כ' שם וז"ל ואע"ג דהמקדש שלא בעדים אין חוששין לקדושיו הכא כיון דהוי מלתא דכו"ע ידעי בה כו"ע מסהדי וכן המקדש בביאה א"צ אלא עדי יחוד עכ"ל מבואר בדבריו דלא שני לי' בין מקדש בביאה דביאה ראשונה היא ובין קטנה שלא מיאנה דכבר נבעלה קודם שהגדילה תרוויי' בחדא מחתא מחתינהו ומדמי להו לומר דבתרוויי' אמרינן דאנן סהדי דודאי נבעלה והן הן עדי קדושיו וכן הביא גם הריב"ש סי' ו' וקצ"ג בשם הרא"ה דקטנה שהגדילה אפי' לעדי יחוד א"צ דכיון שאשתו היא ועומדת תחתיו כו"ע ידעי שנתייחד ובא עליה עכ"ל הריב"ש בשם הרא"ה הרי להדי' דעתו דא"צ לא לעדי יחוד ולא לעדי ביאה דאנן סהדי דודאי נבעלה

אף שבעל בקטנותה ואף שבסי' מ"ו כ' הריב"ש ע"ד הרא"ה דיחידאה היא ושכל גדולי הראשונים כתבו שצריכה עדי יחוד וכן הביא דבריו הללו גם הב"י בסי' קמ"ט אבל הריב"ש גופי' נראה דהדר בי' וסמך על דעת הרא"ה בס"ס קצ"ג ועוד נראה ברור דאף למאי דסליק אדעת הריב"ש שיש חולקים על הרא"ה לאו אמאי דס"ל להרא"ה דודאי בעל הוא דנחלקו דבהא ליכא מאן דפליג וכמש"ל אי"ה בראיות ברורות דלעולם אית לן לאחזוקי ולמימר דודאי בעל וכן הריב"ש בסי' ו' לא נחית כלל לדקדק אי אמרינן ודאי בעל דבעובדא דהריב"ש בנה מורכב לה על כתיפה הוי ושריותא דהריב"ש הוי משום שלא הי' שם עדי יחוד והוי כמקדש בביאה שלא בעדים ע"ז כתב הריב"ש שאף שלדעת הרא"ה אפי' עדי יחוד א"צ הראשונים חלקו עליו להצריכה עדי יחוד והיינו כדפרישית דאי ליכא עדי יחוד אע"ג דודאי בעל בגדלותה אכתי הוי כמקדש בביאה שלא בעדים אבל אהא דכ' הרא"ה דאמרינן נבעלה ודאי בזה לא עלה ע"ד הריב"ש לומר שנחלקו על הרא"ה בזה ובאמת יפה כיון הריב"ש שחזר בו וסמך בס"ס קצ"ג על דעת הרא"ה שלא להצריכה אף עדי יחוד שהרי אף בזה לא מצינו לשום א' מגדולי הראשונים שיחלוק עליו להצריכה עדי יחוד היכא דיושבת תחתיו ואדרבה רובם מדברי רובם משמע דס"ל כהרא"ה גם בזה ושום חולק עליו לא מצינו כלל ואף שהרא"ש פ' המדיר סי' י"א כ' דבעי עדי יחוד ברור דודאי התם אהך דקידש על תנאי ובעל דהתם אפשר לאו תותי' יתבא אלא דבעל בלא כניסה דובעל משמע לאלתר לאחר קדושין והך קטנה שלא מיאנה לא הביא אלא אגב גרירא למילף מינה דודאי בלא ספק בועל לשם קדושין מדא"צ גט משני אבל הא דסיים הרא"ש דמיירי בדאיכא עדי יחוד לא קאי אלא אהך דקידש ע"ת ובעל:

ואשימה עיני על משמעות דברי הפוסקים בזה. והנה רובם ככולם נוטה משמעות דבריהם לדעת הרא"ה ז"ל הנה כבר הבאתי משמעות דעת הרמב"ם מדבריו בשני מקומות מהך דפ"ז דיבום דין י"ד שכתב סתמא וגדלה אצלו ולא נקט ונבעלה וכן מהך דפ"ד מאישות דין ח' שכ' שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה גמרו קדושין הרי דבשני המקומות לא הזכיר לא עדי יחוד ולא עדי ביאה כלל אלא דסגי במה שגדלה אצלו ויושבת עמו דדרין יחד אנן סהדי דנבעלה. ומיהו אם נפרש כפי' הרד"ך שהביא הכ"מ בפ"ד דאישות דלא בעינן שתהא ביאה דגדלות לשם קידושין דוקא ליכא למשמע מד' הרמב"ם דב' מקומות הנ"ל אלא דאנן סהדי שנבעלה כשדרין יחד אבל עדי יחוד אכתי אפשר דס"ל דצריכה היכא דבעינן ביאה לשם קדושין ולא סגי במאי דכ"ע ידעי דנבעלה וכן הרא"ש לא הזכיר בפ' ב"ש לא גבי החזירה כשהיא קטנה ולא גבי קטנה שלא מיאנה והגדילה בשניהם לא הזכיר הרא"ש בפ' ב"ש לומר שצריכה עדי יחוד וכדכ' בפ' המדיר

סי' י"א גבי קידש ע"ת ובעל. והיינו משום דהך דקידש ע"ת מיירי דבעל בלא כניסה ובהנך דפ' ב"ש מכיון דדרין יחד אנן סהדי דנבעלה ודאי והרי הרא"ש כ' להדיא דהא דתליין הקדושין עד דבעל בגדלות הוי טעמא משום דגמר ובעל לש"ק הרי משמעות ד' הרא"ש דאפי' עדי יחוד א"צ דכיון דכ"ע ידעי דנבעלה כ"ע מסהדי בה כמ"ש הרא"ה. וכן הטור בסי' קנ"ה גבי קטנה שלא מיאנה והגדילה לא הזכיר עדי יחוד וכדכ' בסי' כ"ח גבי מקדש במלוה וכן בסי' ל"א גבי מקדש בפחות משו"פ. והיינו משום דהתם מיירי בקידש לחוד ואין דרין יחד משא"כ בסי' קנ"ה דמסתמא דרין יחד כשלא מיאנה משו"ה אנן סהדי. והא דהזכיר עדי יחוד בס"ס מ"ג גבי קטן שקידש או נשא נ' דלא נקט עד"י אלא משום קידש לחוד דאכתי אין דרין יחד אבל אם נשא דדרין יחד באמת א"צ עד"י כמו גבי קטנה שלא מיאנה והגדילה דבסי' קנ"ה ולכאורה הי' נ' לפרש ד' הטור דהא דדרין יחד ל"מ אלא דאנן סהדי דנתייחדה אבל לא דאנן סהדי דנבעלה. והיינו משום דלאו ביאה ראשונה היא דכבר בעל קודם שהגדילה ומשו"ה הוצרך הטור בסי' קנ"ה להזכיר הביאה ולא הזכיר עד"י. ואי קשיא מנא ידעינן שנבעלה דדוחק גדול לו' דבנה מורכב לה על כתיפה דהא סתמא נקט שאם בא עליה אח"כ א"צ גט משני וכה"ג ודאי לא הו"ל לסתום אלא לפרש הא ל"ק דנראה דאינהו לגבי דנפשייהו ודאי מהימני לומר דנבעלה בגדלותה וא"צ גט משני אף דלא ידעינן שנבעלה אלא עפ"י דבורם דידהו לחוד וכמש"ל אי"ה דבמקום שאין שום חזקה נגד דברי הבע"ד הבע"ד מהימן לגבי דנפשי' אבל בס"ס קע"ג הרי לא הזכיר הטור לא עד"י ולא ביאה כלל גבי החזירה כשהיא קטנה וגדלה אצלו והיינו משום דכיון דנתגדלה אצלו אנן סהדי דנבעלה נמי והא דהזכיר הביאה בסי' קנ"ה גבי קטנה שלא מיאנה והגדילה היינו לאשמועינן עיקר דינא דבביאה תליא מלתא ול"א כדס"ד דב"ש דכי גדלה גדלי הקדושין אע"ג דלא בעל אלא כמסקנת הש"ס דאי בעל אין ואי לא לא ונ"מ היכי דידעינן דלא בעל כגון אם אין דרין יחד אבל אם דרין יחד אנן סהדי דנבעלה וכהך דס"ס קע"ג. וכן יש לדקדק בש"ע בכל המקומות שדקדק בדברי הטור דבסי' כ"ח וסי' ל"א הזכיר עד"י ובס"ס קע"ג לא הזכיר לא עד"י ולא ביאה כלל משום דדרין יחד ונתגדלה אצלו. וכן הרמ"א בס"ס ל"א כ' קטן שקידש ונתגדל אצלה כו' ובודאי בכוונה מכוונת שינה לשונו מדלעיל מיני' בדברי הש"ע שמבואר שם שאם בעל בפני עדים הוא דאמרינן דבעל לש"ק והרמ"א שינה לשונו לו' שא"צ לשום עדים אלא דמשנתגדל אצלה אמרי' דודאי בעל אע"ג דלאו ביאה ראשונה היא דכבר בעל בקטנותו מ"מ אנן סהדי על היחוד ועל הביאה ומשו"ה כ' הרב נמי בד"מ רסי' קמ"ט וז"ל וכ' הר"ן בפ' כל הגט דה"ה אם לא ראו עדים שנבעלה אלא שבודאי בא עליה כגון

שנשאת כו' וע"ש ובתשובת ריב"ש סי' ו' עכ"ל ד"מ והנה דברי הריב"ש סי' ו' הן הנה דברי הרא"ה דבקטנה שהגדילה אמרינן ודאי בעל ומדמי לה הרב בד"מ נמי לדברי הר"ן בפ' כל הגט דהיינו מ"ש בסו"ד על מתני' דהכותב טופסי גיטין לחלק בין גט ישן להך דכתבו גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה דש"ה דכיון שנשאת ודאי נבעלה חשבינן לה וכ"כ התוס' (ד' כ"ו ע"ב) דכיון שנשאה ודאי איכא ביאה. והרי ד' הר"ן גבי כתבו גט לארוסתי ביאה ראשונה היא מד' הריב"ש גבי קטנה שהגדילה לאו ביאה ראשונה היא דכבר נבעלה בקטנותה ואפ"ה מדמי להו הרב בד"מ משום דפשיטא ליה להרב בד"מ דאין שום חילוק בין ביאה ראשונה להיכא דכבר בעל אלא דאמרינן דכיון שאשתו היא ועומדת תחתיו ודאי בא עליה:

ובת' מיימוני סי' י"ט ע"ש שנשאל באחד שאחר שהי"ל בנים נודע שהיו קדושי טעות בטבעת שלא הי' ש"פ ע"ש שכ' ואף אם בא עליה אחר שנתברר דליכא ש"פ אי ליכא עד"י הו"ל כמקדש שלא בעדים כו' ומיהו גבי קטנה אשכחן ביבמות בפ' ב"ש ובמס' נדה דבעל בגדלות אינה יכולה למאן אע"ג דליכא עד"י דדבר שבסתם כך הוא כדאיכא עדים דמי עכ"ל. הרי להדיא דאנן סהדי דנתייחדה. אבל למימר דאנן סהדי דנבעלה אכתי ליכא למשמע מינה. ובש"ג פ' האומר בסוגי' דמקדש בע"א א"ח לקדושיו ע"ש שכ' וז"ל ונ' בעיני שאם הוחזקו באותן הקדושין וכו' אע"פ שא"ל עדי קדושין ולא עד"י שלא נתייחד בפני עדים כשרים כו' הרי חזקה זו כמו עדות ברורה גמורה עכ"ל. והיינו כמש"ל אי"ה דכוונתו הואיל ודרים יחד ומתנהגים כאיש ואשתו מחזקינן ומסהדינן במלתא והוי עדי קדושין וכמ"ש הרא"ה דבמלתא דכ"ע ידעי כ"ע סהדי. אף שיש לפרש דעת הש"ג בדרך אחר אבל העיקר כמ"ש:

בהא סליקנא ונחתינא שאחר העיון במשמעות פוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל לא מצאנו שום חולק על הרא"ה לא במאי דס"ל דאנן סהדי דנתיחדה ולא במאי דס"ל דאנן סהדי דנבעלה ואדרבה בדברי רובם מצאנו סעד לדברי הרא"ה ז"ל אי בהא ואי בהא כמבואר בפשיטות לכל מעיין:

והנה כל מה שהארכתי להביא סעד מדברי הפוסקים דספק לא בעל לאו ספיקא הוא אלא דאמרי' דודאי בעל הוא לרווחא בעלמא אבל לדעתי מסוגי' התלמוד ברור כשמש דספ' לא בעל לאו ספיקא הוא דהא ודאי אית לן למיזל בתר רובא והרי להדיא אמרי' בס"פ האשה בתרא דאמרינן רוב נשים מתעברות ויולדות אלמא דלא מספקינן במלתא לומר שמא לא נבעלה כלל ותו דהא כל מידי דדרכא דמילתא בהכי אנן מחזקינן במילתא דודאי הכי הוא אף שאין שום עדות בדבר דהא אשכחן בשלהי קדושין (ד"פ ע"א) דמלקין

ושורפין וסוקלין על החזקות ואף דקי"ל כר"י שאין שורפין תרומה על חזקת דרכו של תינוק לטפח היינו כדכתבו התוס' התם ובכמה מקומות דהא דאין שורפין הוא משום דהא דרוב תינוקות מטפחין הוא רוב גרוע. ולפמש"ל עיקר טעמא הוא משום דאיכא חזקת טהרה דעיסה נגד הרוב. אבל דדרך איש ואשתו לבעול דדרך כל הארץ היא הוי חזקה גמורה אף לדונה בחנק ע"י חזקה זו והקרוב בעיני שלזה כיון הש"ג בפ' ב"ש ע"ש שכתב גבי יבמה דשניהם מודים שלא בעל כ' וז"ל ונראה בעיני כו' אבל לאחר ל' יום שכבר הוחזקו כמו איש ואשתו אינם נאמנים להכחיש החזקה עכ"ל ומשמע לי דלאו משום חזקה דלא מוקים אינש אנפשי' הוא אלא משום שהוחזקו ל' יום כאיש ואשתו ואז הוי חזקה כהך דשלהי קדושין אלא דגם שם בעינן שהוחזק ל"י דוקא וכ"כ שם הש"ג להדיא בשלהי קדושין בשם הירושל' והירושלמי הוא אהא מתניתין דא"צ להביא ראיה על הבנים וז"ל הירושלמי תני איש ואשה שבאו ממה"י הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא אין הורגין עליהם משום א"א הוחזקו הורגין עליהן משום א"א ע"כ הברייתא ופריך עלה עד כמה הוא חזקה בשם ר"י עד ל"י תמן תנינן תינוק שנמצא בצד עיסה וכו' מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה ופריך ושורפין על החזקות אתפלגון ר"י ור"ל [והיינו כפלוגתא דש"ס דילן אי שורפין תרומה על חזקה זו] מנין שהורגין על החזקות כתיב מכה אביו ואמו כו' וכי דבר ברור הוא שזהו אביו והלא חזקה הוא שהוא אביו ואת אמרת הורגין אוף הכא הורגין עכ"ל הירושלמי ונרא' ברור הא דתני בסיפא דבריי' הוחזקו הורגין עליהן משום א"א לאו למימרא דלאחר שלשים שהם במדינה זו ומחזיקים הם בדבורם שהם איש ואשתו מחמת זה הוא דהוי חזקה והורגין רק עפ"י דבורם בעלמא שהוחזקו בדבורם זה ל"י דנראה ברור אף אם יאמרו ויאמרו שהיא אשתו והוא בעלה ימים רבים אם לא נראה ביניהם שום קריבות והתנהגות כאיש ואשתו ודאי דאין הורגין עפ"י עצמם וכמ"ש בש"ג בשלהי קדושין דעפ"י עצמם אין נהרגין אם לא עפ"י שנוהגין כמנהג והרגל וכדאמרינן להדיא בש"ס פ' האומר דס"ג ע"ב דאם היא אומרת נתקדשתי אין סוקלין ומשמע התם להדיא דאף אם תחזיק בדיבורה ל' יום ויותר לא מהני לסוקלה כדאמרי' דלדידה לא הימנה רחמנא וכ"כ שם רש"י בד"ה באומרת נתקדשתי ואעפ"י שהחזיקה עצמה קודם הזנות בחזקת איסורא כו' ומ"ש הרמב"ם שם ספ"א דא"ב עד שיהיו שם עדים או עד שתוחזק היינו נמי חזקה דהתנהגות כאשה ארוסה וכמש"ל והוא ברור דכיון דלדידה לא הימנה לאו דבורה כלום וא"כ מ"ל אם אומרת יום א' או ל' יום וכן אם היא לבדה אומרת כן או גם אישה אומר כן הואיל ואין ביניהם שום קריבות וגם לדידי' לא הימניה רחמנאי ואין לחלק ולומר דאף דנודה דדבורם לא מהני אף אם

מחזיקים בדבורם ל' יום מ"מ היינו אם לא הוחזקו בעיני הבריות עפ"י דבורם הוא דלא מהני אבל אם הוחזקו בעיני הבריות לאיש ואשתו אף שהחזק' הוא רק עפ"י דבורם מ"מ נימא דהוי חזקה אבל לא מסתבר כלל לומר דהורגין ע"פ חזקה שהוחזקו עפ"י דבורם לחוד דאכתי עפ"י עצמן נהרגין ותו דהא ודאי משמע בירושלמי דעיקר רבותא אשמועינן בברייי' דאיש ואשה שבאו ממה"י כו' דהיינו סיפא דברייתא דהורגין על החזקות ואי ס"ד חזקה עפ"י דבורם גרידא מהני אף בלא התנהגות ל"ל למתני כלל איש ואשה באשה לחוד סגי והכי הו"ל למינקט האשה שבאה ממה"י ואמרה א"א אני אין הורגין עליה משום א"א הוחזקה הורגין עליה משום א"א ותו דאי הך הוחזקו היינו עפ"י דבורם גרידא היכי מייתי עלה ראי' בסוגיא דירושלמי ממכה אביו הא איכא למפרך ש"ה דאיכא נמי חזקה דהתנהגות שנתגדל בחזקת בנו א"ו מדיליף מיני' דהורגין על החזקות ש"מ נמי דכל החזקות היינו נמי דהתנהגות דוקא וכמ"ש הש"ג שלהי קדושין:

מכל הלין נראה ברור דהאי הוחזקו דסיפא דברייתא דירושלמי היינו שהוחזקו מתנהגין כדרך איש ואשתו ומשו"ה לא סגי דלא נקיט איש ואשה שבאו ממה"י וכן כל הנך חזקות דנקיט בש"ס דילן ובירושלמי לא נקיט אלא במידי דאית בהו חזקה דהתנהגות וכהך דש"ס דילן דשלהי קדושין איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית דוקא דהיינו שהתנהגו בבית כדרך שזו היא אשתו והללו הן בניהן וכהא דר"י דאמר התם אף ליוחסין דמיירי בבנים כרוכים אחריהם ועלה הוא דמייתי התם הא דאיש ואשה תינוק ותינוקת וכהך דמייתי עלה ההם נמי מעשה באשה אחת שבאת לירושלים כו' דנקיט להדיא טעמא דכרוך אחריה וכוותה נמי היינו הך דהוחזקה דתני בירושלמי דהורגין היינו אם הוחזקו כמנהג הרגיל באיש ואשתו ובהכי ניחא לישנא דעד כמה הוא חזקה ולא נקט בכמה משו"ה מייתי הך ברייתא בירושלמי אהא מתניתין דא"צ להביא ראי' על הבנים. ומשו"ה מייתי נמי עלה בירושלמי הך דתינוק לטפח ופלוגתא דר"י ור"ל אי שורפין על החזקות והיינו משום דכולהו שייכין בחד טעמא דסומכין ע"ד שדרך העולם הוא כך מחזקינן ואמרינן דודאי הוא כך וכמ"ש בש"ג דשלהי קדושין להדיא:

ונראה דהא דסמכינן ותלינן רוב בעילות בבעל ושרינן בנים של אשה [משנה בפ"ד דסוטה דכ"ז] אף דעל ביאה דזנות איכא סהדי ועל ביאות דבעל ליכא סהדי וכן הא דאזלינן בתר הך רובא וקטלינן מכה אביו פ"ק דחולין (די"א ע"ב) נמי הוי מהך חזקה דאף שאין עדים על בעילות דבעל שראום כדרך הבועלים אפי' עדי יחוד ל"ש על רוב בעילות וע' רמב"ם פ"א דא"ב דין י"ט דהא דסגי בעדי כדרך המנאפין נמי הוי משום חזקה ונראה הא דלענין קידושין סגי בעד"י נמי הוא משום חזקה והשתא א"ש הא דמייתי הירושלמי ראי'

ממכה אביו דהוא כסוגיית הש"ס דילן פ"ק דחולין דאמרינן אביו הוא משום דרו"ב אחר הבעל אלא דהך רובא גופא אתי מחמת חזקה וכדכתיבנא דחזקת איש ואשתו שבועל רו"ב ומשום הך חזקה הוא דתלינן רו"ב בבעל ותרווייהו צריכי דאי משום הך חזקה לחוד מה בכך דמחזקינן רו"ב בבעל הרי אף דהוו סהדי דאסהדו דחזו הבעילות להדיא מ"מ הו"ל למיחש נמי למיעוט דזנות א"ל דאזלינן בת"ר משו"ה דייק מינה בש"ס דילן דאזלינן בת"ר. ואף דיליף מינה לרובא דליתא קמן ז"ב דאף אם היו עדים שיראו רוב הבעילות מ"מ הוי רובא דליתא קמן ואי משום רובא לחוד לא הוי מהני אלא אי איכא סהדי דמסהדי דחזו להדיא רוב הבעילות משו"ה דייק מינה בירושלמי דסמכינן אחזקה וקטלינן והיינו משום שמתנהגין כדרך איש ואשתו ודרים יחד מחזקינן ואמרינן דודאי בעל רו"ב כדרך איש ואשתו ויש מקום אתי לפרש דברי הירושלמי בדרך יותר קרוב אך בדעת הרמב"ם דחוק יותר לפרש בדרך ההוא ובטלה דעתי באלף נגד דעת הרמב"ם:

הארכתי בפירוש הירושלמי אף שלדעתי הוא פשוט אבל בהשקפה ראשונה ברמב"ם פ"א דא"ב דין כ' וכ"א לכאורה לא מ' כן ולכאורה נ' ד' הרמב"ם דבהוחזקו ע"י דבורם ל' יום סגי ע"ש שמהפך בדין כ"א מסדר הברייתא ונקט הוא אומר זאת אשתי והיא אומרת זה בעלי אם הוחזקה בעיר ל' יום שהיא אשתו הורגין וכן מ' לכאורה בדין כ' מי שהוחזק בשאר בשר כו' הרי שהוחזק שזו אחותו כו' מ' לכאורה דבחזקה בעלמא בלא התנהגות סגי וכן למד הב"ש בדעת הרמב"ם ע"ש סי' י"ט ס"ק א' ולפי"ז הי' נ' לפרש הראי' שהביא גם הרמב"ם שם ממכה אביו ושלא יהא נגד הש"ס דילן הי' נ' לפרש דש"ס דילן קאי אשעת לידתו דאי לאו דאזלינן בת"ר הו"ל למיחש תיכף משעת הלידה דילמא לאו אביו הוא והירושלמי קאי אשעת הכאה דאכתי מאן יימר אחר י"ג שנים ויותר דזה שהכה זהו שנולד אז וכי ס"ד שעדי הכאה או שאר עדים הם היו המולידים אותו ומכירים אותו אשר מצאתו מרחם אמו ראוהו יום יום שיוכלו להעיד שהוא הוא הולד היולד לפני י"ג שנה אלא דאזלינן בתר חזקה שמחזקינן אותו בחזקת בנו כן הי' נראה לפרש בדברי הרמב"ם אבל זה אינו דא"כ אמאי דייק מאביו הרי מאמו נמי הוי מצי למידק האי דיוקא ובירושלמי מ' להדי' דהך דיוקא לא הוי אלא משום דאביו אינו ודאי כאמו אלא מחוורתא בפי' ד' הירושלמי כדפרישית ואף שברמב"ם נ' קצת דוחק לפרש כן אבל ע"כ דחקינן ומוקמינן גם ד' רמב"ם כן וכל דברי הרמב"ם נמי מתיישבין ברווחא להתפרש דחזקה היינו עפ"י התנהגות באח ואחות כאם ובנה דהיינו איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית:

ומשו"ה הביא הרמב"ם שם מעשה דאשה שבאת לירושלים כו' והגדילתו בחזקת בנה למימר דוקא התנהגות כאם ובנה כגון שהגדילתו והי' כרוך אחריה וכדנקט הש"ס להדיא טעמא מפני שכרוך אחריה ובדין כ"א דייק נמי לכתוב אם הוחזקה בעיר ל' יום שהיא אשתו דוקא דהיינו ע"י התנהגות כאשתו דאי בדבורם לחוד הוי חזקה הו"ל למינקט אם הוחזקה כן למ"ד יום וכן יש לדקדק גם בטוש"ע ובהכי ניחא הא דסיים הרמב"ם בסוף הפרק או תוחזק ולא נקיט או תוחזק ל' יום אלא דברישא מיירי נמי בל' יום דאפי' אמרה כן ל' יום אינה נהרגת אם לא שתוחזק ע"י התנהגות כארוסה כן נ"ל לפרש דברי הרמב"ם:

והנה כל בקי בדרכו יודע שרוב כוונתו נלמד ע"י לדרוש סמוכים בסידורו והנה כאן בדין י"ט סיים שחזקת צורה זו שהערה דהיינו חזקה דהתנהגות וכן כאן בדין כ"ד נקט הוחזקה נדה בשכנותיה דהיינו נמי חזקה דהתנהגות נוח להבין כוונתו דחזקה דדין כ' וכ"א נמי היינו חזקה דהתנהגות ולדעתי לו ראה הב"ש וידע מקור דין זה לא הי' כותב כל מה שכתב שם וקושייתו הראשונה לק"מ דהא דאמרינן בש"ס דילן אוקי מלתא אחזקה היינו אחזקה קמייתא כגון דלא בציר שיעורי' דנגע ואינו ענין כלל לחזקה דהירושלמי דהיינו דמחזקינן במילתא דהכי הוא כמ"ש כם הב"ש דאי אמרי' דהיכא דנשא ודאי בעל מנ"ל דאזלינן בתר חזקה לק"מ כמ"ש דהא דתלינן רו"ב בבעל נמי הוא משום הך חזקה וגם הא היכא דנשא אמרינן ודאי בעל נמי משום הך חזקה דלא מוקי אנפשי' וכדנקטו התם לישנא דחזקת כנוסה בעולה היא ומה שהשיג שם על המהרי"ק כבר כתבתי דליתא והמהרי"ק היטיב לראות בש"ס דילן והירושלמי לא הזכיר המהרי"ק כלל דהך דאיש ואשה תינוק ותינוקת הבין גם המהרי"ק וכ' להדיא דבעינן דוקא שהאיש בכ"ד כבעל עם אשתו וכן התינוק והתינוקת כרוכין אחריהן אלא לענין מלקות נתלה בדקדוקים קלים לומר דלא צריכים לראיות גדולים כמו לענין סוקלין ע"ש ובאמת אין כדאי בדקדוקים להוציא מפשטא דסוגיא דמשמע ודאי דגבי מלקות נמי בעינן שנוהג כדרך הנהוג בדבר זה כגון הוחזקה נדה דמייתי הש"ס התם דהיינו דווקא שהתנהגה כנדה בלבושיה לא עפ"י דבורה וכמ"ש הרמב"ן ורשב"א שם עטי"ד סי' קפ"ה ולדינא דידן אין נפקותא כ"כ אם יפרש כפי' הב"ש דנראה דגם הב"ש מודה דחזקה דהתנהגות הוי חזקה טפי מהוחזקה עפ"י דבורם וכדאשכחן גבי הוחזקה נדה ובכרוך אחריה אבל מחוורתא כדכתיבנא דכל החזקות הם עפ"י התנהגות וכמ"ש הש"ג וא"כ הרי מפורש בירושלמי דעפ"י התנהגות איש ואשתו מחזקינן חזקה גמורה אף לרוב בעילות ולפמ"ש הי' נ' דבסיפא דירושלמי לא בעינן שיאמרו זו אשתי וזה בעלי אלא דבהוחזק לחוד סגי

עפ"י התנהגות אבל הרמב"ם מהפך סדר הברייתא מ' דבסיפא נמי בעינן שיאמרו כן וכ"ה בטוש"ע ואולי טעם הרמב"ם הוא משום דהאמירה שייך נמי להתנהגות דמסתמא כל המתנהגים כאיש ואשתו קורין אשתי ובעלי א"כ לדעת הרמב"ם נמי דוקא באיש ואשה שבאו ממה"י הוא דבעינן דוקא שיאמרו זו אשתי וזה בעלי דלא סגי בחזקה דהתנהגות לחוד דדילמא לשום זנות נתחברו וכדכתב הרמב"ם פ"ו דגירושין משו"ה בעינן נמי אמירתן דהנהו לגלויי מילתא דהם בחזקת איש ואשתו ומשו' דגלוייא מילתא בעלמא הוא סמכי' בהא אדבורא דידהו אבל עיקר החזקה הוא משום דנוהגין כאיש ואשתו מחזקינן להו כאיש ואשתו וע' מש"ל אי"ה טעם אחר דבעינן דוקא אמירה דידהו שוב ראיתי בת' פ"י שפי' ג"כ בפשיטות דהוחזקו דירושלמי הוא דוקא עפ"י התנהגות כאיש ואשתו אבל עפ"י דיבורם בעלמא אין מוחזקין בלמ"ד יום והביא ראי' מהא דפ"ב דכתובות כ"ב מעשה באשה א' גדולה כו' לימים קידשה א"ע כו' ולישנא דלימים משמע דלזמן מרובה הוי ואפ"ה לא נאסרה ע"י שהחזיקה עצמה לארוסה ע"ש שפי' בפשיטות גם דברי הרמב"ם וטוש"ע ג"כ כנ"ל דהחזקה הוא עפ"י התנהגות וכמ"ש. והנה ראייתו מהך דולימים אינה מכרעת דמהא ליכא למשמע אלא דדיבורה גרידא לא מהני אף ימים רבים אבל אכתי איכא למדחי ולמימר דהיכא דהוחזקה בעיני הבריות דמהני אף ע"י דבורה דידה וכמש"ל אמנם כבר כ' לדחות זו בראיות ברורות בס"ד:

הארכתי בזה יותר מדאי הואיל דחדת לי וחביב לי וקצרן של דברים. דסוגיא דתלמודא דידן ובירושלמי משמען דכיון שדרים יחד ונוהגין כדרך איש ואשתו הוי חזקה דהורגין עליה ואמרינן ודאי דכיון דדרך כל הארץ הוא לבעול מחזקינן דודאי בעל והן הן דברי הרא"ה ודעתו ולדעתי דין ברור הוא כאחותו ממש דאית לן למימר דודאי בעיל דהא ש"ס ערוך הוא דאמרינן רוב נשים מתעברות ודאי ברור כשמש בצהרים דאית לן למיזל בתר רובא שנבעלות דהא א"א לעיבור בלא ביאה ומשמע קצת בסוגיא דאפי' ר"מ לא חייש למעוטא דאין נבעלת ואין כאן מקומו להאריך בזה:

בהא סליקנא ובהא נחתינא דאין לסמוך כלל על ספק שמא לא בעל דחזקה גמורה היא דודאי בעל וגם לסמוך על הריב"ש דס"ל דאכתי בעינן עדי יחוד ממש קשה לסמוך עליו הואיל ולא מצינו לו חבר שיחלוק על הרא"ה גם לענין יחוד. וגם הריב"ש בעצמו הסכים לדעת הרא"ה בתשו' קצ"ג וכבר כתבתי דסוגי' דכל הפוסקים משמען כדעת הרא"ה. רק לסניף בעלמא אולי נוכל לסמוך על עדות הריב"ש שראה בד' הראשוני' דמצרכו עד"י:

ובענין אם נוכל לסמוך אדבורה דידה דאמרה ברי לי שלא נבעלה בגדלותה. הנה לפ"ד הרב דדובראוונא דפשיטא ליה דאי ספיקא בעלמא אם נבעלה לא הוו צריכין כלל לס"ס

דזה ברור דבמידי דהוי רק ספיקא בעלמא וליכא שום חזקה המכחישה וליכא מאן דמכחיש לה בכה"ג ודאי איהי מהימנא אנפשה ע' בפ' ב"ש בסוגיא ביבמה שאמרה לא נבעלתי דס"ל לרש"י גם התוס' תפסו כן בריש דקי"ב שם דבשניהם מודים שלא נבעלה א"צ גט. ובפרט תוך ל' יום. ואף הנך דפליגי שם על רש"י היינו משום דס"ל דחזקת כנוסה בעולה היא לאלתר וכמ"ש הה"מ שם להדי' וכדכתיבנא לעיל גם בשם התוס' בפ"ק דכתובות דבביאה ראשונה אף דמצי לאוקמי אנפשי' מ"מ רוב פעמים לאלתר בעיל ומשום דהוי נגד הך חזקה משו"ה הוא דפליגי התם על רש"י וס"ל דלא מהימני וצריכה גט אבל אי לאו הך חזקה ודאי כ"ע מודו דאם שניהם מודי' מהימני אנפשייהו וא"צ גט. וא"כ לפי סברת הרב הנ"ל דחשיב בנ"ד רק ספיקא בעלמא ע"כ צ"ל ולחלק דבנ"ד עדיף מיבמה תוך שלשים יום וכמש"ל לחלק דסתם דכיון דביאה ראשונה היא ותקיף יצרי' טובא אע"ג דבזיז מינה מ"מ לא מוקי רוב פעמים אנפשי' משא"כ בנ"ד דלאו ביאה ראשונה היא דכבר בעל בקטנות א"כ אי לא נימא בנ"ד דחזקת כנוסה בעולה היא אלא דספיקא בעלמא הוא ודאי ברור דלכ"ע איהי מהימנא אנפשה דמה לי התם אם שניהם מודים דלא בעל או בנ"ד דהיא לחודה אמרה הכי הואיל ואין מי שיכחישנה ודאי דאיהי מהימנא אנפשה לומר ברי לי שלא נבעלתי בגדלות:

אבל כבר כתבתי דמפשטא דתלמודא דידן ובירושלמי משמע ודאי דהיכא דדרין יחד כאיש ואשתו סגי לאחזוקינהו באיש ואשתו גמורים אף להורגה. וא"כ לכאו' אינה נאמנת נגד החזקה מדאמרינן התם דמלקין והורגין ומשמע דמיירי אף דהלה צווח שאין הדבר כמו שהוחזק וע' תשו' רמ"א הובאו קצת דבריו גם בט"ז י"ד סי' קפ"ה ע"ש שנסתפק בהא דקי"ל הוחזקה נדה בשכנותי' בעלה לוקה עלי' משום נדה אי נימא דוקא בעלה אבל היא דידעה האמת אינה לוקה או דילמא לרבותא נקט בעלה וכ"ש היא והכריע שם דהיא נמי לוקה והכרעתו הוא מהך דמלקין וסוקלין על החזקות וכמש"ל וא"כ לכאורה לפמ"ש דבנ"ד דמיא להך דהוחזקה נדה נראה דלכ"ע לא מהימנה נגד החזקה:

ומ"מ נראה דתליא באשלי רברבי דדעת רש"י נראה ודאי דהבעל דבר שיודע האמת שאין הענין כמו שמחזיקים אותו איהו מהימן אנפשי' דהא לשיטת רש"י בפ' ב"ש דקי"ב ההוא שניהם מודים דאתו לקמי' דרבא ודאי הוי לאחר שלשים דאי תוך שלשים לא הוי מצי למפרך עלה מברייתא דתני דצריכה גט דהתם הא מיירי לאחר ל' לפירש"י. אלא ודאי ברור ופשוט דעובדא דרבא הוי לאחר שלשים ואפ"ה כ' שם רש"י בהך עובדא דמיירי דמעיקרא אמר בעלתי מוכח מדבריו דאם מתחילה ועד סוף הוו מודו תרוויי'

שלא בעל לא הוי צריכה גט אף דלאחר שלשים הוי דלא מוקי אנפשי' וחזקתו בעל אפ"ה כיון דהחזקה הוא מחמת שאנן הוא דמחזקינן דכן הוא מסתמא ואין שום אחר מבלעדם יודע האמת אינהו מהימני אנפשייהו וא"צ גט ואף דאנן מחזקינן במילתא דודאי כן הוא ומשו"ה צרתה מותרת דמוקמינן ליבמה בחזקת נבעלה. היינו לאחריני אבל אינהו לגבי דנפשייהו מהימנא למשרי לה בחליצה וא"צ גט ואי תקשי מ"ש לגבי צרתה דלא מהימנא ומ"ש לגבי בעלה האחרון מהימנא ושרינן ליה למסמך אדבורא דידה נגד החזקה הא ל"ק שנא ושנא דצרה גופא אחריתא היא אבל איהי גופא כיון דמהימנא לגבי דנפשה נגד החזקה הרי היא כחתיכה דהתירא דשריא לכ"ע:

וגדולה מזו נראה דעת רש"י דאפי' בשנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת אע"ג דמדאורייתא אית לן לאוקמה אחזקת א"א מ"מ אם היא בעצמה יודעת בברי שמת מהימנא נמי לגבי דנפשה אף נגד חזקה קמייתא ומשו"ה דקדק רש"י בר"פ האשה רבה ובפ"ב דכתובות (ד' כ"ב ע"ב) לפרש באומרת ברי שאין לבה נוקפה וכבר עמדו ע"ז מקמאי ובתראי והקרוב בעיני דכוונת רש"י ז"ל הוא משום דבברי גמור מהימנא למשרייא לכל גבר ואף שלא לאחד מעדים ואף לכתחילה ולא מטעם שהאשה נאמנת לומר מת בעלי דהא ודאי לא עדיף נאמנות דידה משני עדים וכבר יש שני עדים שמת אבל לא אלימי אף מאה סהדי מהני דאמרי לא מת וכן הקשה הר"ן פ"ב דכתובות אבל עיקר סברת רש"י הוא משום דלגבה דנפשה מהימנא נגד החזקה להימנינהו להנך דאמרו מת וקצת מזו הסברא כ' המהרש"א בר"פ האשה רבה דפ"א ע"ב ולדעת רש"י אני מוסיף דאף לכתחילה שריא ואף שלא לאחד מעדי' מטעם דכתיבנא דכיון דלגבה דנפשה מהימנא נגד החזקה נעשית כחתיכה דהתירא דשריא לכ"ע כן נראה דעת רש"י אף נגד חזקה קמיית' ומכ"ש בנ"ד לענין לאחזוקי במילתא דודאי נבעלה מסתברא טפי וטפי להימנינא לגבי דנפשה ולשוי' כחתיכה דהתירא ואי קשי' קושיי' הרמ"א מהך דמלקין וסוקלין על החזקו' נראה דדעת רש"י דבאמת מיירי דהבע"ד אומר ג"כ כפי שהוחזק ומ"מ לולי החזקה לא הי' נלקה ונסקל עפ"י עצמו רק משום החזקה הוא דסוקלין וכדפרש"י גבי מעשה שבאת לירושלים ובנה על כתיפה והגדילתו ופרש"י והגדילתו בחזקת שהוא בנה דהיינו ודאי שקראתו בני והוא קראה אמי ואפ"ה לא הי' נסקל אלא מפני שכרוך אחריה. ואם היינו יכולין להשוות גם דעת הרמב"ם כן הוי ניחא טפי הא דבעי גבי איש ואשה שבאו ממה"י דסי' י"ט שיאמרו ג"כ זאת אשתי וזה בעלי ולא סגי בחזקה דהתנהגות לחוד אבל צ"ע באיזה מקומות ברמב"ם א"נ דדוקא מלקין וסוקלין דהוי דוקא ע"י התראה וא"כ כיון דקיבלו התראה והתירו עצמם למיתה ולמלקות הרי

דכבר הודו בשעת התראה שכמו שהחזיקו כן הוא אבל היכא שלא יצאה שום הודאה מעולם מבע"ד דעת רש"י שהבע"ד מהימן שוב ראיתי בפ"י פ"ב דכתובו' שהחזיק בסברא זו דעת מהרש"א ונסתייע גם מדברי הרשב"א ז"ל אבל לפי תירוץ זה אכתי קשה הא דבעלה לוקה משום שהוחזקה נדה והרי התם הוא לא קיבלה בהתראה אבל לפי תירוץ ראשון ניחא דבאמת מיירי באמר' או אומרת שהיא נדה ומ"מ לולי החזקה לא הי' בעלה לוקה עפ"י דבורה והך דפ' המדיר דע"ב דיוצאת שלא בכתובה אם הוחזקה נדה אעפ"י שמכחשת יכילנא לשנויי שגם התם מיירי שמתחילה אף שלבעלה אמרה שהיא טהורה אבל לשכנותיה אמרה תחילה שהיא נדה ועכשיו נותנת אמתלא לחזור מדבריה ולולי החזקה היתה נאמנת ע"י אמתלא אבל מחמת שעשתה מעשה ללבוש בגדי נדות אין נאמנת אף באמתלא וכמ"ש הרמב"ן ובזה מתורץ קושיית הטור בי"ד סימן קפ"ה אבל יותר נראה דשאני איסורא מממונא דבדבר שבממון אפילו אם מכחשת החזקה מתחילה ועד סוף נמי לא מהימני אבל במילתא דאיסורא אם הבע"ד מכחיש החזקה מתחלה ועד סוף מהימן ומהימן וא"כ לד' רש"י מהימנא בנ"ד לומר לא נבעלתי אבל רבו החולקים על רש"י וא"כ גם בנאמנות דידה נפלנא ברבוותא גם חוכך אני דאולי לא גרע מקלא בעלמא דאנן נהגינן דלא מבטלי' קלא כמבואר שלהי קדושין (דפ"ט) דודאי אי לא נסמוך אדיבורא דידה רק נסמוך על ספק ספיקא וכיוצא אפשר לומר דדמי להא דאמרי' התם בגמ' עיינו רבנן בקדושין כו' אבל אי אדיבורה דידה נסמוך א"ל דלא גרע מקול בעלמא ובנ"ד איכא למימר דהוי קול בלא אמתלא דביום שנעשה בר מצוה בעת ההיא הוחזקו הקדושין ואז כבר הוחזק לגדול ויש לעיין בזה:

גם דא עקא שהרי משנה שלימה שנינו בפ' האשה שלום שאין האשה נאמנת לומר מת יבמי שתנשא לשוק ובפרט לפמ"ש הרמב"ם שם הטעם דמשום דאיסור לאו הוא שמא קל בעיני' ומשו"ה לא מהימנ' אמנם יש לחלק ברווחא דשאני התם דמצד עדות אתינן למימר שתהא נאמנת להעיד על עצמ' משו"ה הוא דאמרי' דלא מהימנא אי משום דרחמא או סאני לי' אי משום דאיסור לאו קל בעיני' אבל בנ"ד לא מצד עדות אתינן אלא דכיון דכל עיקר איסורא הוא משום דמחזקי' במלתא ואמרי' חזקה דבעל וכיון שאין שום אדם יודע בדבר רק היא לבדה והיא צווחת ואומרת שיודעת בבירור דלא בקושטא מחזקי' בכה"ג לגבי דידה לית לן לאוקמי אחזקה וכמש"ל דעת רש"י ז"ל פ"ב דכתובות גבי תרי ותרי דאם אומרת ברי גמור לאו מטעם דנאמנת להעיד על עצמה הוא דמהימנא אלא כדכתיבנא דלגבי הבע"ד שיודע האמת לית לן לאוקמי אחזקה:

ותו דבנ"ד אכתי מידי ספיקא לא נפקא דמאן יימר דמשקר דאע"ג דלא מהימנינן לה בברי דקושטא קאמרה אכתי לא ברי הוא דמשקרה ודלמא קושטא קאמרה כיון דליכא שום חזקה נגד דידה לשי' רש"י ז"ל ומי שדעתו יפה ולבו שלם יוכל לסמוך ע"ד רש"י לומר דלגבי דידה מהימנא אף נגד החזקה והויא כחתיכה דהתירא דשריא לכ"ע ולצרף לזה עדות הריב"ש שראה איזו חולקים על הרא"ה וסוברים דאף ודאי נבעלה אכתי בעינן דוקא עידי יחוד גמורים הא לא"ה הוה כמקדש בביאה שלא בעדים ולצרף לזה הא דכתיבנא דחזקה לאו אלימתא היא כ"כ וכעת עדיין לא נתישבה דעתי בזה וגם לא לבי הולך שתגיד אחר האיום שלא הי' שום הראה בשום מעשה חידודים ובפרט לדעת הט"ז ע' ב"ש סי' כ' סק"ג וקו' הב"ש עליו לק"מ ואכמ"ל וכבר כתבתי והבאתי לעיל ד' רש"י פ"ק דכתובות (ד' ט' ע"ב) ד"ה מאי לאו כו' ע"ש שסיים או הערה בה ולא ידע ששיבר בתולי' ובפרט באיסור חמור כזה ואחר החקירה והאיום נתיישב גם צריך לחקור אולי הוחזקה בשכנותי' לבתולה כדרך שקורין אחר הנשואין בחור ובתולה אם לא עשו מעשה ואז יתרע ההנהגה כאיש ואשתו שכ' הש"ג וגם יתרעו כל צדדי האיסור ויתחזקו כל צדדי ההיתר ולתשובת כת"ר נוחיל ואצא בשלום ורב ברכות כנפשו ונפש החיים באאמ"ו מוהרי"ץ זללה"ה מוואלאזין. ותשלם מלאכת הקודש בס"ד ביום וא"ו עש"ק י"ג אלול לסדר "והארכת ימים" שנת תרכ"ט לפ"ק